Arsenaal. Jaargang 6

bron
Arsenaal. Jaargang 6. Z.n., z.p. [Gent] 1950

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_ars001195001_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

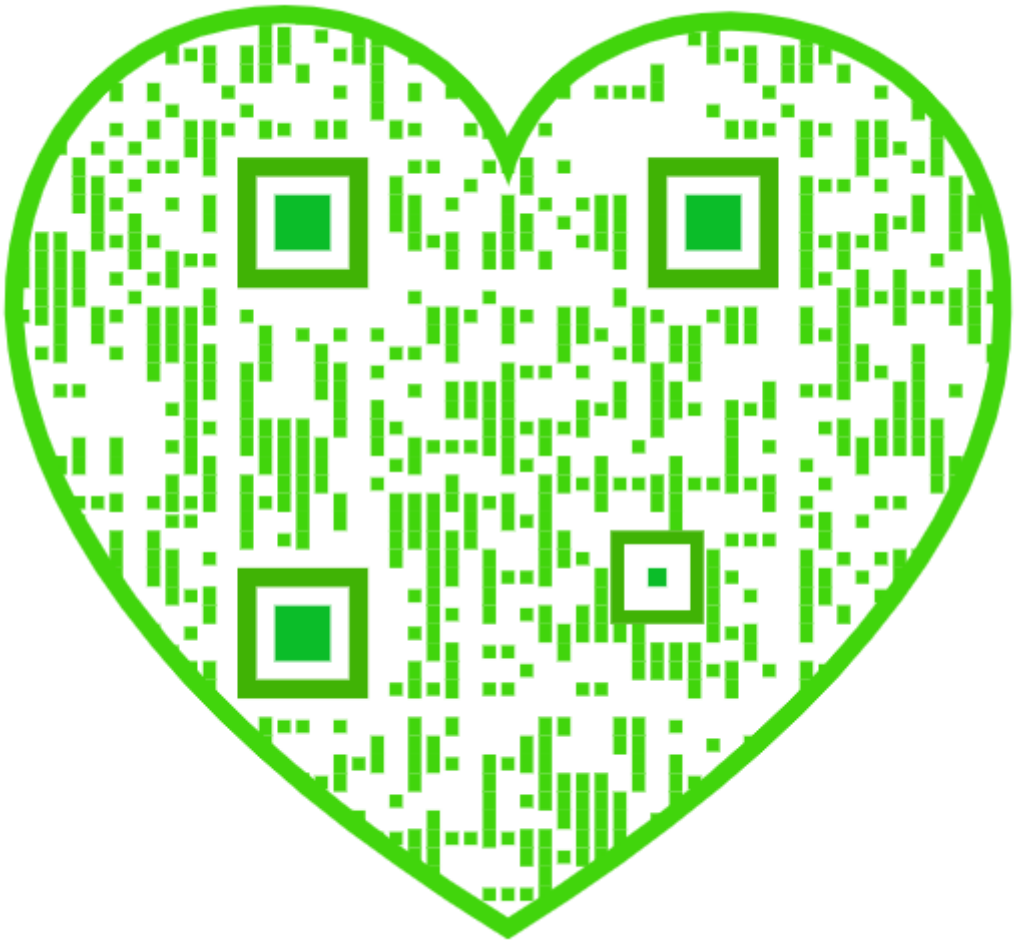

[Nummer 1]

Inhoud

I. Poezie

Van den Weghe	Gebed	blz. 8
	Ga heen	blz. 8
	Zeg niet dat ik u dierbaar ben	blz. 9
	De vroege Herfst	blz. 9
Degelaen	Herfststemming	blz. 21
Van Putte	Najaarsdeun	blz. 35
Berkenman	Aan het Geluk	blz. 36
	Aan God	blz. 37
	Aan Mozart	blz. 38

II. Proza

Cools	Bevrijding	blz. 10

III. Essay

Lanckrock	Koraal voor mijn Daisne-snoer	blz. 1
Bergen	Kroniek van de Plastische Kunst: Hans Erni	blz. 22
Boeckaert	Nota's bij het werk van Luc Peire	blz. 30

IV. Varia

Van Ruysbeek	Litteraire Heksenketel: Los van de Romantiek	blz. 33
	Boekbesprekingen	blz. 39

Koraal voor mijn Daisne-Snoer

Naast de erkenning van Daisne's onbetwistbaar meesterschap als romancier meent men toch steeds één of ander voorbehoud te moeten maken om aldus toch iets te kunnen afdingen op een kunstenaarschap dat vrij uitzonderlijk is in onze literatuur. Gebruikelijk wordt de depreciatie gemotiveerd als gemaniëreerdheid, excentriciteit, snobisme, enz....

De volksverbonden - en de outer en heerd - Don Quichotes vinden Daisne's universalisme verraad aan de Vlaamse bodem en verloochening van de volksziel (och arme!). De communistische critici verwijten Daisne het ontbreken van sociale elementen [in z]ijn werk. De clericalen hebben het gemunt op zijn libertinisme, enz.... Kortom: Daisne is weliswaar een groot schrijver, doch slechts een kleine minderheid zou de mogelijkheid bezitten om geestelijk door te dringen in zijn werk.

Tothiertoe had in dit steekspel iedereen en niemand gelijk. Wie kon immers de juistheid van zijn stelling bewijzen?

Het N.I.R. heeft echter op een zeer onrechtstreekse wijze de mogelijkheid verschaft om aan de hand van statistisch materiaal alle aanvallers, die Daisne's werk onpopulariteit aanwrijven, schaakmat te zetten. Tijdens een uitzending van de nieuwe kroniek ‘Roer-roer romme-de-pot’ werd aan de luisteraars o.a. de vraag gesteld met welk personage uit een boek ze zich zouden willen vereenzelvigen en waarom? Het N.I.R. ontving 101 antwoorden en - wonder boven wonder ... er waren talrijke luisteraars die een personage uit het oeuvre van Daisne hadden vooropgezet. Er was meer: de prijs voor de beste inzending werd toegekend aan een luisteraarster die op schitterende wijze verantwoord had waarom haar voorkeur ging naar de vrouwelijke hoofdpersoon uit ‘De Trap van Steen en Wolken’. Dat alles spreekt boekdelen en bewijst dat er tothiertoe veel moedwil stak in de vele openlijke en verdekte aanvallen op Daisne's proza.

Er is evenwel nog een ander punt waarop ik zou willen wijzen. Toen Daisne honderd procent magisch-realistisch schreef meenden velen dat het zijn werk mangelde aan levensechtheid. Doch naarmate Daisne's werk, weliswaar steeds in de geest van het magisch-realisme, evolueerde naar een dominatie van de realiteit wijzigde het oordeel van de critici, die plots gingen

inzien dat tenslotte de absolute magisch-realistische sfeer Daisne beter lag dan een overhellen naar het realisme.

Nu zal ik niet beweren dat een wijziging van het inzicht van een criticus ipso facto verkeerd is - integendeel - het zijn immers slechts de domkoppen die volharden in één bepaalde denkwijze - doch wel wil ik mijn verwondering uitdrukken over het feit dat de kentering van het inzicht zich steeds op een ‘psychologisch ogenblik’ voordeed, m.a.w. mathematisch juist berekend was om uiteindelijk iets te kunnen afdingen op Daisne's werk.

Toen in April 1949 in ‘De Vlaamse Gids’ een nieuwe novelle van Daisne, ‘Het Eiland in de Stille Zuidzee’, verscheen heb ik me geweld aangedaan om niet onmiddellijk te schrijven over een nieuw facet van zijn kunstenaarschap. Inderdaad voor de zoveelste maal had Daisne, rond de intiemste kern van zijn schrijverschap, een nieuwe bolster gelegd die elkeen opgetogen moest maken. Ook toen een paar maanden later deze novelle door de uitgeversmaatschappij Manteau[(1)] in een snoezige uitgave werd op de markt gebracht, heb ik niet willen schrijven en liever de critiek afgewacht om later een soort van synthese te kunnen samenstellen en een zg. reculbeschouwing te geven in dit tijdschrift. Na talrijke aanvallen, zo van links als van rechts, meen ik echter het ogenblik gunstig om een bezonken oordeel uit te spreken en de uitgebrachte critiek in het juiste licht te zien.

Eerst evenwel de novelle zelf, waarin ons een jeugdavontuur van de auteur verhaald wordt.

De schrijver, vóór de oorlog journalist, is habitué geworden in een gezellig café ‘Venezy’: ‘een soort van artistieke kroeg, aanlegoord van zwalpende zielen, door dagdromers tot werkplaats gekozen om er zoekgelegde eieren uit te broeden.’ Hij wordt opgenomen door het jonge, idealistische volkje, knoopt vriendschapsbanden aan, vindt er geestesverwanten en wordt tenslotte verliefd op Zaza, een bekoorlijke en zeer libertinistische artiste. Zij worden zeer intiem, doch tevergeefs tracht hij haar te bezitten omdat zij hunkert naar ‘een man die eens haar eigen inhoud, en niet die van haar blouse en rok, op de eerste plaats zou begeren’. Om haar het blijk te geven van zijn liefde stelt hij voor samen met haar weg te gaan naar een eiland in de Stille Zuidzee. Alle schikkingen worden genomen. Hij stelt haar in het bezit van het geld, doch op de vooravond van hun vertrek

vlucht ze met haar neef. Om te vergeten knoopt de auteur betrekkingen aan met alle meisjes van ‘Venezy’ en werkt ernstig door. Maanden later ontmoet hij echter Zaza terug in de kroeg: ziekelijk, verlaten en berooid. De verhouding tussen neef en nicht werd ondragelijk en ze heeft hem verlaten. Hij neemt haar mee op zijn kamer en eindelijk komt het langverwachte contact: ‘Zo gebeurde het dan toch, als mijn Sinterklaasgeschenk, zoet en wrang gelijk het late jaargetijde waarin die kinderlijke feestdag’ valt.

De oorlog komt en alle stamgasten van het kroegje worden uiteengerukt. Na de oorlog verneemt hij van de vroegere kellner van ‘Venezy’ dat Zaza intussen gehuwd is, moeder werd en hard moet wroeten om rond te komen.

Het gehele verhaal is geschreven in de luisterrijke, stemmingverwekkende stijl van Daisne. Nu eens prikkelend en symbolisch, dan weer ingetogen en geladen met een intense spanning. Voor het eerst echter heeft Daisne de invloed, niet de sfeer, van het magische geweerd en uitsluitend het realistisch element in ons leven uitgebeeld: zonder schroom, zonder enige terughoudendheid en niet eens aarzelend de enigszins pikante bijzonderheden, die vroeger gesuggereerd werden, te vermelden.

Daisne heeft ons hier dus een honderd percent waarachtig levensavontuur geschetst. Immers boven het verhaal plaatste hij het alles verklarende epitheet: il ne s'agit de personne et de chacun... Et c'est cela la littérature.

Broekventen zullen dergelijke avonturen niet beleven. Burgerstrikken evenmin, niet omdat ze moreel sterk staan doch omdat ze te laf zijn om nu en dan de intïemste (romantische?) aandriften van de levensimpulsen te volgen. Hypocrieten, integendeel, zullen, indien ze dergelijk avontuur beleefden, angstvallig zwijgen om de schijn van deftigheid te redden. Dergelijke mensen bedriegen ten slotte zich zelf en camoufleren hun afzijdigheid met een hele garve levenloze en tegennatuurlijke principes, die ze angstvallig andere mensen willen opdringen. Onvermijdelijk moet ik hier denken aan de volgelingen van Freud die op zo'n vernuftige wijze de werkelijke ondergrond van alle moraal hebben blootgelegd: vrees en wens. Een avontuur, zoals Daisne het in zijn geheel beschreef - zo begin als einde -, wordt enkel beleefd door hen die zich onvoorwaardelijk ontvankelijk stellen voor het volle leven en steeds op de achtergrond van hun mens-zijn zekere gewetensverworvenheden bewaren om

ook uit een roekeloze en verwarrende levensgeschiedenis de directieven te halen om het verdere leven nauwkeuriger af te stemmen op menselijke idealen.

Na herhaalde lectuur van deze novelle en van de reeds verschenen critiek heb ik gepoogd me in de plaats te stellen van de zanikende criticasters om in Daisne's verhaal één element te vinden dat mij het recht zou geven de roskam te hanteren. Tevergeefs echter.

Stylistisch is dit werk ongemeen knap. De psychologie, de persoonstypering 'wiskundig-schoon' verantwoord. Zoals in zijn andere werken ligt Daisne's persoonlijkheid als het ware verstoven over alle personages. Hier kon dus moeilijk gevit.

Bleef de inhoud, de wijze van voorstellen en de slottoets van het avontuur. Was dit werk in se asociaal? Ik kan het moeilijk aannemen vooral na de slotscene waarin Daisne ineens het gehele gebeuren projecteert in een hoger gebied. Zaza is, via de meest eigenaardige levensbuitelingen, gekomen tot het huwelijk, tot het moederschap of, zo men het plechtstatig uitgedrukt zien wil, tot de natuurlijke bestemming van de vrouw. De auteur zelf heeft, na zijn vele levensavonturen, de andere bron gevonden: het geluk door het werk. Wie Daisne en vooral zijn oeuvre kent zal beslist weten met welke diepe ernst deze bevinding werd neergeschreven. Neen, hier viel niets af te dingen. Integendeel.

Doch misschien was het verhaal enigszins pornografisch? Voilà le mot, enfin.

Doch even vaak als dit woord wordt vermeld, even vaak veronachtzaamt men de juiste betekenis ervan. 't Is immers zo'n flinke dooddoener.

Wat is pornografie? Wat is obsceniteit? Men zal tevergeefs naar een bevredigende definitie zoeken, zelfs bij een Henry Miller, zelfs bij een Gide, zelfs bij een Sartre, e.a. Hetgeen nochtans niet belet dat men nooit dit woord zal bezigen in verband met iets dat geen uitstaans heeft met sexualiteit. Dat is taboe en alle pioniers-werk van psychologen en psychiaters ten spijt, het BLIJFT taboe. Beschrijving van luisterrijke bacchanalen is hoogstaande lyriek. De vermelding van één enkel detail van de geslachtsdrift of de - daad volstaat evenwel om U de banbliksems op het lijf te halen. Over dit onderwerp zou blz. lang kunnen geboomd worden, doch dit zou me slechts kunnen overtuigen dat ook langs deze zijde Daisne's novelle niet aan-

gevallen kan noch mag worden.

Tevergeefs - ik zegde het reeds - heb ik getracht iets te kunnen beknibbelen van dit stemmings- en betekenisvolle verhaal dat in ieder mens een stukje eigen belevenis op vertederende wijze moet oproepen. In de talrijke aanvallen schuilt derhalve meer verkeerd gerichte self-defense dan wezenlijk afbrekende critiek.

Ter illustratie van bovenstaande beweringen moge ik even enkele van de tothiertoe gepubliceerde critieken confronteren. Niet alleen zullen we hierdoor voor verrassende, doch evenzeer voor lachwekkende conclusies gesteld worden. Vooraf wil ik nochtans mijn bewondering uitspreken voor een paar critici die op een nonconformistische wijze - de vereiste stellingname voor de criticus - hun oordeel over Daisne's werk hebben verantwoord. Eerst en vooral vernoem ik de zeer bevoegde literatuurkenner, priester Remi Van de Moortel, die niettegenstaande hij om morele redenen voorbehoud moest maken - hetgeen ik weliswaar niet bijtreden kan doch tot op zekere hoogte nu eenmaal aanvaarden moet - niet aarzelde te schrijven. ‘Het feit dat Daisne een zeer flodderig wereldje met - naar onze mening - oppervlakkige mensjes uitbeeldt, sluit natuurlijk niet in zich dat hij de gedragingen van zijn personages goedkeurt of hun uitlatingen tot de zijne maakt. We weten wel dat Daisne ver afstaat van onze christelijke levensbeschouwing, maar het mag eveneens worden beklemtoond dat hij zich niet kan verzoenen met een plat materialisme’ (‘De Gentenaar’ 23-10-49). Achter deze mogelijks te strak gehouden uitdrukking schuilt mi. i. een diep gevoel van sympathie voor werk en auteur. Een tweede katholiek criticus die zijn appreciatie niet onder stoelen of banken stak is drs. L. Van den Ham die in het Septembernummer van de stichting I.D.I.L. gewaagde van ‘sublieme verteltrant’ en ‘fraaie boekje’.

Groot was dan ook mijn verwondering toen ik las dat de vrijzinnige Hubert Lampo het vliegje op een ander plan ging zoeken en Daisne's novelle gebrek aan diepte aanwreef (‘Volksgazet’ 29.9.49). Nu is het wel waar dat de diepgang van ‘De Man die zijn Haar kort liet knippen’ heel wat groter is dan deze van voornoemde novelle. Doch men is niet gerechtigd in dit geval van een gradatie te gewagen. Immers de diepgang van de zopas vernoemde roman was adequaat met het thema dat veel grootser werd uitgebouwd, terwijl de substan-

tiële waarde van de novelle volledig werd aangepast aan het gegeven van het verhaal. Ik vraag me tevergeefs af waarom Lampo, die nochtans zo'n scherp inzicht heeft in Daisne's oeuvre, per se een vergelijking heeft willen maken die uiteraard niet opgaan kan.

Doch laat ik liever even stilhouden bij de uitspraak van C.J.E. Dinaux in het 'Haarlems Dagblad' (3.9.49). Deze criticus heeft wel proporties in acht genomen en de uitslag van zijn critisch onderzoek is dan ook zeer evenwichtig: 'Wie in een tijd van litterair defaitisme uit innige overtuiging verklaart, dat het leven zich openbaren kan op een wijze, die te schoon is om onwaar te zijn, is een schrijver die aan een kwijnende literatuur nieuw leven kan inblazen. Hij deed dit al, met zijn "Man die zijn Haar kort liet knippen". Hij doet het nog overtuigender met dit "Eiland in de Stille Zuidzee".'. Voor het eerst dus iemand die de diepere betekenis van het verhaal niet uit het oog verloor, iets wat Lampo totaal over het hoofd heeft gezien.

Ik betreur het dan ook ten zeerste dat Raymond Herreman, de oprechte verdediger van de schone naaktheid en de naakte schoonheid, zich tothiertoe niet in het debat heeft gemengd.

Vele critici gewaagden van de 'schunnigheid' van deze novelle. Aan hen zou ik volgende redenering ter overweging willen geven. Veronderstellen we één ogenblik dat we het leven schunnig kunnen noemen - iets waarmede ik zo maar stante pede niet instemmen kan, want natuurlijk leven en normale sexuele impulsen worden vaak genoeg als rotboel gedoodverfd - dan heeft Daisne eenvoudig uitgebeeld wat 'is' en dient bijgevolg het adjectief te slaan op het object en niet op het product van de auteur dat smetteloos zuiver zijn kan. Laten we dus precies formuleren en niet te kwistig met verkeerd gebruikte adjectieven goochelen.

Arthur Botte zet in 'Spectator' (23.9.49) de sluizen van ethica wijdopen. De door Daisne beschreven wezens zouden mensen zijn zonder hersens. Moest dit waar zijn, lieve deugd, er zouden nogal wat hersenloze mensen ronddolen. Ik vraag me zelfs af of er nog wel 'moralisten' zouden bestaan? Hoe kan deze criticus dan nog spreken van de 'cerebraliteit' van Daisne?

Daarenboven wordt op nogal bedenkelijke toon gehandeld over een groot aantal details van het verhaal (hierover zou één

en ander te zeggen zijn) om te sluiten met de toespeling dat Daisne een mens is die het stellen moet zonder geweten. Dit laatste trucje is eeuwenoud. De katholieken hebben immers het monopolium van het geweten. Of heb ik het ook verkeerd voor?

Grappiger is de reactie van P.D.R. (is het mogelijk dat zulks Paul de Rijck is?) in 'La Métropole' van 7.11.49. Deze heer gaat zelfs zover, om tegen alle logica in, de waarde van Daisne's proza te betwisten: 'Cela n'empêche que la prose de Daisne soit contestée'. Daarop wordt met de moed der wanhoop Daisne's novelle afgeschilderd: 'L'atmosphère dans laquelle se déroule ce récit est des plus immorales'. Hier komt de aap uit de mouw: 'Daisne a mis les pieds dans la voie de l'erreur artistique'.

Laat ons even ernstig zijn. Het eerste bezwaar van P.D.R. aanvaard ik omdat het nu eenmaal past in het kraam van een critiek die verstoppertje speelt met het diepste en natuurlijkste in het leven, doch dat P.D.R. zo ver gaat de literaire waarde aan te vallen van een werk dat hij om morele redenen verwerpt, dat is vrij bar en kortzichtig.

Uit het voorgaande blijkt m.i. zeer duidelijk dat in vele gevallen de critici een stok gezocht hebben om even hun opgekropte nijd af te ranselen op een auteur die qua menselijkheid en qua literaire kracht oneindig verder reikt dan de amechtige en karikaturale Vlaamse criticus. Hiermede hebben ze niet alleen duidelijk bewezen hoe bekrompen ze zijn doch vooral hoe weinig 'esprit' ze bezitten, want ze zijn er niet eens in geslaagd hun boze bedoelingen te camoufleren.

Ik kan me moeilijk losmaken van het beeld dat in mij is opgerezen bij het lezen van de verschillende recensies: twee rechters begluren stiekum de aantrekkelijke, naakte Suzanna. Geen schijn van kans hebbend bezwadderen ze de vrouw en beschuldigen haar een daad bedreven te hebben die enkel in hun verhit brein is opgerezen bij het aanschouwen van iets zeer verheven: de naaktheid van een weelderig lichaam.

Verder wil ik op deze vergelijking niet ingaan... want de rol van Daniël ligt me niet.

Rik Lanckrock.

Eindnoten:

(1) 'Het Eiland in de Stille Zuidzee' - 90 blz. - Uitgeverij Manteau, Brussel.

Jan Van den Weghe

Gebed

Wanneer dit somber vuur,
zo gretig aangeblazen
door monden scherp en zuur
aan ongetelde glazen,
verdooft tot vuns en as;
wanneer de laatste kreten
van wat eens vreugde was
verstommen en de beten
naar 't reeds gestorven vlees
verstarren in afgrijzen,
Heer, laat U door mijn vrees
vermurwen, want herrijzen
kan ik uit as en walg,
als Gij me uw hand wilt geven.
- Zovelen hebt Gij van de galg
in 't eeuwig Licht geheven.

Ga heen

Ga heen. Ik vraag uw deemoed niet.
Gij hebt mijn schoonste droom gebroken.
Mijn hart heeft zich op dit verdriet
bereids gebroken.

De mooiste vruchten worden 't meest
en 't liefst door maden aangestoken
en nooit is daar een hart geweest,
of 't droeg een bete.

Dies ben ik stil en vol geduld
en tel uw rouwend-zware schreden.
Ga heen. Ik weet u gans vervuld
van ons verleden.

Zo is het goed. Vaarwel! Misschien
zal deze wonde toch genezen.
En moet ik u nog wederzien,
zal 't schoner wezen.

Zeg niet, dat ik u dierbaar ben...

Zeg niet, dat ik u dierbaar ben.
Ik ben onwaardig,
ofschoon ik vele dingen ken
en telkens vaardig
met zoet gefleem uw onrust sus.
Ach - elke avond
brandt op mijn mond uw kuise kus
en 'k loop gehavend
en nors door de verstilde straat,
tot aan mijn slapen
het bloed weer luid en sneller slaat.
- Wolf bij de schapen. -

De vroege Herfst

De vroege Herfst doet ons begrijpen,
hoe alles op de wereldbal,
waar onze handen wild naar grijpen,
eens sterven zal... eens sterven zal.
Reeds waaien van de maagre bomen
de blaren en de regen ruist
en doet ons van de stilte dromen.
Daar is de norse kraai. Zij kruist
luid sarrend door de kille luchten;
daar is de wind, herinnering
aan de eeuwigheid, de zo geduchte...
De dood blaast nu door mens en ding
en vrouwen lonken loom met ogen,
waarin het Zomervuur reeds dooft.
Zovelen voelen zich bedrogen,
zovelen hebben dwaas geloofd.
- De vroege Herfst leert ons 't verzaken,
maar als de witte Winter komt,
dan zal de wijze 't leven smaken
als Zomervruchten in de mond.

Bevrijding

Het begon bij het aanbreken van de dag. Ik lag op mijn rug op het stromatras en zag het eerste licht door het kelderraam naar binnen vallen. Naast mij hoorde ik Jenny rustig ademen, Kareltje woelde even in zijn slaap, maar was weer onmiddellijk stil. Toen viel het eerste schot. Ik luisterde gespannen toe om de richting te kunnen bepalen en verlegde mij op het matras. Het was niet nodig ongerust te worden: het schot ging in de richting van het dorp, naar de toren, zoals de vorige nachten, op de plaats waar een eenzame Duitser een uitkijkpost had. Maar het tweede schot liet niet op zich wachten. Ditmaal gleed er een zacht gefluit boven mijn hoofd en ik schrok. Onmiddellijk daarop sloeg de obus in. Het kon niet veraf zijn, in de richting van de stellingen, die de Duitsers al dagen bezet hielden zonder dat zij noemenswaardige aanvallen hadden moeten afslaan. Het derde schot kwam vlak na het tweede, het vierde was er voordat ik er erg in had en van toen af was het niet meer stil. Er was telkens een hardnekkig gefluit boven het huis, vlak daarop het inslaan van de bom.

Jenny richtte zich slaapdronken op en vroeg wat er aan de hand was. Ik zat ineengedoken op het matras, met mijn hoofd tussen mijn handen.

- ‘Nu is het gedaan.’ zei ik mat.
- ‘Hoezo?’ vroeg zij.

Ik antwoordde eerst niet, ik wist niet wat ik haar moest zeggen om uit te drukken wat ik op dit ogenblik gevoelde.

- ‘Het is gedaan.’ zei ik hard en rechtzinnig. ‘Hoort ge niet, dat de aanval begonnen is? Voor de avond is alles voorbij, dit houden ze niet meer tegen.’

Ik keek even door het kelderraam, maar er was niets méér zichtbaar dan de andere morgenden.

- ‘Ik hoop het.’ zei Jenny achter mij.

Met een ruk keerde ik mij om.

- ‘Hoezo, ge hoopt het?’ zei ik wanhopig. ‘Begrijpt ge dan niet, dat alles voorbij is? Herman kom terug....’

Zij onderbrak mij met een bruusk gebaar.

- ‘Neen.’ zei ze.

Ik knikte heftig.

- ‘Jawel.’ zei ik. ‘Ge zult zien, dat ge anders over hem zult oordelen als hij terug is.’

Jenny antwoordde niet meer. Zij boog zich over Kareltje, die nog altijd voortsliep, hoewel het dreunen der kanonnen niet meer ophield. Nu en dan kraakte er ook machinegeweervuur, een enkele keer zelfs de korte, droge knak van een geweerschot. Mijn hemeltje, iemand schiet met een geweer, dacht ik wanhopig. Hoe is het mogelijk, dat een mens op dit ogenblik kan slapen?

Ik richtte mij op en wendde mij naar de kelderdeur. Toen ik mijn hand aan de klink had, riep Jenny mij terug.

- ‘Blijf hier.’ zei ze. ‘Hoort ge dat dan niet?’

Ik haalde moedeloos de schouders op, er was toch niets meer te winnen.

- ‘Waarom?’ vroeg ik moe.

Ik vermeed het haar aan te kijken, ik kón haar niet meer aanzien met het besef in mij, dat morgen alles voorbij was. Ik draaide de klink om en begaf mij naar de keuken. Op dat ogenblik sloeg er vlakbij een obus in. Het glas rinkelde uit de ramen aan scherven, maar ik lette er niet op. Ik ging naar buiten en stond in de deuropening te kijken naar de ontwakende morgen. Er was een zacht rose in de lucht achter de kruinen van de berken, een vroege reiger wiekte voorbij in de richting van het moeras. Terwijl ik daar stond hoorde ik een irriterend gebrom boven mij. Ik keek op en zag een eskadrille vliegtuigen in slagorde voorbijvliegen. Onophoudelijk kraakte het geschut van een paar pantserbatterijen, die tevergeefs op de vliegtuigen schoten. Het eskadrille boven mij trok zich van het geschut niets aan. Het vervolgde zijn weg, schijnbaar rustig en onooglijk, tot het eerste vliegtuig van zijn rechte baan afweek. Het beschreef een halve kring, gevolgd door de andere, en begon toen bijna onmerkbaar te dalen. Ik keek even van de vliegtuigen weg, in de richting van de plaats waar de batterij opgesteld moest staan, en toen ik mij weer naar de lucht wendde, zag ik het eskadrille zich als een pijlsnelle vogel op zijn prooi storten. Het zonlicht bliksemde telkens even op de metalen vleugels. Toen was er een ogenblik een oorverdovend geraas. Ik keek scherp toe en zag, dat het eerste vliegtuig verdwenen was. Er was niets meer dan een vuile rookwolk die zich oploste in de lucht en enige schilfers metaal, schijnbaar niet méér dan onooglijke pa-

piersnippers, die wentelend en kantelend naar de grond toe daalden. De andere vliegtuigen weken niet van hun baan af. Het tweede nam de plaats van het eerste in en werd leider van de groep. Toen begonnen de machinegeweren te ratelen.

Ik keek weg van de lucht, ik kón niet meer. Het drong zelfs niet tot mij door, dat het dreunen der kanonnen nog in hevigheid toenam. Ik staarde naar het gras onder mijn voeten en begreep het niet. Ineens was het weg, dacht ik. Weg.

Ik bleef staan in het midden van het grasperk voor het huis. In de omtrek rookte de schouw van een hoeve, ik hoorde de bekende geluiden die mij vertrouwd geworden waren nu ik hier zo lang gebleven was. Zelfs voor zoiets onderbraken de boeren hun werk niet. Ik zag er een, een zeer kleine gestalte, met een emmer in de hand naar de wei gaan. Bij het hekken stond hij stil en keek voor zich uit. Ik hoorde hem roepen, - het was niet meer dan een galm, - en ik keek nader toe. Toen zag ik, dat de dieren in de wei zich niet bewogen: ze schenen ineengehurkt te slapen gelijk gewoonlijk, maar zij maakten geen beweging. Opnieuw riep de boer, toen keerde hij zich af en ging met de emmer in de hand terug naar huis. Hij scheen nog kleiner geworden dan toen hij gekomen was.

Dit is niets, dacht ik,... maar het andere. Ik durfde niet meer verder denken, als ik het deed had ik ogenblikkelijk een ellendig gevoelen in mijn lichaam, alsof mijn maag zich wilde omkeren. Ik stond onvast en hield mij een ogenblik aan een boompje vast. De schors was ruw en koud aan mijn handen en ik liet de boom los en keek naar mijn vingers, waarin ik een stuk van de schors gewaar werd. Ik stampte tegen de stam van de boom, een der laatste doodgele blâren liet los en viel voor mijn voeten in het gras. Toen begon ik weer tot mijzelf te komen, het trillen in mijn benen hield op en ik kon weer rond me kijken zonder dat er een donker waas voor mijn ogen trok. Ik wandelde over het grasperk heen en weer en luisterde scherp naar de verschillende geluiden. Toen gaf ik er mij rekenschap van, dat er een merel floot tussen het dreunen en het ontploffen der obussen. Hij zat op een tak van de kerselaar en wiegde heen en weer met de wind, die de twijgen beroerde. Ik keek er een moment naar: de vogel op de tak te zien zitten was een zó onwezenlijk iets, dat ik mij afvroeg of ik niet sliep. Het snerpen der obussen boven mijn hoofd vergewiste mij van het

tegendeel. Ik ging terug naar binnen en daalde langzaam de trap af. Jenny was bezig een brood aan te snijden en ik merkte, dat Kareltje wakker geworden was. Hij zat op zijn matras te luisteren naar het inslaan van de bommen, maar de vorige nachten hadden hem aan het geluid gewoon gemaakt: het verontrustte hem niet meer.

Ik wilde niet eten, ik had misschien moeten zeggen, dat ik het niet kón. Terwijl ik hen beiden bezig zag had ik het onwezenlijke gevoelen, of ik en misselijk bij zou worden. Ik wendde het hoofd af en keek hardnekkig naar de muur, waarop de zon zichtbaar was. Een spin daalde aan een draad naar beneden, zat even onbeweeglijk en trok zich toen met korte schokken weer omhoog. Ik trachtte mijn gedachten op het insect te concentreren en vreemd genoeg, ik slaagde erin. De spin nam geweldige afmetingen aan, ik had de indruk alsof ze mateloos begon te groeien, een waterhoofd met uitpuilende ogen als van een gloîtrelijder. Ten slotte was het Jenny die mij uit mijn verdoving wakker riep.

- ‘Was er buiten iets te zien?’ vroeg zij.

Ik keek haar wezenloos aan, het kon er bij mij niet in, dat zij op dit ogenblik nog aan iets kon denken.

- ‘Niets.’ zei ik kort.

Ik had geen lust om verder te praten, woorden konden nu alleen maar zinloos klinken. Kareltje zat mij met gefronste wenkbrauwen aan te kijken, het scheen niet tot hem door te dringen, dat ik op dit moment zo moedeloos kan staren, nu het hem duidelijk werd, dat er iets opwindends te beleven zou zijn.

- ‘Waarom zijt ge niet blij?’ vroeg hij argeloos.

Ik antwoordde eerst niet, zijn argeloosheid trof mij dieper dan het verwijt in Jenny's stem toen zij zegde te hopen, dat alles nu voorbij zou zijn. Natuurlijk bedoelde zij er niets anders mee dan dat de onrust der laatste dagen achter de rug zou zijn, het verlammende gevoelen, dat het einde dichtbij was en dat zij aan de andere kant zich toch niet haastten. Zij hadden al de tijd, terwijl de mensen aan deze zijde hun zenuwen niet meer konden bedwingen. Wij moesten ons gevoeld hebben als een kind dat een hele tijd ziek geweest is en plots voor het eerst naar buiten mag. Het wachten tot de deur open gaat duurt té lang en het kind heeft de indruk, dat buiten alles in de wereld zal veranderd zijn. Zal er wel iets veranderd zijn?

vroeg ik mij af. De eerste dagen natuurlijk wel. De zorg en de kommer weg van de gezichten der mensen en overal een rumoerige blijheid in de lucht. Maar verder? Of eigenlijk al op hetzelfde ogenblik, wanneer men gewaar wordt, dat men verloren loopt in de uitzinnige vreugde der massa en men in zich niets veranderd weet? Als men gewaar wordt, dat het geen verschil uitmaakt of alles nu voorbij is dan wel niet?

Maar er was meer. Ik wist dat het gedaan was tussen ons beiden. Jenny had met nadruk ontkend toen ik vooropzette, dat zij bij Herman terug zou keren en nu besefte ik dat die verzoening inderdaad niet tot stand zou komen. Gelijk zo dikwijls had ik alleen maar getracht haar te kleineren. Ik had te kennen willen geven, dat haar wilskracht al niet sterker was dan de mijne, maar terwijl ik het zei was ik zeker van, dat ik mij vergiste. Maar zelfs als zij niet terugkeerde, zou alles gedaan zijn. Ik martelde mijn hersens en trachtte mij voor te stellen hoe het zou aflopen, eens dat wij terug in het licht zouden komen en er niets meer tussen ons zou zijn: geen oorlog meer, geen lafheid en geen moed meer, alleen nog de naakte verhouding tussen twee mensen die zich aan elkaar vastgeklampt hebben en die ineens tot de vaststelling komen, dat er niet langer een reden is om zich vast te klampen. Er was iets gekraakt tussen ons, het was gebeurd op het ogenblik waarop ik het eerste inslaan van de obussen hoorde en besefte, dat het nu geen spel meer was. Een afscheid met pathos en met tranen? Waarschijnlijk was Jenny er te hard voor, maar toch hoopte ik, dat zij inderdaad door het afscheid verpletterd zou worden. Alleen om haar nog eens zo klein te zien, om gewaar te worden, dat ik haar de baas was, terwijl zij het toch was die mij altijd de baas was geweest.

Ik keek Kareltje aan met een glimlach.

- ‘Er zijn dingen die kleine kinderen niet begrijpen.’ zei ik.

Het was niet meer dan een banale gemeenplaats en ik kon verwachten, dat hij er niet tevreden mee zou zijn, maar ik trok het mij niet aan.

- ‘Geef mij een boterham.’ zei ik tegen Jenny.

Ik at om te eten, niet zo lusteloos meer, maar toch zonder smaak. Zonder van mijn bezigheid op te zien zei ik:

- ‘Er zullen nu vreemde dingen gaan gebeuren.’

Ik voelde dat Jenny mij verwonderd aankeek.

- ‘Nu zullen de schapen van de bokken gescheiden worden.’ zei ik. ‘Het zal er alleen maar van afhangen aan welke kant men komt te staan.’

Jenny glimlachte even.

- ‘Zoiets als een laatste oordeel?’ vroeg zij.

- ‘Misschien wel.’ gaf ik toe. Maar ge moet rekening houden met een essentieel verschil: het zal een oordeel van mensen tegenover mensen zijn.’

Na deze woorden at ik voort. Ik begon meer smaak te krijgen, waarschijnlijk omdat ik gewaar werd, dat het gesprek zich in de juiste richting voortbewoog.

- ‘Ge bedoelt, dat het niet eens zeker is aan welke kant wij komen, dat het oordeel van de mensen niet noodzakelijkerwijze het goede zal zijn?’ vroeg Jenny kort.

Ik schudde ontkennend het hoofd.

- ‘Over ons wordt niet gesproken.’ zei ik. ‘Het gaat over anderen.’

Jenny viel mij bruusk in de rede.

- ‘Ge bedoelt Herman?’

Ik knikte langzaam. Het was een spannend ogenblik, zoiets gelijk een detective moet voelen op het ogenblik waarop hij alle touwtjes in handen heeft en zich afvraagt of de schuldige wel in de val zal lopen. Maar Jenny maakte aan mijn kortstondige illusies een einde.

- ‘Dat maakt toch geen verschil.’ zei ze kalm.

Ik staarde haar aan met open mond.

- ‘Bedoelt ge, dat het geen verschil uitmaakt of hij als “held” dan wel als “verrader” terug komt?’ vroeg ik.

Jenny keek mij rustig aan.

- ‘Ik weet niet wat ge zeggen wilt met dat woord “verrader”.’ zei ze. ‘Maar als ge bedoelt dat hij dingen heeft gedaan, die binnen kort het daglicht niet zullen mogen zien, dan kan ik u zeggen, dat het inderdaad geen verschil uitmaakt. Hoe dikwijls heb ik u al gezegd, dat hij dood is? Het maakt voor een dode toch geen verschil of hij een “held” dan wel een “verrader” was. Hij is alleen maar dood.’

Het was een logische redenering en ik kon er niet tegen op. Waarom trachtte ik mijzelf wijs te maken, dat zij haar oordeel over hem nog kon veranderen? Ik maakte een afwerend gebaar als wilde ik dit alles van mij afzetten.

- ‘Laten wij er over zwijgen.’ zei ik. ‘Het heeft toch geen belang.’

Jenny keek mij aan als een onschuldig kind.

- ‘Ik heb er toch niet over gesproken.’ zei ze.

- ‘Neen.’ zei ik mat. ‘Gij niet.’

Het werd stil tussen ons, voor zover het stil kon zijn met het zoeven der obussen en het inslaan van de bommen. Er kwam geen verandering in de geluiden, ze naderen niet of weken niet terug. Aan de overkant moesten ze de stellingen van de Duitsers beschieten tot deze helemaal murw geworden waren. Het was inderdaad een eenvoudige taktiek: nadat de vijand op de vlucht was naderden de bevrijders met wapperende vaandels. Op die manier zou het duren tot de avond, tot de Duitsers de kans zagen zo ongezien mogelijk de benen te nemen. Er was niets te verwachten in de loop van de dag.

Tegen de middag nam het schieten in hevigheid af. Een ogenblik was het zelfs volkomen stil. Toen brak er aan de kant van het dorp een salvo los, daarop nog een paar afzonderlijke schoten, die geen indruk meer maakten, maar hardnekkig terugkeerden. Het begon drukker te worden over de steenweg. Ik hoorde het ratelen van wielen over de baan en richtte mij op om te gaan zien wat er aan de hand was. Een onverwacht en daverend salvo deed mij een ogenblik terugdeinzen. Toen klom ik naar boven en zag op de steenweg de ene wagen na de andere voorbijtrekken. De Duitsers zaten gehurkt onder de takken waarmee zij hun karren gecamoufleerd hadden. Naast hen reed een officier op een wankele fiets. Het was een absurde vertoning. Ik herinnerde mij nog hoe zij hier binnen gekomen waren: een eindeloze kolonne met gepoetste kanonnen en onberispelijke uniformen. Er was veel water door de zee gelopen sinds die dag. Of toch niet? Misschien was het bij dat binnenrukken al wel mogelijk geweest dwars doorheen het maskaradepak te kijken en te voorzien, dat het met deze mensen op die manier zou aflopen? Nochtans had het uitstallen van hun macht geïmponeerd, niet alleen mij, maar iedereen. Het had geen zin te blijven staan kijken naar het groteske van deze vertoning, een mens kan niet staan kijken naar een lijk in ontbinding dat binnen een paar ogenblikken uit elkaar zal vallen. Er was geen leedvermaak in mijn ogen, hoe gaarne ik hen ook spottend had nagekeken. Maar de grijns verscheen niet om mijn mond en ik

keerde mij walgend af. Hoe, is het mogelijk, dat zij ons zoveel jaren klein gehouden hebben? dacht ik. Het moet aan onszelf gelegen hebben, wij hadden de moed niet om anders dan in het donker aan hen te weerstaan.

Ik ging terug naar binnen met het beeld van deze aftocht voor ogen. Jenny keek mij vragend aan. Ik wist, dat zij me op die manier zou aankijken en ik kon het bijna niet verdragen.

- 'Het zijn Duitsers.' zei ik. 'Ze trekken terug, ze schijnen een tekort aan ammunitie te hebben.'

Ik had plots een vreemd gevoelen: ik zat zelf op de kar onder de wuivende takken en ik vroeg mij af waarom er gevochten was. Er was geen antwoord op deze vraag, ik wist het maar al te goed en toch stelde ik ze mij altijd opnieuw.

- 'Waarom is er gevochten?' vroeg ik hardop.

Ik wist, dat ik Jenny niet moest aankijken om op haar gezicht het antwoord op mijn vraag te lezen: zij kón mij niet begrijpen.

- 'Zij hebben ons toch onder de voet gelopen.' zei ze.

Ik hief traag het hoofd op.

- 'En zij zelf, waarom hebben zij gevochten?' vroeg ik.

Zij bleef mij het antwoord schuldig, iedereen zou mij trouwens het antwoord schuldig blijven. Ik boog het hoofd over mijn handen en hoorde eerst niet, dat het schieten weer in hevigheid toegenomen was. Het huis dreunde onder de aanhoudende slagen, het was alsof er voortdurend iemand over het dak liep met daverende stappen. Tussendoor was er het rinkelen van glasscherven en de doffe plof van een vallende steen. Ik dacht over niets meer na, ik kón niet meer denken. Een volledige apathie had zich van mij meester gemaakt, niet alleen van mijn lichaam, ook van mijn geest. Ik zag in een flits verschillende beelden aan mijn oog voorbijtrekken: het gebaar waarmee Lydia haar kous optrok toen ik haar voor het eerst zag, de vingers van de dokter in zijn kroezelige baard en Jenny die mij in het bed over het voorbije sprak. De herinnering aan deze gebeurtenissen zegde mij niets meer, het was alsof iemand anders ze beleefd had en ik ze alleen maar kende van horen zeggen. Heeft het verleden dan geen belang? schoot het door mij heen. Zal het dan toch waar zijn, dat een mens innerlijk altijd dezelfde blijft, dat hij niet veranderd wordt door de dingen die hij heeft meegemaakt? Ik moest het wel denken, ik

had slechts om mij heen te kijken, naar Jenny, naar Herman en mijzelf. Er was niets gebeurd, wij waren van binnen geschokt, maar wij zouden slechts een paar dagen nodig hebben om ons zelf weer te herstellen. Of toch niet? Neen, zei ik, het is niet zo. Wij zijn niet veranderd, ook innerlijk niet. Maar die onrust en die onevenwichtigheid geraken wij niet meer kwijt. Ze is een deel van ons wezen geworden, wij zijn niet alleen onrustig en onevenwichtig, wij zijn dé Onrust en dé Onevenwichtigheid, wij zijn symbolen geworden.

Ik had die dag geen notitie meer van de uren die voorbijgingen, zo zeer was ik vervuld van de dingen die zich in mijn binnenste afspeelden. Toen ik tot klaarheid gekomen was keek ik om mij heen en ik zag, dat het licht van de dag stilaan afnam. Het werd donkerder in de kelder. Jenny en Kareltje waren nog slechts vage gestalten in het schemerduister. Hoe meer ik tot mij zelf kwam, des te sterker viel het mij op, dat ik rond mij heen ook iets miste. Ik dacht scherp na en plots wist ik het het schieten had opgehouden. Het was volledig stil in en rond het huis, het leek alsof er niets gebeurd en de hele dag slechts een nachtmerrie geweest was. Maar deze illusie duurde niet lang. Na een paar ogenblikken nam ik een drof gedreun waar in de grond onder mij. Het was niet meer zoals het geluid van de inslaande obussen, het was een gedaver dat in hevigheid toenam en zich scheen voort te bewegen over de steenweg. Ik keek naar Jenny en zag, dat zij het onmiddellijk begreep.

- ‘Daar zijn ze.’ zei ze.

Er was een toon van onderdrukte vreugde in haar stem, alsof zij haar eigen woorden niet durfde te geloven.

- ‘Inderdaad, daar zijn ze.’ zei ik.

Ik wilde naar boven gaan, maar er was iets wat mij weerhield. Ik keerde mij om en legde mijn handen op Jenny's schouders.

- ‘En nu?’ vroeg ik.

Zij keek mij aan met een glinstering in haar ogen.

- ‘Er is toch niets veranderd tussen ons.’ zei ze.

Ik schudde ongelovig het hoofd.

- ‘Neen?’ zei ik.

- ‘Neen.’ zei Jenny en borg het hoofd aan mijn schouder.

Ik stond met haar in mijn armen, zoals reeds zo dikwijls, maar ditmaal voelde ik geen vertedering meer, integendeel. Het

was alsof iets zich tegen die vertedering wapende, er kwam een pantser rond mijn hart dat zij niet zou vermogen te verbreken. Zij niet, en ook een ander niet. Het was nutteloos nog langer te hopen, maar ik wilde het haar nog niet zeggen. Misschien komt er een ogenblik waarop zij het zelf ziet, dacht ik, juist zoals ik het gedacht had bij Lydia in het hospitaal. Wellicht morgen, of overmorgen,... maar ikzelf had de moed niet om het haar te zeggen: ik was al heel de tijd laf geweest en toch zou ik aan de kant van de moedigen staan.

Ik maakte mij zachtjes los en ging naar boven. Het geluid was zo dicht genaderd, dat ik zekerheid had reeds voordat ik de deur geopend had. In de schemering naderden een paar pantserwagens over de steenweg. Ze waren kleiner dan ik ze mij voorgesteld had, niet zo log en onhandig. Integendeel, ze bewogen zich snel en gemakkelijk, zelfs de ene die ik dwars door het veld zag naderen in plaats van over de baan. Ik stond gedachteloos toe te kijken, ik was alleen toeschouwer bij een gebeurtenis waar ik buiten stond. Een na een zag ik de wagens voorbijtrekken in de richting van het dorp. Er was telkens slechts één man zichtbaar, een halve gestalte boven de gevechtstoren. De man van de laatste tank stak even zijn hand uit tot een groet. Ik beantwoordde zijn gebaar niet, maar keek hem een ogenblik na tot zijn wagen in de schemering verdwenen was. Het daveren van de wielen nam weer af en het werd opnieuw rustig, een volledige stilte, enkel onderbroken door de knal van een geweerschot, nu en dan. Boven de bossen aan mijn rechterhand steeg een fusée op en lange tijd was de hele omgeving verlicht als bij klaarlichte dag. In de weiden waren hier en daar zwarte stippen merkbaar, pantserwagens die hun weg zochten doorheen de velden. Stilaan verzwakte het schijnsel van de fusée, die uitbrandde met een roodachtig licht gelijk de gloeikous van een gaslamp. Het werd opnieuw zo donker als tevoren, de dag was voorbij.

Ik daalde terug af naar de kelder en werd verwelkomd door de hoopvolle gezichten van Jenny en Kareltje.

- ‘Hebt ge ze gezien, oom?’ vroeg het kind.

Ik knikte achteloos.

- ‘Hoe zien ze er uit?’

Ik glimlachte even.

- ‘Ze zien er uit als zij die pas gevlucht zijn.’ zei ik.

‘Even moe en donker, maar ze dragen khaki-uniformen in plaats van groene.’

Kareltje keek mij verdwaasd aan, hij zag er uit alsof hij wilde gaan schreien.

- ‘Is er dan geen verschil?’ vroeg hij bang.

Ik haalde de schouders op.

- ‘Misschien is er verschil als ge ze hoort spreken.’ zei ik. ‘Waarschijnlijk zullen ze u volstoppen met lekkers, terwijl de meesten van de vorigen u niet eens het bekijken waard vonden. Maar gelijk ze daar in hun wagens zitten is er geen verschil. Ik zie tenminste geen onderscheid. Vraag eens aan hen waarom zij vechten.’

Na deze woorden sprak ik niet meer. Kareltje was niet tevreden met mijn antwoord, Jenny waarschijnlijk ook niet, maar ik kon het ook niet verhelpen. Ik wenste slechts één ding: dat ik een paar dagen ouder was en dat alles achter de rug zou zijn. Het werd zo donker in de kelder, dat Jenny een kaars moest aansteken.

- ‘Blijven wij deze nacht nog hier?’ vroeg zij.

Ik knikte afwezig.

- ‘Misschien heeft het geen zin meer.’ drong zij aan.

Ik schokschouderde even en ging op mijn matras zitten. Werktuiglijk trok ik mijn schoenen uit en zette ze naast mij weg. Ik keek even naar de vlam van de kaars, ze brandde gelijk de fusée die ik gezien had. Ik strekte mij uit en lag te kijken naar de zoldering, waar licht en schaduw elkaar afwisselden. Jenny legde Kareltje te bed en ging zelf op het hare zitten. Ik keek haar niet aan, mijn blik bleef onafgebroken op de zoldering gericht, hoewel er daar niets te zien was.

- ‘Morgen komen ze met een hele massa voorbij.’ zei ik. ‘Dit waren slechts de voorposten die vandaag gevochten hebben.’

Jenny antwoordde niet. Ik had trouwens geen antwoord verwacht omdat ik er mij rekenschap van gaf, dat ik meer tot mijzelf sprak dan tot iemand anders. Ik voelde een sterke neiging om alleen voort te spreken, maar plots herinnerde ik mij de klank van mijn stem. Het was alsof ikzelf, die toch de toehoorder was, niets eens begrepen had wat ik bedoelde. Dus had het geen zin nog meer te zeggen. Ik keerde mij naar de muur en lag een ogenblik onbeweeglijk. Intussentijd hoorde ik Jenny

in haar bed kruipen, het stro ritselde onder haar alsof er een muis doorheen kroop. Ik glimlachte bij die gedachte en na die glimlach voelde ik mij milder gestemd.

- ‘Slaapwel, Jenny,’ zei ik.

Ik trachtte mijn stem zo vriendelijk mogelijk te doen klinken. Misschien slaagde ik er in, misschien ook niet: ik kon zelf de klank van mijn stem niet meer onderscheiden.

- ‘Slaapwel.’ zei Jenny.

Er werd niet meer gesproken. Het was buiten onwezenlijk stil geworden, ook het geluid van de rijdende tanks was niet meer te horen. Morgen, dacht ik vaag,.... Slaapwel....

Frans Cools

Fragment uit de roman ‘De Grote Tijd’.

Herfststemming

Wanneer de zon terugkomt wil ik weer naar buiten;
ik haat de monotone wind en 't staren op
de leeggewaaide bomen en de blaren op
de weke moddergrond verkleurd, gelijk mijn ruiten

waarin een avondhemel langzaam sterft daarbuiten
en waar verborgen zon een wolk met goudglans verft.
En daar deze avond zo vermoeid en vredig sterft,
ik wilde dat ik ook mijn ogen zo mocht sluiten.

Mijn hart... dat hart dat in zijn Herfst de Herfst der dingen
ontkennen wil en dat, verwend gelijk een kind,
steeds moe, steeds onvoldaan, op nieuwe vreugden zint,
mijn hart vergeet het noodlot der vicieuze kringen.

Het leven was me mild. Nu is de pijn ontwaakt
om 't schoon verleden dat de toekomst donker maakt...

L.A. Degelaen

Kroniek der Plastische Kunst
Hans Erni

De overdreven roem van de school van Parijs heeft er deels schuld aan dat andere nationale scholen met evenveel verdiensten als Latem, de Duitse en Italiaanse modernisten (merendeels expressionisten) onvoldoende of zelfs helemaal niet bekend zijn. Dit gelt zowel voor individuen (Erni, Portinari) als voor een hele school (de Mexikanen en de Amerikanen.)

De grote fout ligt meer bij de criticus dan bij het publiek.

De leek interesseert zich dàn slechts aan schilderkunst, wanneer er lang over het thema der plastische kunsten uitgeweid wordt.

Waar het goedkoop en gemakkelijk verspreidingsmiddel, krant en film faalt, daar kan de leek zich niet het dure kunstboek met kleurplaten aanschaffen. Doorgaans is de belangstelling voor deze laatste niet zó groot!

Wanneer de criticus steeds de lof van één en dezelfde schilder zingt (Zervos over Picasso) dan geraken we zeker niet verder!

Tegenwoordig is de afstand tussen publiek en kunstenaar heel groot, dit door het toenemen van het aantal abstracte schilders en beeldhouwers, die de vrijheid van muziek en bouwkunst opeisen. Ten tweede door het gebrek aan toelichting bij de kunstenaars zelf en bij de leek in tweede instantie. Het is dan des te meer verheugend op dit ogenblik een reeks schilders te leren kennen die ongemeen dicht tot de gewone mens naderen: we bedoelen de sociale kunst van Mexiko, de V.S. en nu Erni.

Hoe groter de reactie tegen Parijs wordt, hoe meer kans er bestaat, dat er zich schakeringen in de plastische kunsten kunnen voordoen.

Moge deze kleine studie bijdragen tot het beter leren kennen van het werk van Erni, waarin wij een der zeldzame dichters en vakmensen, in zuivere harmonie, onderkennen.

Hans ERNI werd in 1909 te Luzern in Zwitserland geboren. Hij leerde voor bouwkundig tekenaar, vandaar dat hij steeds zijn voorliefde voor het grafische zal behouden (boekversiering en affiche). Hij bestudeert grondig de techniek en de moderne wetenschappen telkens dit hem nodig schijnt om de inhoud van zijn werken te verrijken. In Duitland, werd hij met de expressionisten en Kandinsky bekend. Deze laatste openbaarde hem de schilderkunst. (Wel merkwaardig is het, dat niet Klee deze man was; waarschijnlijk omdat Klee het intuïtieve tot doel stelt, terwijl Kandinsky de bewust-intellectuele inspiratie volgt.)

Nadien sloot hij aan bij de abstracten der Parijse groep ‘Ab-

straction - Création'. Zijn eerste grote tentoonstelling dateert van 1935: 'Thèse - Antithèse - Synthèse' te Luzern. Van dan af volgen de opdrachten en stijgt de roem bij elke opdracht van muurschilderijen.

Het type Johan Daisne en August Vermeylen loopt zeldzaam en verloren in onze letterkunde. Het 'more brains' in onze kunst en in de schilderkunst (enkel Frits van den Berghe) wordt eerder bestreden dan aangewakkerd.

En wanneer die er is, we denken aan de pogingen van de JEUNE PEINTURE BELGE, dan is ze te zeer afgestemd op buitenlandse (meest Franse) invloeden.

Het is steeds de schrik der kunstenaars hier te lande geweest intellectuele taal te spreken en toch bezigt ieder groot kunstenaar haar. Indien de kunst der twintigste eeuw niet intellectueel is; welke zal het dan zijn? Moet dan de beeldende kunst achterblijven waar wetenschap, techniek en wijsbegeerte baanbrekend zijn?

Namen als Joyce, Strawinsky en Picasso gaan er nog niet licht in bij allen. Waar echter intellect verschijnt, verschijnt daarom nog niet de twintigste eeuw. De moderne wetenschappen, de machine, de denkwijze der filosofen zijn misschien thema's, die zich niet lenen tot plastische metamorfose.

Of zijn wij moderne primairen, die alle materiële voordelen der eeuw aanvaarden, maar weigeren de geesteswaarden van deze tijd voor te staan? Wij moeten durven onze tijd tegenover vroegere eeuwen verdedigen en dat levert weinig beschamende uitslagen op. Wij zien op de vervlogen eeuwen neer als op een kristalvorm, afgerond en àf! Wij moeten nog vijftig jaar leven, eer het kristal der twintigste eeuw kan geslepen worden. Dan ook zullen er genoeg kultuurhoogtepunten zijn (en verval), zoals in alle grote perioden. In het jaar twee duizend zal er zeker een synthese van onze tijd kunnen gemaakt worden.

Evenals het vliegtuig ons lichaam opneemt en opvoert, zo moet onze geest opwaarts gedreven worden en er anderen aan gewoon maken lang in die sferen te verblijven.

Waarom moet de schilderkunst der twintigste eeuw beperkt blijven tot het stilleven, het naakt en de plastische proefneming? Daarom zegt Erni ons zoveel. Zijn reactie tegen Parijs bewijst dat er een andere kunst op komst is: heel anders dan de neo-realisten of abstracten die voorstellen. (Of wensen?)

En wie een blik op de toekomst kan werpen, is een schilder van verdienste (zie Van Gogh, Cézanne en Gauguin).

Hoe spiritueel de vlakken en kleuren van veel abstractivisten op ons ook mogen inwerken, steeds laten ze een deel van ons gevoelssysteem onaangeroerd. Steeds missen wij beelden of ten

minste associaties, met ons vergroeid uit het dagelijks leven of uit de gewone denkwereld, waarin wij luchtloos zwemmen. Moderne hartstochten, die onze ziel schokken van vreugde of afkeer, kennen wij schier niet uit de werken van schilders (Kollwitz, Barlach, Picasso's ‘Guernica’ enz.) en beeldhouwers. Wie, tenzij de Mexikanen en Portinari, schiepen tragediën die even doen verlangen naar Aischylos en Shakespeare?

Bij Rivera, Orozco en Siquieros vinden wij de typische voorwerpen die uit deze eeuw stammen: ingewikkelde machines en wapens die de mens verminken in werk of oorlog.

Bij Erni vinden wij deze en andere machines weer, ter veredeling in plaats van ter vernieling van de mens, ter verklaring hoever de evolutie in denken en verwezenlijken staat.

Erni start als abstract schilder onder impuls van voornoemde Rus Kandinsky, die de omwenteling der schilderkunst in de irrationele en niet-representatieve richting veroorzaakte. - Mondriaan en Klee zijn twee polen van zijn gedachtensfeer - en als medewerker aan de Parijse groep. ‘Het oor van Dionysios’ (1940) is een typisch voorbeeld voor die opvatting, later nog eens opgerakeld. Nadien verwerkt hij surrealistische motieven of delen in zijn werk als in ‘Exocoetus’ (een leeg doek, dat slechts twee voetsporen in het zand en het geraamte van een vliegende vis bevat; zonder horizon, alles aangrijpend, tergend doods).

Wanneer Erni het Zwitsers landschap beziet, dan wordt het wat anders dan (Hodler, Hofer en Klee uitgezonderd) de gewone Zwitser er van maakt. Hun decoratieve en grafische aanleg schiep een genre waarin ze enig zijn: grafische kunst; vooral in aanplakbrieven! Als colorist geldt Erni zeker in ‘De grote gletsjer’ (1943) waarin hij de nadruk legt op de structuur van de bodem en de verschuivingen, zoals een aardkundige zou doen bij een cursus. Het geheel vormt een harmonisch amalgaam van zacht groen, blauw en hier en daar opduikend warm bruin. Het schilderij schept een abstracte indruk door het geraffineerd gebruik der kleuren in tegen elkaar opwegende eilanden verf. Een vergelijking met Dali's kunde dringt zich hier op.

Surrealistisch zijn verder ‘Aan de overzijde van goed en kwaad en ‘Joyce heeft ongelijk’. Naast de fotografische juistheid toont Erni hier de anatomie te beheersen en op een klassieke wijze, die alle academische dorheid uitsluit.

Wanneer wij de naam van de maker van ‘Wandeling der zoölogen’ bedekken en aan een deskundige vragen wie het getekend heeft, hij zou zonder aarzelen da Vinci aangeven. Een vergelijking met deze grote meester is geenszins overdreven. Zoals Ernst Bösiger in het boek ‘Hans Erni, Elemente zu einer künstigen Malerei (Herausgegeben von Frank C. Thiessing;

Verlag Zollikofer & C°; St. Gallen für Verlag Meyer und Thiessing, Zürich 1948), zegt kan een schilder onmogelijk op twee of meer gebieden baanbrekend zijn (zoals da Vinci in zijn tijd schilder, dichter, architect, wetenschapsmens en ingenieur was), omdat onze huidige kennis te ver uitgebreid en vooral gespecialiseerd is, en dat in elke tak.

Toch verbruikt Erni zijn tijd niet zoals vele schilders dat bij ons plegen te doen. Hij durft speciale, ook universitaire studiën aan, om beter zijn opdrachten plastisch te kunnen verwezenlijken. Erni maakt gretig gebruik van de technische vooruitgang. Hij haalde zijn vliegersbrevet en verplaatst zich bijna uitsluitend per vliegtuig. De grote industriëlen hebben hem werkelijk met opdrachten overladen en dat pleit voor Erni, omdat hij werkelijk een actueel schilder van groot formaat is, die bovendien zijn boodschap voor het oog van eenieder weet te brengen door middel van het muurschilderij.

Toch stoot die dosis wetenschap, in zijn werk steeds vervat, deels onder vorm van abstracte spiralen, niet af in zijn werk. De reden schuilt in het feit, dat zijn inkleding getuigt van een bijzondere inspiratie. Hij voert zijn schilderijen meest in tempera uit en alhoewel deze werkwijze een spontane is, besteedt hij juist een bijzondere zorg aan de uitvoering als gold het een olieverfschilderij.

In de volgende schilderijen vermengt hij de klassieke vormen en figuren met louter meetkundige voorwerpen. Schaduwing en tekening zijn klassiek-volmaakt en staan in tegenstelling met de moderne vormentaal met surreële inslag. Erni is absoluut geen surrealist en dat is het eigenaardige van zijn persoonlijkheid. Hij weet misschien beter te suggereren dan de surrealisten Dali en Ernst dat vermogen. De spiralen en technische tekeningen die sporadisch in zijn compositiën sluipen, passen met de hen omgevende klassiek gehouden figuren. Daarin zit het modern, actueel karakter van Erni en er is hoegenaamd geen sprake van disharmonie. Dit origineel werk schijnt DE plastiek der komende eeuw aan te duiden. Wanneer wij een hedendaags schilder oorspronkelijk noemen, dan is er steeds onder verstaan een invloed, hetzij van Klee, Kandinsky, Picasso, Cézanne of Van Gogh, hoe verwerkt ook. Hier kan men zich alleen op de machinetekening (soms meetkundige voorstelling) en op de grote Italiaan baseren.

Meer nog dan de Mexikanen lijkt ons Erni een baken der toekomst. Nooit doet zijn tekening droog aan. Het grafisch werk van Erni werd tot 30 Juni laatstleden door de Antwerpse kunstkring ‘Comité voor artistieke Werking’ in het Stedelijk Kunstsalon tentoongesteld, o.a. was er te zien de illustratie van Canevascini's boek ‘De menselijke arbeid doorheen de eeuwen’. Het

schone werk ‘Urgesellschaft’ stamt uit deze reeks. Samen met ‘De val van Ikaros’ (zijn geliefd thema), ‘De tekenaar’, ‘Alkibiades’ en ‘Bekroning’ (1942) mogen deze tekeningen naast de tekeningen uit Picasso's blauwe en rose periode gehangen worden. Ze zullen niet tanen. De ‘Tekenaar’ ware een ideaal om het boek van Pythagoras te versieren.

‘O öde aus Verlust’ (1942) trekt ons aan door de warmte der kleuren: het hele schilderij wordt ingenomen door de architect-fijne tekening van een weefstoel, waarvoor links een vrouw zit te wenen. In diagonaal lopen rose rotsen. Rechts zit een stier met mensenhoofd. Die moderne beeldspraak grijpt ons aan, zoals in de romans ‘Cement’ van Gladkov en ‘Druiven der gramschap’ van Steinbeck. De vrouw weent omdat ze altijd zal moeten spinnen; het is immers haar lot!

‘Variatie op Potter's stier’ (1947) ontstond door het zien van het schilderij van die Nederlander in het Museum van Den Haag.

Dit schilderij is, als de meeste, opgevat als een montage; een film waar alleen de volgorde der beelden verstoord is. Zodoende laat de kunstenaar ons de kans zelf de chronologische orde vast te stellen en vergt een actieve meebeleving van de toeschouwer. De montage is ons reeds lang bekend door de surrealist Dali en stamt van het dubbelbeeld van Arcimboldo (1563) en de ‘collage’ der cubisten. In het raam van één schilderij wordt op een vlak een veelheid van beeld gezocht. Bruegel, die met voorliefde kleine groepjes mensen over het schilderij verdeelde, laat o.m. in zijn ‘Dulle Griet’ de handelingen gelijktijdig verlopen. In de montage worden van elkaar onafhankelijke beelden te zamen voorgesteld, ofwel een kern en daaromheen tegelijk het voorafgaande en het daaropvolgende.

Niet genoeg kan men de krijttekening ‘Bucolica’ (1947) loven. De figuren ‘Sokrates en Asklepios’ (1947), die het medisch instituut van een universiteit versieren, zijn ware evenbeelden van deze door Leonardo geschapen.

Vooral het coloriet van ‘Europa’ ('47), het gekende onderwerp van Europa en de stier, zal de twijfelaar overtuigen, die meent Erni te lineair ten koste der kleur te moeten noemen. Dit werk in ongeziene rode, bruine en gele kleuren stelt hem op één rij naast de beroemde coloristen Gris, Braque, Ben Nicholson en Klee.

‘Poging tot een portret van Darwin’ ('46), dat 3 m. X 2,5 m. meet, toont ons een wetenschappelijke Erni op het pad der evolutieleer. Kunnen wij hier moeilijk van een vulgarisatie gewagen, toch verstaat de leek onmiddellijk de symbolen: de foetus, de abstrahering ervan, aap- en mensenschedel, het portret van Darwin met nadruk op handen en hoofd, erwt, orchidee, jonge

vogel, eieren en stenen. Doorheen Darwin's figuur lopen bruine arabesken die de figuur als cubistisch versnijden en een vrouwenfiguur vormen; daarnaast rechts ligt een ineengestrengelde vorm (het lijkt een schets van de Franse schilder Pignon).

Een modern industrieel of school kan geen betere opdracht laten uitvoeren. De meetkundige spiralen illustreren de moderne eeuw en vinden een gretige aanhanger in de ‘mobiele’ beeldhouwkunst van de Amerikaan Calder. In plaats van te storen, vormen die lijnen als bij de cubisten en de constructivisten evenwichts- en krachtlijnen. De abstracte vormen (techniek) en scherp-reële vormen (het leven) versmelten hier tot een ideaal geheel!

In zijn wandschilderijen voor de nijverheid (Omega, Ciba A.G., Schweizerische Mustermesse, enz) weet Erni de starre vormentaal der moderne machines en gebouwencomplexen te verzachten en te verbreken door muurschilderijen. F. Léger, Ozenfant en Le Corbusier (die als schilder Jeanneret tekent) huldigen juist de starheid en mechanisatie om de eenheid met de bouw en de werktuigen nog te verhogen. Bij Erni blijft voor alles de kunst een levend, dus dynamisch organisme. Niets onderlijnt dat beter dan de mensenfiguren. Evenals de Chinees en de Japanner kent hij de gevoelswaarde van de beweging, die schuilt in de curve en de gril van gebogen en naar elkaar toestromende lijnen. Het is of de Oosterse arabesk hem gevangen houdt. Op zijn beurt fascineert Erni de gevoelig-moderne mens door zijn passende beeldspraak en plastische taal.

De gevoeligheid der fijngetrokken lijn is niet uit de bagage van de moderne kunstenaar verdwenen, al trachten de tegenstanders der modernen dat te bewijzen. Kandinsky, Klee, Ozenfant, Dali, Rivera, Portinari en Picasso zijn daar om te getuigen voor het lineaire element in de kunst. In deze schilders oefent de lijn een magische kracht uit.

Zeker spreekt een tere tekening van een mens in schone omarming of houding meer tot de gewone toeschouwer dan de even keurige lijnen en kleuren van een abstracte of puristische schepping (al telt het onderwerp geenszins).

In de gevoelsfactor, die het eerst geraakt wordt door herkenbare (direct vatbare sentimentele factoren) gestalten en voorwerpen, en die in het hart zetelt, ligt het geheim van de populariteit van de Mexikaanse schilders. Daar ligt ook de toegang tot Erni's en Portinari's werk. Door de eeuwen heen heeft de mens zichzelf uitgebeeld gezien in vlees en bloed, nuchter en vol hartstocht zoals hij is. Het gaat er nog niet in dat deze tijd symbolen zoekt uit te drukken, abstracte of nooit te voren geziene. Hij wenst kunst als vroeger, omdat hij geen inspanning vergt (denkt hij ten minste) en omdat het een gewoonte is, zoals trouwens alles in het leven!

De transpositie aan de muziek eigen, door de schilderkunst op haar beurt toegepast gaat er niet in. Worden de primaire instincten en gevoelens niet aanstonds getroffen door contact met het kunstwerk, dan wil de genieter niet verder ontvangen en keert zich af. Dat verklaart het onbegrip van het publiek tegenover de abstractie. De kunstsmaak moest sneller evolueren mits de techniek zo vlug gaat; want conservatief werk tast sentiment en onontwikkelde verbeelding aan.

De actieve socialist, die Erni in het dagelijks leven is, wil de kunst voor het groot publiek toegankelijk maken. Het atelier-schilderij (easel painting) volstaat niet, dat kan alleen het collectief, het muurschilderij verwezenlijken. Aanplakbrief en grafische kunst zullen de diepere lagen doordringen en de smaak veredelen. Op het gebied der grafische kunst en haar toepassingen zijn de Zwitsers baanbrekend. Men bekijke maar even het geciteerde boek, of een tijdschrift als ‘Graphis’.

Erni's groot wandschilderij ‘Mens en machine’ ('44), meet 13 op 6 meter en werd in zwart, grijs en wit gehouden. Hier ziet men best de betekenis der functionele kunst: Erni's eerste programmapunt. Ten tweede wenst hij de integrering van de vorm, waarmee hij bedoelt dat een vormenwet (Formgesetz) moet uitgebeeld worden, die heel het leven der samenleving doordringt, zoals dat in alle grote stijlperiodes gebeurde. In dit schilderij zet weer de mens alle vlakken en krachtlijnen in beweging, regelt of stopt naar goeddunken. De mens zelf treedt even dynamisch en heroïsch op als de Schepper.

‘De wereld der scheikunde’ ('44) heten wij minder gelukkig naar kleur; maar deze montage treft door goede vondsten. Even moeten wij verwijzen naar de uitstekende schilders der Verenigde Staten: Ben SHAHN en SHIMIN, bekend om hun maatschappelijk getinte murals. Ook zij bedienen zich van de gewilde verkorting en montage-compositie.

Het grootste werk dat Erni maakte, kostte hem veel studie (geo- en ethnografie) en was voor de Zwitserse Landtentoonstelling van Zürich bestemd. Het heet ‘Zwitserland, verlofland der volken’ en dateert van '39. De afmetingen, 100 op 5 meter, stemmen tot nadenken. Eveneens de Braziliaan Portinari bestudeerde gedurende vijf maanden geschiedenis en folklore voor de muurschilderij ‘De eerste mis’ (zie ‘Times’ van 23-8-48).

Welke schilder zou zich nog zulke moeite geven? De schoonste resultaten blijven bij zulke opoffering niet achterwege!

Deze uiterst verzorgde panelen verzekerden zijn roem en overstelpten hem met opdrachten.

Erni buigt zich over het eigen gezinsleven, na een tijd van pessimisme te hebben overwonnen. Warm-menselijke taferelen ontstaan: ‘Moederschap’ ('43), ‘Natuurlijke familie’ ('44), en

‘Natuurlijke gemeenschap’ ('46). Een roodbruine kleur geeft warmte aan de eerste twee tempera.

Door zijn sociale instelling op het publiek ging Erni alle takken van de grafiek beoefenen. Vooreerst boeien ons zijn decors voor de opvoering van Aischylos' ‘Prometheus’ ('46). Zijn suggestieve plakkaten bevatten soms één woord als het bekende ‘Ja’ en ‘Vrouwenstemrecht’.

Als boekillustrator staat Erni weer vooraan; immers in dit genre zegt de lijn alles of in het geheel niets. Aan de tekening herkent men de meester. Suggestie en synthese kenmerken zijn werk. De schets voor Honegger's studie over zijn eigen compositie ‘Pacific 231’ steunt uitstekend de dynamiek der muziek door de componist uitgebeeld. Met voorliefde voert Erni grote panelen uit in tempera: witte figuren op effen zwarte grond. De grote panelen voor de in het buitenland gehouden expositie ‘Planen und Bauen’ o.a.: ‘Scheppingskracht’ ('46) (5,1 m. × 7,5 m. groot) tonen levenskrachtige figuren in levensgrootte.

De veelzijdigheid van Erni versterkt zeker zijn formaat. Hij bezit reeds een omvangrijk oeuvre en schept ontzaglijk veel en groot werk. Het gerucht gaat dat hij even rap een hele muur vol grote figuren klassiek schildert op de tijd dat een gewone verver deze oppervlakte in grondtoon zet. Evenals Rivera zet hij uren na elkaar door tot het hele muurschilderij voltooid is. Deze laatste is bekend omdat hij een fresco in vier en twintig onafgebroken uren voltooide omdat deze techniek dat eigenlijk vergt.

Hopen wij maar dat de belangstelling voor deze schilder van buitengewoon talent gewekt is en dat het mogelijk zij een omvangrijke tentoonstelling van hem in België te kunnen zien. Deze zal voor onze schilders, meer nog dan voor de andere kunstminnaars, van grote betekenis zijn.

E. Bergen

Nota's bij het werk van Luc Peire

Zelden hebben wij de laatste jaren te Brussel een zo merkwaardige tentoonstelling van een jongere gezien als die van de Westvlaamse schilder Luc Peire[1], thans te Knokke-aan-Zee, in een van de schilderachtigste en rustigste hoeken van het land, gevestigd. Reeds de eerste oogopslag op zijn werk, dat van het obscure naar het zonnige evolueerde, stemt sympathiek. Men voelt zich onder de indruk van de kleurenweelde, zo verscheiden en allesbehalve vulgair, dat men er vrij lang verwijlt vooraleer elk werk afzonderlijk te bezichtigen. Achteraf valt het op, dat Peire's interesse voor de verschillende facetten van het leven bijna wiskundig evenredig werd verdeeld. Onder een tachtigtal werken, waaronder verscheidene van groot formaat, treffen wij zowel portretten, stilleven, interorieus als landschappen en strand- en zeegezichten aan, die zich onderscheiden door hun soberheid en poëtische charme.

Snobisten echter, die er op uit zijn te bluffen met buitenissigheden - die ze wellicht evenmin begrijpen als de in verwarring gebrachte toeschouwers - zullen dergelijk werk, dat alleen eerlijk en gezond wil zijn, achteloos voorbijlopen; want zoals op een rundertentoonstelling mag men, naar een aphorisme van Alfred Stevens, verwachten, dat het publiek bij voorkeur zal stilstaan bij het ‘Kalf met vijf poten.’[2] Immers, Peire is geen navolger van de latere extravagante Picasso, noch van Paul Klee en andere cabinetschilders.[3]

Hij teert niet op het expressionisme, maar vond een eigen toon, een eigen stijl. Geen geweld, geen oerkracht zoals bij Permeke en anderdeels ook geen stilstand of vervlakking zoals bij schilders, die van hun atelier een fabriek hebben gemaakt. In het werk van Peire treft niet alleen de schilder, maar ook de mens. Men voelt, dat Peire slechts schilderde uit innerlijke noodwendigheid, als het ware verliefd op zijn onderwerpen en de natuur, zoals hij ze zag, aanvoelde en ze ten slotte volgens eigen temperament herschiep. De schilder liet zich blijkbaar evenmin beïnvloeden door de ontreddering van deze tijd, waarin onrust en vertwijfeling, ontstaan door de botsing van twee tegenover elkaar staande geestesstromingen, de gemoederen in beroering brengen; maar schijnt zich afzijdig te houden, ingekeerd en alleen begaan met de schoonheid en zijn werk. Vandaar ook dat Peire's werk uitmunt door atmosfeer, frisheid en spontaneïteit.

De jonge Peire, somber en desolaat in zijn vroeger werk, reisde naar het Zuiden. Hij bezocht Frankrijk en Italië, daar ontdekte hij evenals Van Gogh het diaphane licht. Ook in zijn Vlaamse landschappen, soms ietwat te hard belicht, speelt dit

licht een overwegende rol. Sommige stellen onmetelijke velden voor, bijna gans verlaten door mens en dier, sober, bijna naakt in hun voorstelling en toch levendig en warm van toon. Met één geel vlak, en korenakker, bereikt de schilder verbazende effecten, zoals wij die indrukken opdoen bij Streuvels en in Van Langendonck's versregel: ‘de golvende zangen van 't ruischende koren’. Anderdeels vermeit Peire zich in het Brugse Vrije, waar hij als het ware de schoonheid ondergaat van de kanalen, de wijduitgestrekte landerijen en de vlakke meersen. Niet minder typisch en rijk aan stemming zijn de dorpsgezichten in Frankrijk: slechts enkele figuren - ondergeschikt aan het complex - een kerktoren, een pleintje, nauwe straten en ouderwetse huizen, schitterend onder een zuiderse hemel.

Even sober en warm van kleur zijn de stillevens. Ook hier wist Peire met een minimum van middelen een maximum van expressie te bereiken. Slechts enkele voorwerpen werden bijeengebracht, alsof de schilder er zich van bewust was dat degene, die zijn doeken overlaadt en te veel aandacht aan het detail besteedt, zijn doel voorbij streeft. In dit genre vielen o.m. op: enige vruchten, forsig en handig geborsteld, op een effen vlak; enkele flessen op een okere achtergrond, een blauw-wit geruit kleed op een rode tafel; kortom de meest eenvoudige, stille voorwerpen, waarin de schilder de ziel der dingen aanroerde.

Voornoemde zin voor soberheid, levendig coloriet en harmonie tussen inhoud en vorm, valt evenzeer te bespeuren in de strand- en zeegezichten, o.i. de beste uit de ganse verzameling. Nergens concentreert Peire hier een groep mensen. Men treft de mens slechts sporadisch aan, wel hier en daar een badkarretje, een ezel of een sloep, maar overal de zee, waarvan de eenzaamheid en de onmetelijkheid domineren, indrukwekkend en geheimzinnig als de zee zelf.

Minder geslaagd lijken ons sommige portretten, met uitzondering van het zelfportret, de weduwe en de figuren - de liefhebbers en de schilder - in het atelier. Wij deden de indruk op, dat het groeiproces van deze scheppingen nog niet voltrokken was vooraleer de schilder zich aan het uitbeelden begaf. Het minst bevalt ons een schilderij van groot formaat, waarop een vrouw in een boomgaard afgebeeld werd; al blijkt de schilder het onder zijn beste werken te rekenen, vermits hij het op de meest opvallende plaats tentoon stelde. De figuur - een naakte vrouw - komt ons te geforceerd en te levenloos voor, terwijl de kleuren (een te lijkkleurige tint en te zwarte schaduwen op de figuur evenals een te romatisch groen op de achtergrond) eerder flets en anemiek, te weinig zelfzeker, aandoen. In doeken als ‘Het publiek’, ‘Concert’, ‘Interieur met figuur’ en ‘Hotelkamer’ hervat de schilder zich echter, hier slaat hij een juiste toets aan

en bereikt hij een stemmig accoord. Ten slotte zijn er nog een tiental tekeningen verzameld, meestal figuren van klein formaat, waarin men de kloeke en toch lenige trek van de artist kan onderkennen.

Misschien zullen sommigen Peire een te kort aan ‘brains’ en ethiek aanwrijven. Louter hersenwerk hoeft men trouwens bij een natuurtalent als dit van Peire niet te zoeken. Peire schildert alleen zoals het in zijn aard ligt. Blijkbaar kent hij zichzelf voldoende om op eigen terrein te blijven. Dit terrein is echter niet beperkt en zijn werk is reeds meer dan een belofte. Hier spreekt de mens, die ‘wars is van alle praal’ en alleen de schoonheid oproept, het eenvoudige, het stillere, het intieme en de vreugde om de schoonheid. Peire hoeft niet te betogen, geen levensleer te prediken; wie dieper ziet zal in zijn werk, dat allesbehalve ijl en fatterig is, het getuigenis vinden van de mens, die alleen met rust wenst gelaten te worden en voort wil werken, met de jaren verdiepend en menselijker wordend. En dit is wijsheid, een boodschap op zichzelf, waardevoller dan tam-tam en geschreeuw.

Remi Boeckaert.

Eindnoten:

(1) Paleis voor Schone Kunsten. (Van 12 tot 23 November 1949).
(2) Jan L. Broeckx. - Alfred Stevens en zijn ‘Impressions sur la Peinture’. Uitg. A. Manteau, Brussel.
(3) Naar aanleiding van een tentoonstelling van Paul Klee in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel. De terminologie is ontleend aan een spontane uitroep van Van Ruysbeek. Er was een zaaltje, waarin uitsluitend werken hingen, die treffende gelijkenissen vertoonden met de primitieve ‘vertrekken’ op het platteland. Daar we over geen cliché beschikken om dit te verduidelijken, moeten wij ons tevreden stellen met een omschrijving te geven. Wij zagen op ieder schilderij een cirkel, net een bril van een primitief ‘gemak’ of ‘cabinet’.

Litteraire Heksenketel
Los van de Romantiek

Van Heerikhuizen schreef een boek: ‘In het kielzog van de romantiek’ om negentig procent van de hedendaagse Hollandse poëzie te verketteren, omdat ze nog altijd haar sappen put uit de voedingsbodem van de romantiek. Deze betovergroottante van 't jaar dertig blijkt levenskrachtig genoeg om, ondanks het keren van de jaren, haar ongebreidelde teeltnood te blijven botvieren. Doch een afgejakkerd, afgezwangerd lijf weigert tenslotte de taaiste drift zijn diensten en gaat achter de schijn de weg van alle vlees. De huidige spruiten van deze bloedloze schoot, gezoogd aan verdroogde borsten, kunnen niets anders zijn dan misbaksels, even bloedloos en uitgedroogd, posthume larven zonder kern noch volheid.

Zoals elke goede aanvaller overdrijft Van Heerikhuizen natuurlijk, ook haalt hij nodeloos tal van kwajongensstreken en ondoordachte bravour-stormlopen uit, die zijn zaak alleen kunnen schaden, doch de waarde van zijn grondstelling schijnt me onaanvechtbaar.

De wezenlijkste kenspreuk van de historische romantische school (er bestaat een romantiek van alle tijden, doch daarover gaat het hier niet) was zonder twijfel: **vlucht uit de werkelijkheid.** Ze drukte de fundamentele levenshouding uit van die tijd. Meer dan honderd jaar later is het nog de houding van de meeste Nederlandse dichters, **voor zover men ze kan opmaken uit hun poëzie.** In deze schakering ligt heel het verschil en de sleutel van het probleem. De fundamentele levenshouding van onze tijd is inderdaad niet meer romantisch. In de eeuw der atoomsplitsing en der positieve wetenschappen, waarin de mens, in een grote veelvuldige krachtsinspanning de geheimen van de werkelijkheid tracht te doorgronden, is het een onvoorstelbare aanfluiting deze werkelijkheid nog te willen ontvluchten. In het reële leven is zulke poging trouwens nog uiterst zeldzaam, en, kan ze bij mensen van een oudere generatie nog organisch zijn, in de jongere geslachten is ze beslist een anachronisme. Alleen als pose, bewust of (meestal) onbewust, kan die houding zichzelf overleven. De moderne mens streeft er meer en meer naar, dit aardse leven tot in de verste schuilhoeken te doorgronden en te doorleven, de fantastische totaliteit van dit leven met de even fantastische totaliteit van het ik te begrijpen, om het onuitputtelijk nu van dit bestaan naar alle richtingen bewust uit te vieren. Dat deze nieuwe waarden en bestrevingen in de Nederlandse poëzie (om hierbij te blijven) nog geen harmonische uiting vonden is niet

verwonderlijk en moest geen aanleiding gegeven hebben tot het schoolmeestersgekijf van de ietwat zelfgenoegzame Van Heerikhuizen. Ook de kunst ‘non fecit saltus’ (of alleen zeer minieme). Doch waar is het, dat het geklaag en gejammer van het gros onzer huidige poëzie, juist omdat het niet meer beantwoordt aan de werkelijkheid, juist omdat het, zoals hoger gezegd, door pose wordt ingegeven, bloedloos is en ten dode gedoemd. Het is zeker ook een onder de vele redenen waarom deze poëzie bij het publiek geen weerklank vindt.

Een aanwinst vindt Van Heerikhuizen, buiten een paar twijfelachtige en schuchtere jongerenstemmen, slechts ‘Het uur u’ van M. Nijhoff. Het is jammer dat hij over de Zuid-Nederlandse poëzie niet spreekt, want bij ons zou hij, m.i. zelfs bij een beknopt vluchtig overzicht, een rijkere oogst kunnen opdoen.

We hebben de laatste verzen van Jan Van Nijlen (‘De Slaapwandelaar’) waarin een romanticus bij uitstek zo diep de hem omringende wereld binnendringt, dat hij er a.h.w. de zingende objectieve ziel van weergeeft, en als bij toverslag, uit het acute heimwee dat hij jarenlang heeft uitgezongen, terechtkomt in de serene sfeer van hetgeen vanzelfsprekend is: inzicht waaruit hij een wijze, subtiele bestaansvreugde put.

Een geval dat hiermee een zekere analogie vertoont is dat van de jongere Karel Jonckheere, bij wie de kentering zich dan ook normaal veel vroeger vertoont. De elegisch-romantische auteur van ‘Conchita’ is inderdaad in het reeds bekende eerste deel van ‘Spiegel der Zee’ begonnen aan een grote introspectieve terugblik. Dat het eerste deel zijn jeugd behandelt ligt in de lijn der logica, doch kan gemakkelijk op een dwaalspoor leiden. Herinneringsgedichten aan de jeugd zijn immers specifiek romantisch. Maar niet de jeugd om de jeugd herdenkt Jonckheere, niet om er zich vol heimwee in te vermeien en de werkelijkheid te vluchten, roept hij haar betoveringen op, doch uitsluitend met het doel zo ver mogelijk in de tijd de bestanddelen van zijn ik op te sporen. Hij maakt de inventaris op van zijn leven om een nauwkeurige diagnose van zijn huidige toestand te kunnen stellen. Geen elegisch zich laten gaan, maar een objectieve analyse. Geen vlucht uit de werkelijkheid, maar een bewust willen beleven van de eigen werkelijkheid. Zelfkennis omvat immers de kennis van wat het verleden als levend residu in het heden laat meewerken. ‘Spiegel der Zee’ is dus, in zijn diepste essentie, een omgooien van de boeg, een zich losmaken van de gemakkelijke romantische euphorie, een resoluut willen veroveren van de werkelijkheid.

En verder bezit onze poëzie twee uitgesproken vaandeldragers der aardsheid in Herwig Hensen en Bert Decorte. Hensen met wijsgerige fundering en geestelijke adelaarsvlucht, Decorte met

concrete wijsheid en indrukwekkende onmiddellijkheid. De eerste predikt de aanvaarding der werkelijkheid, het zich volledig uitleven erin, de tweede leeft er zich metterdaad organisch in uit, alsof er nooit een romantiek had bestaan.

Dit zijn de meest opvallende figuren die me in het los-van-de-romantiek-verband zo te binnenschieten. Ik wil de gelegenheid van het verschijnen zijner verzamelde werken te baat nemen om hier ook de grote voorloper Herman Gorter te noemen. M.i. heeft deze onbegrepene, zoals alle voorlopers, in onze poëzie, niet alleen vormelijk maar ook wat de inhoud betreft nog een voorname rol te spelen. Hij is bij ons wel het eerste voorbeeld van een dichter die tegen de vloed in is gaan roeien. Zonder er aan te denken, uit argeloze natuurlijke aanleg, en met de grootheid en superioriteit van een natuurkracht. Voor hem was de werkelijkheid de vanzelfsprekende wereld waarin hij zich volledig wou uitleven en waarvan men in zijn kunst de veelvuldige facetten weerspiegeld ziet.

Erik van Ruysbeek

Najaarsdeun

Ik kan de doem niet meer ontkomen,
dat ik alleen blijf met mijn smart.
De winter zit al in de bomen...
het najaar knaagt al aan mijn hart.

Ik zit alleen. De wonden branden
en in de haard dooft al het vuur.
Ik wring mijn uitgemergelde handen...
't Geluk was maar van korte duur.

Ik kan de doem niet meer ontkomen...
De wind blies alle dromen uit...
De winter zit al in de bomen...
het najaar tikt al aan de ruit.

Tony van Putte

Paul Berkenman
Sonnetten met een opdracht

(Aan het geluk)

Geluk, gij weet dat ik in u niet meer geloof,
al zal 'k mij nimmer van de drang naar u bevrijden
omdat er zoveel schoons is waar ik moet van scheiden,
spijt 'k aan mezelf en andren u nog vaak beloof.

Maar 'k wist reeds veel te vroeg hoe eindeloos de kloof
is tussen droom en daad en hoe wij moeten lijden
hier, zonder reden, hoe wij 't avontuur vermijden
dat elk zich wenst. Geluk waarin 'k niet meer geloof,

ik voel u onverwacht en weet dat gij bestaat,
als ik op reis ben en niet weet waar ik zal landen,
als gij een glimlach tovert op een lief gelaat,
als ik iets leggen kan in open hunker-handen,
of als het heimwee van herinn'ring langs mij gaat
dan voel 'k u vluchtig, veel te vluchtig, in mij branden.

(*Aan God*)

Ik kan U niet, maar Gij moet mij begrijpen,
wanneer ik ben en leef lijk U mij schiep.
Gij weet, hoe ik in angst u vaak aanriep
en 't lijden draag om eens voor U te rijpen

en als een vrucht te vallen in uw hand.
Dit moet Gij weten om de God te wezen
in wie ik van mijn hunker kan genezen
als in een eeuwig, eeuwig vaderland.

Maar Gij zijt enkel uit onszelf geboren
uit ons verlangen naar bestendigheid,
en dat Gij enkel maar een droombeeld zijt
werpt ons in 't wezen van dit zelf verloren
en laat slechts dit als troost in onze spijt:
als mens in goedheid voor een mens te gloren...

(*Aan Mozart*)

't Was uit U zelf dat gij de kracht moest halen
om eens onvatbaar voor de tijd te zijn,
uw zorgen-hart was eens het tere schrijn
van alle schoonheid die uit U zou stralen.

Gij, kind van aardse vreugd' en aardse pijn,
uw hemelheimwee zou uw lot bepalen,
en stierf uw stem, uw lied bleef verder dwalen
als was de dood voor u alleen maar schijn.

En toch hadt gij uw leven slechts als tijd,
als doel d'onzekerheden van uw dromen.
Het leven heeft u droom en tijd ontnomen.
Maar uit u zelf hebt gij u zelf bevrijd
en uit de smeltkroes van uw sterflijkheid
zijn hart en ziel van u tot ons gekomen.

Boekbespreking

Gerard Lutke Meyer: 'Olie in het Vuur'. Uitgeverij 'Keesing' - Amsterdam - 368 blz. Fl. 6.90.

In het 'Ten Geleide' van deze smaakvol uitgegeven roman schreef de auteur dat men best deed achter de personages van dit boek geen personen te zoeken maar wel beginselen. Deze raad is nochtans overbodig voor de aandachtige lezer. Dadelijk voelt men aan dat de geschetste personages prototypes zijn van bepaalde categorieën mensen: de Jood Visser en de Jodin Florens treden op in naam van de Joodse mens, de journalist Dekkers representeert de humanistische schrijver, Hommersma de schoonmenselijke doch steeds berekende zakenman, Vuist de vulcanische nonconformist die het leven op overmoedige wijze aanpakt, enz... Schrijvers waarschuwing was nochtans een tikje misleidend aangezien men terecht mocht veronderstellen dat, door het feit dat de personen ideeëndragers waren, ze, principieel, aan menselijkheid zouden hebben ingeboet. De lezer komt nochtans bedrogen uit: de figuren zijn geen bordpapier maar intens levende mensen.

De auteur verhaalt ons het oorlogsgebeuren in Nederland van 1940 tot '45.

Op soepele wijze beeldt hij de gedragingen en reacties van een groot aantal personen uit die op eigenaardige manier met elkaar in contact komen in hun strijd tegen de nazi-terreur. In tegenstelling met de werken die kort na de bevrijding verschenen en één en al verbittering waren, heeft de romancier in dit boek getracht het gebeuren op afstand en vooral op menselijke wijze te bekijken. Het dubbele drama heeft hij op verrassende wijze uitgebeeld: enerzijds de mens met zijn eigen gevoels- en ideeënwereld en anderzijds de mens worstelend met de vaak vreselijke konsekwenties die de illegale strijd voor gevolg had.

Schrijver is er in geslaagd objectief en ruim zijn gegeven uit te werken. Naast de interessante beschouwingen trof mij vooral de zeer persoonlijke stijl en de uitzonderlijke constructiegeest van de romancier.

Spijtig nochtans dat hij vele langdradigheden niet wist te weren. Condensatie en meer suggestieve techniek hadden zijn werk nog kruimeriger gemaakt.

RIK LANCKROCK.

'Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen 1948' - Gent 1949. Te verkrijgen bij het Secretariaat, Gouvernementstraat, 7, Gent.

Tothiertoe bestond er m.i. geen enkel werk waarin gepoogd werd een beeld te schetsen van alle, ook de meest heterogene - als dit woord hier gebruikt mag worden - cultuuractiviteiten. Op technisch, industrieel en commercieel gebied bestaan er 1001 boeken waarin alle mogelijke inlichtingen kunnen opgezocht worden, doch inzake cultuur - nog steeds nomansland voor zovelen - bestond er kwasi niets.

Het past dan ook een verdiende hulde te brengen aan de 'Commissie voor Culturele Aangelegenheden van de Provincie Oost-Vlaanderen' die gepoogd heeft om over alle feiten, toestanden, organisaties, feestelijkheden, manifestaties, e.d. in deze provincie te handelen in bovengenoemd werk. Het werd een lijvig boek van meer

dan 700 blz. dat in een zeer verzorgde, met foto's en tekeningen verluchte editie werd op de markt gebracht (oplage: 1000 gewone en 250 luxe-exemplaren)

Tientallen vooraanstaande en terzake bevoegde personen hebben hun medewerking verleend en ik kan niets anders dan mijn oprechte bewondering uitspreken over de objectiviteit en het knap coördinatievermogen van het comité

(Dr. G. Van Severen, Kan. J. De Keyzer, Dr. J. Denijs, Dr. K. Debaive, Dr. R. Nachtergaele en Dr. M. Grijpdonck) dat met de uitgave van dit groots werk werd gelast.

Het is uitgesloten in deze bespreking uit te weiden over de omvangrijke en zeer diverse inhoud van dit boek. Naast de publicatie van schitterende essay's (zoals dit van Dr. H.J. De Vos over de moedertaal) werden de voordrachten gepubliceerd die tijdens de door de Provincie ingerichte cultuurdagen werden uitgesproken (o.a. van Ing. E. De Wilde, Dr. M. Grijpdonck, Prof. Dr. Baur, enz...).

Daarenboven werden gedetailleerde jaarverslagen van alle Oost-Vlaamse culturele organisaties opgenomen. Tevens werden de rapporten van de Cultuurdagen afgedrukt en verschenen er naam- en adreslijsten van O.-VI. bibliotheken, letterkundigen, kunstschilders, beeldhouwers, kunstcritici, toneelmaatschappijen, literaire-, muziek- en zangverenigingen, culturele bladen, bouwmeesters e.d.

Kortom: een degelijk werk en een interessante documentatie - bron voor iedereen die actief is op cultureel gebied.

Ik zou deze recensie dan ook willen besluiten met de hoop uit te drukken dat de andere Provinciebesturen spoedig het lofwaardig initiatief van Oost-Vlaanderen zullen volgen.

RIK LANCKROCK.

‘Politieke Encyclopedie’ - samengesteld door H.Ch.G.J. vander Mandere, Mr. J.A. Mommersteeg en J.C. van Waegeningen. Uitgeverij Keesing, te Amsterdam en Uitgeverij Born te Assen - 1949 - 480 blz. - Fl. 9,75.

In onze tijd van politieke hoogconjunctuur is het de gemiddelde mens onmogelijk gelijke tred te houden met de opgang en het verdwijnen van politieke personaliteiten, organisaties, verdragen, principes, stelsels, e.d. Gezien de snelle wisseling is het uitgesloten dergelijke informaties op te sporen in de bestaande encyclopedieën.

Daarom hebben de uitgevers van bovengenoemd werk het nuttig geoordeeld al dit informatiemateriaal bijeen te brengen in één boek.

Deze encyclopedie werd zeer handig en zakelijk opgevat. Ongetwijfeld zal zij vele diensten bewijzen aan lezers die op gewetensvolle en oordeelkundige wijze het nationale en internationale politieke gebeuren willen volgen.

Het werk is daarenboven een uitstekend middel om vele misverstanden uit de weg te ruimen en het gebazel in het luchtledige te keer te gaan.

Voor zover ik bevoegd ben meen ik dat de samenstellers er in geslaagd zijn op vrij objectieve wijze hun stof te behandelen.

Dit boek wordt dan ook warm aanbevolen aan politici, leraars, journalisten, ambtenaren van politieke en syndicale organisaties, redacteurs, radioreporters, e.d.

RIK LANCKROCK.

A. Roland Holst: Verzamelde Werken. Proza deel I - (Deel III van het in vier delen volledig verzameld werk.) C.A.J. van Dishoeck, Bussum. A.A.M.

Stols, 's-Gravenhage 1948. 224 blz. Prijs der vier delen: Fl. 30,00 - (Afzonderlijke delen niet verkrijgbaar.)

Ieder mens heeft wel ten minste eenmaal in zijn leven de indruk gehad, onvatbaar vluchtig, maar bevreemdend en toch fascinerend, zich iets te herinneren uit een vroeger bestaan, uit een voorwereldlijk leven, ergens te komen waar hij vroeger nog was geweest, alhoewel de onmogelijkheid hiervan volkomen vaststaat. Voor de overgrote meerderheid der mensen blijft dit bij de vluchtige initiale indruk waarvan ze zich afmaken door het gemeenplaatselijk geworden

‘There are more things...’, zonder dieper verontrust te worden noch zich genoopt te voelen tot nadere kennismaking. Bij Adriaan Roland Holst blijkt dit bewustzijn veel scherper aanwezig te zijn, zo scherp en beslissend dat het de achtergrond is geworden van geheel zijn kunst. Het deel proza dat thans de uitgave van zijn verzameld werk voltooit (voor de overige drie delen: zie Arsenaal jrg. 5, nr. 3, Mei-Juni) is in dit opzicht sprekender nog dan de reeds besproken delen, omdat het volledig aan deze motieven is gewijd.

Het zijn uit Keltische sagen en legenden overgeleverde helden en toestanden, waarin Holst eigen gestalte en aspiraties, eigen levens- en zielstoestanden herkent, en wel in zulke mate dat de parallelismen en overeenkomsten die hij overal ontdekt bij hem de idee ingang doen vinden dat hij in verbinding staat met deze wereld. Al deze verhalen zijn niets anders dan een trachten te benaderen van de gevoelswereld dezer legendarische mensen, en daardoor een poging om het eigen verborgenste, maar waarachtigste zelf bloot te leggen. Holst gelooft dat hij een verre nakomeling, een verre afglans is van zijn ‘broeder’ uit deze voortijd en die hoopt dat zijn broeder hem bij zijn dood zal komen halen. Dit alles vindt voedsel in de onduidelijke intuïtie dat de geschiedenis een gedurige wederkeer is, dat ‘een groot en ontstuimig gebeuren, dat ergens in een voortijd op aarde plaatsgreep, zich opnieuw wil uitleven met al zijn vereeuwigd heimwee naar wat zo schoon was en zo meedogenloos,...’. Uit deze wereld bereiken hem tijdingen, geheimzinnige herinneringen, ‘overzielse vervoering(en)’, deze wereld is voor hem de werkelijke, in afwachting dat de dood, ‘die glinsterende doorbraak van een ander leven’, er hem weer voorgoed zal in opnemen.

Deze verhalen zijn nauwelijks verhalen. Het zijn atmosferische herscheppingen van fabelachtige gebeurtenissen, waardoor van begin tot eind de draad loopt van het eigen complex intuïtie-leven. Ze zijn geschreven in een fascinerend proza dat u dwingt u over te geven aan de onontkoombare kracht van deze overwereldse stem. Een proza zo subtiel en onstoffelijk, zinderend van mysterie en geheimzinnige openbaringen, dat de lezer zich van overal aangesuisd voelt door de realiteit van het fantastische. Slechts in de specifiek verhalende gedeelten, (de enige uit het boek) van ‘Deirdre en de zonen van Usnach’, dat bij uitzondering ook een soort historische reconstructie wil zijn, is de stijl ietwat geforceerd en theatraal, doch van het ogenblik af dat Holst, ook in ‘Deirdre’, de verrukkingen van zijn diepste levensbewustzijn laat spreken, verkrijat zijn woord de vervoerde klank en de magische kracht, eigen aan een grote profetische stem. De menigvuldige wereld, die hier in talloze schakeringen en variaties wordt verheerlijkt, doet aan als een machtige en volmaakte polyfonie, hoog verheven boven het aards bestaan, waarin alle krachten ruisen die sedert eeuwig het heelal hebben beheerst. En al moge men, in tegenstelling tot Holst, dezelfde dingen anders zien, cosmischer en minder antropomorfisch, toch geeft men zich onvoorwaardelijk over omdat hier iets doorklinkt, al was het maar in het verlangen om het te benaderen, van hetgeen er kan schuilen achter de grove gedaantenwereld zoals onze beperkte zintuigen ons die vertonen.

Ik weet werkelijk niet wat ik van de dichter Adriaan-Roland-Holst verkies, de verzen of dit bezwerende, magische proza. Maar geen van beide zou ik voort aan willen missen.

ERIK VAN RUYSBEEK.

Goethe: Faust Faust I.: in Nederlandse verzen vertaald, ingeleid en toegelicht door C.S. Adema van Scheltema. Faust II.: id. door Nico van Suchtelen. Wereldbibliotheek N.V. Amsterdam/Antwerpen 1949. (XXX en 198/XLI en 266 blz.). Prijs: delen I en II geb.: 125 fr. - Deel I geb.: 60 fr. - Deel II geb.: 75 fr.

De herdruk van deze tweede goede Faust-vertaling zal in dit Goethe-jaar aan een wens van velen voldoen.

Waarde en betekenis van Goethe's levenswerk zijn genoeg bekend. Een woord dus alleen nog over beide vertalingen.

In zijn inleiding drukt Van Scheltema de eisen die hij zichzelf stelde als volgt uit: ‘Wil men Goethe's Faust dus in zijn geest en stijl herscheppen met ander materiaal, dan is een eerste en laatste voorwaarde daartoe een zo angstvallig mogelijke nabootsing van alle momenten waarin zich deze uitspreken: van beeld, maat, rhythme, rijm, taaleigen, woorden-voorkeur enz.’ In de vertaling vindt men dit dan ook zeer nauwkeurig toegepast. Elke Nederlandse regel behoudt het aantal lettergrepen en het rhythme van het Duits, het onderscheid tussen mannelijk en vrouwelijk rijm werd behouden, zelfs aan de interpunctie werd zo weinig mogelijk gewijzigd. Ondanks de zware inspanningen die het overwinnen van deze louter technische moeilijkheden met zich bracht is Van Scheltema erin geslaagd een vlot-lezende tekst voort te brengen, die zelfs in de korte, moeilijkst over te zetten stukken en de lyrische gedeelten zoals het aangrijpende ‘Meine Ruh ist hin...’ als zeer bevredigend mag gelden.

Van Suchtelen bereikt met een ietwat lossere vertaling, die echter de tekst nergens te kort doet noch verloochent, vrijwel eenzelfde peil. Alleen in de specifiek lyrische gedeelten blijkt hij me bij Van Scheltema ietwat achteruit te vallen: daar is hij een weinig stroever en wordt de natuurlijke vlucht en innerlijke cohesie van de Goetheaanse tekst lichtjes verbroken. Daarentegen is zijn vertaling, wat de ideeëngang en de ideeëncomplexiteit betreft zeer zuiver, iets waar het in de tweede Faust toch nog veel meer dan in de eerste op aankomt.

Gepaste inleidingen en een oordeelkundige keuze in de aantekeningen zullen voor de meesten van groot nut zijn. Zeer keurige druk doch ietwat conventionele bandomslag. Een der grootste werken die de Westerse mens heeft voortgebracht voor een spotprijs.

ERIK VAN RUYSBEEK.

Lloyd C. Douglas: ‘De grote Visser’. A.J.G. Strengholt's Uitgeversmaatschappij N.V., Leidsegracht, 11, Amsterdam. Voor België: Frans De Backer, Groenplaats, 28, Antwerpen. - Geb. 456 blz.

Ter afwisseling in een massa romans over het hedendaags leven biedt een roman, waarin het verre verleden wordt opgeroepen, verscheidene aantrekkelijke aspecten. De roman van Lloyd C. Douglas, ‘De grote Visser’, die zich ten tijde van Christus in Palestina afspeelt, wekte dan ook onze ongewone belangstelling; te meer daar wij reeds bijzonderheden over de auteur en veel lof over zijn werk vernamen en wij ten

slotte tijdens de jongste jaren enigszins door de Amerikaanse romanciers werden verwend.

‘De grote Visser’ heeft ons echter ontgoocheld. Vanzelfsprekend zijn 't niet al meesterwerken die uit Amerika komen; maar het feit, dat een roman van een auteur als Douglas, waarover men zoveel gewag maakte, als kunstwerk zo goed als volledig mislukt is, stemt niettemin tot diepere overwegingen.

De oorzaak van dit feilen ligt niet in het feit, dat ‘De grote Visser’ tendentieus zou zijn en evenmin kan gezegd worden, dat ons een zoeterige hagiographie werd aangeboden; maar de wrevel, die wij bij de lectuur van deze roman niet kunnen onderdrukken, is te wijten aan een gebrek aan ontroering, spanning en suggestie, want ‘De grote Visser’ blijkt weliswaar geschreven door een rijk gedocumenteerde auteur maar niet door een artist. Douglas beschikte over meer dan voldoende stof - misschien over te veel gegevens - en een tekort aan fantasie, waarmede elke roman moet doorspekt zijn, kan hem zeker niet worden aangewreven; maar hij slaagde er niet in zijn materieel te verwerken, eensdeels door een mangel aan evenwicht in de constructie en vooral anderdeels door een

gebrek aan psychologische overredingskracht.

Het duurt ongeveer een honderdtal bladzijden vooraleer de hoofdfiguur, Petrus, wordt voorgesteld. Men kan opwerpen, dat de voorgaande hoofdstukken, waarin de verhouding Joden-Arabieren werd beschreven, er nodig waren om de personages in hun milieu en hun tijdsgebeuren te situeren. Dit kon echter beknopter worden gedaan en het verhaal van Fara, de dochter van een Arabisch koning, kon later ingelast worden, o.a. op het ogenblik, dat zij haar levensgeschiedenis aan David vertelt. Dit zou een onmiddellijker contact met de hoofdfiguur voor gevolg hebben gehad en ons een al te lange aanloop hebben bespaard. Wat erger is: deze roman groeide zelden uit boven de feuilletonlectuur en psychologisch is hij zeer zwak. De schrijver tracht ons sommige feiten zonder meer te doen geloven, aannemelijk echter lijken ze niet. Fara, nog geen elf jaar, zegt: ‘Ik ben anders dan de anderen en dit vind ik verdrietig.’ (blz. 65). Hier spreekt de auteur en niet het meisje.

Ten slotte heeft de roman enige waarde als historisch document, dank zij een nadere kennismaking met de levenswijze van de Joden, de Arabieren en de Romeinen.

REMI BOECKAERT.

Vincente Blasco Ibanez: ‘Moeraskoorts’. Uitg. Wereldbibliotheek, Lange Koepoortstraat, 2, Antwerpen. - (Voor Nederland: Amsterdam). - Geb. 228 blz.

Enkele decennia geleden werd de boekenmarkt met heimat-romans overstelpt. En zelfs nu nog, ofschoon de belangstelling meer op universele en intellectualistische romans wordt gevestigd, verschijnen geregeld boeken, waarin de locale kleur domineert. De Wereldbibliotheek achtte het niettemin gewenst een vertaling uit te geven van Ibanez' ‘Canas y Barro’, een roman, die niet meer zo fris en actueel voorkomt. Men kan weliswaar opwerpen, dat de Spaanse literatuur in de Nederlanden onvoldoende gekend is en dat ons ditmaal een zoveelste vertaling uit de Skandinavische letterkunde werd bespaard.

De atmosfeer, die in ‘Moeraskoorts’ werd opgeroepen, is inderdaad voor ons enigszins nieuw. Wij maken er kennis met typische Spaanse figuren en toestanden, maar ten slotte is er weinig essentieel verschil tussen ‘Moeraskoorts’ en een karrevracht Vlaamse, Skandinavische en Duitse heimat-romans, die ons het relaas brengen van een geslacht, dat door onderlinge misverstanden en familietwisten ten onder gaat.

Dergelijke romans zouden wij - om in boekentaal te spreken - de romans van het Noodlot kunnen noemen. De auteurs ervan doen al te gewichtig - soms melodramatisch - en ze schieten aanvankelijk niet vlugger op dan een schildpad, zodat wij met een massa details, die doorgaans van het centrale onderwerp afwijken, dienen af te rekenen.

Hiermede is het meeste kwaad over ‘Moeraskoorts’ gezegd. Wat goed blijft er dan nog van over? Er moet toegegeven worden, dat sommige personages uit ‘Moeraskoorts’ leven. En dit is reeds veel. Ibanez heeft enkele figuren in het leven geroepen - zwervers, vagebonden en een dikke herbergier - die kleurig in de verf werden gezet en soms met lichte ironie werden voorgesteld.

Wanneer de auteur op zijn hoede is voor melodramatiek en luchthartiger te werk gaat is hij op zijn best. Dit geldt vooral voor de middenpanelen, die ten slotte veel vergoeden en het werk grotendeels genietbaar en aanvaardbaar maken.

REMI BOECKAERT.

Heinrich Zimmer: ‘De Weg tot het zelf’. Leer en leven van de Indische Heilige Shri Ramana Maharishi uit Tiruvannamalai, verzorgd en van een voor- en nawoord voorzien door C.G. Jung. - Uitgave: De Driehoek 's Graveland.

De Indische ‘heiligen’ zijn monniken die in de nabijheid der bedevaartplaatsen verblijven en er leven van de offergaven der gelovigen. Dat vele charlatans hierin een gemakkelijke bron van inkomsten vinden belet niet dat sommigen het eerlijk menen en in het asceten-leven een middel tot volmaking zoeken.

Voor ons lijkt hun levenswijze eerder zonderling, om niet te zeggen gek, maar tussen onze Westerse opvattingen en de Indische gebruiken ligt er een bijna onoverbrugbare kloof. De kennismaking met het leven en de leer van één der belangrijksten onder deze heiligen - Shri Ramana Maharishi - is op zijn minst interessant te noemen.

Eerstens om de eigenaardigheden van zijn levenswijze, maar vooral om sommige belangrijke en diep-doordachte begrippen die in zijn leer te ontdekken zijn.

De grondgedachte van deze lijkt me de volgende: Als ik mij de vraag stel ‘wie ben ik?’ en een antwoord op deze vraag zoek dan krijgt zij alleen nog belang voor mij, alles wat buiten deze vraag (of met andere woorden: buiten mezelf) valt, kan me onmogelijk deren. Shri Ramana merkt daarbij op: ‘Om zich los te maken van de banden van het noodlot en al wat daarmee samenhangt... is dit pad onvergelijkelijk makkelijker dan de andere.’

Wat op te merken valt is dat de hier behandelde leer nooit waarheden verkondigt om de waarheden zelf, maar om de conclusies die men uit deze waarheden kan trekken en hier ligt juist het belang van het werk van Heinrich Zimmer, die od een bevattelijke manier deze wijsheid uit het verre Indië tot ons bracht; het schenkt ons enkele begrippen die vele verscheurde zielen, uit onze verscheurde wereld tot rust kunnen brengen.

PAUL BERKENMAN

Georges van Acker: ‘Rode Rijmen’, ingeleid door Emmanuel Laureys. - Uitgave ‘De Nieuwe Tijd’, de Villegasstraat, 6, Berchem-Antwerpen. - 20 fr. - 32 blz.

Het zal wel niet nodig zijn de zg. ‘politieke’ poëzie te rechtvaardigen. Politiek is een deel van het leven, poëzie een spiegel van dit leven, vandaar het recht van de dichter om zijn overtuiging uit te spreken of te ‘zingen’. Het gaat niet op een auteur om die overtuiging te be- of, wat erger is, te veroordelen. Het is hoofdzakelijk hierom dat wij niet accoord gaan met de inleider van ‘Rode Rijmen’, waar deze schrijft dat het hem beter schijnt ‘de stamelende wekroep te horen van de communistische dichter, dan het meesterwerk van de burgerlijke en behoudsgezinde schrijver’.

Het proces van het communisme of het kapitalisme behoort niet tot het domein van de literatuur.

Nemen wij echter de ‘Rode Rijmen’ van Van Acker ter hand. Dat zij rijmen is vaak het enige dat sommige strofen met poëzie gemeen hebben. Langs de andere

kant ontsnapt de auteur ook niet aan het grote gevaar dat het door hem beoefende genre meebrengt, nl. het gebruik van slagzinnen en holle phrases: ‘Wij huldigen U, o Sovjetstaat, O land van Lenin, land van Stalin.’

En toch... soms schrijft de auteur goede regels, bijna goede gedichten. Lees bijvoorbeeld het bittere ‘Blanke beschaving’, geschreven ‘bij 't vernemen van de laffe aanval der Nederlandse luchtpiraten op Djokakarta’ en U zult met mij accoord gaan en Van Acker uw vertrouwen schenken:

Vliegers dreunden in donk're nachten
en bommen kwamen op Djoka' terecht.
De blanken brachten
en Vrijheid en Recht!
De sterv'den kreunden,
daar gaf men niet om;
de bruine mensen zijn wild en dom.
Want moorden, branden,
door witte handen
is vrede schenken en een beter lot!
Door de macht van 't geld
en de wil van God!

Dit vers is niet feilloos, maar we vinden er hetgeen Van Acker over het algemeen mist: de DICHTERLIJKE inspiratie.

PAUL BERKENMAN.

Hugo Wauters: Verzen - Nummer 2 van de reeks 'De Galerij der Jongeren' onder redactie van Marcel Polfliet. Druk. N.V. Vonksteen, Langemark 1949.

De twaalf gedichten welke Hugo Wauters in deze uitgave bundelde kunnen bezwaarlijk evenveel réussites genoemd worden.

Over het algemeen zijn de gevoelens weinig aangrijpend, de gedachten vrij oppervlakkig uitgedrukt. Regels zoals 'Ik rook mijn pijp: dat is mijn enig "zijn" - ' zijn in onze ogen niet veel meer dan poespas. Langs de andere kant blijken sommige strofen niet zonder charme:

Gij kent - o vrouw - de weemoed om de stille dingen
en spreidt uw hart voor mij oprecht ten toon.

Wat in het werk van Wauters bekoort is zijn streven naar eenvoud. Ware lyriek is eenvoudig en de dichter die daar naar streeft streeft naar het hoogste.

Die weg is moeilijk, veel moeilijker dan deze lopend door de tuin der 'poëtische beelden'. Daarom schenken wij Wauters crediet. Op het domein van de 'belijdenis-poëzie' kan hij iets bereiken, maar alleen dan wanneer hij het zich niet te gemakkelijk maakt.

Ik wil hier één strofe ontleden, omdat ik meen dat de deugden en gebreken van de auteur er in tot uiting komen:

Nog vul ik het hoofd met duistere vragen,
ben ik die steeds revolterende geest -
nog blijf ik, Heer, het vertwijfelen dragen,
slaat mij die wond die zo moeilijk geneest.

In haar geheel genomen een sobere en zinvolle strofe, echter niet overtuigend en evenmin aangrijpend. Reeds de eerste regel mist de spankracht die het kenmerk moet zijn van ware poëzie. De oorzaak hiervan ligt waarschijnlijk aan het werkwoord dat niet de juiste weergave brengt van wat de dichter wil oproepen, nl. zijn drang naar

kennis die hem nooit los laat. Het vervolg is beter, veel beter zelfs en het geheel ware misschien gered geworden zonder dat weinig zeggend en gemeenplaatserig slot: ‘slaat mij die wond, enz...’

Laten wij hopen dat H. Wauters leert snoeien, wieden en binden want een goed dichter is als een goed hovenier: hij weet dat onkruid en dorre takken uit den boze zijn.

PAUL BERKENMAN.

Herman Hesse: ‘Siddhartha’, medebevattende ‘Klingsor's laatste Zomer’ en ‘Klein en Wagner’. Uitgeverij De Driehoek 's Graveland. - 344 blz. - Geb. 125 fr.

Herman Hesse blijft in Vlaanderen nog altijd meer geprezen dan gelezen. Geprezen omdat hij de Nobelprijs won, ongelezen omdat zijn meeste werken tegoed zijn voor een publiek dat verlekkerd is op best-sellers.

De drie verhalen die thans keurig vertaald in het door De Driehoek prachtig uitgegeven boek gebundeld werden, geven ons een zeer klare kijk op het oeuvre van de grote auteur die Hesse is.

‘Siddhartha’, een allegorisch verhaal uit Indië, groots en vol ontroering, harmonisch opgebouwd, een tegenhanger van Vermeylen's ‘Wandelende Jood’.

‘Klingsor's laatste zomer’, een novelle waarin het hoofdpersonage - een expressionistische schilder - het symbool is van ons overbeschaafd Europa, dat misschien ook zijn ‘laatste zomer’ beleeft.

En als derde stuk ‘Klein en Wagner’, de obsederende geschiedenis van een man voor de eeuwige keuze tussen huwelijk en vrijheid, huiselijkheid en avontuur.

Driemaal, ten slotte, de uitbeelding van een zoeker en driemaal een diepmenselijke oplossing.

Er zouden bij deze werken een heleboel bedenkingen aan- en opmerkingen te maken zijn, confrontaties met de enkele zeldzame werken uit de wereldliteratuur die men naast Hesse's verhalen kan plaatsen. Hier moeten wij ons echter beperken, maar wij hopen er eens op terug te kunnen komen. Inmiddels geven wij aan iedereen de raad: neemt en leest.

PAUL BERKENMAN.

Jean-Paul Sartre: ‘De Lichtekooi’. Uitgave De Wereldbibliotheek N.V. A'dam - Antwerpen. - 96 blz.

Het moet nu zowat 2 jaar geleden zijn dat wij in dit tijdschrift een bespreking gaven van Sartre's ‘La Putain respectueuse’, de éénakter die hier samen met ‘Les morts sans sépulture’ door ‘Le Théatre Antoine’ werd opgevoerd.

Toen wij de Nederlandse versie van ‘La Putain’ ter recensie kregen waren wij bevreesd dat in vertaling het stuk veel van zijn kernachtigheid zou verliezen. Het viel beter, veel beter uit dan verwacht. Henri Sandberg dient gefeliciteerd om de vlotheid waarmede hij deze wrange comedie in onze taal bewerkte.

Al bekleedt ‘De Lichtekooi’ o.i. niet zo een grote plaats in het uitvoerig oeuvre van ‘de profeet van het existentialisme’, toch menen wij dat het tot de knapste toneelspelen uit de laatste jaren moet worden gerekend.

Dit dankt het eerstens aan zijn ruim humanitaire inhoud. Hierbij zouden wij een korte aanmerking willen maken: zij die beweren er niets existentialistisch in te vinden weten van deze strekking weinig af. Zij predikt immers de actie en hierdoor verstaat Sartre de gehele inzet van het menselijk vermogen ter verheffing van onze samenleving. Dit gebeurt in ‘La Putain’ door het aan de kaak stellen van de

behandeling van de negers in de zuidelijke staten van de U.S.A. (Schreef Sartre ook geen essay over het Jodenvraagstuk?)

Maar de inhoud volstaat niet voor een toneelspel. Hiervoor is vaardigheid nodig, zin voor dramatiek, mensenkennis, karakteruitbeelding. De personages mogen niet enkel dragers zijn van ideeën, zij moeten levende mensen worden. Dat verwezenlijkte Sartre. Lizzie, Fred en hun medespelers leven.

Nog één opmerking. Holland wordt vaak het conformistische land bij uitstek genoemd, maar de Amsterdamse schouwburg speelde Sartre, de Hollandse uitgevers publiceren de meest vooruitstrevende werken, ons Nationaal

Toneel kiest ‘ongevaarlijke’ stukken en onze uitgevers die... ja, daar zwijgen wij liefst over.

PAUL BERKENMAN.

C. Scharten-Antink: ‘Een Huis vol Menschen’. 19e druk. - Uitg. Wereldbibliotheek N.V. Amsterdam - Antwerpen - 1949.

Het is mogelijk, dat een boek als dit in de tijd van zijn verschijnen een zeker succes gekend heeft, maar hoe het in de loop van de volgende jaren, waarin de literaire smaak dan toch zeker een evolutie heeft doorgemaakt, tot een negentiende druk is geraakt, zal mij wel altijd een raadsel blijven. Dit is nu op en top de ‘Hollandse’ - (en dit woord versta men in pejoratieve zin) - roman zoals wij hem kennen sinds de Tachtigers: zin voor het kleurrijke detail, woordverfraaiing, omslachtigheid en onbenulligheid zowel wat de inhoud als wat de uitwerking betreft. In dit lijvige boek gebeurt er niets van enige betekenis, geen enkel interessant probleem wordt zelfs maar aangeraakt. Het is alles zo klein, zo volkomen onbelangrijk en nietig dat het de lezer wee om het hart wordt. En al schijnt het scheppen van de nodige atmosfeer de voornaamste bekommernis van de schrijvers geweest te zijn, toch vind ik er niets in wat de stad, waarin het verhaal zich afspeelt, een typisch Parijs cachet verleent. Een vergelijking met een andere Nederlandse roman, die eveneens in Parijs gesitueerd is, ‘Liefde en Goudvissen’ van Jacques Gans nl., valt op dit gebied helemaal in het nadeel van de Scharten's uit.

Nemen wij dit ‘Huis vol Menschen’ als maatstaf voor de literaire smaak van onze buren, dan wordt het ons meteen duidelijk waarom universele geesten als een Slauerhoff, een Du Perron en een Ter Braak nog altijd op dié waardering wachten, waarop zij volgens de waarde van hun werk àlle recht hebben.

Er is iets mis in Nederland, wanneer het zou blijken dat zulk een boek zelfs nù nog enig succes zou hebben, een succes dat dan eventueel zou kunnen leiden tot een twintigste herdruk. Hopelijk komt het echter toch zo ver niet meer. In dit laatste geval zouden wij er ons alleen maar om kunnen verheugen.

FRANS COOLS.

Claude Houghton: ‘Het Raadsel Helena’. Uitg. De Driehoek - 's Graveland. - 246 blz. - ing. Fl. 4,15 - gebonden: Fl. 4,90.

Dit is een verrassend boek. Het behoort, samen met ‘Twee Levenden en een Dode’ o.a. en met de werken van Graham Greene tot dit moderne genre van literatuur, waarin de thriller en de psychologische roman in één enkel geheel verenigd zijn. Het valt moeilijk sommige van die werken in een bepaalde categorie in te delen. Meegesleept door het interessante van het onderwerp en het boeiende van de uitwerking, is men al te licht geneigd ze reeds onmiddellijk te klasseren bij wat wij de ‘echte’ literatuur noemen. De twee vermelde schrijvers, Greene en Christiansen behoren daar ongetwijfeld toe. Voor Houghton echter is er reden om te twijfelen.

Hij mist inderdaad dat bijna ondefinieerbare iets, dat ook een Somerset Maugham ontbeert om zonder meer een schrijver van betekenis genoemd te worden: de échtheid van toon, de onopzettelijkheid waarmee het verhaal begonnen en uitgewerkt is.

In ‘Het Raadsel Helena’ voelt men inderdaad wat tè duidelijk aan, dat het de schrijver in hoofdzaak te doen is om de lezer bezig te houden. Het onderwerp is zeker het vertellen waard.

Een succesrijk toneelschrijver, genre Somerset Maugham, wordt gewaar dat hij aan het einde van zijn inspiratie gekomen is. Zijn verbeeldingskracht laat hem in de steek en ten einde raad besluit hij een stuk te schrijven over het vraagstuk dat zijn eigen leven beheerst heeft. Op een goede dag is zijn

vrouw vertrokken om niet meer terug te keren, en dit zonder dat de auteur voor dit vertrek een aanvaardbare reden heeft kunnen vinden. Waarom ging zij weg en wat gebeurde er met haar in de periode tussen haar vertrek en haar dood, een paar jaar later? Ziedaar het onderwerp van het nieuwe stuk. Maar zelfs nu blijkt de auteur niet verder te kunnen. De lacune, die zich situeert in dit tijdstip waarover hij niets definitiefs weet, kan hij niet vullen. Ten slotte ziet hij slechts één uitkomst: hij zal het stuk schrijven in samenwerking met een ander, in dit geval een even gevierd romancier. En deze weet inderdaad het probleem op te lossen en wel op een zodanige manier, dat de toneelschrijver tot de conclusie komt: zó moet het gebeurd zijn, zó en niet anders. Maar hoe is de romancier erin geslaagd die voorbije gebeurtenissen zo levendig op te roepen en dit probleem zo onafwendbaar juist op te lossen?

Het antwoord op deze vraag zal ik liefst niet geven, om de hele inhoud niet te verraden. Men voelt het dus aan: dit is een schrijver, die een originele intrigue kan opbouwen en die ze ook op een verklaarbare manier kan ontwikkelen. Nochtans is er iets mis in deze ontwikkeling. Aan het eind van het boek heeft men een onvoldaan gevoel: de ontknoping, die van de zijde van de romancier moet komen, is niet gemotiveerd en dit omdat Houghton mislukt is in de psychologische tekening van deze figuur. Waar de toneelschrijver een wezen is van vlees en bloed, blijft zijn collega een wazige schim, wiens handelingen niet in voldoende mate gestaafd zijn. En dit is jammer. Want het is er de oorzaak van dat men een boek, gelezen met een meer dan gewone belangstelling, niet weglegt met een volkomen tevreden gevoel.

FRANS COOLS.

Norbert Loeser: ‘Beethoven’. Uitgave Gottmer, Haarlem - De Sleutel, Antwerpen. - (Elfde boek uit de Componistenreeks).

Beethoven is een gans bijzondere figuur onder de grote componisten. De vele duizenden werken, die aan deze markante persoonlijkheid werden gewijd, zijn daar een sprekend bewijs van.

N. Loeser onderzoekt het waarom, de oorzaak van de buitengewone positie, die Beethoven bekleedt in de galerij der allergrootsten. Hij concludeert: ‘Beethoven is een symbolische figuur geworden, hij belichaamt voor het hele mensdom iets van het diepste wezen van de mens; wij allen, bewust of onbewust, hebben iets van hem in ons, wij herkennen iets van onze eigen nood en onze eigen vreugde in zijn nood en zijn vreugde, wij spiegelen ons in hem en menen ons eigen beeld in de spiegel van zijn machtige persoonlijkheid sterker en overtuigender te zien weerkaatst.’

Niettegenstaande de omvangrijke Beethoven-bibliographie is het zeker een ondankbare taak een biographie over deze grote figuur te schrijven. De bestaande literatuur is veelal aangename ontspanningslectuur, maar als informatiebron voor de biograaf is ze van weinig betekenis. Met oppervlakkige anecdoten schiet hij geenszins op. De brieven van de meester zijn te veel ‘momentopnamen’ om daaruit verantwoorde conclusies te trekken. De biograaf ziet zich dus voor een tweesprong geplaatst: of het werk van Beethoven behandelen of het leven van Beethoven als leidraad nemen van een onverantwoord novellistisch experiment waaraan de muziekliefhebber bitter weinig heeft.

Schrijver heeft hier de gulden middenweg gekozen. Hij heeft zich voor doel gesteld: '...deze grote figuur zo plastisch te maken, dat wij als het ware niet alleen de oog- en oorgetuigen, maar zelfs de deelgenoten van zijn leven worden.'

We bezondigen ons zeker niet aan overdrijving als we beweren dat hij het conflict tussen hart en brein op voortreffelijke wijze heeft behandeld. En dit is een niet geringe verdienste van een Beethoven-biographie!

ANT. BRAEMSCHEUTE.

[Nummer 2]

Inhoud

I. Poezie

Diddens	Ouverture in kleine terts	blz. 12
Laureys	Als ik U nader....	blz. 23
Coopmans	Geheiligd Veld der Vrijheid	blz. 31
Aerts	De Eenzame	blz. 34
	Kleine Twist	blz. 35
Braet	Eindpunt	blz. 36
Van Putte	Dit is de Vrede	blz. 36

II. Proza

Wauters	Sjanghai	blz. 13
Scholliers	De man met de dubbele persoonlijkheid	blz. 24

III. Essay

Schevenhels	Eenzaamheid en angst: Aspecten van het Menselijk Avontuur	blz. 1
Lanckrock	Lode Monteyne	blz. 32

IV. Varia

	Boekbesprekingen	blz. 37

Eenzaamheid en angst: Aspecten van het Menselijk Avontuur

Men zegt soms dat iedere mens zijn eigen lot in handen heeft en naar eigen vermogen zijn leven kan opbouwen. Ik betwijfel sterk of we die bewering zo maar voetstoots moeten aanvaarden. Veeleer zou men het zo moeten stellen: dat het leven zoiets is als een avontuur, een zeer persoonlijk avontuur daarenboven, dat ieder voor zich door een orimentair verlangen zo gaaf mogelijk en langs lijnen van geleidelijkheid poogt uit te bouwen. Dit sluit de verrassingsfactor, die zulke belangrijke rol speelt, in genendele uit. Het belang van de gewilde of ongewilde inmenging van derden in de ontwikkeling van ons menselijk avontuur wordt aldus evenmin genegeerd. Er zijn voorbeelden te over, die getuigen dat anderen een wending aan onze bestemming kunnen geven, die we hoegenaamd niet gewenst of voorzien hadden. Zo kan bv. de eenzaamheid ons onbewust worden opgedrongen door hen, die in onze omgeving leven. dit in tegenstelling met de oikophobische neigingen van tallozen onder ons. Ook de angst, die we door atavisme reeds alle in ons omdragen, kan worden aangewakkerd door factoren buiten ons om. Dit ingrijpen in ons leven buiten onze wil om, het bruskeren van een zachtvloeiend gedachte evolutie, dit plots openbarsten van schrijnende desillusies, het zijn enkele van de vele onverwachte aspecten van het menselijke avontuur, die elk teruggegaan op de verhouding onder de mensen onderling.

Dergelijke problemen vinden natuurlijk hun weerspiegeling in de literatuur. In twee recente romans, nl. van de Amerikaan Truman Capote, ‘De herfst van een jeugd’, en van de Zweedse schrijfster Karin Boye, ‘Kallocaïne’,[(1)] wordt gepoogd de betekenis voor de mens resp. van de opgedrongen eenzaamheid en van de angst uit te beelden op een alleszins suggestieve en zeer aangrijpende manier.

Toen Truman Capote ‘Other voices, other rooms’ schreef was hij, blijkens de mededeling op het stofomslag van de Nederlandse vertaling, 23 jaar oud. Op zichzelf is dat natuurlijk geen verdienste. Maar leest men het boek, dan krijgt dat wél zijn betekenis en wordt het vlug duidelijk dat hier iemand aan

(1) T. Capote: ‘De herfst van een jeugd’ ('s Grav., A.A.M. Stols 1949). - K. Boye: ‘Kallocaïne’ roman van de één en twintigste eeuw’. (Leiden. Leidse U.M.; 's Graveland, De Driehoek, 1949).

het woord is, die héél wat meer te bieden heeft dan alleen maar een tikje talent en een reeds opmerkelijke stielkennis. Ik zou zelfs op Capote de woorden willen toepassen, die Grand uit ‘La peste’ van Camus, in zijn wensdromen, zo graag in verband met zichzelf had horen uitspreken: ‘Chapeau bas, Messieurs.’ Want hier verschijnt een groot schrijver voor het front.

‘De herfst van een jeugd’ is een ongemeen sterk boek. Nog nooit te voren echter las ik een roman, waarin tegenover de slagen van het leven zulke geresigneerde houding wordt aangenomen. Capote heeft me doen denken aan van Schendel. De associatie mag vrij gewaagd lijken, maar ik bedoel er het volgende mee: Zonder dat men al te hoog dient op te lopen met van Schendels kennis van de mens, zoals die weerspiegeld wordt in zijn werk - die kennis lijkt me overigens zeer rudimentair en beperkt - moet men toch zijn uitzonderlijke stilistische kwaliteiten zonder meer erkennen. Hetzelfde kunnen we ten slotte ook van een Toussaint van Boelaere of een de Pillecijn zeggen. Maar er is iets dat me bij van Schendel steeds geirriteerd heeft, en wel een soort van dodende gelijkmoedigheid, een hopeloze aanvaarding van het leven, zoals het zich aan ons opdringt, een geslagenheid, een soort van fatalisme haast, zonder daarom tot de intensiteit van Couperus' noodlotsidee uit te groeien. Verre nu van me te beweren dat Capote's roman hieraan helemaal mank zou gaan: de heropflakkering naar het einde toe, het doorbreken van meer hoopgevende geluiden, het afschudden van een lethargie, wijzen op het tegengestelde en doen toch nog de aanwezigheid van een vonk vitaliteit vermoeden, die te gelegenertijd zal opflakkeren. Maar er is hier soms toch ook een overrompeling van de mens door krachten buiten hem, die geen reactie wekken of tot, veelal vruchteloos, verweer drijven. En precies dàt wordt, naarmate men in Capote's werk meer en meer vordert, en vóóral dan gezien in verband met de jeugdige leeftijd van de auteur, tot iets schrijnends, tevens tot iets onbegrijpelijks.

Men zou van een jongere allicht meer verbetenheid en een nijdiger van zich afbijten verwachten. Men kan gissen naar de inspiratiebronnen en naar de redenen, welke Capote er toe brachten om dit werk te schrijven. Men zou zich kunnen gaan afvragen tot in welke graad de auteur zijn eigen jeugd tot stramien gebruikte. Het moet gezegd: men gaat zich geneigd gevoelen te geloven, dat men Joël Harrison Knox, de hoofdfiguur, bijna voortdurend kan en mag substitueren door Capote zelf. Het ziet er naar uit, dat de auteur van zich af heeft geschreven, de last van en de herinneringen aan een jeugd, waarin teerheid, warmte en schoonheid volkomen ontbraken, heeft moeten afreageren

door het schrijven van een roman. Is ‘De herfst van een jeugd’ de vertwijfelde kreet van een nog steeds door eenzaamheidsnood gekwelde jonge man? Of moeten we het boek, zoals ‘De redding van Fré Bolderhey’, weer een van de nieuwe facetten van Vestdijks talent, zien als een onder romanvorm voorgebrachte aanklacht tegen de menselijke liefdeloosheid en onverschilligheid?

Wat er ook van zij, ‘De herfst van een jeugd’ is gegroeid tot een benauwend verhaal, waarin liefde en warmte, ontstaan uit de wending naar en het geven aan anderen, geheel zoek zijn. Het is de verwoording geworden van en nog maar pas aanzettend menselijk avontuur, dat gedrukt wordt door een obsederende en ongezochte, want door de omstandigheden opgedrongen, eenzaamheid van een 13-jarige jongen.

Na de dood van zijn moeder wordt de jonge Joël door zijn vader, die hij nooit zag, uit New Orleans naar diens landgoed in Louisiana geroepen. Hij ontmoet er o.m. de tweede vrouw van zijn vader, Miss Amy, met haar eeuwig gehandschoende holle linkerhandje, en zijn 35-jarige neef Randolph. Vader krijgt hij echter niet te zien, alhoewel deze in het huis moet aanwezig zijn? Maar waar? In welke kamer? Wanneer zal hij hem ontmoeten? Men hoort Joëls vragen niet, of doet alsof. En hij doolt door Skully's Landing, het vreemde landhuis, waar af en toe een rode tennisbal van de trappen komt gerold, en dat, wat de uitbeelding en het aandeel in de roman betreft, een even grote betekenis toegewezen krijgt als de fantasmagorische gestalte van Miss Amy. Hij poogt de soms in mystieke vervoering opgaande, op andere keren weer zeer reële en doorziende jonge negermeid Missouri, alias Zoo, en haar stokoude grootvader, Jesus Fever, te begrijpen. Hij weet Miss Amy herhaaldelijk bekkevechten met de asthmatieke Randolph; hij verkent de omgeving met Florabel en Isabel, twee meisjes uit de buurt. Maar datgene, waarvoor hij kwam: het weerzien van zijn vader, blijft uit. Wat zal hij zeggen, wanneer hij hem voor het eerst ontmoeten zal? ‘Hallo Paps, Vader, Meneer Samson? Hallo, hoe gaat het met u?’ Hij weet het niet, hij kan het zich niet voorstellen. Joël raakt beklemd door de onheilspellende sfeer van het huis en de verschrikking een vaag aangevoeld angstig vermoeden bewaarheid te zien. Hij voelt zich alleen. Hij krijgt geen hoogte van wat de anderen in wezen denken en voelen en hij beleeft, zoals wij allen in het leven van alle dag, maar intenser dan de meesten van ons, en bewuster bovendien, omdat hij er tegenover staat als een ontvankelijk en blij verbeidend kind: de tragedie van de onverschilligheid en het onbegrip, het naast mekaar heenleven van mensen, die eigenlijk op elkander aan-

gewezen zijn om het leven echt leefbaar te maken.

Er is geen werkelijk innerlijk contact tussen Joël en Miss Amy, noch tussen hem en Randolph. Joël weet zich nauwer verwant met Missouri en met Jesus Fever en met de kwalijk riekende kluizenaar Little Sunshine, die in hun primitiviteit nog iets van de zuiverheid en de bereidheid tot vertrouwen en overgave hebben weten te vrijwaren. Maar het is allemaal toch nog zonder warmte, het blijft alles té oppervlakkig en té sporadisch. Hij haakt naar aanhankelijkheid en genegenheid, naar begrijpende liefde en medevoelen, naar leiding en naar erkenning van de persoonlijkheid, die in hem rijpende is. Hij verwacht dit alles bij zijn vader te vinden, die hem immers naar Skully's Landing deed overkomen...

En dan ziet hij eindelijk zijn vader, die volkomen hulpeloos te bed ligt: ‘De ogen waren vochtig, als betraand grijs; ze namen Joël op met een soort van matte glinstering en weldra, alsof ze hem groeten wilden, sloten ze zich. Het maakte de indruk of ze traag en plechtig knipoogden. Joël zag ze nu nog slechts als een deel van het hoofd, een geschoren hoofd, dat ziekelijk slap op de onfrisse kussens lag.’ Het is een ontmoeting, even plotseling weergegeven als kort, zoals een beeld dat gedurende enkele seconden slechts door een camera wordt opgevangen, maar dan voor altijd bewaard blijft. Joël's illusies worden met één haal uiteengeslagen en weggeveegd, en hem rest nog slechts de volstrekte eenzaamheid. Er is iets afgeknapt en zijn avontuur, de weg die hij voor zich uit meende te zien liggen, heeft een andere wending genomen. Hem blijft het benauwende alléén-zijn met personen, die wel uit de fantasie van een Poe konden gekomen zijn, met mensen, die elk een eigen, voor de anderen onbegrijpelijke wereld hebben opgetrokken en die hun lege dagen vullen met bezigheden, welke voor hen wél betekenis kunnen hebben, maar die voor wie er naar kijkt zinloos en droevig zijn. Hij leeft in een wereld van schimmen en schaduwen, die hem belagen, en waarvoor hij niet vluchten kan. Het heeft alles iets van een nachtmerrie, waaruit ook het ontwaken geen verlossing brengen kan.

Het volle gewicht van deze eenzaamheid wordt nog verzwaard door de als spookachtig en fantastisch aangevoelde buitenwereld: het unheimische en het afschuwelijke van de kleine Amerikaanse steden, met de samengeklonterde negerhutten en de woningen van ongeschilderd houtwerk; de natuur: een irreële wereld, van moerassen en verrotting, gombomen en aronskelken, drijfzand en bomen vol lange mosslierten, groene vlinders en zwermen muskieten, vreemde geuren en geluiden en wéér

eenzaamheid, een wereld kortom die hallucinaties verwekt en denken doet aan de visioenen van surrealistische schilders of, op een ander plan, aan de verwildering in ‘De bloemenhel aan de Jacinto’ van Löhndorf.

Er zijn, in dit verhaal van een niet gerealiseerde droom en van een onvervulde verwachting, die beide uitmonden in de kilheid van verlatenheid, enkele meesterlijke bladzijden. Bv. de weergave van het eerste bezoek van Joël aan Randolph, met het verhaal van Dolorès, Pepe Alvarez en Eddie, Joël's vader, verhaal dat de kern van het boek vormt. En ook: de beschrijving van de tocht van Joël en Randolph naar het verlaten en vervallen Cloud hotel aan het Dodenmeer, waar Little Sunshine zijn intrek heeft genomen en waar Joël zichzelf weervindt, zodat hij verzoend en gesterkt weerkerend uitroepen kan: ‘Ik ben ik. Ik ben Joël, we zijn dezelfde mensen.’ Joël's avontuur krijgt een nieuw begin: zijn bewustwording betekent de breuk met de jeugd. Zal het tevens de breuk met de eenzaamheid voor gevolg hebben? Gaat die doem worden opgeheven, zodat ook hij de levenswarmte zal ervaren?

In dit relaas van een ongegeerd bruskeren van een nog jong menselijk avontuur gaat ieder voor zich heel wat een ‘Deutung’ moeten geven. Deze zal terugslaan op het eigen jeugdleven, op de toen opgedane ervaringen, en op de in de loop der jaren ijdel gebleken verwachtingen. Want niettegenstaande ‘De herfst van een jeugd’ op het eerste gezicht vrij intellectualistisch aandoet, is het toch een roman, die bij verder doordringen op het emotionele leven van elk lezer zal werken en juist van dààr uit de erkenning van zijn grote betekenis meet erlangen.

Alhoewel, zoals ik reeds opmerkte, vermoed kan worden dat in het verhaal zeer subjectieve elementen werden opgenomen, toch poogt Capote in de uitwerking het onderwerp te objectiveren. Hij reconstrueert een eenzaamheidspsychose aan de hand van spontaan ontstane en logisch gegroeide handelingen en door de mens te plaatsen te midden van een natuur en een wereld, die hem door hun wezen zélf vijandig moéten blijven.

Karin Boye's werkmethode is totaal anders. Door het opzet alléén reeds werd haar roman veel subjectiever en vooral speculatiever. In de plaats van Capote's eenzaamheid stelt zij de angst als ongewenste beïnvloeder van het avontuur van elk mens, een angst die gerijpt is uit de tragische tegenstellingen tussen de bedoelingen van de mens en datgene wat hij bereiken kan. Boye beeldt ook niet, zoals Capote een individueel geval uit, dan wel een gehele menselijke samenleving. De figuren, die zich uit dit al te geordend bestaan losmaken en schijnbaar

onafhankelijk van elkaar ageren, dienen slechts om in de uitbeelding van de individuele psyche de geladenheid en de tragiek van het alles dominerende angstcomplex des te scherper te laten uitschijnen.

Naar de ondertitel verduidelijkt dient ‘Kallocaïne’ zich aan als een toekomstroman. Het is er echter geen van de ‘klassieke’ soort. Dat vergt een verklaring.

De romans, die een verbeelding beogen te geven van het mogelijke toekomstige leven kunnen in twee specifieke groepen worden ondergebracht, die ik resp. de ‘wetenschappelijke’ toekomstromans, en de ‘ethische’ toekomstromans zou willen noemen. De ‘wetenschappelijke’ toekomstromans zijn werken, die geworden zijn tot een soort van apologie van wetenschap en techniek. Jules Verne opende de reeks, Dominik, Wells, en vele anderen nog zetten ze voort. De auteurs van dergelijke prefiguraties schenen volkomen gebiologeerd door de grote vlucht, welke de toegepaste wetenschappen kregen. Dit verleidde hun al te dikwijls tot soms al te fantastische en fantaisistische bokkesprongen. De ongebreideldheid in deze gaat voort: de atoomsplitsing levert nieuwe mogelijkheden. Tal van auteurs gingen er zich reeds aan inspireren, maar wat tot nog toe verscheen was hoofdzakelijk baarlijke onzin in de aard van Jenkins' ‘Moord op Moeder Aarde’, die er bij het op sensatie beluste publiek toch ingaat als honigkoek.

Nu is het echter opvallend in verschillende toekomstromans een scepticisme te zien doorschemeren, dat zijn oorsprong vindt in de vraag of de realisatie van die toekomstige wereld, zoals hij door de meeste auteurs geëvoceerd werd, uiteraard wel wenselijk is. Berdiajew twijfelde er aan en hij verdoezelde dit niet. ‘De utopieën blijken veel uitvoerbaarder dan men vroeger dacht. En wij staan tegenwoordig voor een op heel andere wijze beangstigende vraag: Hoe kan men vermijden, dat ze eens en voor al worden verwezenlijkt?’ Die eens uitgesproken twijfel dook veelvuldiger op. In de literatuur was een doorbraak vast te stellen van een bezinning, die een tegen mekaar afwegen van heden en toekomst voor gevolg had. Te voren bleef de aandacht volledig geconcentreerd op de technische verwezenlijkingen. Het mens-beeld liep verloren in de soms van verbluffende visionnaire mogelijkheden getuigende uitbeeldingen van een technische wonderwereld. Thans echter, nu men nuchterder tegenover dit alles stond, werd het nagaan van de mens opnieuw de eerste bekommernis. De hiërarchische orde werd hersteld en de verhouding tussen mens en techniek werd eens te meer het beklemmend punt. Op welke grond zou het menselijke avontuur moeten gedijen, of zelfs: zou de mens de gelegenheid nog krij-

gen eigenhandig aan zijn leven te bouwen? Wat zouden voor hem de consequenties zijn van de razend snelle voortgang van wetenschap en techniek? Zou hij zich kunnen aanpassen? Of zou hij teloorgaan in een gemechaniseerde wereld, waar van alles in de eerste plaats naar het nuttigheidspraedicaat zou worden gezocht?

Antwoord geven op deze vragen is, zelfs voor een romancier, lang geen eenvoudig probleem. In 'Het Soma-paradijs' omzeilde Huxley de netelige klip door te vertrekken van in laboratoria gekweekte mensen, die uiteraard, wat persoonlijkheid, en dus ook wat verlangens en gevoelens betreft, vrijwel gelijkgeschakeld waren. Hier kon van een menselijk avontuur nog bezwaarlijk worden gerept, veeleer van een wetenschappelijk bewerkte predestinatie. Maar niettegenstaande het bestaan van deze 'eenheidsmensen' ging Huxley toch peilen naar de levensmogelijkheden van de mens, die uiteindelijk niet in werkelijkheid te mechaniseren en te standardiseren is. Andere schrijvers deden hetzelfde. De resultaten waren altijd negatief. Kenschetsend was dat René Barjavel er toe kwam, eigenlijk: komen moést, zijn 'Ravage' te laten eindigen op een volkomen ineenstorting van een vernuftig opgebouwde wereld. En nam Huxley zopas in zijn overigens grandioos mislukte 'Ape and essence' deze lijn weer niet op, door het 22e-eeuwse Amerika te zien als een grondig verwoest werelddeel na het uitwoeden van een atoomoorlog?

Alleen deze anti-climaxen reeds wijzen er voldoende op dat de resp. auteurs lang niet enthousiast waren over de menselijke consequenties van hun prefiguraties, zodat een algehele 'tabula rasa' hun nog het meest zonnige perspectief toescheen.

Er rest nu nog de categorie van 'ethische' toekomstromans, het niet-klassieke type. Niettegenstaande de aanwezigheid van een (overigens verheugende) dosis scepticisme, draaien de voornoemde werken alle om één centraal punt: de mogelijkheden, welke de toegepaste wetenschappen voor ons nog in petto zouden houden. De 'ethische' toekomstromans zijn op dit punt heel wat minder spectaculair: ze projecteren in een toekomstige wereld de consequenties, die zouden kunnen voortkomen uit de wirwar van hedendaagse politieke, economische en sociale tendenzen, en betrekken daarin uit de aard van de zaak vanzelf het probleem van het menselijk geluk. Wat deed Robert Hugh Benson anders in 'Lord of the world'? Orwell's laatste boek, 'Nineteen eighty four' schijnt eveneens die richting uit te gaan. 'Kallocaïne' doet dit eveneens.

In deze toekomstromans zijn de aanknopingspunten met de

huidige wereld, zoals we die rondom ons zien en ervaren, zo sterk beklemtoond dat ze opvallen moeten. Dit leidt overigens tot het anachronisme, dat ‘Kallocaïne’ als toekomstroman ons reëler zal aandoen, dan de met droom en onwezenlijkheid doorweven ‘Herfst van een jeugd’, waarvan het gebeuren nochtans op onze dagen gesitueerd werd. Maar precies dàt maakt het werk aangrijpender dan de ‘wetenschappelijke’ toekomstverhalen. We raken daarenboven zo stilaan wel aan heel wat gewoon. We hebben het blijkbaar verleerd ons over iets nieuws nog al te zeer te verwonderen. De romans ‘à la Verne’ kunnen we ten slotte gaan beschouwen als een soort van speelse divertissementen, net zoals de nonsensverhalen bv.

Het énige dat in Boye's roman de allures van iets ‘nieuws’ aanneemt is de uitvinding en de toepassing van het ‘kallocaïne’: een serum dat hen, die er mee ingespoten worden, er toe brengt als in een trance hun gehele gedachteleven bloot te geven. Heel fantastisch klinkt dat overigens niet: het roept al te makkelijk reminescenties op aan het in Amerikaanse juridische kringen zozeer betwiste waarheidsserum.

Moeten we om deze schraalheid in zake verrassende vernuftigheden de schrijfster het verwijt toesturen, dat ze niet beschikte over de nodige soepele verbeeldingskracht? Of dat ze in haar evocatie van een toekomstwereld schromelijk te kort schoot? Ik meen van niet. Wat anderen vóór haar tot het doel van de toekomstroman verhieven moest slechts een decorum blijven. Maar een decorum toch dat, zoals ik reeds opmerkte, onontbeerlijk was om de waarschijnlijkheid van wat ze in de 21e eeuw wenste te projecteren mogelijk te maken. Té veel aandacht mocht ze er niet aan besteden, om zodoende niet het geenszins fictieve gevaar te lopen, dat de aandacht van de lezer afgeleid zou worden van datgene, wat ze met rood wenste te onderstrepen: het politieke aspect van het leven in de Wereldstaat. En vooral: de daaruit voortvloeiende levensmogelijkheden voor de mens.

‘Kallocaïne’ is niet alleen maar het levensverhaal van Leo Kall, de uitvinder van het waarheidsserum, zoals het door hem zelf wordt verteld. Tot zijn essentie teruggebracht is de roman een aanklacht tegen de tendenzen, die er op gericht zijn het individu ondergeschikt te maken aan de collectiviteit, en tegen wat Graham Greene noemde: de heerschappij van de angst. Het zal dus duidelijk zijn waarom ‘Kallocaïne’ als toekomstroman het epitheton ‘utopistisch’ hoegenaamd niet verdient, wat bv. met ‘Looking backward’ van Bellamy, wél het geval was. Immers, de toekomstige maatschappij, zoals Boye die verbeeldt,

kunnen we geenszins als een Utopia zien, een gelukkige wereld met gelukkige mensen, maar veeleer als het tegendeel. Kall zegt op zeker ogenblik: ‘En geloof vooral niet, dat ik van een soort burgerlijk bijgeloof uitga, dat de Staat er zou zijn voor ons in plaats van dat wij er zijn ter wille van de Staat, zoals de verhouding in werkelijkheid is’. Dergelijke uitlatingen leggen meteen de basis bloot, waarop de Wereldstaat steunt: het fnuiken van de menselijke persoonlijkheid, het impompen van slogans, die mettertijd de eigen meningen gaan verdringen en uitschakelen, de absolute opslorping van het individu in een strak geordende gemeenschap, waar het familiale leven en de vrije tijd omzeggens onbestaande zijn. Daarbij komt dan nog de angst, die ‘van niet hoog genoeg te schatten voordeel voor de Staat zou kunnen worden, als ervaren psychologen er gebruik van wisten te maken.’ Men weet er zijn voordeel mee te doen. Die angst vergiftigt het hele gemeenschappelijke leven. Steeds gaat het maar crescendo, tot het hoogtepunt bereikt wordt, wanneer wordt verordend dat ieder, die aangehouden werd wegens gebrek aan geloof, wegens twijfel, al te individualistische opvattingen of interpretaties of om welke andere redenen ook, aan een kallocaïneproef zal worden onderworpen. En dat wil zeggen: dat het enige wat de geuniformeerde en ‘gleichgeschaltete’ Wereldstaatbewoners nog restte prijs zal worden gegeven aan weinig scrupuleuze politiemensen, zoals Karrek, Tuareg, e.a. Het laatste stukje persoonlijkheid wordt de slachtoffers ontfutseld: het gedachte- en verbeeldingsleven, de dromen, de wanhoop en de verwachting en de twijfel, de herinneringen en de kleine en grote ambities. Een golf van verklikking gaat als een pest over allen en alles heen. Kall rapporteert: ‘Ik zag hen krioelen: collega's die collega's aangaven, mannen die hun vrouwen aangaven en vrouwen die hun mannen aangaven, ondergeschikten die hun chefs, en chefs, die hun ondergeschikten aangaven.’ Het is een beeld van collectieve wanhoop, onderhouden door een kunstmatig in het leven geroepen en vlijtig gecultiveerd angstcomplex, tot het verhaal eindigt in een anticlimax: de verovering van de Wereldstaat, in een overhoedse aanval, door de nabije Universele Staat, waar het er blijkbaar al niet veel beter toegaat.

Men hoeft niet te vragen of ‘Kallocaïne’ een ‘roman à thèse’ is, zonder daarom op al te dubieuze aspecten van dat soort romans te willen zinspelen. Dezelfde vraag zou dan met even veel recht kunnen gesteld worden in verband met Koestler's ‘Darkness at noon’. Het is duidelijk dat het de bedoeling van Boye was te bewerken, dat de lezer zich ging bezinnen op

de vragen: ‘Wààr staan we? Wààr gaan we heen? Wààr moeten we heen?’ Ik twijfel er niet aan, dat ze dit doel bereiken zal. Het werk is té duidelijk voor deze tijd geschreven, opdat de betekenis er van niet begrepen zou worden. Door de suggestieve uitbeelding van een imaginaire wereld zullen velen er allicht toe komen de gevaarlijke symptomen te vatten, welke in de eigen tijd onder de oppervlakte leven. De angst, dat Boye's toekomststaat werkelijkheid zou worden, het schrikbeeld, dat de nog ongeborenen op zeker ogenblik de mogelijkheden niet in handen zouden krijgen om hun avontuur tot een schone voleinding te brengen, het zijn gevoelens en ideeën, die we zo maar niet zonder meer van ons kunnen afzetten. Is er dan geen heerlijker perspectief mogelijk? Ieder dient zelf het antwoord hierop te geven. Een antwoord, dat bij voorkeur uitgedrukt moet zijn in daden, die een gunstige wending zullen kunnen uitlokken in de verhouding onder de mensen onderling. En daden tevens die, zoals Thornton Wilder aantoonde, in ‘The skin of our teeth’ de evolutie van de mensheid synthetiserend, blijk zullen geven van het niet versagen van de mens en van zijn onvernietigbaar geloof in de mogelijkheden van een opgaan in zuiverheid en schoonheid.

Hoe somber Boye's prefiguratie ook is, helemaal uitzichtloos kan ze toch niet worden genoemd. Opvallend is, dat de meeste figuren, die in het verhaal optreden per slot van rekening lang niet helemaal enthousiast zijn over de zg. zegeningen, waarmee ze in de Wereldstaat worden bedacht. Rissen, Kall's chef, is als ‘gelovige’ zeer onstabiel. Linda Kall lucht op zeker ogenblik haar hart, en wat ze zich dan laat ontvallen zegt voldoende in verband met haar ideeën over de Wereldstaat. En zelfs Kall blijkt binnen in zich niet helemaal overtuigd, dat het wel allemaal recht is. Integendeel. ‘Dit is alles waartegen ik gestreden heb, waarvoor ik bang geweest ben en waarnaar ik verlangd heb.’ Aldus realiseert hij zich, nadat Linda duidelijk heeft gezegd waar het op staat.

In de Wereldstaat blijkt overigens ‘een secte van dwazen’ te bestaan die, naar geest, innerlijke gesteldheid en levenshouding, naar vermoed wordt aanknopen bij het voorbij ‘burgerlijke tijdperk’, toen ‘de mensen tot arbeid en inspanning verlokt hadden moeten worden door de hoop op ruimere woningen, beter eten en mooiere kleren.’

Romantechnisch beschouwd wordt hier het effect van contrasten, - de ‘dwazen’ tegenover de overtuigden, de nieuwlichters - tot het maximum uitgebuit. Ook Huxley benutte in ‘Het Soma paradijs’ dit procédé door een ‘Savage’ uit een

‘reservation’ te laten opduiken om hem met zijn primitieve (?) zieleleven uit te spelen tegen de verbijsterende absurditeit van de klassebewuste Alpha-, Beta-, Gamma-, Delta- en Ypsilonmensen, met hun gestandardiseerde en geprefabriceerde gevoelens en gedachten. Het werken met dergelijke tegenstellingen heeft echter zijn dieper liggende betekenis. Voor de beklemtoning van de waarde, die wij op onze dagen hechten aan het mens-zijn, met alles wat dat inhoudt, is het in deze romans de ‘conditio sine qua non’. Het geeft Boye, en vôôr haar Huxley en anderen nog, de gelegenheid heden en toekomst tegenover mekaar te stellen. Dat wil tevens ook zeggen, dat de toepassing van dit literaire procédé de verontschuldiging kan zijn voor de aanwezigheid van een dosis subjectiviteit, die de roman ten slotte helemaal schraagt. En bovendien: zin geeft.

De ‘ethische’ toekomstromans zjin alle gegroeid uit het tijdsbewustzijn. De keuze van het onderwerp alleen reeds maakt er een subjectief werk van. Die subjectiviteit wordt echter nog verder doorgedreven in de uitwerking van de grondidee. Karin Boye ontdubbelt zich in Kall en Karrek enerzijds, in Rissen en Linda anderzijds. Ze laat de eersten handelen en denken in termen van de Wereldstaat. De anderen laat ze ideeën verkondigen, welke niet die zijn van de 21e eeuw, maar wel van de huidige dag. En in tegenstelling tot Huxley, die het op zijn eigen ironische en persiflerende, maar daarom niet minder gemeende, manier afhandelt, vat Boye het heel ernstig op. Maar beide willen ze, dat we hun toekomstmensen zouden zien als negatieve figuren, als dragers en uitvoerders van ideeën en tendenzen, waarvan we niet willen weten, als levende prototypen, van wat we niet willen worden.

Wat Boye verdedigen wil en wat ze onrechtstreeks idealiseert is: een menselijke samenleving, vrij van angst, met voor ieder de mogelijkheid zijn persoonlijkheid ongestoord tot ontwikkeling te brengen en het avontuur zo weinig mogelijk avontuurlijk te maken; het vrijwaren van de mystiek, die rond het woordje ‘mens’ gevormd is, zodat men zich niet, zoals in de Wereldstaat, zal gaan afvragen of het eigenlijk wel ‘iets eerbiedwekkend is, dat je een mens bent’; een maatschappij ten slotte, die volledig opgaat in de gezamenlijke opbouw van een wereld, die het Utopia dicht, zal benaderen.

In haar ijver om dit alles toch maar zo duidelijk mogelijk te zeggen drijft ze de subjectiviteit te ver en behandelt ze slechts één van de hinderpalen, die een gunstige evolutie van het menselijk avontuur kunnen storen. Ten onrechte wordt geen aandacht geschonken aan de sociale vrijheid, beter: aan de sociale

onafhankelijkheid, zonder welke een vrijheid van denken en doen wel een morele voldoening kan schenken, maar ten slotte toch van een zeer relatieve waarde zal blijken te zijn. Is ook hieraan niet voldaan, dan blijft een ongegeerd ingrijpen van buiten in het menselijke avontuur dreigen, en zal noch de angst, noch het riskante van het leven zijn uitgeschakeld.

Leo Schevenhels

Ouverture in kleine terts

Uit parende liefde? Uit parende drift?
Een doelloze kwelling? Een hemelse gift?

De baker heft het krijtend wicht
professioneel in 't lampelicht:
‘Het is een zoon; hij is gezond
en weegt, naar schatting, ruim acht pond.’
In 't nawee steunt de kraamvrouw zacht:
‘Wij hebben 't kindje graag verwacht’.

De man omhelst zijn bleke vrouw
en stottert wat van liefde en trouw,
maar als hij haar in 't lijden ziet
gelooft hij haast zich zelve niet.
‘Wij dansen, denkt hij, immer voort;
van langsom sneller draait de koord.’

De baker heeft haar taak volbracht.
Zij zegt: ‘'t Is wel gegaan’, en lacht
op 't kind en op het ouderpaar.
Maar in de buurt verwacht men haar
voor 't lijken van een dode man.
Dit is het logisch eind er van.

Uit parende liefde? Uit parende drift?
De dood staat donker in ons hart gegrift.

Hendrik Diddens

Sjanghai

Het gebeurde op een Octoberavond in de havenstad Hamburg. Een Hollands matroos, Peter Van Rijn, liep door de enge straatjes van het havenkwartier. Onophoudend en meedogenloos zwiepten ijzige regenvlagen in zijn verweerd gelaat, dat hij trachtte te beschutten achter de hoog-opgezette kraag van zijn jekker. Het was een weer om zelfs geen hond door te jagen! Nijdig was hij op zich zelf omdat hij niet aan boord was gebleven van het schip, inplaats van aan wal te gaan. Maar, nu was het te laat en moest hij maar zien om hier of daar een kroeg binnen te komen.

Hij was niet samen met de andere matrozen aan wal gegaan omdat hij niet van hun gezelschap hield. Altijd was hij een vreemde kerel geweest, steeds teruggetrokken en die niet met de anderen meedeed. Zij hadden hem eerst wel geplaagd, maar toen zij zagen dat hij onverzettelijk bleef en van geen toenadering wou weten, hadden zij hem maar met rust gelaten en kenden zij hem alleen nog als de afzijdige die dikwijls te dubben zat terwijl de anderen aan het drinken sloegen of zich aan het spel begaven. Maar nu, deze avond, was het alsof een vreemde kracht hem naar de wal had gedreven; iets was er dat hem zei dat er wat moest gebeuren. Hij stapte een der talrijke kroegen binnen.

Muziek van een tingel-tangel verwelkomde hem. Hij moest zich moeite doen om door de walm van sigaretten- en pijpenrook, de aanwezigen te zien. Het waren alleen matrozen, misschien wel van een schip dat juist als het zijne deze avond voor anker was komen liggen. Hij zei ‘goede avond’, maar niemand groette hem terug. De zeelui hadden het blijkbaar te druk met de kroegjesmeiden die dansten, dronken en flirten met hen. Alleen de baas die achter het buffet stond en het hele gedoe in het oog scheen te houden, beantwoordde even met een knik de groet van de binnengekomene. Peter nam plaats in een hoek bij de deur die uitgaf op de straat. Hij ontweek het gezelschap, vooral nu hij zag dat enkele matrozen reeds een aardig stukje inhadden en de meiden allesbehalve zachthandig begonnen te behandelen. Het duurde lang voor een der meiden hem had opgemerkt en naar hem toe kwam om te zien wat hij hebben wou. ‘Brandewijn’ zei hij en begon verveeld zijn pijp te stoppen. En toen de meid zijn borrel had gebracht, ging zij naast hem zitten en vroeg zij Peter of hij niet trakteerde. ‘Van die daar’ en zij wees op de matrozen, ‘is niets meer te verdienen, die drinken tot zij niet meer kunnen betalen, alleen maar lastverkopers’. Haar openhartigheid trof hem en hij zei: ‘vooruit dan maar’. Zij ging zich een borrel halen en kwam toen terug bij hem zitten. Hij vroeg haar waarom zij nog niet dronken was zoals de anderen en zij fluisterde hem toe, opdat geen der zeelui het

zou horen, dat zij alleen maar water had gedronken: het was gezonder en daarbij betaalden de mannen toch voor brandewijn, dat was dubbel winst. Hij moest even glimlachen om deze grappige bekentenis en hij begon haar niet onaardig te vinden. Het kwam hem voor dat zij niet was zoals de andere meiden die zich tussen de matrozen vergooiden en dat zij daarom van zijn komst gebruik had gemaakt om de dronken lui te ontvluchten en bij hem te komen. Zij was dicht tegen hem aangeschoven. Het bracht hem in een opgeruimder stemming, zodat hij begon te vertellen over zijn laatste reis, over de havens die hij had aangedaan, over de stormen die hij had meegemaakt en andere dingen meer, waarvan hij meende dat zij er belang in stelde.

Toen hij een ogenblik had opgehouden met vertellen om zijn pijp aan te steken, vroeg zij of de glaasjes nog eens mochten gevuld en op vertrouwelijke toon vervolgde zij: ‘niet voor mij, geloof mij, maar voor hem’ en terwijl zij dit zei, wees zij met haar hoofd in de richting van de baas. ‘Hij houdt ons in 't oog. 't Wordt tijd dat de glazen nog eens gevuld worden’. Peter zei dat zij het maar moest doen: hij wenste eigenlijk niets liever, want de brandewijn smaakte hem deze avond. Zij stond op en ging achter het buffet. Peter zag hoe de baas opfleurde. Maar toen de meid terug wou komen met de brandewijn, versperde een der matrozen haar de weg door vóór haar te gaan staan. Peter zag hoe hij stond te waggelen op zijn benen en hoe hij de glazen uit haar handen sloeg, zodat zij rinkelend aan stukken vielen op de vloer. ‘Hier blijven, lelijke meid, dat die daar zich zelf maar komt bedienen’ brulde hij, terwijl hij in de richting van Peter wees. Hij was blijkbaar zeer dronken, want hij rukte de meid tegen zich aan en wou haar kussen, maar deze trachtte hem af te weren. Toen Peter dit zag, sprong hij op, trok een dolk van onder zijn jekker en ging vóór de onverwachte aanvaller staan die de meid nog steeds in zijn armen hield gekneld. ‘Laat los’ zei Peter kort, maar dreigend. Toen de andere de dolk zag, vertoonde zich op zijn dronkemansgelaat een grijnslach. Hij liet de meid los en zei op onheilspellende toon: ‘Sjanghai’, meer niet. Peter zag hoe de man bleek werd van woede, hij voelde hoe zijn opgeheven hand krachteloos werd, hoe hij dreigde door zijn knieën te zinken van angst. Hij liet de dolk zakken: hij wist zich weerloos als een gekwetst dier. Zonder nog iets te kunnen uitbrengen, vluchtte hij met een paar sprongen naar de deur waarnaast hij had gezeten en rende de straat op.

Het verwonderde hem toen hij een eind had gelopen en staan bleef, dat hij door niemand achtervolgd werd. Plots steeg nog zijn angst toen hij er aan dacht dat hij de naam van het schip waarop hij voer, aan de meid had gezegd. Nu begreep hij waarom de kerel geen achtervolging had ingezet: morgen vond hij Peter immers toch terug op het schip. Radeloos stond hij nu in een verlaten steeg. Zou hij naar het schip terugkeren? Mis-

schien stond hij reeds daar om hem op te wachten. Rondlopen? Waartoe zou het dienen!

Sjanghai: het hamerde door zijn hoofd. Sjanghai: de gedachte werd hem tot een obsessie.

Nog beukte de wind, nog striemden de regenvlagen, meedogenloos, nog woedde de storm. Peter huiverde. Zo was het ook in Sjanghai geweest, dacht hij. Hij voelde zich stilaan kalmer worden, nu hij hier alleen stond: zonder mensen die hem konden bedreigen en naar het leven staan. Maar plots werd hij weer opgeschrikt. 'Sjanghai' klonk een hese stem en Peter hoorde hoe andere dronkemansstemmen meehuilden 'Sjanghai' - steeds maar door! 'Sjanghai'. Voorzichtig verborg hij zich in een deuropening. Zij kwamen niet door de steeg, zij liepen voorbij. Nu wist hij ten minste waar zij waren en dat zij niet aan het schip stonden. Misschien had de meid wel niets gezegd. Maar de angst werd hem te groot: hij moest zekerheid hebben dat zij niets had gezegd, anders was het hem onmogelijk terug te keren aan boord en moest hij dadelijk maatregelen treffen en trachten te verdwijnen. Hij liep de richting uit vanwaar de mannen waren gekomen. Misschien vond hij de kroeg wel weer en de meid. Hij trachtte zich te herinneren hoe de kroeg heette, maar hij gelukte er niet in.

Hij liep straat in en straat uit, steeg in en steeg uit, tot hij tegen iemand aanliep. Verschrikt sprong hij achteruit. Maar in de schemer merkte hij nadien dat het een vrouw was. Dit stelde hem gerust en hij wou verder lopen. Maar de vrouw kwam naar hem toe. 'Peter Van Rijn' fluisterde zij op doordringende toon. Weer verschrok Peter. 'Wat wilt gij?' fluisterde hij terug met schorre stem - 'Wie zijt gij?'. 'Kent gij mij niet?' hoorde hij haar zeggen, terwijl zij hem meetrok tot onder een gaslantaarn, waar hij kon zien wie zij was: het was de meid die hij zocht! 'Vertrek spoedig' raadde zij hem aan, nog steeds op een fluisterende toon alsof zij bang was dat iemand haar horen zou, 'verlaat Hamburg, want men zit u op de hielen'. Hierop deed zij een teken met haar hand dat hij zou gaan. 'Vlug' zei zij - 'vlug'.

Hij trok haar weer in het duister terug en vroeg of zij wisten op welk schip hij voer en toen zij ontkennend knikte, werd hij kalmer. Toen vroeg hij de meid of de kerel iets over hem had verteld in de kroeg. Zij zei dat hij alleen gebruld had dat hij Peter Van Rijn wel zou vinden, deze nacht nog als het moest. Weer begon Peter te beven toen hij dit vernam. Hij aarzelde even, toen zei hij: 'kom mee, alles zal ik u vertellen, maar verberg mij om Gods wil ergens tot morgen vroeg'. Hij zag hoe zij hem wantrouwig bezag, toen nam zij hem bij de arm en bracht hem langs kleine straatjes naar haar kamer op de derde verdieping van een vervallen huurkazerne. En toen hij veilig boven was geraakt, nodigde zij hem uit te gaan zitten op een versleten canapee. Zij zei dat hij nu kalm moest zijn, dat zij

hem niet meer zouden kunnen vinden en dat zij luisterde naar zijn verhaal. Toen begon Peter:

'Het was een avond als deze: de wind beukte en gierde, de regen zwiepte mij in het gelaat. Ik liep door de straatjes van het havenkwartier te Liverpool. Ik was alleen en dacht aan Holland en mijn dorp, mijn ouders en mijn vrienden en...', hij aarzelde even, 'een meisje dat ik nooit had bezeten. Zo liep ik te dromen. De havenkroegen konden mij niet verleiden, ook al werd ik nat tot op mijn huid. Ik hield er van buiten te zijn al was het ook stormweer. Ik wist mij alleen met mijzelf en mijn herinneringen en dat deed mij goed. Zo liep ik verder in gedachten verzonken, zodat ik niet eens de auto had horen aankomen die op mij toekwam en toen ik hem bemerkte, was het te laat: hij had mij aangeraakt en enkele meters meegesleurd over de gladde straatstenen. Toen ik met moeite was opgestaan, voelde ik hoe mijn hoofd pijn deed en toen ik over mijn slapen wreef en mijn handen nadien bezag, bemerkte ik dat er bloed aan kleefde. Een bijtende pijn begon mij te kwellen. Het was alsof ik het bewustzijn ging verliezen. Ik strompelde het dichtstbijgelegen huis binnen: het was een kroeg. Toen ik de deur had opengestoten en binnen sukkelde, zag ik als in een waas, matrozen die lachten, mij voor dronken hielden en vroegen met wie ik het aan de stok had gehad. Ook de meiden gichelden en trokken mij mee over de dansvloer. Toen was ik in bezwijming gevallen. Nadien vernam ik dat de baas van de kroeg mij in de keuken had laten brengen en dat zijn dochtertje mij had verzorgd. Daarna had ik weer de kroeg verlaten, maar het beeld van het meisje was mij bijgebleven ook jaren na dit voorval. Telkens ik weemoedig werd en alleen met mijn herinneringen bleef, dacht ik aan haar. Steeds zag ik haar als een voorbeeld van ongerepte liefde: een slank figuurtje met donkere krullen en een weemoedige trek om de fijne lippen. Ik aanbad haar in stilte, doch wist mijn liefde zo hoog verheven dat ik mij geen moeite deed om haar terug te vinden of haar te bereiken. Tot ik, jaren nadien, weer in Liverpool belandde, aan boord van een Frans schip. Ik had niet eens haar naam geweten, noch de naam van de kroeg. Ik wist alleen dat ik haar dicht bij de kaaien had ontmoet. Daarom zocht ik de kroegen af die langs de kaaikant lagen. Iedere avond ging ik op zoek, maar ik vond haar niet weer. Tot ik de avond vóór mijn afvaart uit Liverpool, weer in een kroeg was beland. Aandachtig had ik de meiden gevolgd, maar ik had haar niet onder hen herkend. Tot er een meisje was binnengegaan: zij was alleen en ging de kamer in, bezijden het buffet gelegen. Toen meende ik haar herkend te hebben. Mijn hart bonsde. Ik riep een der meiden en vroeg wie dat meisje was. 'Zij is de dochter van de baas' zei zij. Ik wist dat er nu geen twijfel meer mogelijk was. Ik vroeg de baas of hij mij herkende. Hij schudde ontkennend met het hoofd. Toen wees ik op het litteken dat ik nog steeds op het voorhoofd droeg.

Hij antwoordde niet: ik zag dat ook dit hem niet nader vermocht te brengen. Ik vroeg hem zijn dochter te roepen en zei dat deze mij wel zou herkennen. Ik zag dat hij weinig zin had zulks te doen, maar toch stootte hij de deur van de kamer naast het buffet open en riep: ‘Joan!’. Onmiddellijk kwam het meisje. Ik meende dat zij verschrikte toen zij mij zag, daarom wees ik op mijn litteken. Ik zag dat zij mij nu herkende.

Zij glimlachte, reikte mij de hand en heette mij welkom. Toen scheen ook de vader zich iets te herinneren van die gedenkwaardige avond. Hij gaf mij toelating met Joan alleen in de kamer te gaan zitten. Ik moest veel vertellen. Of ik nog pijn had gehad nadien. Waar ik overal die tijd was gebleven en waarom ik haar niet eens had geschreven. Naarmate zij vragen stelde, kreeg ik de indruk dat ik haar niet onverschillig was geweest. Wij hebben toen lang gepraat tot laat in de nacht. Zij vertelde mij dat zij nu op het conservatorium studeerde, dat zij pianoconcerten wou geven later, want dat zij niet geschikt was voor het leven hier aan de havenkant. Het speet haar zeer dat ik de volgende morgen reeds Liverpool moest verlaten, maar ik beloofde haar spoedig weer te keren. Het was bijna morgen toen ik haar verliet en er stonden twee grote tranen in haar ogen toen ik haar afscheid kuste. Zo hadden wij elkaar lief gekregen. Wij schreven nadien lange brieven. Zij verhaalde er mij in over haar pianoconcerten, waarin zij flinke vorderingen maakte; zij had zelfs reeds een klavierstukje voor mij gecomponeerd: zij zou het mij voorspelen wanneer ik haar bezoeken kwam. Tweemaal ontmoetten wij nog elkaar te Liverpool en tussen deze bezoeken in, bleven wij dicht bij elkaar met onze brieven. En toen ik haar voor de derde maal terugzag, spraken wij over trouwen. Haar vader zou wel zorgen dat 'k ergens een goede plaats kreeg in Liverpool, maar liefst ver van de haven, dat was Joan's wens geweest. Gelukkiger dan ooit hadden wij die keer van elkaar afscheid genomen: het weerzien de volgende maal zou zijn om te trouwen en voor altijd bij elkaar te blijven. Tot er op een dag geen brieven meer kwamen van Joan. Ik bleef echter schrijven: vier, vijf keren tot ik meende dat het nutteloos zou zijn nog verder aan te dringen. Hoe hard het ook viel: ik deed al wat mogelijk was om te berusten in het onvermijdelijke. Ik dacht aan haar pianoconcerten, haar fijne handen en wist dat ik, de zeebonk, niet voor haar geschikt was. Ik vergaf haar alles, wat er ook mocht gebeurd zijn. Van toen af zocht ik meer toenadering met de andere matrozen. Ik liep mee met hen de kroegen af om Joan te vergeten en ik scheen hierin helemaal te zijn gelukt, toen weer een avond als deze mij alleen liet met mijzelf en mijn herinneringen. Ik kon niet anders dan Joan weer vóór mij zien. Ik zag haar aan het klavier: zij speelde het stukje dat zij voor mij had gecomponeerd. Toen voelde ik weer dat ik nooit met een andere vrouw zou kunnen gelukkig zijn. De volgende dag

reeds had ik aangemonsterd voor Liverpool. Ik had mij nieuwe kleren gekocht toen ik aan wal was gegaan in Engeland, ik had mij bij een barbier speciaal laten verzorgen en voor Joan had ik een mooi tuiltje rozen gekocht. Zo was ik naar de Neptunus-kroeg getrokken. Maar ik vond Joan niet thuis. Er was een vreemde vrouw die ik nooit voordien had gezien en die zei dat Joan voor een week naar Londen was vertrokken met haar verloofde, een fijne, rijke heer en dat haar vader verleden jaar was gestorven. Ik bleef in de kroeg, want in de huiskamer kon ik niet komen daar er niemand was die mij kende. De hele avond dronk ik er brandewijn om te vergeten dat ik in het huis was waar ik eens de schoonste uren had gekend. Daarna ben ik weer naar boord gewaggeld. Ik meende mij in het scheepsruim te storten, maar er kwam een verbeten trek op mijn mond: ik besloot dit niet te doen, omdat ik haar terug wilde veroveren op die andere, ook al was hij fijn en rijk. Maar reeds vóór Joan uit Londen zou terugkeren, moest ik weer in zee. Ik zag haar dat jaar niet meer terug. In de Lente van het volgend jaar ben ik toen weer met een Frans schip naar Liverpool gekomen. Wij bleven er slechts twee dagen, maar ik ontmoette Joan in de Neptunus. Ik trof haar alleen aan de kamer.

Zij was veel veranderd: haar haren hingen los om haar slapen, haar ogen waren doffer en hadden hun glans van vroeger verloren, zij was dikker geworden en haar lippen waren met het roodste rood geschminkt. Zij scheen wat verlegen toen zij mij zag. Maar na een ogenblik bood zij mij een borrel brandewijn aan, terwijl zij zich moeite deed om opgeruimd te zijn en te lachen. Het verwonderde mij dat Joan dit deed. Ik herinnerde mij zo goed dat zij mij steeds had gezegd dat brandewijn niet goed voor mij was. Ik zei haar dit. Maar zij antwoordde dat dit nu geen belang meer had. Dit deed mij pijn, maar ik liet het niet merken. Zij dronk ook brandewijn en begon te vertellen over de voorbije jaren. Zij had op het conservatorium een elegante jonge man van goeden huize leren kennen, zij was er verliefd op geraakt en vader had het goed gevonden, zodat hij haar zelfs verboden had nog naar mij te schrijven. Nadien hadden zij plannen gemaakt om te trouwen, tot hij op een dag gearresteerd werd wegens moord: George was dronken geweest en had met een zeeman gevochten, toen had hij zijn revolver getrokken en de tegenstander neergeschoten. Zijn advocaat had zelfverdediging gepleit, maar hij was tot tien jaar opsluiting veroordeeld geworden, omdat er aan het licht was gekomen dat George nog geld aan de vermoorde verschuldigd was geweest. Men had het als bezwarende omstandigheden ingeroepen. De slag was te zwaar geweest voor haar vader: hij was er ziek van geworden en enkele tijd nadien gestorven. Toen zij dit vertelde, zag ik hoe zij zich moeite deed om niet te huilen. Ik meende naast haar te komen zitten om haar te troosten en te vragen alles te vergeten, maar zij weerde mij af, zeggend dat

George alleen haar nog zou kunnen troosten. Zij zei dat zij op hem gesteld was geworden, dat zij te veel met elkaar hadden meegemaakt, dat hij haar geld had gegeven en met haar alles had bezocht: theaters, paardenkoersen, de chicste soirees. Zij zou wachten tot hij weer vrij was en dan met hem trouwen.

'Dat is het noodlot' zei zij. Zij zou mij niet ongelukkig willen maken door terug met mij te beginnen, want nooit zou zij George vergeten; daarbij wist ik nog niet hoe slecht zij wel was geworden: een vrouw die niet meer voor mij pastte. Zij trachtte mij dit alles te doen geloven, maar ik zei haar dat zij steeds voor mij de lieve, onschuldige Joan zou blijven. Zij schudde echter met het hoofd om mij te beduiden dat het onnodig was verder aan te dringen. Zij mocht George niet verlaten nu hij in nood was, na al die jaren die zij met hem in luxe had doorgebracht. Toen wist ik dat zij nog steeds goed was: die zelfde goedhartige Joan die liever zich zelf zou verwaarlozen om een ander te redden. Deze vaststelling zette er mij toe aan te volharden in mijn plan: het huwelijk waarvan Joan had gesproken, moest kost wat kost voorkomen worden, ook indien er iets vreselijks moest gebeuren. Ik had nog tijd: voor negen jaar zat hij nog in veiligheid, maar reeds rijpte de gedachte in mij rechtstreeks in aanraking te komen met mijn tegenstander. Ik bleef in Liverpool. Ik vond er een plaats als werkman aan de haven, tot ik na enkele maanden door kennissen die ik had aangeknoopt, cipier werd in de gevangenis waar George zat opgesloten. Hij kende mij niet en ik had er zorg voor gedragen dat Joan niet wist waar ik in dienst was. Ik was vriendelijk tegenover hem, bewees hem allerlei diensten door hem nu en dan versnaperingen te brengen, zodat ik na enkele weken zijn vertrouwen won. Toen heb ik hem op een avond voorgesteld dat ik hem de volgende nacht de kans zou geven om de gevangenis te ontvluchten. Het zou voor mij slechts een overval zijn van de gevangene, wanneer de ontvluchting werd ontdekt. Ik liet hem beloven onmiddellijk met een schip op zee te gaan en te vertrekken van hier: ik toonde hem de papieren die ik voor hem in orde had laten brengen. Hij aanvaardde zonder mij van iets te verdenken en zei dat hij nooit meer naar Engeland zou terugkeren. Ik bracht hem die avond zelf naar het schip, want ik wilde zeker zijn dat hij zijn woord hield. Zo vertrok hij met bestemming Sjanghai. De volgende dag reeds zocht ik Joan op. Zij toonde mij de krant waarin zij de ontvluchting van George had gelezen. Zij zei dat zij niet wist of zij angst moest hebben of blij zijn. Zij begon te wenen en vroeg mij om raad. Toen meende ik mijn ogenblik gekomen: ik trachtte haar aan het verstand te brengen dat er iets buitengewoons met George moest gebeurd zijn. Hoe was het anders te verklaren dat hij ontvlucht was!

Misschien was er wel een andere vrouw in het spel geweest en die hem nu ergens veilig hield verborgen. Maar toen ik zag dat zij dit niet wou geloven, zei ik dat hij toch nooit zou kunnen

terugkeren, dat men hem anders terug zou opsluiten en zijn straf aanzienlijk verhogen. Zij schudde alleen met het hoofd alsof zij twijfelde aan alles wat ik zei. Ik vroeg haar nogmaals alles te vergeten, weer te zijn als vroeger, maar alles wat zij mij te zeggen had was: ‘ik zal wachten op George’. Toen ben ik maar weer weggegaan: het was beter haar alleen te laten die eerste dagen, spoedig zou zij wel tot andere gedachten komen, wanneer zij vaststelde dat George niet meer terugkwam. Zo ging ik haar wekenlang uit de weg, tot ik Joan weer ontmoette ergens in de stad. Zij zag er opgewekt uit, zodat ik mij voorstelde dat zij verheugd was mij weer te zien. Maar het was helemaal anders dan ik dacht: ‘Peter’ zei zei. ‘George heeft geschreven’ - zij liet mij de brief en zijn adres op de omslag zien - ‘hij is veilig in Sjanghai, hij draagt nu een andere naam’. Toen begon zij mij te vertellen wat ik reeds sinds lang wist: zijn ontvluchting met medeplichtigheid van een cipier op voorwaarde dat hij nooit in Engeland zou weerkeren, zijn reis met het schip naar Sjanghai. Hij had veel geleden, hij had moeten vechten om in het leven te blijven, maar dat alles was nu voorbij: hij had een plaats gevonden als kellner in een groot restaurant, werkte hard en vroeg of zij. Joan, spoedig zou kunnen komen om ginder een nieuw leven te beginnen. Zij weende nadat zij mij alles had verteld en zei dat zij zo gelukkig was. Zij vleidde zich tegen mij aan zoals zij vroeger had gedaan toen wij samen in de kamer zaten van de Neptunus en zij klavier speelde. Ik wist echter dat zij nu enkel de vriend nog in mij zag en niet meer de verloofde zoals toen. Ik zei dat het haar toch niet mogelijk was naar Sjanghai te reizen: de overtocht kostte geld, veel zelfs. Maar zij vertrouwde mij toe dat zij wel wat geld had gespaard en dat zij de enkele sieraden die zij van haar vader had geërfd wel hier of daar te gelde zou kunnen maken.

Ik wist dat zij vastbesloten was zich bij George te Sjanghai te voegen en dat zij onverzettelijk zou zijn in dit besluit, daarom stemde ik toe haar behulpzaam te zijn bij het inpakken van haar reisgoed. Nu scheen alle hoop om Joan terug te winnen voor altijd verloren: indien zij naar Sjanghai vertrok, zou ik haar nooit weerzien! Ik wist dat ik iets doen moest, dat woorden geen uitwerking meer hadden. Ik begreep nu dat ik een vergissing had begaan door George uit de gevangenis te helpen ontvluchten: de ontvluchting had alleen de tijd van hun scheiding aanzienlijk verkort. Toen nam ik een laatste, wanhopig besluit: vóór Joan te Sjanghai zijn en George spreken, hem dwingen van Joan af te zien! Het was mijn enige kans. Ik zei mijn post als cipier in de gevangenis op en had het geluk onmiddellijk te kunnen aanmonsteren op een schip dat Sjanghai aandeed.

Zo heb ik George te Sjanghai ontmoet. Het was een avond als nu: de wind gierde en beukte, regenvlagen zwiepten in mijn gelaat. Ik vond hem op zijn kamer. Hij zag er keurig uit en herkende mij terstond. Ik zei hem dat ik matroos was geworden

en voor een paar dagen te Sjanghai aan wal was gegaan. Ik begon hem te vertellen over een meisje dat Joan heette dat ik in de Neptunus te Liverpool had ontmoet en dat ik haar lief had gekregen, maar dat hij tussen mij en haar was gekomen.

Ik sprak hem over de gevoelens die ik nog steeds had ten opzichte van Joan en over de beweegredenen die ik had toen ik hem uit de gevangenis hielp ontvluchten. Ik bekende hem alles en smeekte haar met rust te laten, haar te vergeten en te vertrekken van hier vooraleer zij te Sjanghai aankwam. Hij onderbrak mij niet, maar ik zag dat hij zich moeite deed om kalm te blijven. Toen ik ophield met spreken ging hij vóór mij staan. Ik zag hoe zijn blik dreigend was geworden en ik mij op alles moest voorbereid houden Een vreemde angst kwam over mij: ik dacht aan de matroos en het revolverschot. 'Is dat een bevel?' vroeg hij langzaam, nadruk leggend op ieder woord. En toen ik niet antwoordde, vervolgde hij op dezelfde dreigende toon: 'Is dat de losprijs voor mijn ontvluchting uit de gevangenis te Liverpool?'. Ik knikte. Toen ik opzag, bemerkte ik hoe hij de loop van een browning op mij gericht hield. Hij liet mij nu op mijn beurt zweren nooit meer in Sjanghai terug te keren en Joan met rust te laten. Ik zag geen ontsnapping meer mogelijk en deed wat hij vroeg. Toen zei hij dat hij mij niets meer te zeggen had, dat ik gaan kon en dat hij wel zien zou of ik met de eerstvolgende boot Sjanghai verliet. Hij ging mij voor om de deur open te gooien. Een ogenblik weifelde ik, toen greep ik de dolk van onder mijn jekker en plofte hem in de rug van mijn tegenstander. Hij viel kreunend van pijn voorover. Vlug als de weerlicht trok ik de dolk uit zijn bloedend lijf, om geen sporen achter te laten en stak een prop in zijn mond. Daarna liep ik de trap af en ontvluchtte het huis. Toen heb ik de hele nacht door de straten van Sjanghai rondgelopen: mijn slapen waren klam van het zweet, ik voelde hoe aan mijn handen bloed kleefde. Ik wist dat George nu weldra zou doodbloeden, want om hulp zou hij onmogelijk kunnen roepen. Ik wist dat ik een moord had begaan! Een onnoemelijke angst overweldigde mij: de angst om gesnapt te worden. Wellicht had iemand mij zien binnengaan bij George, wellicht iemand die mij zag toen ik de straat opvluchtte. Eerst tegen de morgen was ik wat rustiger geworden. De regenvlagen hadden opgehouden, alleen de wind huilde nog. Ik was doornat en ging aan de kaaien op een paar kisten zitten om na te denken. Ik dacht aan Joan. De laatste hinderpaal was nu uit de weg: vlugger dan ik ooit had durven denken! Nu kon Joan niet anders dan tot mij terugkeren. Ik besloot te Sjanghai te blijven en haar op te wachten wanneer het schip uit Liverpool zou aankomen: ik zou haar alles vertellen, ook dat ik het was die George had gedood. Ik zou bekennen dat ik het alleen voor haar had gedaan en vragen mij te vergeven, ik zou zeggen dat ik het deed omdat ik haar zo eindeloos lief had en geen

andere mogelijkheid mij nog overgebleven was. Ik was er zeker van dat zij mij zou vergeven, ik kon mij in haar niet vergist hebben: Joan moest onveranderd zijn gebleven, goed en vergevensgezind tegenover iedereen. Maar de nacht die volgde was de vreselijkste die ik ooit had meegemaakt. Ik ijlde: ik zag George en ik zag Joan. Ik zag George die nog steeds in zijn kamer op de vloer lag, ik zag Joan die hem er vond en toen de straat opliep, roepend op de politie; ik zag mijzelf aan de overkant van de straat staan en Joan riep toen zij mij bemerkte: ‘de moordenaar.... daar is hij’ en naar mij toe sprong om mij te wurgen. Toen was ik wakker geschrokken: het angstzweet stond in grote, dikke druppels op mijn verhit voorhoofd.

Ik vocht met mijzelf de uren die volgden: ik had schrik gekregen voor Joan, een onbeschrijfelijke angst dat zij mij zou verklikken. Toen stond mijn besluit vast de volgende morgen. Ik wachtte haar op aan het schip. Ik zag hoe zij van de loopbrug kwam, zoekend tussen het volk op de kaai, naar George die er niet stond. Ik zag hoe de glimlach op haar gelaat betrok en hoe zij aan een der matrozen die mee aan wal was gekomen iets vroeg. Ik vermoedde dat hij haar inlichtte over het adres dat George in zijn brieven had opgegeven. Daarna zag ik haar in de richting van de stad gaan. Ik volgde haar. Wij gingen een dok langs: het duisterde reeds. Ik versnelde mijn passen en kwam geluidloos achter haar aan. Geen mens te zien: het scheen een verlaten plaats van Sjanghai te zijn. Ik was zeer dicht tegen haar aangelopen, zodat ik haar bijna kon aanraken. Toen deed ik een sprong naar haar toe, zij verloor het evenwicht en viel in het water: ik hoorde een gil en toen een plons.

Ik wist dat Joan niet zwemmen kon en dat men haar niet zo vlug ter hulp zou komen. Weer vluchtte ik weg, zoals ik van George was weggevlucht. Maar het werd geen nacht van dolen en van angst. Ik wist dat alles nu volbracht was en geen pijn mij meer zou kwellen om Joan. Een week nadien ben ik toen vertrokken voor een lange zeereis: ik zou een nieuw leven beginnen en misschien vond ik ergens wel een nieuwe Joan. Alles ging goed in het begin, maar na een tijd kwamen weer Joan en George mij voor de geest: dan zag ik weer George op de vloer van zijn kamer en Joan drijvend op het water van het dok, dan folterde mij weer de gedachte dat ik twee mensen had vermoord. En....’, Peter aarzelde even, ‘vooral in nachten als deze, wanneer de wind huilt en beukt en regenvlagen striemen in het gelaat zie ik hem weer vóór mij. Zó was het ook in Sjanghai toen ik meende George te hebben vermoord’. Weer aarzelde Peter even, dan ging hij verder: ‘want, de vreemdeling van deze avond.... dat was hij!’.

Hiermede had Peter zijn verhaal besloten. Hij keek op en zag hoe de meid in slaap was gevallen. Hij dacht even na. Toen stond hij op van de canapee en verwijderde zich langzaam en

geluidloos langs de smalle, duistere wenteltrap van de huur, kazerne tot hij de straat bereikte. De morgen gloorde reeds: geen wind die nog huilde, geen regen die nog viel. Hij wreef zich over het voorhoofd dat klam en kil was van het zweet. Hij rilde en liep de richting der kaaien uit.

Hugo Wauters.

Als ik u nader...

Als ik u nader en met warme mond
u kussen bedel als een zoet vermaak,
weet dan dat ik aan 't leven niet verzaak
en liefde loofde waar ik liefde vond...

Als ik u in mijn weke armen prang
en, dicht dan mij, uw rijpe leden voel,
dan ben ik boog en pijl, maar zonder doel,
omdat ik méér, nog méér van u verlang...

Als ik u nader, traag, dicht aan uw schoot,
en van u proef als van een malse vrucht,
o vrouw, o huiver dan, en hijg, en zucht:
het leven is veel schoner dan de dood!

Ghislain Laureys

De man met de dubbele persoonlijkheid

Heinz Grottendieck was een eigenaardig man. Men zegde van hem dat hij krankzinnig was; en alhoewel hij zelf daar geenszins wou aan geloven, moest hij toch toegeven dat hij soms dagen kende, waarop hij zichzelf als iemand anders voelde. Er stond dan een muur tussen zijn ware persoonlijkheid en een wezen dat hem totaal vreemd scheen. Maar het gekke was, dat het onbekend wezen zich volledig aan hem opdrong, dat het in zijn huid kroop en hem deed dingen zeggen en daden stellen, die geheel en al tegenstrijdig waren met zijn opvattingen over het leven en de mensen. In zijn onderbewustzijn was hij er drommels goed van op de hoogte, dat hij flaters beging en er wel iets véél concreter was, dat hij als de waarheid van zichzelf kon bestempelen. Maar hij kon dat andere wezen niet verloochenen. Het stortte zich op hem als een koortsaanval. Dan geraakten zijn zinnen van de wijs. Het begon te zinderen in zijn hoofd. Voor zijn ogen werd het heel donker en een poosje zag hij niets anders dan een groot spinneweb. Daarop regende het plots platte schijven, in twee drie seconden wel millioenen schijven, zoals hij in 1936 op de Olympische Spelen te Berlijn had gezien.

Heinz wreef zich de ogen uit. Zijn hoofd deed pijn en hij vroeg zich flauwtjes af: word ik dan gek? Maar het splijtingsproces voltrok zich verder. Er was geen Heinz Grottendieck meer, maar een gichelend verdwaasd ventje, dat alles in het dubbel zag. De werkelijkheid leek hem een afgestompte nutteloze zaak. Hij zelf voelde zich de moeite niet meer waard om naar te kijken. Het scheen of dat andere wezen, hetwelk bij slot van rekening hij zelf toch moest zijn, hem voortdurend op de hielen zat, met een reusachtige spin in de handen en die in zijn ogen wilde gooien. Hihihi, dacht Heinz, mij krijgt ge niet gauw en hij draafde de straten door, recht naar zijn gebouwtje of naar de Bismarckplaats, waar enige kinderen met een tol zaten te spelen. Of ik mag meedoen? Ge krijgt mijn zakdoek, ge krijgt mijn vouwmes. Heil Hitler. En gichelend zat hij bij de kinderen en deed de tol draaien. Zo ging die vervloekte spin dood. Zo... Heinz, de zot, lachten de kinderen. Hij is weer getikt. Zot! Zot!

Langzaam en heel moeizaam kon er dan in zijn hoofd weer klaarte komen. Ach zo, mompelde hij, als herinnerde hij zich plons een lang vergeten feit. Het liep dus terug mis met mij.

Wat heb ik gedaan? Wat heb ik gezegd? Zijn ogen staarden de kinderen vragend aan, maar toen ze hem zo stil en vreemd zagen liepen ze weg en riepen alleen nog van ver: Zot! Zot! Mijn hoofd, peinsde Heinz, het doet me zo 'n pijn. Oei. Of is het weer de honger, die me kwelt? Ik zou in de keuken van de geallieerden moeten werken. Mijn vriend Randolf, vreet er zich vet. De dief...

Heinz wordt weer de kleine, hatelijke en normale Heinz Grottendieck, die weet dat hij honger heeft. Het andere wezen is hij vergeten. Er blijft zelfs niets meer van over dan het verre besef dat er toch iets niet in de haak is met hem. Maar wat? Daar kan hij niet bij. Krankzinnigheid, zoals de mensen zeggen? Neen, dat durft hij zich niet voorstellen. Het moet wat anders zijn. Een ziekte. Een nasleep van de oorlog. Iets in de aard van eksterogen of rheumatiek aan de schouder; de moeite niet om er voor bij de dokter te gaan. Een plaasterke of een aspirine en het is gedaan. Maar Heinz vermoedt wel dat hij zo zichzelf in het ootje neemt. Er moet wel wat zwakzinnigheid mee gemoeid zijn.

Gaf hij als kind reeds geen tekenen van verstandelijke afwijkingen? Hij kon onmogelijk leren lezen. Daarmee begon het. Zijn ouders stuurden hem naar een bijzondere school. Hij deed er zijn best. Ge moet kunnen lezen. Ge moet. Studeer. Studeer. Zo, schreeuwden de leraars hem toe. Heinz blokte. Overdag in het muffig klaslokaal. 's Nachts op zijn schemerig kamertje. En toen hij vijftien jaar was, had hij het beet. Hij kon lezen, langzaam, maar correct, met een zuivere u- en oe-klank en welbewust van de betekenis van de umlaut. Heinz glimlachte vermoeid. Een poosje later kwam dan de volledige inzinking. Op een namiddag, bij een wandeling in de stad, zakte hij plots op een stoep in elkaar. Dood! gilde zijn moeder. Mein lieber Heinz ist tot! Men droeg hem ergens binnen en daar - het was in een kruidenierswinkel - begon de jongen voor het eerst alles in het dubbel te zien. Bollen kaas en klontjes boter zweefden voor zijn ogen. Hij zag vôôr zich zijn snikkende moeder en naast hem stond ze ook, met een roos in de hand, haar ogen vol rouge gestreken en op haar mond een zwarte roetplek. Houd u vast, mens, zei Heinz. Wass sagen sie? vroeg ze. En toen begon Heinz zo onbedaarlijk te lachen dat de ganse kruidenierswinkel meeschokte. Mijn jongen. Ho, een dokter, vlug, riep de moeder. En toen deze eindelijk kwam en Heinz lang onderzocht, verklaarde hij koud: naar een gesticht, mevrouw. Er zijn geestesstoornissen.

Ik kan voorlopig niets meer zeggen. Mevrouw snikte. Maar veertien dagen later vertrok Hienz. Tot zijn vijf en twintig jaar verbleef hij in een somber gebouw. Een rustoord aan de Rijn.

Precies of hij niet wist dat er boven de poort een plaatje hing met: tehuis voor geesteszwakken. Het was om het uit te schateren. Toen hij het gesticht verliet, was hij even normaal als om het even wie. Maar vermijd de grote schokken, zegden de dokters tot zijn oude moeder. Weest gerust, heren. Heinz Grottendieck nam zijn plaats in de maatschappij weer in. In het gesticht had hij een stiel geleerd: decoratieschilder. Met een diploma er bij. Zo kon hij voor elk werk twee marken meer vragen. In het begin had hij het nochtans niet gemakkelijk. Er waren vele werklozen in Duitsland en ook Heinz behoorde weldra tot hen. Heel stil en zonder glans gingen de jaren voorbij. Zijn ouders overleden kort na elkander en lieten hem hun mooie herenwoning na. Hier kunt ge dan later uw zaak openen, zegde de vader op zijn sterfbed nog. Heinz knikte vaag en vroeg zich af: welke zaak? En dan nog in zo 'n tijd! Maar het begon stilaan te beteren. Heinz kende geen sikkepit van politiek, maar raadde toch dat er in Berlijn iets begon te broeden. De mensen fluisterden van een politieke schoonmaak, van een bijzondere regering en van vele andere zaken, die Heinz wat over zijn hoofd sloegen. Ach, mens, het heeft allemaal zo weinig zin.

Zal het beter gaan met die nieuwe oproermakers? Maar ja, Heinz! Ze willen van Duitsland een grote natie maken. Wij, Duitsers, hebben het recht een vrij en democratisch volk te zijn zoals de Engelsen en de Fransen. Wij moeten bewijzen dat de oorlog van 14-18 ons niet verslagen heeft. Praatjes, dacht Heinz, maar hij luisterde met open mond en als hij de dagbladen, met hun grote koppen zag, verslond hij elk artikel van het begin tot het einde en, alhoewel hij er niet veel van snapte, kwam hij tot het besluit dat er veel aan het veranderen was in zijn land. Maar dat véél liet hem in de grond toch ook weer onverschillig, precies omdat zijn eigenbelang er geen voordeel kon bij vinden.

Er werd een nieuwe partei uit de grond gestampt - boem - en de rest plus de andere rest werd op de vuilnisbak geschept, en de mensen, die er misschien even weinig van begrepen als Heinz, waren er wel danig gelukkig om en paaiden elkander met de schone leugen dat het onder het beleid van Adolf Hitler - sieg heil - veel beter zou gaan met het manke huishouden.

Want een schone leugen werd het, dat ondervond hij dadelijk, toen hij die man eens hoorde praten. Maar Heinz schudde het hoofd. Een hoogvlieger, dacht hij. Maar ook de voorzichtige Heinz Grottendieck liet zich beetnemen. Hij was ten slotte toch ook maar een schaap uit de grote, domme kudde. Een geheel die kudde liep mee met de valse herder. Heil Hitler, blaatte de hoop, en ook Heinz stak weldra zijn arm in de hoogte en

schreeuwde mee. Alleen voelde hij geen bewondering voor de führer, slechts ontzag en vrees. Want kijk eens, zo dacht Heinz, die man maakt ons misschien maar wat wijs en bij slot van rekening ziet hij slechts zijn eigen voordeel en dat van zijn trawanten. Politiek blijft politiek, dat weet ik toch - maar wat kan het ons schelen, als we er ook wel bij varen en een stuk van de koek krijgen. En dààrop juist kwam het aan. Het vlotte beter in Duitsland. De fabrieken hadden werk. Hitler gaf zijn volk een nieuwe, maar tevens een vreemde en - voor zover dat woord de betekenis juist bepaalt - een zondige hoop. Maar van het ogenblik af dat Heinz niet meer werkloos was en men hem hier of daar vroeg voor decoratiewerk, hetgeen hem toeliet zoveel marken te verdienen, plus de twee marken, die hij mocht meer vragen (kwestie van zijn diploma), bemoeide Heinz - zoals hij zelf zegde - zich niet meer met de zaken van zijn führer.

Hij vond hem een dankbaar man, die - hoe vaag zijn beloften soms ook klonken - wel iets van politiek moest af weten. En misschien brengt hij er later iets van terecht, meende Heinz. Het werd inderdaad een goede tijd voor de decoratieschilders. Heinz kreeg veel werk en toen hij op zekere dag in betrekking kwam met een bekend nazilid, die naar men beweerde, veel invloed had op de rijkskanselarij en Heinz de belofte deed dat hji hem te Berlijn zou aanbevelen, want dat vooral zijn rode kleuren in de smaak vielen van de parteileden, begonnen de zaken van H. Grottendieck schitterend te gaan. Hij kreeg een grote bestelling te Berlijn. Voilà, zegden de heren hem, dat zijn hier tien feestzalen. Schilder ze. We willen het sus en zo. Heinz. die toen reeds een paar jongens in dienst had, nam er nog een drietal bij en begon het werk. Toen alles geëindigd was, vond Heinz het een meesterwerk. Grosso modo waren het alleen maar een boel stomme hakenkruisen - zwarte lijnen op een rode, bijna bloedrode, achtergrond; doch er zat ook veel kunst in.

Men beweerde zelfs dat de stempel van Heinz er op gedrukt stond. Grottendieck glimlachte gevleid. Mijn stempel is in elk geval toch geen hakenkruis, dacht hij schuchter, als is het wel een symbool dat zich gemakkelijk laat schilderen. Alleen had ik er nog wat krulletjes bij gemaakt. Een smaak is een smaak.

Maar dat zegde hij natuurlijk niet. Er werd hem een grote som geld uitbetaald. Dank u, mijnheer Grottendieck. En ge moogt nog werk van ons verwachten. Heinz streek met begerige handen het geld op en zei: Heil Hitler. Dat was er wel aan verdiend. Een tijdje later volgde weer een grote bestelling. Heinz Grottendieck - of liever: het huis Grottendieck, gediplomeerd decoratieschilder, in 't groot en in 't klein, kreeg naam. Heinz zelf liep

niet langer in een afgedragen jas rond, maar hij droeg een mooi kostuum, luxe, die hij in de grond overdreven en smakeloos vond, maar welke zijn stand toch vereiste. Herr Grottendieck noemde men hem. En Heinz knikte op die groet minzaam, maar ook zeer trots, terug. Hoe alles op enige jaartjes kan veranderen, dacht hij dikwjils. Ik heb nu een grote zaak, zoals mijn vader eertijds wenste. Ik word stilaan een rijk man. Wel, wel, wel! En toen, terwijl zijn geest en zijn ziel elkander eens bekeken, vroeg hij zich ook kleintjes af: Zou ik dat alles aan onze führer verschuldigd zijn? Ja, Hitler zat er voor veel tussen. Van de dag af dat hij aan de macht gekomen was, waren Heinz' zaken beter beginnen vlotten. Hij kreeg werk in de stad, buiten de stad en in Berlijn zelfs, kwam in betrekking met hooggeplaatste personen, geraakte door hun bemiddeling aan grote bestellingen en won op korte tijd veel geld. Het huis Grottendieck! Heinz voelde nu wél bewondering voor Hitler. Ofschoon die twijfel en dat wantrouwen hem nog steeds niet loslieten. Er was inderdaad nog niets in huis gekomen van zijn vele beloften. En mijn geval dan? vroeg Heinz zich af. Wat kan ik meer verlangen dan veel geld en veel werk! Voor mij heeft onze führer voldoende zijn best gedaan. En Heinz gnuifde stil. Toen gebeurde er echter iets dat Heinz' diepste vreugde vergalde. Op een morgen verscheen een jonge man in zijn woning. Ik wens Herr Grottendieck te spreken, zei hij. Hum, antwoordde Heinz. Die ben ik.

Wat verlangt ge, bitte? De jonge man boog het hoofd. Dan zegde hij bijna fluisterend: Ik ben Hans Grottendieck. Heinz glimlachte vaag. Aangenaam, zei hij... Maar dan begon er iets te schreien in zijn hart. Hij voelde zich ontroerd en tevens woedend. Ik heb geen zaken met u, had hij willen roepen. Maar hij kon het niet.

Het schreien in zijn hart hield aan en kwam zelfs van heel diep, vandaar waar de oprechtheid de enige ware grond is. Mijn broeder, dacht hij bedroefd. Mijn broeder. Er schoot hem plots een heel verre herinnering te binnen. Wanneer was het geweest? Toen, als hij... Neen, nog vroeger, of liever, nog later. Want hij geheugde zich alles nog heel juist. Het was toen moeder hem naar het gesticht gebracht had, naar het rustoord, zoals ze zegde. Heinz was toen vijftien en toen hij aan moeders hand liep, had hij zich verbaasd afgevraagd waarom haar buik zó gezwollen was. Wat wordt moeder een dikke matrone, had hij zacht gegicheld. Ja, dat had hij gedaan, zonder zelfs maar een ogenblik ernstig na te denken. Enige weken later moest moeder dan bevallen zijn van een zoon. Hans. Maar Heinz had dat kind nooit gezien en als zijn ouders bij hem op bezoek kwamen, hadden ze er nooit over gesproken. Het moet dan wel een heel bij-

zonder kind geweest zijn, dacht Heinz wat meewarig, terwijl hij Hans aandachtig bekeek. Neen, mijn broer is hij in geen geval, meende hij verder. Toen ik uit het gesticht kwam, was ik vij en twintig jaar. Hans moest er dus tien zijn. Maar waar had moeder hem ergens gestoken? Ook in een gesticht? Was hij een zot - of, pardon, een abnormale - zoals ik? Laat me eens uitrekenen. Vijf jaar later zijn mijn ouders gestorven. Ik was dertig jaar. Hans vijftien. Maar nog geen spoor van hem. Moeder zegde me op haar sterfbed dat ik steeds voorzichtig moest zijn en dat ik vooral de grote schokken moest vermijden. Ja, en dat het huis en al het toebehoren mijn eigendom werden. Van mij alleen. Dus niets voor deze onbekende jonge man. En vader sprak alleen over de zaak. Ook voor hem bestond er dus geen Hans. Wat er in de zes laatste jaren gebeurd is, staat me nog helder voor de geest, maar bij mijn weten heb ik nooit iemand ontmoet, die beweerde Hans Grottendieck te zijn. Thans staat die Hans, mijn broeder, voor mij. Hij gelijkt wellicht wat op mij, al kan ik dat niet onmiddellijk toegeven, maar toch zou ik nog geloven dat hij een bedrieger is, zo ik me niet herinnerde dat moeder zô geweldig dik was toen ze me naar het gesticht deed.

Desniettemin hangt er één bekoorlijk, ik zou haast zeggen een romantisch geheim rond deze jonge man. Waarom zijt ge hier gekomen? vroeg hij zacht. Omdat ik uw broeder ben, luidde het vreemde antwoord. Een broeder die ik niet eens ken, zegde Heinz half spottend. Maar kom binnen. Laten we samen praten. Hij ging Hans voor naar het salon. Hij voelde zich nu wonderlijk kalm. Die schreiende ontroering in zijn hart had plaats gemaakt voor het voldaan en bijna autoritair gevoel van gezaghebbende oudere broer. En toch schoof daar telkens nog een onzekere achtergrond voorbij, waarop hij die onbekende zijn schoonste rusturen verstoren zag, waarop hij zich allerlei last en moeilijkheden op de schouders laadde en Hans, juist omdat hij zijn broer was, verwenste. Ga zitten, zei hij en bood Hans een van zijn dure sigaren aan. Ge beweert dus mijn broer te zijn? Kunt ge me dat geheim verklaren? Want voor mij is het een groot geheim... Dat begrijp ik, antwoordde Hans, al begaf ik me naar hier in de hoop dat ge van alles op de hoogte zoudt zijn. Dat ben ik niet, meende Heins. Mijn ouders hebben mij nooit gezegd dat ik een broeder had. En uw moeder? Zij evenmin. Dan moet ik u de ganse pijnlijke geschiedenis doen? Ik bid u... Heinz sprak koud. Zijn stem had zelfs een harde, wat schorre klank.

Maar hij kon niet vriendelijker zijn, zoals hij gewoonlijk met zijn klanten en zijn vrienden was. Daarom klopte zijn hart te luid. Daarom ook was hij te verrast, te zenuwachtig, te ontgoocheld

zelfs door de verschijning van Hans Grottendieck. Ik bid u, herhaalde hij. Vertel me alles. En Hans vertelde hem alles, doodgewoon en eenvoudig, alsof hij het had over de prijzen van de verf of over een andermans tandpijn.

Toen Hans weggegaan was en Heinz in het salon alleen achterbleef, kwam het hem voor alsof er tussen hem en die jonge man een gemeenschap bestond, die met de jaren een hechte en schier onverbreekbare betekenis had gekregen. Hij kende Hans ten slotte al een en twintig jaar, zo dacht hij, reeds van de dag af dat hij zijn moeders buik zo belachelijk dik gevonden had. En al die jaren had hij met hem in een zeer intieme verhouding geleefd, ofschoon hij hem niet eens kende en zelfs van zijn bestaan niets afwist. Maar nu Hans hem die geschiedenis opgedist had, stelde Heinz zich voor dat ze helemaal niet zo verrassend voor hem was geweest: ja dat hij elk feit min of meer in dezelfde zin had verwacht. Hoe gek, fluisterde hij, ik heb dus een broer. Maar dan begon er weer iets te schreien in zijn hart. Daar binnen in die geest, in die ziel, in dat hoofd dat anders slechts gewoon was de prijs van decoratieschilderijen uit te rekenen, kon men niet aannemen dat er nog een andere Grottendieck was; iemand zoals Heinz zelf, met zijn hoedanigheden misschien en vast en zeker ook met zijn gebreken. Een dualisme. En hij voelde spijt dat die andere in zijn wereld gekomen was en zich niet meer zou laten verdringen. Ja, wat moest hij anders doen dan Hans voedsel, kleren, werk en geld verschaffen? Dat was de grote last, waartegen vooral zijn hoofd in opstand kwam. Maar eigenlijk geraakte hij op geen enkel punt accoord met zichzelf. Ik zal die zaak eerst laten onderzoeken, peinsde hij. Het gaat toch niet op dat ik het verhaal van die onbekende jonge man onmiddelljik geloof en hem als mijn broer beschouw. Hij kan me even goed een verdichtsel op de mouw gespeld hebben. Maar van een andere kant vond hij dat het verkieselijker was, wegens de last, Hans zo vlug mogelijk af te schepen met wat geld. Of zelfs zonder geld, want hij had niet de minste verplichting tegenover hem. De tijden waren moeilijk, kon hij zeggen. Hans kon bij het leger gaan, zoals een vriend hem aangeboden had. Ook kon hij het bij de nazipartei eens proberen. Iemand die zoekt, vindt altijd werk. - Maar dan, hoe het kwam wist hij niet, herinnerde hij zich weer zijn zwangere moeder. Hij werd week. En het leek hem of Hans nooit een vreemde voor hem was geweest. Mijn broeder, glimlachte hij.

En dan, nadat hij een andere sigaar opgestoken had. Natuurlijk moet ik hem helpen. Ik zal inlichtingen nemen. Als ik de bewijzen heb dat hij werkelijk mijn broer is, neem ik hem bij mij.

Het huis is groot genoeg. Hij kan mijn bureelwerk doen. Dit laatste scheen hem een schitterend idee. Goed, dacht hij, zo doe ik het. Maar 's nachts lag hij nog lang over de zaak te piekeren. Het is een geval, dat zelfs in een roman nog onwaarschijnlijk zou klinken, meende hij. En hij moest er danig om lachen en vroeg zich af waarom hij die vlegel, welke beweerde zijn broer te zijn, en dan nog wel Hans Grottendieck, met een dubbele t en een e voor de c van Grottendieck, niet onmiddellijk op straat had gezet. Wel, eenvoudig omdat hij uw broer is, antwoordde een stem in zijn binnenste. En toen werd Heinz ernstig en dacht alleen: het zit toch allemaal vreemd in elkaar.

Henri Scholliers

(Uit ‘Verdwazing op de Puinhoop’, onuitgegeven roman).

Geheiligd veld der vrijheid

Geheiligd veld der vrijheid waar de pijl
wordt afgeschoten naar verboden oorden,
wilt gij mijn ziel, mijn zuiverheid vermoorden,
zo haast u eer ik zelf van ziekte ijl.

Gespannen boog die beter dan de dood
mij uitmoordt in mijn diep verdoken hoeken,
ik moet de daad, ik moet de strijd niet zoeken
daar ik verslagen word door eigen nood.

Mijn omring dunt, mijn dijken duiken in
de zwartste zee die ooit mijn kust bespoelde.
Nooit wist ik mij opstandiger, nooit voelde
ik minder kracht dan midden deze kring,

onoverkomelijk, magisch voorwaar
en schromelijk mij schennend in mijn dromen:
schaduwen schuiven aan rond mij en honen
de mens, de machtige, de martelaar.

Valère Coopmans

Toneelliteratuur
Lode Monteyne

Niet ieder jaar verschijnt in onze Vlaamse literatuur een standaardwerk over toneel waarvan de betekenis verder reikt dan de essay's die, en dan nog in zeer klein getal, in de laatste jaren werden uitgegeven

Het is m.i. dan ook passend even stil te staan bij het werk dat Lode Monteyne heeft gepubliceerd: 'Drama en Toneel door de Tijden heen'.(1)

Doch vooraf zou ik hier toch de bedenking willen vermelden die bij mij is opgerezen bij het lezen van dit interessante boek: Waarom is het toneel-essay een genre dat bijna niet beoefend wordt in Vlaanderen? Het spreekt vanzelf dat ik de toneelcritiek van onze pers, die vaak geschreven wordt door mensen die er enkel op uit zijn een vrijkaart voor de schouwburg te bekomen, buiten beschouwing laat. Waarom wordt de beoefening van dit genre niet aangemoedigd door de promotors van het Nationaal Toneel die immers zo bezorgd zijn om het wekken van belangstelling voor de dramaturgie? Zien zij dan het buitengewoon belang niet in om langs deze weg een intense belangstelling te wekken?

Nu wil ik wel in aanmerking nemen dat de belangrijkheid van onze toneel-essay's in correlatie is met onze armzalige toneelliteratuur, doch ik blijf overtuigd van het feit dat een ontwikkeling van het essay zou bijdragen tot bevordering van het scheppend werk, qua kwaliteit en qua kwantiteit, en tot opvoeding van ons publiek, een facet dat trouwens helemaal veronachtzaamd wordt. In dit licht beschouwd is voornoemde publicatie ten zeerste verheugend, al dien ik hier evenwel onmiddellijk aan toe te voegen dat dit zeer lijvige en gedocumenteerde standaardwerk nu niet precies datgene is wat ik hiervoren heb bedoeld. Monteyne's werk is veeleer een gespecialiseerde studie die zich uiteraard meer richt tot de vakmens (acteur, auteur, regisseur, leraar, student, e.d.) dan tot de gemiddelde toneelliefhebber.

Daarenboven is de prijs van dit werk, weliswaar in evenredigheid met het boek, zeker te duur voor de niet of althans zeer weinig geïnteresseerde lezer.

Dit doet nochtans niets af van de waarde van Monteyne's studie. Alleen de naam van de auteur is de beste referentie, want ik zie, eerlijk gezegd, niet veel schrijvers in Vlaanderen die zich, inzake toneelkundige bevoegdheid, met Monteyne zouden

(1) Lode Monteyne: 'Drama en Toneel door de Tijden heen' - Uitgeversmij. N.V. Standaard-Boekhandel - 1949 - 517 blz. - 350 Fr.

kunnen meten. Immers sinds 1912 is hij actief in onze letteren, zo met verhalend proza als met essayïstisch en critisch werk. ‘Drama en Toneel door de Tijden heen’ is evenwel te beschouwen als de synthese van zijn jarenlange studie en ondervinding. Het boek is geschreven in een zeer vlotte en aangename taal en de substantiële inhoud werd op heldere wijze uitgewerkt. Monteyne moest uiteraard ontzaglijk veel hooi op zijn vork nemen. Nochtans wist hij deze omvangrijke stof op methodische wijze te ontleden en in te delen. Naast de evolutie van het toneel, behandelde hij alle stromingen, de voornaamste auteurs, en de representatiefste stukken. Daarenboven beschreef hij de ontwikkeling van de regie-opvattingen, de methodes, de inzichten en van de schouwburg zelf. Na elk hoofdstuk verwees hij naar een uitvoerige bibliografie terwijl hij evenzeer een volledig namenregister op het einde van het boek liet afdrukken.

Het spreekt vanzelf dat ik niet in detail kan treden bij een bespreking van dit werk. Het zou trouwens weinig kies zijn in enkele blz. het reusachtig arbeidsveld van Monteyne te overlopen. Laat ik dus enkel mijn bewondering uitspreken over de vlotte behandeling van de stof en de historische preciesheid van het werk. Dat Monteyne er in slaagde 500 blz. lang over toneel te handelen zonder ooit dor of oubollig te worden is m.i. de schoonste lof die men hem toezwaaien kan.

Principiële opmerkingen heb ik niet te maken al wil ik evenmin verzwijgen dat de moderne toneelliteratuur, zo de Nederlandse als de buitenlandse, nogal stiefmoederlijk behandeld werd. Er lag hier nochtans een interessant terrein dat ontgonnen kon worden om de latere literatuur-historici vaste voet te geven. Ik ben overtuigd dat Monteyne zekere argumenten zou kunnen aanvoeren om zijn procédé te rechtvaardigen, doch even overtuigd ben ik dat hij de tegenargumenten ten volle zal begrijpen. Hij is immers de man om, met het oog op de toekomst, de synthese te maken van de toneelliteratuur van de laatste decennia.

Rik Lanckrock

Pieter Aerts
De Eenzame

Als mens - gij weet het best - hebt gij misdaan,
als dichter draagt gij nog een voelend hart.
Ik ken u niet. 'k Heb nooit naast u gestaan.
Zo weet ik niets van u: noch lach, noch smart.

Wat leest gij in uw hand of op de muur,
waarop het zonlicht soms in scherven breekt?
Uw schouders beven en uw mond is zuur
wanneer gij tot uw stille schaduw spreekt.

Gij spreekt. Is het een vloek of een gebed?
Gij hoort een vogel fluiten, veel te schel.
Gij hebt niet veel: drie tralies en een bed
en nog een hart: te groot voor deze cel.

Kleine twist

Gij hebt me lang gezoend, uw borst mijn mond gereikt,
mijn lief, uw ogen waren glanzend van begeren
- zo heb ik eens de lucht gezien in 't diep der meren -
Nu lost uw hand mijn schouder, bevend, en nu wijkt
ge van mijn open mond, die bitter smaakt. Nu dooft
de vreemde glans met alle sterren in uw ogen
en 't is alsof ge snikt. Gij houdt het hoofd gebogen
en zwijgt alsof gij niets meer van mijn woord gelooft.

Mijn woord wellicht is voor de stilte hier te stroef.
Ik zucht. Ik heb met moede hand een boek genomen.
‘Het Vaderhuis’. Ik kijk naar u. Uw ogen dromen
op 't vers: ‘Ik weet niet wat ik heb gedaan’ en droef
vraagt gij wat gij, geliefde vrouw, mij hebt misdreven
en 'k zeg dat ik 't gedicht verkies boven het leven.

Eindpunt

Jij waart het eindpunt van mijn reizen,
niet verder was geluk te koop;
al mochten duizend borden wijzen
de nieuwe weg van angst en hoop.

Jij waart het eindpunt aller dromen,
geen twijfel nog die me besloop;
we zijn van traan tot lach gekomen:
niet verder is geluk te koop.

Marc. M. Braet

Dit is de Vrede

Zingen van bloemen, vogelen en bomen
en lachen om de lente als een kind,
in eenzaamheid weten tot rust te komen
en weten waar de droom vooorgoed begint

en 's avonds bij de haard de pijn vergeten,
het heimwee stillen naar 't beloofde land,
niet langer hunker in zich voelen vreten,
niet zitten dromen bij een lege hand,

dit is de vrede, die men moet bereiken,
het aards geluk, al is het kort van duur...
Zich aan zijn eigen schamelheid verrijken
is nog voor allen 't schoonste avontuur.

Tony van Putte

Boekbesprekingen:

S. Dresden: ‘Bezonken avonturen’ - Uitgeverij J.M. Meulenhoff - Amsterdam - 189 blz. Geb. 6.90 Fl. - ing. 5.30 Fl.

Om de juiste waarde van deze interessante verzameling essays in het licht te stellen zou het nodig zijn een diepgaande studie te schrijven. Dit is mij momenteel onmogelijk, al hoop ik later eens uitvoeriger de zeer persoonlijke essayïst die Dr. S. DRESDEN is aan onze lezers te kunnen voorstellen.

Handelend over het essay schreef de auteur in dit werk dat het onmogelijk is ‘dit soort literatuur te resumeren’. Het heeft dan ook geen zin een poging te wagen om uit te weiden over de verschillende punten die door Dresden werden besproken. Veeleer komt het er m.i. op aan de geest en de essentie van deze essays te verwoorden. Ik zou dan ook deze opstellen als volgt willen definiëren: pogingen om op de ruimste manier door te dringen in het diepere wezen van de kunst. Aangezien deze definitie mij nochtans vrij beperkend voorkomt zou ik hieraan nog een omschrijving willen toevoegen: de auteur is een uitermate belezen essayïst en tracht, zo langs esthetische als langs psychologische en philosophische weg te penetreren in de kern van de literatuur.

Hieruit volgt dat geen enkel essay als een afzonderlijk werkstuk kan beschouwd worden. Integendeel: ieder opstel wordt een trede nader tot de onthulling van het mysterie, want naar de formule van Dresden is definitieve critiek onbestaanbaar. Immers ‘juist de onzekerheid en onvoltooibaarheid der critiek (maakt) haar voortbestaan mogelijk’. (blz. 24)

Rik Lanckrock

Simon Vestdijk: ‘De fantasia’ - Podium Reeks - Uitgeverij De Driehoek - 's Gravenland - 1949 - 143 blz. - 38 fr.

C.J. Kelk heeft Vestdijk een ‘meer denkende dan dromende poëet’ genoemd. Deze karakteristiek schijnt me een zeer juiste weergave van Vestdijk's kunstenaarschap: enerzijds een zekere cerebraliteit - wat beperkend kan zijn voor de dichter, doch zeer dikwijls vruchtbaar is voor de prozaïst, anderzijds de affirmatie van de dichtersnatuur van Vestdijk, begaafd met een ongebreidelde en soms wel lugubere fantasie.

In voornoemde novellenbundel vinden we Vestdijk volledig terug als de scherpe analyticus, de zinrijke symbolist en de huiveringwekkende fantast. Elk verhaal verraadt de stevige ‘doigté’ van zijn auteur, zodat het weinig zin heeft langer uit te weiden over de details.

Liever houd ik even stil bij de aard van Vestdijk's themata in deze bundel. In bijna elk verhaal grijpt de schrijver terug naar een gegeven dat ver buiten de gezichts- of belangstellingskring ligt van de gemiddelde

Nederlandse prozaïst: de woestijn, de pharao's, de legende, de mythologie, e.d.

Nu zal ik niet beweren dat hierdoor uiteraard zijn werk groots uitbloeit, doch wel ben ik overtuigd dat een verruimen van de horizont op zijn beurt kan leiden tot diepere penetratie in de mens.

Dit is bij Vestdijk zeker het geval, zodat ik zonder aarzelen deze beschouwing in overweging durf geven aan onze Vlaamse literatoren.

Rik Lanckrock

D.A.M. Binnendijk: 'Meesters der Nederlandse vertelkunst' - Uitgeverij J.M. Meulenhoff - Amsterdam - 254 blz. Geb. 6.90 F.

Alhoewel het initiatief, om de beste novellen uit de Nederlandse literatuur te bundelen, ten zeerste dient geprezen, kan ik nochtans moeilijk volledig opgetogen zijn over de bloemlezing van Binnendijk. Het is vanzelfsprekend dat persoonlijk inzicht, smaak, voorkeur, e.d. een overwegende rol spelen bij het bijeenbrengen van novellen, zodat het m.i. niet zou opgaan te vitten over de keuze die Binnendijk heeft gedaan. Men is immers accoord of men is het niet. Discussiëren over smaak heeft weinig zin, vooral wanneer, zoals hier het geval is, een bevoegd literatuurkenner een selectie heeft gedaan. Wat ik dan ook Binnendijk meen te mogen verwijten is de stiefmoederlijke behandeling van onze Vlaamse literatuur, een verschijnsel dat vrij algemeen is in Noord-Nederland. Onder de 18 auteurs waarvan werk werd opgenomen zijn er slechts 6 Vlaamse, een proportie die verantwoord is wanneer er met geografische of bevolkingsnormen zou gemeten worden, wat zeker allesbehalve opgaat voor kunst. Deze keuze was weinig gelukkig (Van de Woestijne, Roelants, Vriamont, Walschap, Gilliams en Jonckheere): ten eerste, omdat voornoemden niet allen als 'meesters' (foei! zo'n woord) kunnen beschouwd worden; ten tweede, omdat enkele van de meest representatieve Vlaamse vertellers werden vergeten. Laat ik enkel Buysse, Elsschot, Teirlinck, Daisne, Boon vermelden.

Dit belet nochtans niet dat we hier met een zeer merkwaardige (vooral wat de Noord-Nederlanders betreft) publicatie te doen hebben.

Ik hoop dan ook dat Binnendijk ons spoedig in een tweede uitgave de noodzakelijke aanvulling zal brengen.

Rik Lanckrock

Dr. J. Van Arkel Zegwaard: 'Aesculaap in weideveld' - Uitgeverij A.J.G. Strengholt - Amsterdam - 224 blz. - Geb. f. 5.90.

Op het stofomslag wijst de uitgever op een zekere analogie tussen deze roman en 'De Citadel' van Cronin.

Dit is vrij ver gezocht en ik heb tevergeefs naar belangrijke aanknopingspunten gezocht.

Ik kan dan ook dit boek hoogstens beschouwen als een vlot geschreven geromanceerd vulgarisatiewerk in geneeskunde: te veel verhaal voor een degelijk vulgarisatiewerk, te veel didactiek voor een roman.

Rik Lanckrock

Tora Dahl: 'Der mysterien Bron' - Vertaling: Greta Baars-Jelgersma en Rolv Ravn - Uitg. De driehoek - 's Graveland 166 blz. - 110 fr.

'Der Mysteriën Bron' is een bundel sprookjes voor grote mensen. In dertien parabelen vertelt ons de nu 64-jarige schrijfster van de mens, die ziende-blind, niet verder ziet dan het ogenblik, met ogen, die blind zijn voor elke 'diepere bedoeling' en slechts zien wat zich aan de oppervlakte beweegt. Er zijn zeer korte en zeer lange droom-visioenen bij, sprookjes over djinns, tapijtenwevers en sultans. Het grootst in aantal en tevens de beste, zijn sterk-surrealistische verhalen, o.a. 'Een gevaarlijke Tocht', 'Met de Ogen der Liefde' en 'Op de Maan'. In fantastische landschappen, die door Salvador Dali konden geschilderd zijn, gaat de eeuwig-falende mens op zoek naar de bron van het mysterie, naar de bron van het leven. Ondanks een voortdurende splitsing van tijd en persoonlijkheid, ondanks het teruggaan naar de oorsprong tot in het embryo van het moederlichaam, ondanks een eindeloze loutering door herhaald sterven en steeds weer herboren worden in andere levensvormen, wordt de 'Bron' toch niet gevonden. Het laatste verhaal eindigt aldus:

> Bij de eerste schreden op hun sterrenweg vielen hun mantels als een huid van hen af en werden een met hun schaduw, en die schaduw viel op de maan. En wie die nauwkeurig gingen bekijken, zagen, dat ze was geweven uit al de woorden der mensen.
> Een van de pas aangekomenen vroeg: - Waar gaan die twee nu heen? En hij kreeg ten antwoord: - Naar een heter vuur, naar onafhankelijkheid en eenheid, naar vrede en begrip van het mysterie der schepping.

Het surrealisme van Tora Dahl is niet zinloos of zelfs maar verward. Het is doorweven met een fijne Oosterse mystiek, die, gesublimeerd in de harmonische gedachtenwereld van een Skandinavisch auteur, niets van haar aantrekkelijkheid verloor.

René Metzemaekers

Liane Bruylants: 'Schimmen en bacchanten' - Uitgeverij Libris - Lange Beeldenkesstraat - 26 - Antwerpen - 48 blz.

Iemand wiens debuut zo gunstig onthaald werd als dit van Liane Bruylants moet, bij het samenstellen van zijn tweede bundel, een strenge zelf-

critiek aan de dag leggen om zich te handhaven. Dàt kon Liane Bruylants gelukkig. Is zij er niet veel op vooruitgegaan sinds haar vorige publicatie dan zorgde zij er toch voor niet te ontgoochelen.

De kernen waaruit haar poëzie groeit bleven dezelfden: melancholie, speelsheid, droom, en - in haar beste gedichten - zelfontleding en -verdediging.

Wanneer zij dieper inzicht tracht te verwerven in haar eigen wezen en handelingen dan schrijft zij verzen die, door hun eenvoud van zegging, hun diep-menselijke inhoud en vooral door hun grote oprechtheid, een schone indruk nalaten.

Een dergelijk gedicht is bijvoorbeeld 'ANTWOORD', dat meteen (en dat is één der kenmerken van grote poëzie) een ganse levensbeschouwing insluit, meer dan gelijk welk ander vers van Liane Bruylants is het een zelfverdediging.

Wij menen dan ook dat het in dit genre zal zijn dat deze dichteres, die nu nog altijd niet meer is dan een 'belofte', eenmaal zal doorbreken. Wat wij haar en de Vlaamse poëzie van harte wensen, want goede dichteressen zijn nog altijd witte raven in ons land.

Paul Berkenman

A. Verbouwe: 'Iconografie van Vlaams-Brabant' - Deel V. - Kanton Tienen - Uitg. Hessens - Brussel - 54 blz. in 8 met 15 illustraties - 50 fr. - verkrijgbaar bij de schrijver, L. Theodorstraat, 46, Jette - P.C. nr. 34490 - Deel VI - Kanton Vilvoorde. Id. - 136 blz. in 8 met 41 reproducties - 95 fr.

De Geschied- en Oudheidkundige Kring van Vlaams-Brabant heeft zich steeds verdienstelijk gemaakt met haar belangwekkende uitgaven van monografieën, folkloristische bijdragen en historische werken, die het meerendeel overdrukken zijn uit het tijdschrift 'Eigen schoon en de Brabander'.

Ook aan de iconografie werd bijzondere aandacht gewijd. De oude topografische afbeeldingen zijn immer voor de plaatselijke geschiedenis van groot belang. Doch deze geraakten heinde en verre verspreid: vele hiervan zijn het werk van vreemde toeristen of krijgslieden, en ook menig kostbaar werk kwam om zijn kunstwaarde in het buitenland.

De h. Alexis Verbouwe, uit Jette, die gekend is voor zijn jarenlange opzoekingen in binnen- en buitenland, naar oude etsen en platen uit vroegere eeuwen - over Brussel alleen bezit hij 2.000 afbeeldingen - heeft een iconografie van Vlaams-Brabant geschreven.

Zes delen zagen reeds het licht. Verscheidene andere zijn in voorbereiding, onder meer betreffende Halle, Zoutleeuw en Sint-Kwintens-Lennik. Deel V handelt over het kanton Tienen. Zoals voor de andere kantons van het Hageland heeft de h. Verbouwe hier een repertorium van een driehonderdtal oude gezichten en plannen samengesteld. Vele historische afbeeldingen kwamen in aanmerking. Alles werd per gemeente en zoveel mogelijk in chronologische orde gerangschikt.

De Iconografie VI, Kanton Vilvoorde, bevat een beschrijving van 596 topografische voorstellingen van de stad Vilvoorde en de omliggende gemeenten.

Voor dit kanton komen betrekkelijk veel schilderijen in aanmerking: het is immers het Land van Rubens en Teniers. De eerste had zijn zomerverblijf op het 'Steen' te Elewijt, en de tweede op 'Drie Torens' te Perk.

Al wie belang stelt in heemkunde krijgt door de boeken van de h.A. Verbouwe alle mogelijke aanwijzingen om zich te documenteren over het vroegere uitzicht onzer gemeenten.

A.D.

Dr C.G.N. De Vooys: 'Conrad Busken Huet' - Nederlanders van de negentiende eeuw deel I - D.A. Daamen's uitgeversmij. N.V. - 's Gravenhage - De Sikkel - Antwerpen - 1949. 244 blz. - Prijs geb. fr. 152 - 6 afbeeldingen.

Busken Huet is de enige XIX-eeuwse Hollandse kritikus vôôr Tachtig wiens werk, met Europese maatstaf gemeten, verdienstelijk is, en hij is met Multatuli de enige Hollandse schrijver uit die periode die werkelijk stijl heeft. Al gaat de vergelijking niet helemaal op, toch mag hij in menig opzicht als een Hollandse Sainte-Beuve doorgaan. Zijn ongeluk was dat hij met zijn scherpe Franse geest terecht gekomen was midden een literatuur waarvan de prullaria het gros uitmaakten. Vandaar onbegrip en verguizing vanwege klein-Holland, want Huet, die meer en meer op de hoogte was van de Europese letteren, nam meestal geen blad voor de mond om het gelul van Ter Haar en cs. aan de kaak te stellen. Nog eens: hij en Multatuli waren de enige figuren van formaat in een vlak tijdperk: geen wonder dus dat het tijdperk hen beiden heeft uitgestoten.

Dr De Vooys heeft van Huet een goed gedocumenteerde, wetenschappelijk verantwoorde, met begrip en onpartijdigheid gestelde biografie geschreven. Hij maakte een breed gebruik van de private briefwisseling van Huet. vooral met Potgieter, waardoor hij het dubbel aspect van Huet én als mens én als kritikus goed recht laat wedervaren. Daarenboven geeft De Vooys ons een beschrijving en een beoordeling van Huet's werken. De beoordeling heeft telkens het dubbel aspect historisch te zijn (plaats en betekenis binnen het kader van Huet's leven, aanknopingspunten met andere werken uit binnen- of buitenland) én te boren naar de intrensieke kunstwaarde. Het best geslaagd is echter het psychologisch portret van deze ruitenbreker om bestwil, dat met een grote zorg voor objectiviteit werd opgeroepen: het is een portret dat u uit dit boek zal bijblijven (een teken dat het boek geslaagd is). Hierbij heb ik vaak aan Du Perron moeten denken, die, bij alle verschil, toch veel van een Huet in zich droeg. Doch waar Du Perron toch enkele vrienden had, stond Huet schier moederziel alleen.

Erik van Ruysbeek

Herman Gorter: 'Verzamelde werken' - Deel III - Kritiek op Tachtig. - 1949 - C.A.J. Van Dishoek - Bussum-Em. Querido - Amsterdam. - 332 blz. - Prijs geb. compleet in 8 delen: f. 96.

Dit deel van Gorters verzamelde werken bevat de verschillende kritieken op de litteraire beweging van Tachtig, van 1898 tot 1909 in 'De Nieuwe Tijd' verschenen, en die tot nu toe nog niet in boekvorm waren gedrukt. Twee kortere studies: 'Over Poëzie' en 'Hollandse en Vlaamse Litteratuur' vervolledigen dit geheel.

De kritiek op Tachtig zelf beslaat twee delen: een reeks kritieken uit de jaren 1898-1899, en een tweede tien jaar later: 1908-1909, waarin Gorter een veel grotere vlucht neemt en die ook een veel grotere omvang heeft. Heel dit derde deel is één grote cursus in het Marxisme, toegepast op de literatuurbeschouwing. In het licht der Marxistische theorieën toont hij waarom de beweging van Tachtig, na een kortstondige bloei, MOEST uiteenvallen en verkwijnen. Dit is hem een gelegenheid om ook de meer algemene theorieën van het Marxisme in zijn gezichtsveld te betrekken, en om het litterair gedeelte zijner uiteenzettingen te illustreren met grotere voorbeelden dan die der schrijvertjes van Tachtig, nl. de grootmeesters der wereldletterkunde, van de Grieken, via Dante tot Shakespeare, Goethe en Shelley. Zo is het hem mogelijk hier reeds een breed geschetst, zich tot de hoofdlijnen bepalend beeld op te hangen van de beschavingsgeschiedenis der Westerse wereld, gezien vanuit een historisch-materialistisch oogpunt, en uit de productieverhoudingen der verschillende tijdperken de bepaalde karaktertrekken der beschavingen en ook der dichters af te leiden. Hier zien we het ontstaan van Gorters later groot werk over 'De Grote Dichters' dat in deel VII zal opgenomen worden.

Tevens hoort men gans dit boek door de gloeiende propagandist van het Marxisme, zoals we hem uit deel II 'Socialistische Verzen' kennen, verzen die trouwens geschreven werden tijdens de periode waarin hij deze kritieken schreef. Het staat voor Gorter onwrikbaar vast dat de komende poëzie, die der arbeidersklasse, de grootste zal zijn die het mensdom heeft gekend, en ook om dat te bewijzen weet hij alle gelegenheden die zich in de loop zijner beschouwingen voordoen vast te grijpen. Vaak laat hij heel zijn betoog voor een ogenblik varen om hetgeen hij beknopt kon uitleggen in het lang en het breed te verklaren, omdat het bewijs dat hij uit deze werkwijze zal halen sterker zal inslaan en ook omdat hij geen gelegenheid verzuimt om theoretisch opvoedingswerk te verrichten. Dit is nl. het belangrijkst van al. Telkens werkt zo'n uiteenzetting ook mee om de voortreffelijkheid van het Marxisme vanuit een nieuwe hoek te belichten.

Dit alles maakt de lectuur ongemeen boeiend. Op elke blz. wordt de lezer tegen de muur gezet en verplicht de eigen persoonlijkheid, het eigen inzicht te onderzoeken, en dat, ondanks het feit dat deze kritieken grootstendeel reeds 'geschiedenis' zijn geworden. Ook de buitengewoon klare betoogtrant draagt hiertoe bij. In deze recensie heb ik juist van eigen kritiek afgezien, omdat er TE veel te zeggen valt en het me te ver zou

voeren. Wellicht doet de gelegenheid hiertoe zich in gunstigere voorwaarden voor bij de bespreking van 'De Grote Dichters' dat in vele opzichten als de samenbundeling en de voltooiing door de rijpere Gorter kan beschouwd worden van deze nog tamelijk losse kritieken.

Erik van Ruysbeek

Jane Austen: 'Emma' - (vijfde boek uit de vijftiende reeks De Feniks) - Uitg. Het Kompas - Antwerpen - Vertaling Dr Schröeder - 344 blz.

Jane Austen (1775-1816) is de schrijfster van het bekende 'Trots en Vooroordeel' (Pride and Préjudice) 'Emma', haar laatste werk, werd tot nu toe nog niet vertaald. Hierin geeft zij een nuchtere beschrijving van allerlei alledaagse gebeurtenissen uit het leven van de Engelse burgerij: een vervelend wereldje van mensen van fatsoen en stand, deftig en behoorlijk, maar gevoel- en bloedloos. In de nauwkeurige tekening van deze goede kringen, nauwkeurig en koel - schrijfster leefde in de tijd van het rationalisme - ligt Austen's grootste verdienste. 'Emma' zouden we kunnen betitelen als 'une chronique et un bavardage bourgeois'. Want de dialoog overheerst in dit lijvig boek. Alle personages zijn rijkelijk begaafd en behept met een buitengewoon welsprekend gebabbel. De intrigue, die moeilijk kan naverteld worden, kan ons toch nog enigszins boeien. Emma is een 21-jarig meisje, dat zich bezig houdt als huwelijksmakelares. De eerste maal wil zij een vriendin uithuwelijken aan de dominee, maar deze vraagt haarzelf ten huwelijk. Na allerlei misverstanden en ontgoochelingen geraakt ze tenslotte verwikkeld in een andere liefdesgeschiedenis. Alles komt echter terecht en drie huwelijken zullen voltrokken worden, waaronder dit van Emma. De karaktertekening is met zorg doorgedreven, vooral deze van het hoofdpersonage. Zij is de intelligente jongejuffer, trots en ijdel, redenerend en kwaadsprekend, bemoeiziek en eigenzinnig, zeer deftig en geweldig huichelaarster.

Een verdienste, die dit zo wijdlopend boek nog het lezen waard maakt, is de humor, het enige teken dat de schrijfster nog over gevoel beschikt, in de tekening van een paar personages; het best in deze van de zeurige, vroegoude, verwende vader van Emma.

Karel Haerens

Drie studiewerken.

Een 'Inleiding tot de Wijsbegeerte' is gewoonlijk een in-leiding tot Iets Anders. Dat is geenszins het geval met 'EXISTENTIALISME' van HANS REDEKER (De Bezige Bij) Schrijver noemt zijn werk een doortocht, 'een aanduiden en openwoelen van problemen en gezichtspunten meer dan een beslissende en uitvoerige behandeling ervan', 'een appèl tot philosopheren'. Existentialisme is geen eindpunt van ons den-

ken. ‘Het is de grote worsteling van dit Europa met zichzelf, poging om opnieuw zichzelf te worden’. (blz. 335) Want, en dit is de grootste verdienste van het werk, deze geestesstroming is geen moderne modegril, maar is gegroeid, historisch en traditioneel, uit het Westers philosophisch denken zelf. Uitvoerig wordt hier dit Westers denken ontleed. Na eerst aangetoond te hebben dat het ex. het kind is van de Duitse Geest, behandelt hij de drie inspirators: Husserl, Dilthey en Kierkegaard. Husserl, de stichter der phaenomenologie (we denken onmiddellijk aan Prof. De Bruyne's ‘Phaenomenologie van het Kunstwerk’ en vooal aan zijn ‘Ethica’) wil door de bewustzijns-belevenis doordringen tot de wezenskennis der dingen. Hij is nog idéalist: of de dingen werkelijk bestaan of niet vraagt hij zich niet af. Hij ziet enkel het trancendentale bewustzijn, de wezenskennis gewonnen door middel van het bewustzijn. Dilthey, realistischer, ziet de mens enkel als historie. Kierkegaard tenslotte, de grote revolutionair, brengt ons tot de Persoon en voor het eerst tot het existentiebegrip. Elk van deze drie voorlopers ziet één aspect van de concrete mens: Husserl, de kennende, ervarende mens, Dilthey, de historische, Kierkegaard de persoonlijk-zijnde. Deze drie aspecten vinden we terug, in min of meerdere mate uitgebouwd, bij de grootmeesters van het ex. Heidegger, de grootste van allen, bouwt, uitgaande van Husserl, een gans nieuwe ontologie op. Ook Jaspers, langs psychiatrische weg en dichter bij Kierkegaard, komt tot een uitbouw van een ex.-philosophie. Na 1933 wordt het existentialisme in Duitsland afgesloten en komt deze geesteshouding en -beweging, meer langs literaire weg, verder tot ontwikkeling in Frankrijk. Gabriel Marcel en Louis Lavelle, twee Katholieken. Daarna Camus, die zich opsluit in zijn absurdisme, maar niettemin een dualistische houding aanneemt en tenslotte Sartre, de grote woordvoerder, wiens werk en evolutie Redeker nauwkeurig analyseert. Het besluit van het werk is merkwaardig: ‘Wij ZIJN existentialist naar mate wij enigermate tot onszelf komen, maar wij zijn het om iets anders te worden.’

Deze droge samenvatting kan moeilijk een beeld geven van dit voortreffelijke werk, het eerste en het enige, dat zo breed de problematiek van ons hedendaags denken tracht aan te tonen. Redeker doet het zo duidelijk en zo klaar mogelijk: hij bezit de kunst om moeilijke zaken eenvoudig te maken. Hij is niet enkel een groot didactieker, maar tevens een denker. Hij ziet en gebeurtenissen en philosophieën samenhorend en samenhangend, citeert zowel Nietzsche als Menno ter Braak. Daarenboven is hij een kundig essayist. Zijn levendige stijl, zijn eigene, treffend-eenvoudige beeldspraak maken dit lijvig boek, dat een philosophisch werk is, leesbaar voor iedereen.

In ‘VROUW, WIE ZIJT GIJ?’ (De Driehoek, 's Graveland) poogt de Engelse psychiater FLORIDA SCOTT MAXWELL de eigen-aardige wezenskenmerken van de vrouw op te speuren. Zij doet het aanvankelijk op een aantrekkelijk-aanschouwelijke manier. Van den aanvang af weet zij onze aandacht te trekken. Zij begint: ‘Een korte afwezigheid is soms al voldoende, om aan de meest bekende dingen een vreemd voorkomen te verlenen. Toen ik kort geleden...’ Waarna ze vertelt hoe ze, na een reis, getroffen wordt door een aantal kleine feiten, die haar doen

nadenken over de Engelse mentaliteit, over de verhouding van de Engelsman tegenover zijn lichaam, over de verhouding tussen de mensen en ook over de opvoeding. Overal ziet ze een groot tekort, nl. een tekort aan gevoel, gevoelontwikkeling en -uitdrukking, en een gemis aan levenservaring. Dit is het eerste grote thema van het werk: het tekort aan gevoelswaarden. Met een soms verrassende en steeds overtuigende argumentatie tracht ze dit te bewijzen. De mens, zegt ze o.a., tast blind naar het irrationele, sociaal, philosophisch, godsdienstig, psychologisch of politiek, om op een valse manier dit tekort te vervangen. Bij het opzoeken, het bepalen en het afmeten tegenover elkander van het specifiek-mannelijke tegenover het specifiek-vrouwelijke, schrijft ze voorzeker hier de mooiste blz. van het boek. Raak, nuchter, objectief. Tientallen zinnen streepten we aan als zovele zinrijke gedachten: ‘De man heeft vaak het denken als zijn goede en het voelen als zijn kwade zijde beschouwd, want hij vreest het gevoel als emotie, als verlangen, als stemming, verwarring of geweld.’ of: ‘Niet bereid om het kwaad als een natuurlijke helft van het leven te aanvaarden, wijzen we het als een niet erkende afstammeling van ons af en plaatsen het bij andere volkeren, bij de tegengestelde sexe, of bij hen wier geloof niet het onze is.’

Gegrond nu op het wezen en de behoeften van de vrouw, tracht ze nu, als een tweede Ellen Key, een nieuwe moraal op te bouwen. En dit is het tweede thema van het boek: De vrouw moet zich vrijmaken van de geschiedenis, ‘misschien wel van de duistere zijde van het Christendom’, om vrij haar eigen wezen en persoonlijkheid uit te bouwen. Een realistische levensmoraal, waardoor de vrouw haar eigen leven kan ontwikkelen en verrijken. Over de moederliefde, de gezinsopvoeding, de liefdesverhoudingen, de vrouwelijke eenzaamheid zegt ze zeer rake dingen. - Voortdurend komt hier ook de Jung-disciple te voorschijn: in haar voortdurend pleiten voor zelf-inzicht, zelf-opvoeding, zelf-bewustwording, zelf-uitbouw, in het zien van een diepere psychische betekenis in zekere symbolen (bv. in de oeroude vergelijking van vrouwr en slang, van vrouw en maan) en tenslotte in het ganse laatste hoofdstuk, waarin zij ons een vrouwelijk individuatieproces weergeeft, een meesterstukje van taal, maar vooral van psycho-analyse.

Boeken over opvoeding zijn over 't algemeen geweldig vervelend. Aarzelend nemen we dan ook ‘OPVOEDING TOT PERSOONLIJKHEID’ (Wereldbibliotheek) van Dr Fritz Künkel en Ruth Künkel ter hand. We lezen echter de eerste 60 blz. van dit boekje ineens uit, want de psychiater Fritz Künkel wreet ons zo te boeien, dat we, voor we het weten, het werkje tot over de helft uit hebben. Künkel doet ons rondom ons kijken: naar de gierigaard die in een paar uur echter meer geld verteert dan hij anders in weken voor zijn onderhoud nodig heeft, naar de dichter die geen innig contact kan krijgen met de gemeenschap, naar de oude jonge dochter-die-mannen-haat, de zorgzame huisvrouw, die een martelares is, de kunstenaar die geen werk kan afmaken, enz... Maar hij leidt ons tevens binnen in de terminologie en grondbeginselen der Individualpsychologie. D.i. de psychologie van Adler (gegrondvest op het machtsinstinct), die het innerlijke leven als een ondeelbaar geheel aanschouwt, een persoonlijkheid, steeds gericht is op een doel. In die persoonlijkheid wer-

ken twee krachten: het persoonlijkheidsgevoel (minderwaardig- of meerwaardigheidsgevoel) en het gemeenschapsgevoel. Uit een conflict tussen die twee ontstaan nerveuse of sociale ontsporingen. - In het tweede deeltje behandelt Ruth Künkel nu de opvoeding. Wat is opvoeden? Hoe moeten we tewerk gaan? Schrijfster, die een individualconsultatiebureau openhoudt, bespreekt tenslotte, aan de hand van vb. uit haar practijk en omgeving, drie speciale types, die terug worden opgevoed en aangepast, nl. het verwende kind, het gehoorzame en het agressieve. - Kortom, een zeer interessant, zeer aangenaam en vlot geschreven boekje, dat we niet alleenlijk aanraden aan ouders en opvoeders, maar aan iedereen, die zijn medemensen (of zichzelf misschien) beter wil leren begrijpen.

Karel Haerens

Boeken voor kleine en grote kinderen.

Sprookjes schrijft men voor kinderen van 3 tot 10. Dit deed Hermien IJzerman met ‘LETTERSPROOKJES’ (Wereldbibliotheek) Iedere letter gaf aanleiding tot een woord, dat op zijn beurt de titel vormde voor voudig toneeltje, maar alle zijn kinderlijk-aangenaam verteld, treffen ons door hun diep gevoel, hun dichterlijke verfijning, hun ongebreidelde fantasie en veelal door hun oorspronkelijkheid. Van de vier kerstverhalen is DE MANTEL VAN MARIA verreweg het mooist. Ook een natuurverklarend sprookje HET BEROUW VAN DE SLANG dient aangestipt. In vele van die kindervertellingetjes ligt echter een symboliek, een rake, diepe gedachte, vaststelling of bedoeling: in De Aren en het Brood, Cecilia en de cither, De Jachthoorn en in andere. Deze moraal schaadt aan de sprookjesnaïeviteit. Want, en dit is duidelijk wanneer men het boek zelf ineens leest of aan kinderen voorleest, de beste sprookjes zijn juist deze zonder die diepere betekenissen: Lea en de lamp, Van het Vosje dat overal zijn neus in stak, Prinses Yolande, Quiniver en Rozemarijn en de twee verhaaltjes, waar schrijfster zo kinderlijk-humoristisch weet te vertellen: HET PAKJE IN HET BOS en DE REUZENRUZIE. - Pedagogisch een boek, een paar verhalen over duivels achterwege gelaten, dat we graag aanbevelen. Stylistisch en literair een meesterwerkje: een beheerste taal zonder zoetsappigheid of gemaakte volksheid, een zuivere verteltoon, een volledige aanpassing aan de kinderlijke mentaliteit. En nergens die mateloze overdrijving, die geweldige contrasten, dit esthetisch-primitieve, dat zo kenmerkend is voor zovele Grimm-sprookjes.

Voor meisjes van 8 tot 10 schreef Margot Vos ‘ROZEMARIJN’ (Wereldbibliotheek) We wandelen met Rozemarijn de natuur en de jaargetijden door, langsheen vogels en planten en natuursprookjes. Een dubbel dichterlijk uitstapje, want schrijfster doet het in veertig gedichten. De beste zijn de verhalende zoals HOLLE-BOLLE-GIJS en MARIETJES

DROOM. De kinderlijke, soms grappig onbeholpen, schetsjes, die Lataster bij dit boekje tekende, doen ons veelal glimlachen, al denken wij wel eens met leedwezen aan de tekeningen van Hermien IJzerman's sprookjes.

Voor oudere meisjes vertelt Willy Corsari, die in feite een dame is, de lotgevallen van het journalistje Wiek in ‘WIEK WINT’ en ‘WIEK'S WONDERKIND’ (De Bezige Bij, Amsterdam) Voor ons ligt het tweede boek. Wiek nodigt een 12-jarig meisje uit een achterbuurt uit op een week-end. Het kind blijkt echter over een buitengewone mooie stem te beschikken en wordt door de high-life ontdekt als een wonderkind. Na allerlei gebeurtenissen, komische zowel als dramatische, verliest het wonderkind de stem, maar krijgt die tenslotte weer terug en verloopt alles in een happy-end. Een pittig, zeer onderhoudend meisjesboek. Het gehele werk doet enigszins episodisch aan - waarschijnlijk werd het boek opgezet voor een krant of tijdschrift. Toch is alles spannend verteld en zit het werk vol originele zetten, verrassende gebeurtenissen, korte verhalen en verwikkelen van allerlei soort. Zo komt er o.a. een detective-geschiedenis in voor (een wonderkind wordt gekidknapt en Wiek spoort de daders op) en een bijna adembenemend sportverhaal van 13 blz. over een tenniswedstrijd. - De essayist, die echter ook het andere werk van Corsari kent, herkent hier onmiddellijk de vlotte verhaaltrant van de schrijfster en de rake uitbeelding van het gemoedsleven der verschillende meisjes. Graaft die vervelende mens van een essayist nu dieper, dan vindt hij vele zaken interessant o.a. de houding van de schrijfster tegenover het wonderkindgedoe van parvenu's en rijke lui, gedoe dat zij vooral in het belachelijke of het burleske tracht te trekken, haar vele gedachten over opvoeding, haar pleidooi-in-beelden-en-verhalen hoe huichelarij en schijnheiligheid gevolgen of uitingen zijn van een onnatuurlijk leven of levenshouding... Want dit alles vindt hij in dit levendig-lustig meisjesboek, maar ook, op een realistisch-zedelijk plan, in de zwaar-ernstige psychologische romans van die schrijfster terug.

Voor volwassenen, die graag nog kinderen zijn, raden we ‘DE BEDELARES VAN DE PONT DES ARTS’ aan (Klaaspremie van W.B.) De schrijver Wilhelm Hauff (1802-1827) behoort tot de Duitse Romantiek en was een tijdgenoot van Goethe en Grimm. Het is een lieflijk liefdesverhaal, vol romantische tegenstellingen. Zij: een edele ziel, een liefhebbend hart, maar een bedelares. Hij: een platonisch minnaar, haar weldoener, een landeigenaar. En tenslotte le fâcheux troisième, haar echtgenoot. Het slot: Zij zal haar man verlaten en Hem volgen. Zeer onromantisch, gewis. We lazen met genoegen dit verhaal, want Hauff vertelt in een aangename, zoet-dichterlijke taal. De beeldspraak (‘traan na traan maakte zich los van haar trillende wimpers en eerst toen zij als uit een bronwel op haar schone handen neerdrupten, wekten zij Josephe uit haar dromen’) zal nuchtere mensen wel even doen glimlachen, maar past bij dit fel-romantische verhaal, dat sentimentele zielen gelukkig zal maken.

En tenslotte een Chinees sprookje in verzen van P.C. Boutens, nl. ‘DE WRAAK’ (Kerstpremie W.B.) Boutens vertelt het bondig. Duidelijk, kort, zakelijk bijna, plaatst hij het ene beeld na het andere. Zo

eenvoudig mogelijk. Zij, die voor het eerst hier kennismaken met de poëzie van Bouters, zullen onaangenaam verrast worden door de koelheid, de onbewogenheid van dit vers. Aanvankelijk glijdt men inderdaad enigszins sceptisch over deze nuchtere, uiterlijk-gevoelloze regels, om enkel na de tweede lectuur de fijne gekunsteldheid van die vrije verzen met hun talrijke omzettingen te vatten.

Karel Haerens

[Nummer 3]

Inhoud

I. Proza

Scholliers	Axel Eggenbouter

II. Essay

Metzemaekers	Honderd jaar ‘Detective-Story’.
Van Ruysbeek	Uit mijn Dagboek.

III. Varia

	Boekbesprekingen.

Axel Eggenbouter

Preludium

In de Dominikanenstraat stond een huis, dat groter, ouder en lelijker was dan de andere huizen uit dezelfde straat. Gezien uit de verte geleek het op een omgekeerde vuilnisbak en in werkelijkheid was het ook wel zo een beetje, niet alleen omdat er uit de keldervensters steeds een stank van rottende groenten en bedorven paardenvlees kwam, maar ook omdat de bewoners, de een wat minder en de ander wat meer, in nauw verband stonden met vuilnisbakken. Op het eerste gezicht kon men dit niet zeggen. Maar wanneer men de tien lieden, die daar samenhokten, wat nader bekeek, moest men toegeven dat ze onder hun glans van deftige mensen, toch iets droegen dat rook naar bedorven vlees en dat ze zelfs niet meer in de biechtstoel moesten gaan afwegen vooraleer het op de mesthoop te zwieren. En toch mocht men niet zeggen, dat die lui slecht waren. Ze waren eerlijk en leefden als mensen, die na veel zoeken en tasten de vraagtekens in hun ziel door drie punten hadden vervangen en hun eigen lieten begaan. Schoonheid was er niet te vinden in deze levenswijze, doch dat was geen bezwaar. In vuilnisbakken hoeft men immers geen schoonheid te zoeken.

Sferius Mondeltromp was sedert twintig jaar eigenaar van het huis. Hij had het rechtmatig geërfd van zijn vader, die zijn leven lang voor die hoop stenen gezwoegd en zijn maag te kort gedaan had.

Maar dat enorm huis, met de kans op brand en inbraak en de onafwendbare last van slijtage, belasting en verzekering, betekende voor Sferius een duizendvoudige zorg. Hij voelde er zich in als een vlieg in een kaasbokaal, liep er in verloren, zocht zich opnieuw en kwam na lange tijd eindelijk tot de ontdekking dat die stenen erfenis hem wel een goede cent kon opbrengen. Hij kon ze verkopen. Hij kon ze ook verhuren. En vermits de stenen hem 97% méér zou opbrengen dan de verkoop er van, hing hij een eigenhandig geschilderd plaatje vóór het raam, waarop te lezen stond dat alle eerlijke lieden, die zonder woonst waren en een appartement of een gemeubelde kamer zochten, zich tot hem, de h. Sferius Mondertromp, eenmaal bellen, konden wenden. Er kwamen weldra ernstige kandidaten, mannen als roofvogels, met rollende ogen en voortdurend met de hand in de rechterzak, jonge kerels, die er uit zagen als in twee gespleten marionnetten, vrouwen, met in hun ogen hun hart en de rest in hun mond, eenzaam en lispend over

dingen die Sferius aan spinnen, verdorde bloemen en gasbekken deden denken; een triestige verzameling pilaarbijters, stempelaars, doodnijpers, oorlogstokers en gootbloemekens, waaruit hij slechts zijn keuze diende te doen. Sferius ontving hen allen in zijn keurig voorkamertje en degenen, die onmiddellijk over een voorschot begonnen, mochten 's anderendaags reeds hun boeltje naar de Dominikanenstraat sjouwen.

Zo hield het vuil de volgende dagen een triomfantelijke, bijna fantastische intrede in Sferius' bak. Op het eerste kwamen twee broers wonen: Axel en Clem Eggenbouter, twee zonderlinge mannen, waarvan de jongste, Clem, zogezegd handelsreiziger was in reukwaren, en de oudste zich bezighield met het beschilderen van glaswerk, houten beeldjes en stenen potten. Naast hen vestigde zich een oud echtpaar, de heer en mevrouw Paepelinghervest, levend van een mager pensioentje en van even magere herinneringen. Op het tweede huisde Carilla, zonder meer, Carilla la cruelle, de stepdanseres, die een staafje goud van 750 gr. bezat en daarom reeds een week later de vriendin van Sferius geworden was. Lorre Vreizeschruyt, van de deur naast Carille, volledig op de hoogte van alle nachtwerk en die daarom overdag druk bezocht werd door de mannelijke bewoners van het huis - óók door Sferius en de dove Paepelinghervest - wist al spoedig te vertellen dat de patroon, die altijd vrijgezel gebleven was nu zou trouwen met Carilla, niet om haar schoon lichaam en het nog schoner staafje goud, maar omdat ze hem herinnerde aan zijn moeder, aan wie hij in zijn zotte jaren de belofte had gedaan priester te worden. Op het derde nam de schilder Xavier Haverstraelen, een eenzame, die van zichzelf zegde dat hij zich als een vrouw zonder aangezicht voelde, zijn intrek. Hij deelde zijn kamers, zijn maaltijden en zijn vrouwvoelen met Fried Veghebrienst, de zwijger, welke zelden thuis was en zoveel dronk dat Lorre vreesde dat zijn water 's nachts door het plafond in haar kamer zou druipen. De zolder werd in beslag genomen door Margo de Roo, die al vijftig jaar lang aardappelen geschild en beenderen geknaagd had in een spijshuis van de stad. Nu liet Sferius haar hetzelfde doen, behalve de benen kluiven (dat deed hij liever zelf) en stond haar toe dat ze daarom de helft minder huur betaalde.

Die mensen vormden één familie, alhoewel ze nooit veel met elkaar omgingen; ja, zelfs wat bot en afgunstig waren in hun gesprekken, en alleen maar enig begrijpen vertoonden als ze samen mochten eten, drinken en paren. Sferius was daarover tevreden. Hij had nu eigenlijk wat hij verlangde en het zag er naar uit of hij een zeer rustige oude dag zou mogen genieten. In zijn voorkamertje waar hij iedere avond een krant las, twee pijpjes rookte en zijn geld telde, dacht hij daar dik-

wijls over na en noemde het leven dan onrechtvaardig, omdat hij van oordeel was, dat een mens, juist als hij mens begint te worden en zijn ziel kan zuiveren van alle slijmen, insecten en verwelkte bloemen, de pijp stil aan Maarten moet geven.

Epizoën

Axel Eggenbouter was een man, die reeds 35 jaar lang zó weinig zichzelf was, dat hij voortdurend in de waan verkeerde tussen zijn lichaam en zijn geest te staan als een volslagen idioot, de copie van een boosaardig wezen, waar wèl een kop en een staart aan was, maar dat voor de rest zo stom, zo weerzinwekkend en nietig was dat men het gerust in een hoek mocht vegen zonder pardon te zeggen. Een hoge dunk van zichzelf had Axel dus niet. En dat was te begrijpen ook. Zijn moeder had altijd gewast en geplast voor een ander, zeven kinderen groot gebracht en zich door de twee oudsten, die naar het scheen, door een brigadier op de wereld geholpen waren, de neus laten afbijten. Zijn vader had persoonlijkheid bezeten zolang hij portier was geweest in het Alpha-hotel, maar wanneer hij op 40-jarige leeftijd getrouwd was en zijn vrouw van hem verlangde, dat hij zijn glimmend bruin uniform met de gouden knopen en de warme diepe zakken aflegde om een werkkiel aan te trekken en in een poederfabriek kisten met vierkante en rechthoekige pakjes te gaan vullen, was het of Abraham meteen een stuk van zijn hart en van zijn maag aflegde. Hij stond daar scheef en lodderogend, met de vingers roerend in de lucht en aan zijn hielen de last van alle waspoederfabrieken ter wereld, op zoek naar zijn eigen in zijn eigen en in zijn portiersuniform. Hij was nu niets meer, zelfs geen schaduw op de indrukwekkende draaideur van het Alpha-hotel. Abraham begon daarover te dubben als een oude vader die zijn enige zoon verloren heeft en als zijn vrouw het niet hoorde, durfde hij zelfs vloeken omdat ze de frank, die hij per week in de waspoederfabriek meer verdiende, belangrijker vond dan haar man zelf. Abraham haatte zijn vrouw daarom en lapte haar zeven kinderen aan haar been, waarvan er toch ten minste vijf van hem bij waren, hetgeen de brigadier grif toegaf. Doch alles goed overwogen, was het niet zijn vrouw, die hij haat toedroeg, maar wel zijn onmacht, zijn werkkiel en zijn portiersuniform, dat hij nooit vergeten zou. Op straat liep hij tussen de massa als een automaat en waar hij zijn blikken wendde, overal zag hij, juist gemeten, drie passen vóór zijn eigen stappen, een ander Abraham, of dezelfde Abraham, dat kwam er niet op aan, maar toch iemand, die hem met zijn rug bekeek en met

zijn scherpe blik tot in zijn ellebogen en zijn tenen zocht naar de wàre Abraham Eggenbouter. Zijn gevoel van dubbele persoonlijkheid, of eenzaamheid en angst, was in de grond niets anders dan een bedroevend minderwaardigheidsgevoel, dat steeds zijn hart aan het jagen bracht en hem ten slotte in de mening deed verkeren, dat het verdienstelijker was op handen en voeten te lopen dan met het hoofd en de borst omhoog. Abraham is wat ziek in het hoofd, fluisterden de lieden meewarig. Maar Abraham wist wel wat er precies aan haperde. Zijn uniform was het, het gemis van zijn persoonlijkheid. Anders niets. Het kon dan ook moeilijk anders dat Axel, zijn vierde kind en derde zoon, met dezelfde angst en eenzaamheid als zijn vader geboren werd. Axel groeide op als een zwak en tenger knaapje, dat op school altijd in de achterste bank moest zitten en in het begin tot zijn onderwijzers en medeleerlingen sprak met gesloten ogen en gebalde vuisten, net een engel, die aan het bidden was en terzelfdertijd in zijn gedachten vloekte als een ketter. Het liep natuurlijk mis met hem. Axel zelf was er van overtuigd. Maar hij liet zich gaan. Wat was er immers aan te veranderen? Niets. Of liever, zovéél dat het op niets zou gelijken en hij na veel toeten en blazen toch een andere Axel was, maar ene, die op zijn hoofd liep en zo nog meer last en koppijn zou hebben. De leraar in moraal zegde hem duizendkeer dat hij zichzelf moest zijn. Doch, zichzelf zijn, wat was dat eigenlijk? In een spiegel zijn achterhoofd en zijn ogen in een andere spiegel bekijken of, zoals hij de leraar eens had zien doen, met een meisje in een donkere hoek gaan staan en te trachten juist dàt niet te doen wat men graag zou doen? Een nodeloos spel van gestadig in een spiegel te kijken, in de ogen van uzelf of van anderen, en u in dat spel maar altijd voor de aap te houden? Neen, zichzelf zijn was allicht een ander soort dwaasheid, zo iets, waarmee zijn vader te zuchten en te vloeken liep, over een gebroken leven en een slag van de molen of van het lot.

Axel maakte er zich verder niet bijster druk om. Hij deed de lagere school uit en ging daarna in de leer bij oom Derboes, die hem onderricht gaf in het schilderen van vazen, potten, beeldekens en vreemdsoortige flessen. Daar begon voor Axel een wondere tijd. De kleuren, het rood, het zwart, het groen en het geel, deden hem dromen en verlangen naar dwaze dingen zonder vorm en betekenis, maar die hij tot leven schilderen wou. Het was natuurlijk dom en iedereen zou hem uitlachen en zot noemen, maar toen hij op een keer zijn blote borst met blauwe en rode lijnen stond te bekladden en hij zijn verbaasde oom Derboes zegde dat hij zijn hart schilderde met de kleur van de hemel en de kleur van zijn bloed, lachte oom niet. Hij

ging op een stoel zitten peinzen en zegde een hele tijd daarna: gij moet advokaat worden, Axel, of journalist of marktkramer of iets waar uw gedachten en uw woorden u kunnen bij helpen om vooruit te komen in het leven. Ik kan me zo niet uitdrukken, maar ge verstaat me wel en hij duwde Axel enige boeken in de hand. Zo maar een boek over Nietzsche en een ander over wichelarij. Axel las die boeken met een merkwaardig gevoel van rust over hem. Hij begreep er geen sikkepit van, maar daaraan stoorde hij zich niet. Andere wilde hij lezen, hij wou een geleerde worden, een advokaat of een dokter, iemand die de mensen genas of hen nog zotter maakte, het een was zoveel waard als het ander. Maar daarvoor moest hij wel zeven jaar studeren, vertelde oom Derboes hem. Dat was niets, antwoordde Axel. Hij zou zijn best doen, overdag schilderen en 's nachts studeren, niet meer naar de benen van de meisjes gluren of zijn zakgeld uitgeven aan borrels, maar werken en lijden voor zijn werk, zoals hij dat eens gelezen had in een romannetje van 3 frank. Toen hij echter twintig jaar geworden was en al zoveel boeken verslonden had, dat hij zijn ogen niet scheef mocht trekken of het begon te steken en te zoemen in zijn hoofd, werd het hem stilaan duidelijk dat zijn wijsheid tot niets diende. Ziek zou hij er van worden, stom en zot, maar geen advokaat. Toen hij na de dood van zijn ouders en van zijn oom Derboes met zijn jongste broer Clem ging samenwonen, gebeurde het al meer dan eens dat zijn stom- of zotheid, of hoe men het ook noemen wil, zich openbaarde in slaapwandelen. Van te veel te lezen, zei Clem. En hij voegde er bij: steek het maar niet te zeer in uw hoofd of ik moet u nog wegdoen naar een gesticht en zit met al de last. Vrees maar niets, antwoordde Axel schuchter. Ik laat iedereen met rust en slaapwandelen is voor mij een waar genot. Clem gichelde wat. In de grond kon het hem niet schelen wat Axel uitvoerde als hij maar geen dwaze streken uithaalde en het huis in rep en roer zette. Och. neen, dacht Axel, waarom zou ik het doen? Slaapwandelen is voor mij trouwens geen gebrek, maar wel een hoedanigheid. Misschien weet ik wel halvelings dat ik het doe en zijn dat de weinige keren, dat ik, zoals alle verstandige en normale mensen, mag zeggen dat ik mezelf ben. Een paar dagen, voordat ze hun oud appartement verlieten om bij Sferius Mondeltromp hun intrek te nemen, viel er echter iets voor, dat Axel geheel ontredderde en zijn onrust en slaapwandelen nog meer deden toenemen. In de kamer onder zijn werkvertrek werd bij klaarlichte dag een vrouw door haar minnaar vermoord. De man meldde zich aan bij de politie en verklaarde dat hij een mens gewurgd had. Waarom? werd hem gevraagd. Omdat ik haar wilde doden, zei hij nuchter. Ze verveelde me. Ik had trouwens betrekkingen

aangeknoopt met een andere vrouw, die ik wilde trouwen, want ze was rijk. Axel dacht wekenlang aan deze moord. Zijn boekenwijsheid kwam er bij te pas en alleen bij zijn vazen, potten en beeldjes stelde hij zich menigmaal de vraag: Zou ik een mens kunnen doden? Ik, die niet mezelf ben, die altijd geloofd heb reeds begraven te zijn voordat ik werkelijk geleefd heb? Zou ik dat heus met mijn witte magere handen kunnen? Bij deze gedachten voelde hij zich als een embryo, in een vlies vol onrust en met een waterbuik. En als hij 's avonds naast Clem in het bed lag, staarde hij minutenlang naar diens bloedrode gespierde hals. Een mens doden is niets, meende hij. Het is een zaak waar ge u zelfs niet druk hoeft om te maken. Ik heb daarenboven eens zwart op wit gelezen, dat een goed mens zonder kans op straf of wroeging een slecht mens, die goed wilde worden, mag doden, omdat het goede, dat voorkomt uit het slechte, het kwade niet verdelgt, doch aanwakkert. Maar dat is de kwestie niet. Axel, zei hij bij zichzelf. Het gaat er om of gij zoudt kunnen doden. Ja of neen. Misschien, lispte hij.

Anaesthesie

Zekere Zondagmorgen werd Sferius Mondeltromp in zijn keurig voorkamertje dood aangetroffen. Vermoord. Een messteek in de borst en een messteek in de rug. De man had met Carilla la cruelle het avondmaal gebruikt. Daarna had hij zich in zijn voorkamertje afgezonderd om zijn krant te lezen, zijn pijpjes te roken en zijn geld te tellen. Hij moest toen licht ingeslapen zijn, zodat hij zijn moordenaar niet had horen binnentreden. Deze was voor hem gesprongen en had hem een sterk broodmes in de borst geploft. Vervolgens had hij hem een steek in de rug gegeven. Maar op het ogenblik dat hij het voorkamertje verlaten had, was Lorre Vreizeschruyt van haar nachttaak thuis gekomen. Ze had de moordenaar gezien, nog met het bebloed mes in de hand, dat hij naar de keuken wilde terugdragen. Lorre had gegild, akelig geschreeuwd, hees en rauw, alsof haar keel vol gaten was en toen was ze weer de straat op gevlucht. 's Anderendaags kwam de politie. Al de huurders zagen er uit of ze berouwvol baden voor zichzelf en Sferius nog dieper dan de hel wensten. Lorre kwam het laatst aan de beurt om ondervraagd te worden. Haar matte gierenblik bleef op Fried Veghebrienst gevestigd, koud en rustig, alsof ze hem wou uitnodigen met haar te gaan slapen, dit keer tegen halve prijs, maar met meer aandacht en toewijding van haar kant. Die daar, inspecteur, zegden haar lippen, ik zag hem met het mes in zijn hand. Haar ogen vertelden heel wat anders. Fried zag

er een aardappelveld in, stoffig en met verzengd, neerhangend kruid, lijdend onder de laat gloeiende septemberzon en de plaag. Weeral mislukt, grimlachte hij en keerde zijn blikken naar de boerderij, in de hoek van Lorre's linkeroog. Zwoegen en wroeten om niets. Honger afzien en te trots om als boerenzoon naar de stad te gaan werken. Maar van dan af was het gedaan met zijn trots. Hij was thuis weggegaan. Naar de stad. Met weinig geld en nog minder hoop. Op de dool zoals op zijn aardappelveld, zegden Lorre's ogen. Ja, en zijn handen en zijn klokhuis geraakten eveneens op de dool. Drie keer had hij al gezeten vooraleer bij Sferius aan te landen. Doch toen hij goede voornemens maakte en eerlijk werk wilde zoeken, bracht het staafje goud van Carilla hem in verleiding. Iedereen wist dat ze dat staafje goud bezat, ook Fried. Het woog 750 gr., aan honderd frank de gram. Reken maar eens uit. En die schurk van een Sferius had het reeds lang uitgerekend. Ja, hij maakte Carilla zelfs wijs dat het staafje goud beter in zijn kleine brandkast berustte en de meid, dwaas als ze was, gaf de oude Sferius na haar hart en de rest ook nog wat meer. Fried kwam het te weten van Lorre en smeedde zijn plan. In de keuken lag steeds een mes op de tafel. Als Sferius in zijn hemdsmouwen zijn geld te tellen zat zou hij hem dood steken, het goud stelen en het land verlaten. Hij stak Sferius dood. Morsdood. Maar toen kwam Lorre. De hoer. Twee uur 's nachts was het. Ook hààr had hij dan willen van kant maken. Zijn mes bloedde toch. Maar ze vluchtte weg en nu zat ze hem daar te beschuldigen, nog steeds met dat aardappelveld in haar ogen. Zijn thuis. Zijn moeder en vader. En hij achter de tralies, zonder het staafje goud. Ik deed het, inspecteur bekende Fried Veghebrienst. Ik stak hem neer. Laat me maar wegbrengen, gedomme. Men leidde hem spoedig weg. Ten minste twintig jaar zou hij krijgen. Te weinig om het staafje goud te vergeten en te veel om een ander mens te worden.

Koh-y-Noor

Toen Axel Eggenbouter ontwaakte stond hij voor een klein raam. De regen sloeg tegen de ruit en vormde pruilmondjes, die voor zijn ogen verbaasd openvielen, verdwenen en terugkwamen, lokten en dan plots dunne kaarsen vormden, dode kaarsen, die niet meer konden branden voor Axel. Het regende harder. De regen zong buiten. Treurig en vrolijk, wild en uitzinnig van verdriet. Maar waarom werden die kaarsen dan op de ruit getekend? vroeg Axel zich af. Kaarsen? Het waren geen kaarsen, kameraad, ge zaagt niet goed. Tralies

waren het. Van ijzer. Van staal. Van beenderen. Van water. Tralies van water? Laat me lachen. Ik stik van het lachen! Haha! Axel was nu klaar wakker en keek naar het raam. Wel een uur lang, zo scheen het hem toe. Maar ineens begon zijn hart heel zacht te bonzen, net of iemand met zijn vuist op zijn borst sloeg en de echo's tot in al zijn vezels natrilden. Brusk draaide hij zich om, zocht naar de aanschakelaar van het electrisch licht, aarzelde en week dan stil tot tegen de muur terug. Hij mocht niets doen. Hij moest kalm blijven en vooral niet nadenken, zich weer laten wegglijden, slapen, zichzelf worden en met al dat zelfbedrog terugkeren naar zijn kamer. Want hij bevond zich hier in een andere kamer. Een klein net vertrek, waarin hij eens geweest was toen hij bij Sferius informeren kwam naar het appartement. Buiten die éne keer was hij hier nog nooit geweest. Nog nooit? En wat zegden zijn handen dan? Waarom beefde en schokte zijn geheel lichaam? Gekheid, natuurlijk. Hij moest zich niet wat pogen wijs te maken. Maar uit de duisternis kropen meteen afzichtelijke wezens op hem toe, wangedrochten, wiens lichaam maar één hoofd en één borst was, Sferius' hoofd en Sferius' borst, en die klampten zich vast aan zijn armen en benen. Axel walgde. Hij braakte. Zijn hart en longen spuwde hij uit, en hoe langer hij bleef toekijken, hoe sneller en dieper hij zich zinken voelde, in al die hatelijke hoofden en borsten. Neen, neen, hijgde hij en wiste het zweet van zijn gelaat. Maar hij bleef zinken, maanden, jaren, eeuwen lang, tot hij plots iets glinsteren zag, dat op hem toekwam. Het mes. Sferius' mes. Er staan zoveel vingerafdrukken op, had de politieinspecteur droog gezegd. Ik moet u allemaal verdenken. Waarom allemaal? had Axel stout gevraagd. Maar nu vóór dat mes, hetgeen zijn rechter was, had hij niets meer te vragen. Bang zijn en huiveren en klappertanden en zweten, dàt moest hij. Tegen de muur in Sferius' voorkamertje rees hij kreunend in elkaar en zat daar in gehurkte houding totdat het eerste daglicht boven aan het raam verscheen. Stijf en koud was hij. Met een droge keel en betraande wangen. Hij had geweend en gevloekt. Maar dat hielp allemaal niet en toen hij naar zijn kamer terugsloop en stil naast Clem ging liggen, durfde hij er zich voor het eerst goed en wel rekenschap van geven wat hij gedaan had. Die keer was het gebeurd zoals nu. Hij had geslaapwandeld. Eerst naar de keuken en dan naar Sferius' voorkamertje. In de keuken had hij een broodmes gegrepen en met dat mes in de hand was hij voor Sferius verschenen. De kwestie was of hij een mens durfde doden. Ja of neen. Misschien. Doden bevatte eigenlijk geen schoonheid. Het was ook niet moeilijk. Zonder moed, aandacht, examen of diploma kon het gebeuren. Ge hadt er slechts een

mes voor nodig. Een sterk broodmes. En dat had Axel in de hand. Sferius lag lichtjes achterover in zijn zetel. Hij was ingedut. Toen Axel stak, kreunde hij zwak, hief de armen omhoog en sperde heel wijd de ogen open. Toen zakte hij enigszins voorover en bleef zo in zijn zetel hangen, net of hij zijn geld aan het tellen was. Een grappige houding. Axel moest dan naar de keuken teruggegaan zijn, had het mes afgewassen, op zijn plaats gelegd en was weer de trap opgeklommen naar zijn kamer. De kwestie was of hij een mens durfde doden. Ja of neen. Hij niet, mijnheer de inspecteur, maar wel Fried Veghebrienst, die na hem Sferius het broodmes in de rug had geploft. Dus was Fried de moordenaar? Axel beet zich op de lippen totdat hij een bloedsmaak voelde in de mond. Neen, mijn god, Fried had het niet gedaan, maar wel Axel, de slaapwandelaar, de dwaas, die al weken met de vraag leefde of hij... Neen, niet meer verder denken. Clem kon misschien ontwaken en hem naar een gesticht voeren. Dat mocht niet. Nu nog niet. Hij was immers nog niet klaar met zichzelf.

Epistylus

Neen, bij god, dat was hij nog niet en wellicht zou hij het ook nooit meer kunnen worden. Als hij daarna rustig de zaak overdacht, voelde hij lust zich te dekken achter een schild van onschuld. Hij had gemoord en hij wist zeker dat Sferius reeds dood was, toen Fried in het voorkamertje was verschenen. En toch had de politie gelijk, wanneer ze Fried aanhield en hem veroordeelde en Axel, de krankzinnige onschuldige hond, liet lopen. Want Fried had gemoord met de wil, de lust, de begeerte om te moorden; Axel was daarom in een andere huid gekropen, in de huid van zijn eigen-ik zoals hij zijn slaapwandelen wel eens noemde, en zonder enige controle over zijn denken en handelen had hij die goedmoedige huisbaas neergestoken. Het kon even goed iemand anders geweest zijn. Ook Lorre, bij wie hij twee dagen te voren nog in het bed gekropen was. Of de oude Margo de Roo. Of zijn broer. Of zichzelf. Het was met Sferius een stom en dankbaar toeval geweest. En hij mocht luid meebrullen met de massa, die Fried Veghebrienst een duivel, een slak en een pens noemde. Ja, Axel vroeg zich zelfs af hoe bij een verstandig man de bedroevende gedachte kon opkomen een mens te doden alleen om een staafje goud. Fried moest wel een wrede kerel zijn, zo iemand die zijn hart droeg in een reistas, waar het voortdurend stonk naar een andermans bloed. De tengere en teergevoelige Axel zou nooit tot dergelijke misdaad in staat zijn. Maar terwijl hij dit dacht

hoorde hij plots een schaterende lach. Zijn hoofd scheurde er bijna van in twee. Was het Lorre of Carilla? Of zijn eigen stem? Het was nog gebeurd dat hij zichzelf onbedaarlijk zat uit te lachen. Maar dan moest er een reden zijn om te lachen. En was die er nu? Als hij hier te rillen en te zweten zat van de ernst? Toen viel zijn blik op de reeks boeken aan de wand. En Axel dacht kleintjes dat het de schuld van die boeken was, dat hij begonnen was zich de vraag te stellen of hij een mens zou kunnen doden. Het had zich maar beperkt bij griezelige denksport en hij had er blijkbaar zoveel genoegen van als van een spannende voetbalmatch. Maar daarna was het vraagstuk maar eerst gesteld geworden en meteen was er een oplossing gegeven op die vraag. Was er een mes voor nodig? Ja of neen? Neen of ja? Een nachtmerrie was die vraag geworden. Méér zelfs. In zijn slaap had hij een antwoord gegeven op die vraag. Onbewust. Totaal staande buiten het drama en bijgevolg ook geheel onschuldig. Maar had hij de moord wel geheel en al onbewust gedaan? Hier was de fond van de zaak. Hij had niet meer te kiezen tussen wit en zwart. Vissen en ploeteren moest hij tot in het donkerste van zijn ziel en daar de grote schoonmaak houden. Als het daarna nodig zou blijken mocht hij niet aarzelen van een brug in het water te springen, met een zware steen aan zijn beide benen om hem tot onder de goor en alle andere vuiligheid te trekken. Maar Axel ontdekte spoedig dat hij nog dieper verzuipen moest. Doorheen de brandende buik van de aarde moest men hem trekken en hem nooit laten sterven, maar altijd plaasters leggen op de wonden en opnieuw beginnen, zo lang en zo meedogenloos totdat zijn darmen, zijn lever, zijn hart en zijn longen twintig meter achter hem aansleepten. En zou dat lijden wel genoeg boete betekenen? Axel huiverde. Neen, hij zou nooit genoeg kunnen afzien, want nu wist hij, dat hij, op het ogenblik toen hij Sferius neerstak, niet geheel onbewust had gehandeld. Diep in hem gaf hij er zich flauw rekenschap van dat hij iets verkeerd had gedaan. Hij kon zich niet bepaald voorstellen wat het was. Maar het leek een soort misdaad. Duidelijk had hij gezien een mes in de hand te houden en daarna, toen hij gemoord had en het broodmes netjes zuiverde van alle bloed, wist hij goed dat hij thans een antwoord kon geven op de vraag of hij... Maar alles scheen slechts een droom. Of poogde hij zich dit op de mouw te spellen, zo maar, alsof er niets anders mee gemoeid was? Neen, Axel hoefde zich niet meer te redden van de strop. Hij had gemoord. Wel bewust, zo hield hij zich nu voor, en daarom moest hij boeten. Geen zelfmoord plegen. Dat was te laf. Maar nog veertig jaar lang gekastijd en gepijnigd worden, van binnen en van buiten, door Sferius en al de mensen uit de we-

reld. Even kwam het in hem op naar de politie te gaan en zijn geval uiteen te zetten. Maar ze zouden hem, die zot, niet geloven. Fried had immers volledige bekentenissen afgelegd, zelfs die stoot in Sferius' hart had hij bekend. Met welke onzin kwam Axel dan nog aandraven! Zo kon iedere dwaas zich van de moord beschuldigen, hetgeen hem toelaten zou zichzelf te zuiveren en stil te laten sterven. En toen fluisterde Axel zachtjes: slechts door een andere moord te begaan kan ik boeten voor de aanslag op Sferius. Als ik het niet doe, ben ik geen rechtvaardige misdadiger. Drie dagen later draaide hij zich 's nachts langzaam naar Clem toe en luisterde aandachtig of deze rustig sliep. Toen richtte hij zich op, greep Clems keel en drukte, eerst zacht en dan plots hard en lang, totdat zijn vingers pijn deden en Clem, die eerst wanhopig geworsteld had, geen teken van leven meer gaf. Axel stond op, scheerde zich, ontbeet en trok zijn zondags pak aan. Hij had zich nog nooit zo rustig en tevreden gevoeld. Ik ga boeten, zei hij. Ik zal veroordeeld worden wegens moord en eerlijk mijn straf uit doen. Voor de eerste maal van zijn leven nam hij een huurwagen en liet zich naar het politiebureel voeren. Daar vertelde hij in schaarse woorden dat hij zijn broeder, Clem, had gewurgd. Een dag later zat hij achter slot en grendel. Maar toen zijn zaak eindelijk voor de rechtbank kwam, zegde zijn advokaat: ze zullen u niet veroordeln tot twintig jaar dwangarbeid, beste vriend. Wat dan wel? vroeg Axel verbaasd. Ze gaan u in een zothuis stoppen. Let er op. Dank u, antwoordde Axel en glimlachte, als bevrijd van een zware last.

Henri Scholliers.

Honderd Jaar ‘Detective-Story’

Inleiding

In 1845 beëindigde het zonderlinge genie EDGAR ALLAN POE een reeks van vijf verhallen, die we als het prototype van het thans zo beroemde als beruchte speurdersverhaal kunnen beschouwen. Elke liefhebber van dit soort lectuur heeft beslist reeds één van deze vijf meesterstukken gelezen: THE MURDERS IN THE RUE MORGUE, THE PURLOINED LETTER, THE MYSTERY OF MARIE ROGET, THOU ART THE MAN of THE GOLD BUG.

Alhoewel de Bijbel en de wastafeltjes van de Ouden reeds verhalen bevatten, die klaarblijkelijk de voorlopers zijn van onze moderne detective-literatuur, toch hebben we tot ruim 1840 moeten wachten om tot de volledige ontplooiing van dit genre te komen. Inderdaad, wanneer THE MURDERS IN THE RUE MORGUE verschenen was - en de letterkundige wereld, alsmede het lezende publiek, terdege verschrikt - zou het detective-story in zijn verdere ontwikkelingsgang op geen ernstige moeilijkheden meer stuiten. Het rende van Poe over Sheridan Le Fanu, Wilkie Collins, Mrs. Henry Wood en anderen, naar de onvergelijkelijke, onvergetelijke, onvolprezen Sherlock Holmes van Conan Doyle, waarmee het de wereld veroverde.

Maar het stierf niet met hem. Er volgen nog namen als: L.T. Meade, Arthur Morison, John Oxenham, Melville Davisson Post, E.C. Bentley, Lord Gorell, A.A. Milne, Austin Freeman, A.E.W. Mason, Lynn Brock, Mrs. Belloc Lowndes, G.K. Chesterton, Wills Crofts, Father R. Knox, Agatha Christie, S.S. Van Dine, Mrs. and Mr. G.D. Cole, Dorothy L. Sayers, C. Day Lewis, John Dickson Carr,... Georges Simenon, Stanislas A. Steeman... Willy Corsari, Mr. A. Roothaert,... En er komen dan ook nog de detective-stuiverromans.

* * *

Wàt heeft het detective-story, ‘dit merkwaardig genre, bloeiend op de grens der literatuur’ (S. Vestdijk), gedurende honderd jaar zo populair gemaakt? Wellicht is het niet datgene, wat op 't eerste gezicht voor de hand liggend blijkt: nl. de maar al te verspreide lust tot puzzlen, maar wel de romantiek, die inherent is aan het goede detective-verhaal.

Hoe paradoxaal het ook mag klinken: de detective-literatuur is je reinste romantiek. In de meeste gevallen zijn de detectives, die toch de centrale figuur van bijna alle verhalen in dit genre zijn, werkelijk helden om mee te dwepen. Dat er dames zijn, die

op ze verliefd worden is vaak te begrijpen... Het zijn robuuste verschijningen met brede schouders, waarnaast je je erg onbeduidend gaat voelen, het zijn doortastende moedige kerels, het zijn mannen, die tot op de bodem van je ziel kijken,... ofwel zijn het geniale en geraffineerde denkers, die enkele luttele sporen samenschakelen tot een logische feitenketen, waaraan de misdadiger dra vastgeklonken zit.

Het genre-zelf dreigt in ongenade te vallen. Het zg. ‘crime-story’ is voor de dag gekomen, waarin het hem meer te doen is om de misdaad-zélf, dan om de opsporing ervan. Het crime-story is een decadente vorm van het detectiveverhaal. In de meeste gevallen mist het de romantiek en in zeer vele gevallen ook de uit te bouwen idee, zonder welke geen kunstvorm of nevenvorm mogelijk is. Daarbij komt nog, dat het lezend publiek zo langzamerhand is te weten gekomen, dat het detective-wezen lang niet zo 'n romantisch gedoe is, als ons in talrijke vertelsels werd wjisgemaakt. Dagbladrapporten van misdaden, waarbij de politiemacht in 't geheel geen schitterend figuur slaat, hebben daaraan meegewerkt, en, in de laatste jaren, niet in het minst films als ‘Naked City’ en ‘He walked by Night’. Een detective is geen held, maar een ambtenaar, die zijn - dikwijls bar eentonig en bima altijd karig bezoldigd - werk te doen heeft. Ingevolge deze ‘ontheiliging’, lijkt het me waarschijnlijk, dat het detective-story zijn grootste bloei gekend héét en dat het huidige gemis aan jonge auteurs niet van tijdelijke aard zijn zal. De jongeren voelen zich blijkbaar veel meer aangetrokken tot de mystery, waarin de romantiek weerom hoogtij kan vieren. Ik zie in het crime-story een verwording van het detective-verhaal, maar aan de andere kant, in de mystery, magisch-realisme of hoe men het ook noemen wil, een welkome verfijning van het zuivere griezelverhaal, waarvan Poe, Machen, W.W. Jacobs, M.R. James, E.F. Benson en Marion Crawford de scheppers zijn.

Sprekend over Conan Doyle in 't bizonder, meent ook Simon Vestdijk, dat de romantiek van veel groter belang is, dan de intellectuele inslag:

> Geen schaakproblemen dus, maar een sprookjeswereld, inderdaad. Alleen op deze wijze is het te verklaren waarom de Sherlock Holmes-boeken zô lang en zô hardnekkig de hoofden en de harten van een internationaal publiek hebben kunnen boeien, dat zijn naam tenslotte als een staande uitdrukking uit de steeds herhaalde lectuur te voorschijn is gekomen. Een verhaal immers, dat met een schaakprobleem gelijk staat, en verder geen romantische qualiteiten

> bezit, leest men éénmaal, en men leest het misschien met genoegen; maar hèrlezen, zoalls men een goede roman of een sprookje herleest, doet men het niet,... (Simon Vestdijk: Inleiding tot AVONTUREN VAN SHERLOCK HOLMES. Uitg. Contact, A'dam)

* * *

De waarschijnlijkheid, dat we hier een grafrede voor het detective-story houden, is ontegenzeggelijk te betreuren. Het is een genre, dat door bijna iedereen gesmaakt wordt. Wie Shaw leest, neemt geen genoegen met Courts-Mahler en omgekeerd, maar beide partijen versmaden daarom geen detective-verhaal. En wat van de lezers kan gezegd worden, geldt ook voor de schrijvers. Vele grote talenten hebben zich, samen met een massa amateurs en broodschrijvers, aan het detective-story of aanverwante vorm gewaagd. We ontmoeten namen als Somerset Maugham, Rudyard Kipling, Eden Phillpotts, Lynn Brock, Marcel Proust, A.A. Milne, Father Knox en bij ons Mr. Roothaert. Zelfs de filmsterren bezondigen zich aan het schrijven van detectiveromans, en wat kan in de U.S.A. betere reclame zijn dan: ‘Stranger at Home... In his new novel George Sanders creates a rol that we'd like to see him play...’

* * *

In volgende hoofdstukken zal ik trachten de geschiedenis en de ontwikkelingsgang van het detective-story te schetsen. Voor talrijke technische gegevens en voor dié werken, die ik niet kon naslaan, ben ik veel verschuldigd aan Dorothy L. Sayer's inleiding tot de bloemlezing ‘Detection, Mystery and Horror’.

I
Reintje en Erakles als Detectives

Zowel detective-verhaal als griezelroman zijn van zeer oude oorsprong. Elke folklore heeft haar spook- en heksengeschiedenissen. Reeds in de joodse apocriefe schriftuur, de Aeneïs en bij Herodotus komen fragmenten voor, die we met de naam van detective-verhaal zouden kunnen bestempelen. Doch, terwijl het griezelverhaal vrijwel overal en altijd gebloeid heeft, loopt de ontwikkelingsgeschiedenis van het detective-story eerder langs grillige paden. Hier en daar verschijnt het schoorvoetend in enkele schetsen en korte vertelsels, tot het eindelijk in bloei is geschoten in het midden der vorige eeuw, met het werk van Poe.

* * *

Het lijkt tamelijk zonderling, dat deze literaire vorm zo lang heeft moeten wachten om zijn vlucht te nemen. Waarom heeft het speurverhaal zich niet vroeger en sneller ontwikkeld? De Oosterse volkeren, met hun geestelijke verfijning, zouden er beslist niet mee verlegen gezeten hebben. De kiem was er nochtans.

'Waarom treedt ge niet tot mij om uw koning te begroeten?' zegt de leeuw van AESOPOS tot de vos. 'Ik vraag uwe majesteit om verschoning,' antwoordt de vos, 'doch ik bemerkte de sporen van de dieren, die reeds tot u gekomen zijn, en zie, alhoewel ik vele pootindrukken bij u zie binnengaan, ik zie er géén buitenkomen. Daarom verkies ik buiten te blijven, zolang ik mijn voorgangers niet heb zien weerkeren.' Sherlock Holmes kon geen raker gevolgtrekking gemaakt hebben met de gegevens, die voorhanden waren.

Kakus, de dief waarvan VIRGILIUS ons vertelt in het achtste boek van de Aeneïs, was waarschijnlijk de eerste misdadiger, die valse voetsporen gebruikte om zijn achtervolgers te misleiden, alhoewel het een hele ontwikkling betekent van zijn primitieve werkwijze tot de met koeijzers beslagen paarden in DOYLE'S ADVENTURE AT THE PRIORY SCHOOL (uit THE RETURN OF SHERLOCK HOLMES). Weliswaar waren de 'third-degree'-onderzoekingsmethodes van Erakles, die Kakus ontmaskert, niet van de zachtste soort, wat ons van een reus echter niet mag verwonderen: hij belegert de dief van vier ossen met boomstammen en molenstenen. Toch mocht deze vroege speurder welgemeende eerbewijzen van zijn dankbare klanten in ontvangst nemen.

De JODEN met hun sterk morele inslag, waren bizonder geschikt tot het schrijven van de 'roman policier'. In het verhaal van BEL EN DE DRAAK wordt de deductie uit stoffelijke gegevens, op de populaire Scotland-Yard-manier, herleid tot haar eenvoudigste gedaante. Daniël is hier de detective, die as op de grond strooit om later te kunnen aantonen, dat iemand de plaats betreden heeft. De geschiedenis van SUZANNA aan de andere kant, kan beschouwd worden als de voorloper van de Franse methode: achter de waarheid komen door de confrontatie van getuigen.

Van de ROMEINEN, logische denkers, knappe wetgevers, hadden we kunnen verwachten dat ze iets in die zin zouden ondernomen hebben, maar ze deden het niet.

In een van de Skandinavische volksverhalen verzameld door de gebroeders GRIMM echter, moeten twaalf als mannen verklede meisjes over een vloer; bestrooid met erwten lopen, opdat hun schuivende, vrouwelijke manier van gaan hun waar

geslacht zou verraden. De meisjes werden echter op voorhand verwittigd en misleiden de detectives door flink als mannen te stappen.

In een INDISCH VOLKSVERTELSEL heeft dergelijke list meer succes. Hier moet een als meisje geklede misdadiger door een wijze prinses uit een hoop vrouwen gehaald worden. De prinses werpt hun één voor één een citroen toe. De bedrieger wordt gesnapt, omdat hij instinctief zijn knieën bij mekaar klapt om de vrucht op te vangen, terwijl de 'echte' vrouwen de knieën uiteen brengen om ze in haar schoot doen terecht te komen.

In de latere Europese literatuur vinden we het motief van het as op de vloer terug in de TRISTAN. Een spion van de koning strooit bloem tussen het bed van Tristan en dat van Isolde. Tristan doet het opzet mislukken, door van het ene bed in het andere te springen.

In zijn voorwoord tot TALES OF CRIME AND DETECTION beweert E.M. WRONG, dat doorheen heel deze vroege periode 'het systeem van de bewijsvoering te laken is. Het detective-wezen kon niet opbloeien, als het publiek niet wist wat eigenlijk een logisch bewijs is en wanneer een normale gerechterlijke procedure bestaat uit aanhouding, marteling, bekentenis en dood.' We kunnen verder gaan en zeggen dat, alhoewel de moordgeschiedenissen bloeiden, dit niet het geval kon zijn met het speurdersverhaal. In elk geval niet vóór de openbare sympathie aan de zijde van wet en orde stond. Het is dan ook merkwaardig dat in de vroege misdaad-literatuur de neiging bestaat steeds de geslepenheid en de handigheid van de misdadiger te laten bewonderen, niet die van de detective. Voorbeelden daarvan vinden we bij JAKOB EN EZAU (Gen. 2:1-35), in de REINAART, bij ROBIN HOOD en in de geschiedenis van de SCHATKAMER VAN RHAMPSINITUS (Herodotus, beek II). In dit laatste verhaal deinst de dief er niet voor terug het hoofd van zijn medeplichtige broer af te houwen, een lijk te stelen, dat bewaakt wordt door en aantal schildwachten en een dode een arm af te snijden. Doch...

> Wanneer dit alles de koning ter ore gekomen was, stond hij verbaasd over de geslepenheid en de durf van die mannen; en tenslotte liet hij in het ganse rijk een proclamatie bekend maken, waarin hij de misdadiger vergiffenis schonk en hem zelfs een grote beloning zou geven, indien hij zich kenbaar maakte. De dief, betrouwend op de belofte, begaf zich naar het paleis van de koning; en Rhampsinitus bewonderde hem zeer en gaf hem zijn dochter tot bruid, zeggende, dat hij de wijste aller mensen was, want dat de

> Egyptenaren boven alle andere volkeren stonden, doch hij boven de Egyptenaren.

Dit alles moest in die tijden zo gebeuren, omdat de wetten afhingen van de willekeur van één of van enkele verdrukkers, en omdat ze bovendien nog op de meest brutale wijze werden toegepast. Eens de politiemacht georganiseerd, krijgt het detective-story een betere toekomst.

II
Hermandad komt ter hulp

We mogen aanstippen dat, zelfs nog heden ten dage, de volle bloei van de speurdersverhalen in de Angelsaksische landen te vinden is. Het is tevens bemerkenswaardig dat een Engelse menigte bij een opstootje steeds de zijde van de mannen der wet zal kiezen. Het Britse wetboek met zijn traditie van sportiviteit en 'fair play' ten opzichte van de misdadiger, is bizonder vruchtbare bodem voor de productie van detective-verhalen. Het laat voldoende bewegingsvrijheid aan het opgejaagde wild, en laat toe te zorgen voor een vinnige, opwindende jacht, rijk aan afwisselende gebeurtenissen.

Ook in Frankrijk, alhoewel de straatagent daar minder geeerd wordt dan in Engeland, is de speurdersbrigade bewonderingswaardig georganiseerd en staat ze zeer hoog in aanzien. Frankrijk levert veel detective-verhalen, alhoewel toch percentsgewijze minder dan de Engels-sprekende naties.

In de Zuideuropese staten is de wettelijke macht echter minder graag gezien. Het detective-story is er dan ook niet zo in trek.

De populariteit van het detective-verhaal in verband met de politieorganisatie werd duidelijk geschetst door LION FEUCHTWANGER in zijn radiotoespraak gedurende zijn bezoek aan Londen in 1927. Terwijl hij de smaken van het Engelse, het Franse en het Duitse publiek met elkaar vergeleek, stelde hij vast dat de Engelsman grote aandacht besteedt aan de uiterlijke details van mensen en dingen. Hij houdt van stoffelijk juistheid in de boeken die hij leest. De Duitser en de Fransman, elk in verschillende graden, hechten minder belang aan materiële juistheid dan aan psychologische. Het is dus logisch dat het detective-verhaal, waarin het opsporingsproces steunt op voet- en vingerafdrukken en bloedsporen, aan tijd en plaats veel belang hecht en de karaktertekening tot losse, ruwe trek-

ken reduceert meer in de smaak valt bij de Angelsaksers dan bij de Fransen of de Duitsers.

Wanneer we deze twee factoren - smaak en organisatie van het politiewezen - tezamen nemen, wordt het duidelijk waarom het detective-story zo lang op zijn uiteindelijke opbloei heeft moeten wachten. Dit gebeurde dan eindelijk in het eerste deel van de 19e eeuw. Omstreeks het midden van die zelfde eeuw kwamen de eerste merkwaardige voorbeelden van het speurdersverhaal te voorschijn.

De betekenis van voetsporen en de noodzakelijkheid van wetenschappelijke controle evenals het belang van de alibi's werd reeds vroeg begrepen. Bij ontstentenis van een doelmatige speurpolitie werd het onderzoek gewoonlijk gedaan door private personen, onder aansporing van de lijkschouwer. Een merkwaardig geval dat leest als een roman van Wills Crofts was dat van R. CONTRA THORNTON in 1818.

Vôôr het oprichten van een georganiseerde politiemacht moet er in Londen reeds zoiets bestaan hebben als een voorloper van Scotland Yard. De leden van deze organisatie - als we het zo mogen noemen - die min of meer officiëel was, werden ‘Bow Street Runners’ genoemd. Ze waren bestendig in nauw contact met dieven en andere misdadigers, veel meer dan de moderne detectives. Hun hoofdkwartier was boven een café van verdachte reputatie, ‘The Brown Bear’, in Bow Street. Hoe de Bow Street Runners voor het door hen geleverde gevaarlijke speurwerk vergoed werden is niet erg duidelijk. De moderne auteur JEFFERY FARNOL schreef een zeer interessant kortverhaal over een paar Bow Street Runners en publiceerde het in ELLERY QUEEN'S MYSTERY MAGAZINE. De titel van dit short story is FOOTPRINTS (ELLERY QUEEN'S MYSTERY MAG., Vol. 8 No 32, July 1946, blz. 80).

In OLIVER TWIST beschrijft Dickens ook twee ‘officers from Bow Street’:

> De man die aan de deur geklopt had was een struis heerschap, niet te groot, ongeveer vijftig jaar oud, met glimmend zwart haar dat zeer kort geknipt was, bakkebaarden, een rond gezicht en doordringende ogen. De andere was een roodharige, knokige kerel, met kaplaarzen aan. Hij had een onheilspellende uitdrukking op het gelaat en een dreigende, bijna sinistere neus.

Hun namen waren Blathers and Duff, terwijl die van Jeffery Farnol Jasper Shrig and Richard Roe heten. Shrig is een gezapige, whiskey-drinkende Londenaar. Zijn vriend Roe streed mee in Waterloo en moest daar zijn rechterhand achter laten. Wan-

neer ze samen gezellig bij het open haardvuur zitten te wachten op de dingen die komen zullen, zegt Shrig:

> ‘Bij zulke feestelijke gelegenheden als deze hier,’ mompelde Mr. Shrig, ook in het vuur starend, ‘wanneer ik om zo te zeggen zwem in het genot van een pijp, een goed glas en het gezelschap van mijn beste kameraad, moet ik steeds weer aan lijken denken.’
> ‘God!’ riep de korporaal verrast uit. ‘Waarom, Jasper?’
> ‘Omdat ik, Dick, spijts de dreigende aanwezigheid van talrijke knotsen, messen, kogels, stroppen en andere moordwapens, voorlopig nog ver van een lijk ben. Waarvoor ik dan ook zeer dankbkaar ben. Maar nu we het toch over lijken hebben, Dick.’
> ‘Maar Jasper... ik heb het er helemaal niet over.’

* * *

Bij hogervermelde argumenten kunnen we er nog een ander voegen. In de 19e eeuw begonnen de onmeetbare en ononderzochte gebieden op een verbazende wijze in te krimpen. De telegraaf cirkelde rond de wereld; treinverkeer bracht afgelegen oorden in contact met de bschaving; foto's toonden aan iedereen de wonderen van vreemde landschappen, volkeren en dieren. De wetenschap herleidde hetgeen oorspronkelijk voor een wonder gehouden werd tot chemische en physische natuurverschijnselen. Opvoeding en een deugdelijk handhaven van de orde maakten stad en land voor de gewone mens veiliger dan ze ooit geweest waren. In plaats van avonturiers en roofridders zag het volk de dokter, de wetenschapsman, de politie als redder en beschermer optreden. Maar indien men de hekserij niet langer kon vervolgen kon men toch nog altijd jacht maken op een moordenaar; wanneer de gewapende eskorte bij het reizen minder noodzakelijk was geworden, had men nu de scheikundige nodig om de brouwsels van de giftmenger te onderzoeken. De detective treedt op als beschermer van de zwakken, als weerder van het kwaad... Het is de laatste in de reeks van de populaire helden, een waardig opvolger van Roeland en Lanceloot.

In 1829 werd in Londen de eerste officiële politiemacht opgericht door Sir Robert Peel. De agenten noemden men daarom in die tijd de ‘peelers’.

III
Edgar Allan Poe, vader van Auguste Dupin

Alvorens de geschiedenis van de detective-literatuur verder te beschouwen, zullen we eerst de vijf verhalen van POE een weinig aandachtiger bekijken. In deze verhalen ligt immers zoveel van haar latere evolutie verscholen. Poe legde er de werkwijze in vast, volgens dewelke het grootste deel van de detective-literatuur opgebouwd is.

In de drie geschiedenissen over Dupin, Poe's detective, vinden we de formule van de zonderlinge en knappe, private speurder, wiens doen en laten opgetekend wordt door een, soms weinig snuggere vriend, die een grote bewondering voor hem koestert. Van Dupin en zijn ongenoemde kronijker vertrekt een lange lijn afstammelingen: Sherlock Holmes en zijn Dr. Watson; Martin Hewitt en zijn Brett; Raffles en zijn Bunny (aan de misdadige kant dan); Thorndyke en zijn verscheidene Jardine's, Anstey's en Jervissen; Hanaud en zijn Mr. Ricardo; Hercule Poirot en zijn Kapitein Hastings; Philo Vance en zijn Van Dine.

Het is niet te verwonderen dat deze formule op zo grote schaal gebruikt werd, want ze maak thet de schrijver wel gemakkelijk. De bewonderende satelliet kan lovende uitdrukkingen uiten, in verband met de vindingrijkheid tijdens het onderzoek aan de dag gelegd, die niet zouden passen in de mond van de auteur, daar hij dan onrechtstreeks zijn eigen knapheid in de bloemetjes zou zetten.

De lezer, zelfs indien hij niet zo pienter is als de schrijver, is toch gewoonlijk een klein beetje knapper dan Watson. Hij ziet een beetje verder dan de vriend van de speurder. Hij doordringt, tot op een zekere diepte, de wolk van geheimzinnigheid waarmee de detective zich omringt. ‘Aha!’ zegt hij tot zich zelf, ‘de doorsneelezer wordt verondersteld niet verder te zien dan Watson. Maar de schrijver heeft buiten MIJ gerekend. Ik ben hem te slim af! Mij heeft hij niet beet.’ Doch hij weet vaak niet dat hij bij de neus genomen wordt en de schrijver hem tenslotte toch nog beet heeft: hij vleit de lezer om bij hem een wit voetje te krijgen. Want, alhoewel de lezer er aan houdt misleid te worden, zegt hij toch ook graag: ‘Heb ik het je niet gezegd? Ik heb het wel vooruit geweten, dat het zo in de haak zou zitten.’

En dit voert ons naar het derde grote voordeel van het Holmes-Watsonsysteem: door de gebeurtenissen te beschrijven zoals Watson ze te zien en te horen krijgt, kan de auteur de schijn

van oprechtheid bewaren, terwijl hij toch de sleutel van de bewijsvoering voor zich zelf houdt, daar hij dikwijls feiten kent, die de lezer niet weet. En dit is wel van het allergrootste belang. Het sluit de ganse, soms weinig openhartige, moraal van het detective-story in zich. We komen hierop later terug, doch willen vooreerst enkele interessante types en formules beschouwen, die voor het eerst bij Poe verschijnen.

De persoonlijkheid van Dupin is excentriek, en, gedurende verschillende literaire generaties was excentriciteit zeer in de mode bij de detective-helden. Dupin had de gewoonte van overdag de luiken van de ramen te sluiten. Hij zat dan te lezen of te dromen bij het geheimzinnig-flikkerende licht van sterk geparfumeerde waskaarsen. 's Nachts ging hij de straat op om te wandelen en te genieten van ‘de oneindige variëteiten der geestelijke ontroering’. Hij verbaasde zijn vrienden door hun gedachten te lezen en had een ingewortelde verachting voor de werkwijzen van de politie.

Sherlock Holmes heeft voor het grootste deel Dupin's eigenschappen overgenomen. Hij verving kaarslicht door cocaïne, ‘sjek’ en vioolspel. Hij is menselijker en sympathieker dan Du pin en heeft het grootste eerbewijs waarmee de literatuur een fictief personage kan vereren, veroverd: hij is in de taal opgenomen. Meer nog dan bij Dupin het geval was, beïnvloedde hij zijn volgelingen en maakte hij de traditie van de excentriciteit onontbeerlijk. Een detective moest voortaan een zonderling zijn, of er toch minstens enkele zonderlinge gewoonten op na houden, die hier en daar wel eens gaan lijken op ‘tics nerveux’ of ‘bad habits’. Soms is hij oud, zoals Baroness Orczy's ‘Old Man in the Corner’, wiens typerende gewoonte het is voortdurend koordjes te knopen. Soms rond en onschuldig als ‘Father Brown’ of ‘Hercule Poirot’. We hebben daar ook Sax Rohmer's ‘Moris Klaw’, in THE DREAM DETECTIVE, met zijn hoog voorhoofd en zijn takje verbena. En de grote doctor ‘Thorndyke’, misschien wel de knapste detective uit de literatuur. Hij is vol van een uiterlijke bonhomie, maar innerlijk is hij een even groot zonderling als de anderen en zijn stokpaardje is de groene onderzoekskist, vol wetenschappelijke instrumenten, waaronder zo maar eventjes een miniatuur-microscoop. ‘Max Carrados’ is blind; ‘Old Ebbie’ draagt een jas van konijnenvel en ‘Lord Peter Wimsey’, een creatie van Dorothy Sayers, is dol op incunabelen en een fijnproever van wijnen.

Na deze liefde voor het zonderlinge moest er natuurlijk een reactie komen. Er bestaat een sterke moderne tendens om detective-figuren te scheppen, die uitmunten in gewoonheid. Het kunnen welopgevoede gentlemen zijn zoals A.A. Milne's ‘Anthony

Gillingham’ of journalisten, lijk Gaston Leroux' ‘Rouletabille’, of ze kunnen zefs tot de politiemacht behoren, zoals Wills Crofts' ‘Inspector French’, de helden uit de romans van A.J. Rees' en J.R. Watson, Steeman's ‘Commissaire Voroborischek’ en ‘Inspecteur Landers’, Meester A. Roothaert's ‘Piron’ en zelfs de fameuze ‘Inspecteur Robert’ van de minder-kwaliteit Invanov-lectuur, hier te lande zo goed bekend.

Een ogenblik willen we nog stil blijven staan bij A.J. Rees en J.R. Watson, die in Nederlandse vertaling zo goed als onbekend zijn. Ze schreven samen wel-doordachte verhalen met een pijnlijke stiptheid, die bewijst dat ze van het politie-apparaat door en door op de hoogte zijn. Ze vermijden nochtans de droogheid, die zou kunnen voortvloeien uit een té getrouw optekenen van de officiële procedure.

* * *

Er zijn ook vrouwelijk detectives geweest, die we vinden bij Anna Katherine Green, Barones Orczy, C.R. Sims, Valentine, Richard Marsh, Arthur B. Reeve, e.a. Doch over 't algemeen hebben ze niet veel bijval gehad. Om de vrouwelijkheid van karakter van hun speurders te handhaven, zijn de auteurs genoodzaakt hun onderzoek zo intuïtief te maken, dat ze de kalme gang van een logische redenering, die we immers zo graag in onze detective-lectuur aantreffen, teloor laten gaan. Ofwel zijn de vrouwelijke detectives actief en moedig en staan erop het gevaar te tarten, doch ze lopen daarbij vaak hun mannelijke collega's in de weg, die belast zijn met het officiëel onderzoek.

Ook het liefdeleven schijnt van te grote betekenis in hun levenshouding, en dit is niet te verwonderen, want ze zijn allen jong en mooi. Het is moeilijk aan te nemen, dat deze charmante schepsels in staat zouden zijn ingewikkelde criminele problemen uiteen te rafelen, wanneer ze slechts om en bij de één en twintig zijn, wijl hun mannelijke collega's gewoonlijk genoodzaakt zijn te wachten tot hun dertig of veertig alvorens naam te kunnen maken als experts. Waar doen ze al hun kennis op? Niet in hun persoonlijke ervaring, want ze zijn dikwijls de onschuld zelve. Ogenschijnlijk is het allemààl intuïtie. In boeken waar de detective amateur is, werd er met gunstiger gevolg gebruik van vrouwen gemaakt. Veelal vinden we ze dan in de familiekring waar de misdaad gebeurt, als leden van die familiekring of als huisvriendinnen. Evelyn Humblethorne uit IN THE NIGHT van Lord Gorell, is een detective van deze scort, en ook Joan Cowper uit THE BROOKLYN MURDERS van G.D.H. en M. Cole. Wilkie Collins, die zeer sterk onder de indruk was van verstandelijk ontwikkelde vrouwen, deed twee pogingen om vrouwelijke speurders te verwerken in NO NAME en THE LAW

AND THE LADY. Veel bijval heeft hij er echter niet mee mogen oogsten.

* * *

We mogen dit hoofdstuk niet besluiten zonder een woordje te wijden aan de eigenaardige en belangwekkende ontwikkeling van de detective-fictie die verhalen heeft voortgebracht als ADVENTURES OF SEXTON BLAKE en dergelijke cyclussen. Het gaat hem hier om de Holmes-traditie, doch aangepast aan de leeftijd van de schooljongen en vermengd met het avonturiers-type Buffalo Bill. De boeken werden samengesteld door verscheidene schrijvers, die elk een reeks personages voor eigen rekening namen, gegroepeerd rond een centrale en steeds terugkerende groep, bestaande uit Sexton Blake en zijn jeugdige assistent Tinker, hun komische hospita Mrs. Bardell en hun Bulldog Pedro. Zoals te verwachten is verschillen de kwaliteiten van het schrijven, en van het intrige en de uiteenrafeling daarvan, aanmerkelijk van de ene auteur tot de andere. De beste onder hen komen met buitengewone vindingrijkheid, geweldige actie en vruchtbaarheid in intrige en uitwerking voor de dag. Desniettegenstaande lopen de centrale figuren met voldoende homogeniteit doorheen de verhalen. Blake en Tinker zijn minder intuïtief dan Holmes, waarvan ze zonder enige twijfel rechtstreekse afstammelingen zijn, wat hun adres - ze wonen in Baker Street - reeds aantoont. Ze zijn onbezorgd en roekeloos bij hun werk; niet ongevoelig voor persoonlijk heroïsme en in-de-bloemetjes-zetterij en eenvoudig en menselijk in hun emoties. Wat werkelijk interessant aan deze verhalen is: dat ze misschien op weg zijn om de basis te leggen van een zeer moderne nationale folklore. Wellicht worden ze het middelpunt van een cyclus van losjes met elkaar verbandhoudende romances op Arthuriaanse wijze. Hun betekenis in de volksliteratuur en -opvoeding zou een wetenschappelijk onderzoek ten volle waard zijn.

(Fragment uit: ‘Honderd jaar Detective-Story.’)

René Metzemaekers

Uit mijn dagboek

29-7-49

Zij die de dichtkunst graag zien verlopen langs ontwikkelingsbanen die ze zelf vooropzetten, die met zichtbaar kennersgenoegen aan hun onfeilbaarheid gaan geloven wanneer een dichter toevallig de door hen voorspelde richting inslaat, die daarom ongeduldig durven doen indien een muzekind meent een verkeerde baan te moeten bewandelen, en die zeker wrevelig worden indien een rijpingsproces niet zijn beloop krijgt binnen de door hun ervaring rijpelijk toegemeten tijd, zullen bij de nieuwe bundel van BERT DECORTE: **Aardsch Gebedenboek** (Orion) voor een aantal niet gemakkelijke gewetens- en andere tactische problemen staan. Want Bert Decorte, die dubbel en dik bewezen heeft een hele klepper te zijn, is het veiliger niet zo maar brutaal op de vingers te tikken.

Het ‘geval’ Bert Decorte, in quasi officiële versie, is even kostelijk als zovele andere literaire ‘gevallen’. De zeer begrijpelijke menselijke classificatie- en vereenvoudigingsgeest, ons aller zware last, heeft ook voor hem met broederliefde een bedding klaargemaakt waarlangs het toch maar betamelijk zou zijn dat hij zich zou bewegen. Decorte, moet men weten, zocht nl. tot nutoe zijn eigen vorm. Stel u voor dat deze wonderknaap, deze ‘sterkste vormkracht die we sedert lang bezaten’, na het verschijnen van meer dan een half dozijn bundels nog steeds de hem passende uitdrukkingswijze niet heeft ontdekt. Hij begon met dronken-ruiter-verzen à la Rimbaud, daarna kwam hij tot bezinning en goot de vrucht hiervan in driemaal vierentwintig sonnetten. Gewichtig ogenblik, volgens de kenners. De derde keer zou de goede zijn: na de bezinning zou de echte, oorspronkelijke Decorte te voorschijn treden. Mis. Weer vond hij een nog oudere vorm en leunde er bij aan. We kregen ‘Refreinen’. Het werd bedenkelijk. De critiek fronste de wenkbrauwen. Zou Decorte soms een vreemde moule **nodig hebben** en niet in staat zijn met eigen vleugels te vliegen? Gelijktijdig vertaalde hij Baudelaire en iets later Villon. Het waren echter, vooral bij Baudelaire, veeleer omzettingen waarin hij heel duidelijk Decorte bleef. Dit kon een vingerwijzing zijn, doch er werd weinig acht op geslagen. Ja, het geval Decorte vond men met de dag bedenkelijker. Doch hetgeen hierbij merkwaardig was: nergens werd deze ‘navolger’ enig epigonisme verweten. De overtuigingskracht van zijn vers, die zelfs door de minst geschikte critikus kon aangevoeld worden, behoedde hem voor zulke misprijzende benaming.

Na de oorlog, waarin deze problemen op de achtergrond geraakten, dook de tradiotionele Decorte-formule weer op en men vroeg zich knusjes af of thans eindelijk het ogenblik zou zijn aangebroken dat hij op eigen vleugels een ongeëvenaarde vlucht zou aanvangen. Want dat deze vlucht inderdaad ongeëvenaard zou zijn, was de dichter aan zichzelf, aan de voorspellingen en het lang geduld der critiek in gemoede toch wel verschuldigd.

Hier ligt dan 'Aardsch Gebedenboek', en, helaas voor de critiek, het is weer mis. Een eigen manier van vliegen heeft hij nog niet gevonden. Wel tracht hij zich opnieuw te vernieuwen, maar hij grijpt hiervoor nog verder terug in de tijd, naar het Middeleeuws lied, zodat ik me bezorgd afvraag of de critiek het ditmaal niet te bar zal vinden dat hij haar meer dan engelachtig geduld zo schromelijk ongegeneerd op de proef blijft stellen. Deze bundel is bovendien zeer disparaat. Eerst de bekende Decorte in de balladen. Het 'Lang en leerzaam lied van de martelaar' toont de nieuwe Decorte naar Middeleeuwse trant, en de 'Kleine Catechismus zonder uitleg' een soort didactisch-lyrisch mengsel van beide. Oud en nieuw samen dus. Overgang? En inspireert hij zich morgen wellicht, de lijn achterwaarts in de tijd voortzettend, aan het Germaans heffingsvers? Met die man is alles mogelijk.

Ikzelf echter, ik wens maar één ding: dat Decorte in de toekomst even schitterend bestaande vormen blijve hanteren als hij het in het verleden deed. Dan mag hij voor mijn part nooit de officiële eigen vorm vinden. Men verwijt hem andermans vleugels te gebruiken. Indien het waar is gebruikt hij ze schitterend naar eigen zwier, maar wat een verwijt is dat? Hoeveel dichters der laatste tien eeuwen hebben één werkelijk nieuwe vorm gevonden? Verwijt men Kloos dat hij sonnetten schreef? Decorte gebruikt toch, zoals iedereen, gekende, beproefde patronen en giet er zijn volledige eigen persoonlijkheid in. Of moet hij misschien zwijgen omdat hij toevallig geestesverwantschap bezit met de grote Villon? De taalscheppende kracht en vaardigheid die hem toelaten in verschillende moeilijke gedichtentypen uit te blinken, zijn juist een bekoring te meer van zijn poëzie. Wie verwijt de taalschepper Villon dat hij tevens taalacrobaat is? Het is bovendien toch op zijn minst eigenaardig dat Decorte, die zogezegd aan chronische formele crisissen lijdt, die zogezegd er niet in slaagt zijn eigen weg te vinden, een onzer markantste dichterlijke persoonlijkheden is, wiens vers men onmiddellijk aan onnavolgbare Decortiaanse toetsen herkent, en dat de bundels van deze dolaard stuk voor stuk zoal tot de goede en beste behoren die de huidige Vlaamse poëzie kan aantonen.

Ook dit ‘Aardsch Gebedenboek’ bevat weer een heel aantal zeer goede gedichten, die mede aan de spits staan van onze productie van vandaag. Het half dozijn balladen zijn in globo de beste die hij schreef, breed van adem, dieplaaiend van gevoel, zwellend van vormenrijkdom. Ze zijn een kloeke akt van liefde aan het aardse leven, zijn stoere vreugden en gezonde wellusten, al is ook de smart de temperaar ervan. Het ‘Lang en leerzaam lied’ is een poging, in haar geheel geslaagd, slechts in zekere gedeelten mislukt, om de oude volksballade nieuw leven in te blazen. Het zijn echter zekere gedeelten uit de ‘Kleine Catechismus’ die mij het meest bevallen. Er staan weliswaar banaliteiten in, maar in de goede stukken, in ‘De Morte’ vooral, komen onvergetelijke gedichten voor, die een serene wijsheid uitdrukken en een vanzelfsprekende grootheid ten overstaan van leven en dood. De estheten zullen deze naakte verzen weinig smaken, de kunstenaars zullen in deze schijnbare ongekunsteldheid de ware kunst herkennen, en elk waarachtig mens zal door deze simpele regels aangegrepen worden. Hier en in het ‘Lang en leerzaam lied’ schijnt Decorte te evolueren naar de objectiviteit, die levensaanvaarding en levensexpressie is. Is de tijd der belijdenissen voor hem voorbij? Is dit de zang ‘eenzelvig met het leven’ waar hij in ‘Een stillere dag’ reeds naar trachtte? Is dit het blijven laaien van de kraterkern, nadat de lava gedoofd is (ibid.)? En is hier het echte nieuwe geluid van deze poëzie te vinden? Is het er de uitkomst van en het element dat haar toekomst zal bepalen? Ik zal er niet naar vissen, maar met gerust geweten genieten van hetgeen de dichter me geeft.

Laat hem maar van steunpunt tot steunpunt naar hartelust capriolen maken zoveel het hem lust, indien zijn natuur hem dit voorschrijft. Wie weet vindt hij toch niet eens het nieuwe toverwoord, maar dan op een tijd, naar ik heimelijk hoop, dat de critiek het opgegeven heeft het van hem te verwachten. Maar dat is niet eens nodig.

20-8-49

In het woord vooraf van zijn boek **‘Notre Stendhal’** schrijft **Jean Davray:**
‘L'homme... n'est-il pas plus attachant que l'oeuvre? sans doute ne nous inquiéterions-nous point de lui s'il n'avait écrit Le Rouge et le Noir et la Chartreuse, mais, ayant admis que ce sont là des chefs-d'oeuvre, n'est-ce pas la personne même de leur auteur qui nous absorbe et nous passionne plus que ces oeuvres elles-mêmes?’. En wat verder ‘Paul Valéry prétendait que l'oeuvre seule d'un homme peut être sujet d'étude et non pas sa vie. Comme il se trompait! Comment comprendre les romans de Stendhal si l'on ignore leur

auteur? Comment porter un jugement sur Julien, sur Fabrice... si l'on ignore Beyle?'.

Na de lectuur van zulke nonsens had ik nog weinig lust het boek verder te lezen. Ten slotte heb ik het dan toch maar gedaan, ten eerste omdat een natuurlijke nieuwsgierigheid me ertoe dreef over Stendhal iets naders te vernemen, en ten tweede wou ik zien of Davray in staat zou zijn zijn beweringen te staven, en me over de mens Beyle iets meer zou leren dan ik uit Stendhals werk reeds wist, waardoor dit werk plots een groter interesse zou krijgen. Welnu, alles, maar absoluut alles wat Davray over Beyle weet te zeggen haalt hij letterlijk uit Stendhals werk en correspondentie. Hij bepaalt er zich toe een goed ensemblier te zijn. Het is een kleine verdienste. Zijn boek biedt een aangename verpozing. Meer waarde bezit het niet. In zijn geval is het juist de Chartreuse en Le Rouge et le Noir die het interessant maken, en hoegenaamd niet omgekeerd zoals de auteur beweerde.

Deze auteur denkt nu ook zonder twijfel dat hij een litteraire studie heeft geschreven, dat hij aan letterkundige ontleding heeft gedaan. Dat herinnert me aan hetgeen Julien Benda nog onlangs in 'Le Soir' schreef, nl. dat het wel een ziekte van deze tijd schijnt te zijn litteraire studie te verwarren met biografie, en te menen dat men kunst ontleedt wanneer men eenvoudig met iets anders bezig is nl. met psychologie. Idem voor de lezer.

Het werk van Davray is tenslotte een van die menigvuldige boeken die tot de vervlakking van de geest bijdragen omdat ze zo verleidelijk gemakkelijk zijn. Soms bevliegt me de lust om uit mijn bibliotheek alle soortgelijke werken te verbannen en alleen oorspronkelijk werk te behouden. Daar heeft men al wat men moet hebben en is men verplicht zelf de kost te kauwen. En op zelf kauwen komt het aan.

28-8-49

Tweehonderd jaar geleden werd **Goethe** geboren.

Moest ik het werk van één mens mogen meenemen naar een eiland, (de testvraag) ik zou zonder aarzelen Goethe nemen. Hij is compleet. Shakespeare heeft schitterender facetten, is wellicht meer instinct-genie, natuur-genie, Goethe is echter het heelal.

29-8-49

Deel IV van **Van de Woestijne** is aangekomen en ik ben direkt aan het lezen gegaan. Het is echt 'een fieste' zoals Pallieter zei, al die onvindbare teksten van onze grote man.

Ik las over **Van Langendonck.** Van Langendonck die voor

ons het grootste deel van zijn pluimen heeft verloren. Die we dankbaar herdenken om de edele rol die hij gespeeld en de invloed ten goede die hij gehad heeft, maar wiens werk niet meer voldoet aan de eisen die wij aan de dichtkunst stellen.

Het is ontroerend te zien met welke verering Van de Woestijne over hem schrijft en het is ook niet verwonderlijk vast te stellen dat deze verering voor de mens de kunstenaar ten goede komt. Ik veronderstel dat de ouderen, die in eenzelfde verering zijn opgegroeid Van de Woestijne's oordeel volkomen zullen onderschrijven (uitgenomen enkele schuchtere restricties die hij toch maakt misschien), dat deze verzen voor hen geheel anders klinken dan voor ons, omgeven van een atmosfeer van onweerstaanbare ontroering.

En waarom zou wat wij nu minder goed vinden, in een later tijdperk niet opnieuw bewondering en liefde kunnen verwekken? Het is altijd zo gegaan. Niemand heeft de waarheid in pacht en mag zich aanmatigen absolute rechter te spelen. Alleen de tijd kan uiteindelijk beslissen.

Van uit een ander standpunt bekeken is het een genot deze Van de Woestijne te lezen. Ziedaar critiek die me over de critikus evenveel leert als over de besprokene. En die me vooral over het wezen van de kunst en Van de Woestijne's opvattingen hierover gedurig inlicht. Die vol flitsende opmerkingen zit en op de hoek van elke bladzijde diepe en soms verrassende vergezichten opent. Vb. ‘Het is misschien onze enige veiligheid, van ons dichters, dat er niets meer te ontdekken valt.’ - ‘Humor: bloem in het knoopsgat der echt-scheppende naturen, der voorbestemde veroveraars, en het teken van hunne verkoren macht.’ - ‘...de grote motieven - ik heb ze gemeenplaatsen genoemd...’ - ‘Als alle dichters - waarom het over het hoofd gezien? - is P.V.L. een abnormale;’ enz., enz. Indien men tijdens de lectuur alles wou aantekenen zou men het potlood niet uit de hand mogen laten.

22-9-49

Dit jaar was ook een **Racine**-jaar en daarom heb ik deze zomer de toneelwerken van Racine, vanaf Andromaque, herlezen of ook voor de eerste maal gelezen. Ik heb daarbij al gedaan wat ik kon om objectief te blijven, hetgeen met een beroemd auteur als Racine niet altijd gemakkelijk is. Beantwoordt zijn roem nu aan zijn werkelijke waarde?

1° De bouw van deze toneelstukken benadert de volmaaktheid. Alles is er: logische lijn, geen vertraging, elk woord op de ontknoping af, meesterlijke exposities, geen bedrijf zonder onverwachte wending, zonder verrassende ontwikkeling, zonder sensatie, en dit zonder deus ex machina, gebaseerd op de ontwikkeling der karakters zelf. Het geheel evenwichtig en meester-

lijk afgewogen. Racine is een bouwmeester van allereerste gehalte. Daarom zal zijn toneel ook wel blijven.

2° De taal van Racine beantwoordt eveneens aan de roep waarin ze staat. Ik zal al de bekende epitheta waarmee ze vereerd wordt niet herhalen. Ze is werkelijk pure honing. Alleen mag men er niet te veel ineens van nemen. De perfectie, 'à jet continu' vermoeit. Niet alleen van zuiverheid, zoetvloeiendheid en helderheid is ze een model, maar ze is bovendien meesterlijk synthetisch. Racine is wel de kunstenaar bij uitstek om in één regel een ganse scène, een gans bedrijf, soms een gans stuk samen te vatten. Zo resumeert Phèdre in één kreet heet het treurspel waar ze uitroept:

> Hippolyte est sensible, et ne sent rien pour moi!
> Zulke regels zijn legio.

3° Ondanks dit alles blijven er slechts twee treurspelen in mijn geheugen leven: Andromaque en Phèdre. Athalie komt daar niet ver onder maar wordt voor mij verknoeid door de figuur van een sinistere fanaticus als Joad. Niet omdat ik als hoofdpersoon geen fanaticus zou verdragen, maar omdat deze man in de bedoeling van zijn schepper moet doorgaan als het hoge toonbeeld van priesterlijke waardigheid. Ik heb veel meer sympathie voor Athalie, die veel menselijker is, ondanks haar euveldaden, en het zou me niet verwonderen indien ook Racine deze gevoelens had gekoesterd. Hij heeft haar in alle geval veel fijner genuanceerd dan het soort bruut dat dit werk beheerst.

De andere treurspelen, buiten Andromaque en Phèdre, vallen meer in de schaduw. De personages zijn meer conventionele marionnetten dan levende wezens. Ze laten me in de grond onaangeroerd. Vooral de mannelijke personen. Ze zijn trouwens in elk stuk dezelfden, elk een trouwe calcque van de vorige, mits een paar decorwijzigingen, en eveneens in elk stuk beheerst door het conventionele beeld van een koning, een papieren Louis XIV, begaafd met alle kwaliteiten, en beaat aangegaapt, het wierookvat vooruit. Voor de vrouwen, Racine's enige lievelingen en zijn reden van bestaan als treurspeldichter, moeten we meer schakeringen aanwenden. Een Bérénice is niet zonder een subtiele poëtische bekoring, maar doorgaans zijn hun charmes niet sterk genoeg om ons blijvend aan te grijpen, en ze vermogen het niet het stuk waartoe ze de aanleiding vormden, tot een meesterwerk op te heffen.

In Andromaque en Phèdre vermogen ze dat wel. In het eerste stuk zowel, en misschien nog meer Hermione, dan Hectors weduwe zelf. Doch Phèdre is voor mij veruit Racines meesterwerk en een der meesterwerken van alle tijden. Racine op zijn hoogtepunt en dit in alle onderdelen van het drama. Men voelt het tot in de kleinste onderdelen en vooral in het ritme en de

pracht van de taal, dat hij, in het bezit van al zijn mogelijkheden, onder hoogspanning is gekomen, dat hij, tegelijk bezield en zelfzeker, **het** levensmoment beleeft waar hij **de** greep doet naar het voor hem hoogst bereikbare.

Phèdre toont ons wat men met één thema: de geheime roerselen van de vrouwenziel, en met één middel: een tot in het geniale uitgepuurde taal, kan bereiken. Racine heeft werkelijk met zeer beperkte middelen onbeperkte schoonheid geschapen. In Phèdre heeft hij het uiterste van zijn kunnen bereikt. Het is dan ook niet verwonderlijk, afgezien van alle overige omstandigheden, dat hij daarna zweeg. Méér kon hij op dat ogenblik niet geven. Hij had het verstand en de moed op zijn hoogtepunt afscheid te nemen.

27-9-49

In Paradisum gelezen, de derde roman van Marnix **Gijsen.** Na Joachim is het een ontgoocheling. Zelfs na Telemachos toont het nog een sterke regressie. Joachim was de geslaagde meesterlijke worp, groots van opvatting en uitwerking, breed van vlucht, spannend van symboliek, gebald van stijl, vol van de doem der noodzakelijkheid, vol ook van zijn oerechte waarachtigheid: groot werk. Telemachos, alhoewel nog even scherp van psychologie, bijna even gebald van stijl, en, me dunkt, even noodzakelijk geschreven, bewoog zich toch op een minder hoog plan (hetgeen niets met het onderwerp te zien heeft), het was de scherp geschreven chroniek van een jeugd en verbleef over het algemeen meer binnen het plan van een persoonlijk geval, Doorlopend zeer interessant, was het toch minder belangrijk dan Joachim. Maar al bewoog het zich dan op een beperkter plan, binnen dat plan bleef het werk van prima kwaliteit, en een der weinige goede Vlaamse romans.

In Paradisum nu is weer de chroniek van een leven. Het bevat afzonderlijke passages van grote schoonheid, de stijl is voortreffelijk en doet me, meer dan in de twee andere werken, ditmaal wèl denken aan de Voltairiaanse stijl van bv. Candide. Doch de bouw vertoont een grote scheur, de ontknoping is in het geheel niet verantwoord, het slot hangt er zo maar aan en doet in ons de indruk opkomen dat het eigenlijk het slot is van een ander boek dat per vergissing aan dit verhaal werd gehangen. Deze fout is helaas in de beoordeling van het werk als geheel van doorslaggevende aard. Dit gezegd zijnde kan ik afzonderlijke gedeelten zeer genieten. De azijn-zoete beschrijving der opvoedingsmethodes der Celestijnen zullen in bepaalde middens nog wel stof doen opwaaien. Ik kon dit gedeelte echter bizonder genieten, daar ikzelf eveneens zes jaren onder het voogdijschap dezer heren heb geleefd. In het

tweede deel staan onverbeterlijke bladzijden over het administratief en politico-economisch gekonkel in een grote havenstad. Het laatste gedeelte zou nochtans veruit het beste zijn, menselijk en tragisch, indien het de natuurlijke ontknoping was van het voorgaande, indien in het voorgaande elementen genoeg aanwezig waren die het aankondigen of op zijn minst aanneembaar maken. Het is helaas niet het geval.

Indien Gijsen zijn romans schreef in de orde waarin ze verschenen was in zijn geval niet de laatste maar de eerste keer de goede. Het zou prachtig zijn indien elk Vlaamse romanschrijver zulk een goede keer één enkele maal kon treffen. Of zelfs maar een Telemachos.

29-9-49

Lanckrock schrijft in 'Vooruit' van vandaag dat de mens te veel leest. Daarmee bedoelt hij dat hij te veel prullaria leest en te weinig goede lectuur.

Dat is natuurlijk juist. Maar zelfs tegen de mensen die niets dan goede lectuur lezen zou ik nog willen zeggen: ge leest veel te veel. Daarmee zou ik bedoelen: ge leest te veel critiek, ge leest te veel **over** een schrijver, een periode, een verschijnsel, enz. en ge leest te weinig scheppend werk. (Natuurlijk reken ik een auteur als Montaigne bij de scheppende kunstenaars). Alleen aan het oorspronkelijk scheppend werk kunt ge u grondig verrijken, alleen het rechtstreekse contact met een scheppende geest kan in u de meest eigen, in hun aard ook scheppende hoedanigheden wakker roepen. Wat anderen daarover vertellen is slechts ersats. Maar ja, ersats verorberen is gemakkelijker dan eerst, en het geeft u zelfs meer pluimen om mee te pronken dan het moeilijke, langzame assimilatiewerk.

Nog iets. Lees de critiek **nadat** ge het werk hebt gelezen. Langs de critiek om zult ge het werk nog eens doormaken en aldus wordt de critiek een middel om het werk een tweede maal te genieten.

Nu heb ik mij natuurlijk de critici op de hals gehaald.

Daar daagt reeds het ganse probleem der critiek, principieel en practisch beschouwd, voor mijn geamuseerde blikken op, maar ik zal er deze maal toch niet op ingaan.

6-11-49

'Le Figaro Littéraire' van gisteren eindigt de publicatie van fragmenten uit de briefwisseling van **Gide** en **Claudel** tussen 1899 en 1926, fragmenten die vooral betrekking hebben op de poging van Claudel om Gide te bekeren. Wat is die Claudel toch een geborneerd fanaticasterke, die vol van zijn eigen wijsheid, de andere zelf niet aan het woord laat komen of niet

luistert, en onverstoorbaar doordraaft over de genade, of als het over de genade niet is, over de duivel en de bekoringen die hij de arme ziel van Gide doet ondergaan. Iemand die Gide alleen in zijn huidige gedaante zou kennen, zou niet begrijpen hoe hij de moeite kon doen toch met zulke nonsens-uitkramende proseliticus in betrekking te blijven.

Ook een paar brieven van **Francis Jammes** aan Gide werden opgenomen. Ze hebben dezelfde bedoeling als de brieven van Claudel uit hetzelfde tijdperk. Doch wat een totaal andere toon direkt! Jammes is nochtans even overtuigd katholiek als Claudel, maar daarenboven een mens, en een mens beheerst door echte ootmoed, waar Claudel er alleen maar de mond van vol heeft, doch in werkelijkheid grenzeloos hoogmoedig is. Van een hoogmoed die in deze parade-ootmoed juist zijn krachtigste voedsel vindt. In lengte van dagen pocht hij in deze brieven met zijn ootmoed en zijn geluk Claudel te zijn. Met welke, misschien onbewuste wellust, ik kan het aannemen, schrijft hij tot zijn ‘pauvre ami’!. In een ander tijdperk had hij een gedroomd inkwisiteur kunnen worden. Onverdraagzaamheid en pretentie heeft hij daartoe in voldoende mate. Nu is hij god zij dank alleen maar belachelijk.

Ook met zijn verklaring over **Goethe** in een speciaal Goethe-nummer een paar weken geleden, van ‘Les Nouvelles Littéraires’. Nadat hij op de vragen van de interviewer geantwoord heeft dat Goethe voor hem niets vertegenwoordigt, dat hij geen enkele invloed op hem heeft gehad, dat noch zijn litterair werk, noch zijn levenskunst hem interesseren, hetgeen allemaal heel goed mogelijk kan zijn, komt in zijn laatste antwoord de aap uit de mouw. Op de vraag: welke plaats schijnt hij u vandaag te bekleden antwoordt hij kleinzielig, met in cauda venenum: Ik weet er niets van en 't kan me niet schelen. Hoe prachtig toont die ‘'t kan me niet schelen’ aan hoezeer het hem feitelijk wel scheelt. De dwerg, die iets groots negeert, omdat hij er niet aan kan. Of, zoals Gide in zijn dagboek opmerkt: un mépris facilement souverain... Tant de volontaire (et instinctive) in-intelligence, ce parti-pris de nier ce que l'on ne peut annexer...’

Nochtans, ook **Léautaud** antwoordt op die zelfde enquête dat hij voor een litteratuur als die van Goethe volledig gesloten is, maar hij zegt dat oprecht, met veel bonhommie zelfs, en zonder het minste venijn, objectief: ‘complètement fermé à cette littérature’. Deze simpele oprechtheid maakt hem sympathiek, iedereen begrijpt dat Leautaud daar niets voor voelt. Punt.

Naar aanleiding van datzelfde nummer zei F.: Dat is in Frankrijk altijd zeer sympathiek dat men in een huldenummer ook dissonanten opneemt. Moest dat in Vlaanderen gebeuren,

dan zou iedereen zich verplicht voelen uitsluitend de loftrompet te steken.' (Ook Larguier wijdt een zeer scherp artikel aan 'La paix de Goethe'). Ik had aan de opmerking van F. niets toe te voegen.

Erik van Ruysbeek.

Boekbesprekingen:

Johan Daisne: 'Met 13 aan tafel, of knalzilver met schelpgoud' - Uitgeverij Electa - Brussel - 1950 - 376 blz.

De recensent van Daisne's oeuvre krijgt geen tijd om op adem te komen. Zopas eindigde een polemiek rond een critiek en daar liggen reeds terug twee werken van Daisne op de schrijftafel.

Voor de zoveelste maal glijd ik dus weg in de specifieke wereld van deze romancier: opgetogen, aangegrepen, smartelijk ontroerd, kortom ik doorleef telkens weer alle stadia van het menselijk avontuur zoals alleen Daisne deze met zijn forse kracht de lezer kan opdringen.

In die zin is het laatste werk van deze prozaïst een verheugende aanwinst. In de elf novellen en twee hoorspelen die in dit boek gebundeld werden vindt men de sfeer van elk vroeger werk van Daisne terug, m.a.w. een nieuwe verzameling van al de kunstenaarspotenties die hij in zijn mars heeft. Doch bijna vanzelf rijst de vraag op of er doorheen dit omvangrijk oeuvre een stijgende lijn loopt. Een vraag waarmede ik niet in het minst verlegen zit omdat voor mij de opgang van Daisne zonneklaar is. Eerst en vooral is er de stijl die steeds meer aangepast is aan het onderwerp. Elk woord, elke zin zijn met de meeste zorg, met bezorgdheid haast, gekozen en passend in het geheel, zodat de criticaster tevergeefs naar een wanklank zal zoeken. Daarenboven blijven de thema's wonderlijk verrassend en treft ons de steeds fijnere techniek van Daisne die nu reeds zo ver is dat hij er volledig in geslaagd is om droom en werkelijkheid te laten vervloeien tot een realiteit die esthetisch en ethisch van het grootste belang is (zijn hoorspelen o.m.). Doch boven alles dient de aandacht gevestigd op de substantiële waarde van deze novellen zelf. Daisne diept meer uit, graaft naar de essenties van het leven en de mens. Hij beperkt zich niet meer met suggestie alleen of met een fladderen rond zijn onderwerp. Integendeel: krampachtig wordt het diepste wezen van alles doorgrond en op meesterlijke wijze gecommenteerd, zodat ik dan ook aan de vele kwaliteiten van Daisne één zeer betekenisvolle eigenschap zou willen toevoegen, n.l. philosophische zin, waardoor zijn werk steeds meer en meer reikt naar de uiteindelijke verwezenlijking van de stelregel die hij bij het begin van zijn literaire carrière had vooropgezet: literatuur uit en voor het leven. Nauwelijks zijn die twee nog te scheiden en alhoewel deze vaststelling mij wil verleiden tot een dithyrambische lofzang wil ik mij nochtans hierbij beperken. Deze constatatie zal immers ruimschoots volstaan voor de lezer die én de

zin van ieder én de correlatie tussen de twee ten volle aanVOELT en beGRIJPT.

Rik Lanckrock

Johan Daisne: 'Kritiek van de kinematograaf' - Uitgegeven door 'De Vrienden van de Toverlantaarn' - Filmclub - Gent - 50 blz.

Ik zal niet beweren dat er geen auteurs bestaan die even knap als Daisne schrijven kunnen, doch onbetwistbaar is het dat er slechts weinig zijn die met zoveel liefde en zoveel overgave schrijven als hij.

Nietzsche heeft eens de kunstenaars de raad gegeven met bloed te schrijven. Daisne heeft - bewust of onbewust - die raad gevolgd. Hij schrijft met warm en levend hartebloed.

Ook in voornoemd werk waarin hij de films die op het filmfestival 1949 te Knokke, waarvan hij de voorzitter was, vertoond werden, de revue laat passeren, vinden wij hem volledig terug als de buitengewoon ontvankelijke kunstenaar die al het bewonderde voor de lezer opnieuw in stralende luister herschept.

Daisne bezit naast zijn groots kunstenaarschap twee uitzonderlijke gaven: de kinderlijk frisse opgetogenheid en het kinderlijk gezonde jubelvermogen.

Daarom klinkt zijn stem zo ontroerend warm en overtuigend als hij handelt over de tover van de zevende kunst.

Daarom evenzeer durf ik dit fraai uitgegeven boekje aanbevelen opdat de filmbewonderaar zich warmen zou aan het begeesterend vuur van Daisne's enthousiaste kritiek.

Rik Lanckrock

'Steendruk-offsetdruk' - Uitgegeven door de Vakgroep Steen- en Offsetdruk en de Nederlandse Bond van Steenen Offsetdrukkerijen en Fotolithografische Inrichtingen - Amsterdam.

In dit werk vinden wij een bloemlezing uit de talloze toepassingen van het vlakdrukprocédé: publiciteit, commerciële producten, artistiek verluchte teksten, reproducties van schilderijen, wetenschappelijke en vakkundige artikels, enz...

Kortom een prachtig uitgegeven studie over alles dat verband houdt met offset- en steendruk.

Dit boek is niet alleen interessant voor vaklui doch voor iedereen die houdt van smaakvolle publicaties. Daarenboven vindt men in dit werk een zeer groot aantal reproducties en photo's die het bezit overwaard zijn.

Het is een feit dat Nederland op gebied van drukkunst en typografische verzorging zeer ver gevorderd is. Ik had trouwens reeds de gelegenheid in deze rubriek hierop de aandacht te vestigen.

In deze uitgave wordt, met medewerking van de meest vooraanstaande Nederlandse ondernemingen, dit alles nog eens op overtuigende wijze bewezen.

Tot zolang de oplage zulks toelaat zijn nog exemplaren van dit sierlijk werk te verkrijgen aan fl. 5 per stuk bij het secretariaat: Weteringschans 86, Amsterdam-C.

Rik Lanckrock

Anna Blaman: 'De kruisvaarder' - Uitgeverij J.M. Meulenhoff - Amsterdam (Voor België: Meulenhoff en C° N.V., St. Lazarusstraat, 78, Brussel) - 107 blz. - Geb. 70 fr.

Bij een bespreking van 'Vrouw en Vriend' heb ik destijds onheuse dingen geschreven over Anna Blaman.

Na lezing van bovengenoemd werk ben ik dan ook gelukkig in zekere zin restitutie te kunnen doen.

'De Kruisvaarder' is me om vele redenen lief: om zijn beknoptheid, zijn gedurfde taal, zijn suggestieve techniek en zijn menselijke problematiek.

De schrijfster heeft hier op zeer persoonlijke wijze een greep gedaan in de levenstragiek van een vijftal mensen. Daar is vooreerst Virginie, die door haar lelijkheid overal wordt uitgestoten, dan is er Louise, een verrukkelijke vrouw die door iedereen om haar schoonheid aanbeden wordt en ten slotte is er Sophia, een sentimentele oudere weduwe. Bij de mannen treden twee figuren op de voorgrond: Wings, een knappe eerste stuurman en Kraaiman, het type van de ouderwetse koloniaal. Op het schip 'De Kruisvaarder', op weg naar Indonesië, komen deze mensen met elkaar in contact en grijpen hun levens in elkaar.

Dit thema is voor Blaman een middel geweest om op aangrijpende wijze haar mensenkennis en levensbeschouwing uit te beelden. Ze wist door te dringen tot de kern van de menselijke natuur en op verrassende manier het gehuichel en het egoïsme van de mens te ontbolsteren.

Alhoewel Blaman met dit werk volledig in het vaarwater zit van de Franse existentialisten is ze er toch in geslaagd het epigonisme te omzeilen. Haar werk is krachtig en persoonlijk. Geen flauwe kul of sentimentele nonsens zoals we het gewoon zijn van vele romancières. Integendeel: haar nietsontziende levensuitbeelding verrast voortdurend door de sterke realistische en oprechte accenten.

Dit belet evenwel niet dat de tekortkomingen die ik reeds in 'Vrouw en Vriend' vaststelde ook in deze roman nog schering en inslag zijn: overdadig karakteriseren, opgeschroefde zinswendingen, pompeuze taal, door elkaar halen van het heden en het verleden, e.d.

Aan een romancière van haar formaat dient echter ruim crediet gegeven.

Rik Lanckrock

Carry van Bruggen: ‘Het huisje aan de sloot’ - Geb. 67,50 fr. - 246 blz. - Uitg. De Wereldbibliotheek - Amsterdam-Antwerpen.

In een vorig nr. van dit tijdschrift drukten wij reeds onze verwondering uit over het feit, dat de Wereldbibliotheek de laatste tijd met minderwaardig werk voor de dag is gekomen. En thans wijst de uitgave van Carry van Bruggen's ‘Het Huisje aan de Sloot’ (15de druk!) allerminst op een gunstige kentering, zodat wij de bedoelingen van deze uitgeverij, welke indertijd nochtans hoog in aanzien stond, steeds minder kunnen begrijpen. Het wordt dan ook hoogtijd, dat de Wereldbibliotheek aandacht begint te besteden aan moderner en merkwaardiger werk. Een boek als ‘Het Huisje aan de Sloot’ kan in onze tijd niet meer gewaardeerd worden. Het is hopeloos verouderd, te sentimenteel, te petieterig en zo vol van diminutieven, dat den papenvreter nog liever de litanie van Alle Heiligen zou lezen dan deze siroop-vertelseltjes.

Nochtans... Laten wij de uitgever aan het woord: ‘Deze teder-realistische kinderherinneringen, die EERTIJDS zo WEL VERDIEND bekroond werden door de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde.’ De lezer gelieve zelf een besluit te trekken uit de woorden (die wij in hoofdletters omzetten) en last not least te beproeven of zijn maag tegen dergelijk brouwsel bestand is. Hier volge dan een aperitief uit de stokerijschool van de Tachtigers:

> ‘Glad-zwart is de vloer van het paleis, roerloos staan de pilaren... het jongetje, het meisje bewegen de armen, waarmee ze steunen op het vaal-groen wrakke hekje, en weer moeten ze glimlachen en eventjes zuchten, schuchter en bevreemd, om die zwaarte binnen in ze, die ze niet doorgronden, daar ze niet bevroeden, hoe, zonder dat ze zagen en zonder dat ze luisterden, hun zieltjes zijn volgeloopen van de ontroeringen uit het dichtbije en uit het verre... de droeve weemoedsroep van de scheidende boot, als een schimmig glimmeren van verre, bleeke zeeën; het fleemen van den vogel, het ruischen in de vlierstruik...’

Remi Boeckaert

Dr. N. Niemandsland: ‘Arbeid’ uit het leven van een Zenuwarts. - Geb. 190 blz. - N.V. Uitgevers- en Drukkersmij. van F. Van Rossen - Amsterdam.

Lezers, die voornoemd boek zullen kopen om nader ingelicht te worden over de behandeling van zenuwlijders, zullen ietwat in hun verwachtingen worden teleurgesteld, daar alleen de laatste hoofdstukken over dit onderwerp handelen.

De auteur vertelt vooraf over zijn studentenjaren, zijn dienst bij de Nederlandse ambulance te Gleiwitz (tijdens de oorlog 1914-1918) en zijn practijk als scheepsarts. Dr. N. Niemandsland - het pseudoniem wijst er op dat hij onbekend wenst te blijven - kende een moeilijke jeugd. Hij moest allerlei karweitjes opknappen om te kunnen

studeren, maar voelde zich van jongsaf geroepen om de mensheid te dienen. Bezield door zijn

ideaal bond hij de strijd aan tegen misstanden en onbegrip; vooral als scheepsarts stond hij voor een hachelijke taak, maar wist ten slotte het vertrouwen van de overheid en de patiënten te winnen, dank zij zijn wilskracht en opofferingsgeest.

Het lag allerminst in de bedoeling van de schrijver een litterair werk voort te brengen. Toch boeit zijn boek als een roman. Tevens is het merkwaardig om de reisbeschrijvingen en de typering van de volkeren uit het verre Oosten. Doch in de eerste plaats is dit werk van belang wegens de milde humanistische geest die er uitstraalt.

Remi Boeckaert

Elisabeth Zernike: 'De erfenis'. Uitg. De Wereldbibliotheek - Amsterdam - Antwerpen - 80 blz.

Reeds meermaals werd de draak gestoken met het stel Hollandse dametjes, dat zich met literatuur onledig houdt. Maar het is nu eenmaal zo reuzeleuk in de society te peroreren over de problemen van deze tijd en de laatste modesnufjes in de literatuur. En dit alles doorspekt met een vocabulaire, die er op wijst dat men ook Frans heeft geleerd.

Minder leuk is het echter de gewichtige literatuur te moeten lezen, aan dewelke die dametjes hun hart en hun 'brains' hebben verpand. Ditmaal bedacht de Wereldbibliotheek ons met een novelle van Elisabeth Zernike. Er kan veel kwaads worden gezegd over dit keurig uitgegeven boekje, waarvoor Bert Voeten een inleiding heeft geschreven en de mooiste zijde van het medaillon heeft belicht. Toch moeten wij toegeven, dat 'De Erfenis' heel wat beter is dan de gewone producten van huisvlijt, waarmede sommige dames van boven de Moerdijk van zich willen doen spreken. Niettemin is het jammer, dat de Wereldbibliotheek niet hoger heeft gemikt. Ze is het aan haar reputatie verplicht uit te pakken met meesterwerken en al wat niet boven de middelmaat staat vlakaf te weigeren, al wordt een dametje, dat misschien om meer dan één reden sympathiek is, hierdoor ontgoocheld.

Remi Boeckaert

Wytze Keuning: 'De fakkel' - Uitg. Wereldbibliotheek. - Antwerpen-Amsterdam - Gen. - 268 blz.

Het kan niet ontkend worden, dat Wytze Keuning, van wie thans een roman uit het Groningse boerenleven 'De Fakkel' verscheen, een schrijver is met meer dan gewoon talent. Onmiddellijk wordt men geboeid door zijn kloeke en heldere schrijftrant. Nergens staat er een woord te veel en overal treft de vaste 'poot' van de schrijver, die zich uitdrukt in een volkse, levendige taal en zich allerminst aan zoetsappige literatuur bezondigt.

Tevens weet Wytze Keuning hoe een roman moet gebouwd worden. Er vaart actie in zijn werk en de personages werden sterk gekarakteriseerd. Evenmin werd de

dramatische spanning uit het oog verloren. Voor ons, Vlamingen, doen de dialogen, die in het Groningse dialect werden

geschreven, aanvankelijk wat vreemd aan, doch naderhand levert dit geen bezwaar meer op en voelt men des te duidelijker de natuurlijkheid aan van dit werk, dat wel is waar in de lijn ligt van de traditionele boerenroman, maar niettemin het lezen waard is omdat het geschreven werd door iemand, die blijk geeft van een uitgesproken persoonlijkheid en een vaste hand.

Remi Boeckaert

Marcel Polfliet: 'In memoriam Jozef L. Nijs' - Reeks: De Galerij der Jongeren - Druk. N.V. Volksteen - Langemark 1950 - 12 blz.

Dit bundeltje bevat vijf gedichten van de op 2 Januari 1949 overleden dichter J.L. Nijs, voorafgegaan door een kort In Memoriam van de hand van M. Polfliet. Nijs werd reeds op jeugdige leeftijd aangetast door de kwaal die hem, amper 24 jaar oud, zou meeslepen. Deze kwaal heeft belet dat hij studiën zou gedaan hebben, zodat we te doen hebben met een autodidakt. Een eerste maal publiceerde Polfliet verzen van hem in zijn bloemlezing 'Oogst'. Van het vijftal gedichten dat hier samengebracht wordt kan nog niet zo heel veel gezegd worden. J.N. Nijs bezat aanleg, en hoe onbeholpen soms ook, bezitten zijn verzen toch al iets van een eigen klank, maar dit alles verkeert nog in een vormingsstadium. Dit bundeltje is dan ook een daad van piëteit en een bescheiden hulde aan een jong talent dat de tijd niet had om tot ontplooiing te geraken.

Erik van Ruysbeek

Piet Schepens: 'Noorwegen' - Drukkerij Erasmus, te Gent, 1950. (Scandinavische Bibliotheek) 288 blz. - Verkrijgbaar bij de schrijver: Prof. Kluyskensstraat, 7, te Gent.

Piet Schepens geeft ons in dit mooi uitgegeven en geïllustreerd werk een algemeen overzicht van hetgeen er over Noorwegen te zeggen is, een soort Noorwegen 'in a nutshell' dat zeer boeiend en afwisselend is geschreven. We leren er dit sprookjesland kennen vanuit allerlei aspecten. Nadat land en volk ons in hun structuur en psychologie werden voorgesteld, vernemen we de grote gebeurtenissen uit de Noorse geschiedenis, inz. de Taalstrijd. Daarna ondernemen we een reis door de verschillende steden en landschappen onder de leiding van een gids, die ons afwisselend onderhoudt over natuurschoon, monumenten en hun historische achtergrond, leven en gebruiken der bewoners, oude sprookjes, culturele, reminiscenties, economische factoren, climatologische aspecten enz., al naar gelang van de streek of de stad waar hij met ons verblijft. Volgt daarop een hoofdstuk over de letterkunde, inz. over Sigrid Undset, voornamelijk beschrijvend, om te besluiten met een korte uiteenzetting over de film, de pers en het Economische leven. Een zeer uitgebreide biliografie, bevattende, naast werken over Noorwegen, per hoofdstuk gerangschikt, een kleine discotheek en een lijst van Nederlandse vertalingen uit de Noorse literatuur, vervolledigt het werk.

Een boek, dat met liefde voor het onderwerp werd geschreven, en dat uitstekend dienst zal doen als eerste kennismaking met een der mooiste landen van Europa.

Erik van Ruysbeek

F.C. Terborgh: ‘Slauerhoff. Herinneringen en brieven’ - A.A.M. Stols uitg. 's Gravenhage 1949 - 80 blz. 4 foto's buiten tekst.

F.C. Terborgh, die we sedert 1947 kennen door het verhaal ‘Het gezicht van Penafiel’, en die volgens Clem. Bittremieux niemand anders kan zijn dan R. Flaes, door Giacomo Antonini als een vriend der laatste jaren van Slauerhoff geciteerd, heeft in dit boekje de brieven gepubliceerd, die hij over een verloop van verschillende jaren, soms met lange tussenpozen, van zijn vriend heeft ontvangen. Van zijn eigen hand vinden we alleen het minimum aan onontbeerlijke situering, aan noodzakelijke commentaar. Deze brieven werden geschreven tijdens Slauerhoff's laatste levensjaren. De eerste ‘reeks’ valt samen met het einde van zijn verblijf te Tanger, het tweede deel verhaalt ons over zijn verblijf te Madrid, als gast van Terborgh, en dan volgen nog meer uit elkaar liggende brieven tot kort voor de dood.

De rusteloze Slauerhoff, de nergens aardende treedt hier weer eens te voorschijn met haast ziekelijke obsessie. Doorheen al deze brieven zien we hem zoeken naar een sedentair leven, naar een burgerlijk geluk, doch telkens hij gelooft dat er een kans toe bestaan zou, vindt hij iets uit om de kans niet te moeten lopen. Eveneens in zijn zoeken naar het hem passende climaat zien we zijn diepere natuur telkens de pogingen van zijn goede wil te niet doen, onder het eerste beste voorwendsel. En nochtans, hier stond zijn leven op het spel en hij wist het. Men ontkomt niet aan de indruk dat hij, mits een andere handelwijze, zijn leven had kunnen gevoelig verlengen en wie weet, van zijn kwaal had kunnen genezen. Maar ja, dan zou hij Slauerhoff niet geweest zijn.

De tekst van Terborgh heeft alle eigenschappen van tact en liefde en soberheid die men in zulk een boekje niet zou kunnen missen. Nu, moeilijk, waar het over een mens als Slauerhoff gaat, moet dit wel niet zijn.

Erik van Ruysbeek

Til Brugman: ‘De Houten Christus’ - Podium-Reeks - Uitg. De Driehoek - 's Graveland - 1949.

Dit verhaal van Til Brugman bevat weinig verdiensten, tenzij moraliserende, en daarenboven het feit, dat het ‘mooi’ geschreven is. ‘Mooi’ in de zin, die de Tachtigers aan dit woord gaven, d.w.z. met overdreven fiorituren en arabesken en alles behalve eenvoudig. Een stijl dus, die voor de hedendaagse lezer heeft afgedaan.

Het is het verhaal van een houten Christusbeeld, dat de wondere gave bezit lévend te zijn en mee te leven met het lijden van de mens in deze wereld. Nu echter hangt hij in een kapel in een verloren hoek van de

stad, waar de mensen hem niet meer weten te vinden, wanneer zij hem nodig hebben. Dus besluit hij van zijn kruis te komen en zelf de wereld in te gaan, om in contact te komen met het volk. Deze poging mislukt echter waarna hij, door de bekentenis van een oude vrouw, die in hem haar troost vindt, tot het besluit komt, dat het beter is te blijven waar hij is, te zeggen aan zijn kruis, waar de enkeling die nog aan hem denkt steeds met zijn nood naar hem zal kunnen komen.

Een vroom verhaal weliswaar, en zeker met een diepere ondergrond, maar behandeld op een manier, die niet meer van onze tijd is. Het doet vreemd aan zulke blz. aan te treffen in een reeks, die voor het overige grotendeels zo actueel is. Het oordeel van Anthonie Donker, die ‘De houten Christus’ een voortreffeiljke novelle acht, kan ik dan ook niet begrijpen.

Frans Cools

Sjoerd Leiker: ‘Buitengaats’ - Podium-Reeks - Uitg. De Driehoek - 's Graveland - 1949.

In deze bundel verzamelt Sjoerd Leiker, die zeker een van de talentrijkste Ned. jongeren is, een drietal verhalen die alle een opmerkelijke gelijkenis met elkaar vertonen. Eén idee hebben deze novellen met elkaar gemeen: de mens bereikt nooit hetgeen hij aanziet als de uiteindelijke voleinding van zijn leven. Op het ogenblik dat de hoofdpersoon uit het eerste verhaal ‘Een handvol Spijkers’ terug rust en evenwicht gevonden heeft, wordt hij gevonnist en vermoord door hen, die hem eens de mogelijkheid hebben geschonken dit evenwicht te hervinden. Zo gaat het ook met de hoofdfiguur uit ‘De Savannah’: hij sterft wanneer hij denkt dat zijn redding nabij is.

Het verhaal ‘Een handvol Spijkers’ vertoont gelijkenis met de existentialistische novellen van Sartre. De absurdideit van de dood van de hoofdpersoon herinnert aan het slot van Sartre's verhaal ‘Le Mur’. Tegelijkertijd stelt Leiker het probleem in hoeverre de mens schuldig kan zijn, wanneer hij neutraal blijft tegenover de politieke gebeurtenissen van zijn tijd. Wanneer de hoofdpersoon krijgsgevangen genomen wordt, beroemt hij er zich op, dat hij geen enkel schot gelost en geen enkel mens gedood heeft. Aan het eind van het verhaal wordt hij gevonnist, omdat zijn schuld juist in zijn onschuld gelegen is.

Dergelijke problemen zijn natuurlijk niet op te lossen binnen het begrensde kader van de novelle. Daarom hopen wij dat Sjoerd Leiker ze ook eens zal stellen in een of andere roman. In elk geval verraden deze verhalen een talent van meer dan gewone betekenis. Zakelijke eenvoud en een streng-persoonlijke, harde kijk op de dingen van het leven zijn Leiker's grootste hoedanigheden. Alleen het derde verhaal uit de bundel verraadt een zekere schetsmatigheid, die de auteur in de toekomst zal dienen te vermijden. Voor het overige is er van hem heel wat te verwachten.

Frans Cools

‘Het zilveren boek van de W.B. - vereniging’ - Uitg. N.V. Wereldbibliotheek - Amsterdam - Antwerpen - 1950.

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de W.B. - Vereniging gaf de Wereldbibliotheek een bundel verhalen en gedichten uit, verzameld door Victor Van Vriesland. Hij bevat werk van zes prozaschrijvers: Maurits Dekker, Sjoerd Leiker, L.P. Boon, Julien Kuypers, Anna Blaman en Theun De Vries, en verder van een negental dichters: K. Jonckheere, Bert Voeten, Sheila Cussons, J.B. Charles, J. Moeljono, Alfred Kossmann, Mien Bouhuys, M. Van der Plas en Koos Schuur.

Volgens Van Vriesland is het niet zijn bedoeling geweest in deze bundel een overzicht te geven van de huidige stand van de Ned. literatuur, hetgeen wij gaarne geloven. Hij wilde enkel, naast een paar bekende auteurs, vooral de jongeren naar voren brengen, van wie volgens hem het meest mag verwacht worden voor de toekomst. In de stijl van talrijke Ned. critici spreekt Van Vriesland hier reeds onmiddellijk over een paar ‘opzienbarende’ debuten, zonder wellicht na te denken over de betekenis van het gebruikte adjectief. In elk geval is er in de hier opgenomen verzen van de bedoelde Mien Bouhuys, Van der Plas en Kossmann niets ‘opzienbarends’ te vinden. Zij schrijven weliswaar een betrekkelijk zuiver gedicht, maar dit is ook alles. Een eigen, zeer persoonlijke toon bezitten deze dichters niet, hetgeen trouwens niet verwonderlijk is op hun leeftijd. Laten wij dus alle grote woorden opzij en spreken wij over een ‘beloftevol’ debuut zonder meer.

Ook de bijdragen van de andere dichters zijn niet buitengewoon, hetgeen eens te meer de stelling bevestigt, dat de Ned. en Vlaamse poëten wel in ‘kwantiteit’, maar zeker niet in ‘kwaliteit’ uitmunten.

Tegenwoordig schrijft men geregeld over de armoede van ons scheppend proza. Het is dan wel verwonderlijk, dat het prozagedeelte van deze bundel heel wat hoger staat dan het poëtische. Laten wij eerst de bijdragen van Maurits Dekker, - het zoveelste verhaal van een man die een zeemeermin opvist, zonder veel originaliteit behandeld, - en die van Julien Kuypers, - onbelangrijk en daarenboven nogal zwak geschreven, - buiten beschouwing. L.P. Boon zal meevallen voor iemand, die voor het eerst iets van deze auteur leest, maar wie met het werk van Boon vertrouwd is, bemerkt dat deze voortdurend bezig is zichzelf te herhalen. Hetgeen hoegenaamd geen aanbeveling is voor een auteur, die nochtans kan schrijven en daarbij een open oog heeft voor de sociale problemen van de hedendaagse mens.

Resten dan de bijdragen van Sjoerd Leiker, Anna Blaman en Theun De Vries, die het beste gedeelte van de bundel uitmaken. In een glasheldere en penetrante stijl schrijft Anna Blaman het verhaal van een jonge man, die bij een zware maagoperatie het leven verliest. Ook Sjoerd Leiker's sobere en toch suggestieve taal verleent aan zijn verhaal ‘De Aanbidding van de Aap’ een intense bekoring. Theun De Vries tenslotte, wiens bijdrage - natuurlijk - even communistisch getint is, vertelt over een eenvoudige Russische lijfeigene, die plots en onbewust, als het er op aan komt de Russische grond tegen de vijand te verdedigen, een held wordt. Wat alle drie deze verhalen kenmerkt is hun eenvoud van uitdrukking, een eenvoud die nergens tot eentonigheid leidt en die daarenboven ner-

gens gezocht aandoet.

Alles samen genomen bevat deze bundel een paar uitstekende blz. naast een groot gedeelte, dat niet boven de middelmaat uitsteekt.

Frans Cools

‘Boontje's uitleen bibliotheek’ - Uitgave Leesclub Boekuil - Gent.

‘Poeder nemen en veel rusten en het zal wel in orde komen met uw maag...’ leest Louis Paul Boon. En de leden van leesclub en boekuil luisteren aandachtig want zij weten dat ‘boontje’ iets te zeggen heeft. Soms lacht gans de zaal, maar een ogenblikje later kijken de mensen een beetje verlegen want... ja, zij begrijpen dat hetgeen zij daarnet hoorden eigenlijk eerder bitter is dan grappig.

Maar neen, ik wil niet verder gaan met deze, wellicht niet goed geslaagde, pastiche van Boon's stijl. Ik kan kort zijn in deze bespreking: Na de novelle te hebben horen voorlezen en meer nog na de lectuur er van, ben ik er vast van overtuigd dat Louis Paul Boon één onzer beste vertellers is. Meer nog dan in zijn romans krijgen wij hier een relaas van heel gewone dingen, dingen die niet zo gewoon meer schijnen als Boontje ze beschrijft.

Nu weet ik wel dat men (en met die ‘men’ bedoel ik onze schoolmeester-achtige kritikasters) heel wat kan op- en aanmerken bij de stijl, de taal en de constructie van het verhaal, maar dat houdt allemaal geen steek: Louis Paul Boon is goed zoals hij is.

Ik houd er niet van een kaartje aan een werk te hangen met de mededeling ‘klassiek’, ‘romantisch’, ‘realistisch’ enz., in dit geval zal ik het heel zeker niet doen want ‘Boontjes Uitleenbibliotheek’ is niets van dat allemaal, die novelle is LEVEN, meer niet.

Duizend en één opnamen uit het leven, zonder begin haast en zonder einde, een brok uit de grote continuïteit die het leven is.

Verzorgde uitgave, passende bandversiering en illustratie door Jozef Cantré.

Paul Berkenman

Henriette Roland Holst - Van der Schalk: ‘Wordingen’ - Een cyclus verzen van liefde en vertrouwen - Uitgave W.L. & J. Brusse N.V. Rotterdam - 264 blz.

Op de vraag wat er onze moderne dichters ontbreekt zou ik zonder aarzelen antwoorden: Grootheid. Daarmee is alles gezegd, gemis aan grootheid sluit in zich: beperktheid, anecdotiek, oppervlakkigheid, vergankelijkheid, met één woord de vele kwalen waaronder 90% van onze hedendaagse lyriekers gebukt gaan.

Gelukkig maar dat onder de velen die door de muze werden geroepen (of zelf de muze aanriepen) er enkelen zijn die uitgroeien boven de middelmaat, wiens werk, om het met grote woorden te zeggen, de tijd zal trot-

seren.

Eén van die uitverkorenen is zonder twijfel de thans tachtigjarige Hollandse dichteres HENRIETTE ROLAND HOLST-VAN DER SCHALK. Zij schonk ons geen precieus kantwerk, geen pseudo-verfijnde lyriek, geen gladde woordkunst, maar verzen met inhoud, doorademd van ideeën, forsig en groots.

Men mag van mijn uitspraak denken wat men wil, maar haar poëzie roept bij mij steeds de herinnering op aan Dante, of - op een ander plan - deze aan Michel Angelo.

Men kan voorzeker wijzen op de soms gewrongen zinsbouw, de soms storende weglating van lidwoorden enz..., doch dan vraag ik of dat alles van zoveel belang is, of het dàt is wat de eeuwigheid van haar poëzie zal beletten.

Meer dan enig voorgaand werk legt m.i. haar laatste bundel 'WORDINGEN' getuigenis af van die grootheid.

Hij werd ingedeeld in tien zangen, die de geschiedenis brengen van het mensengeslacht en zijn strijd om een meer verheven bestaan.

Op de 'Invocatie' (met het prachtige slotgedicht: 'De zon doorschreed haar baan') volgt 'COSMISCHE WORDING', dan de 'MENSCHHEIDSWORDING'. In laatst genoemde cyclus staan enkele treffende gedichten over het moederschap als eerste bron van verfijning, van 'ontdierlijking' van het mensengeslacht.

Dan komen in verschillende zangen de culturen, van de natuurgodsdiensten, over de Chinese en Indische wijsheid naar het Boedhisme, over Hellas en Israël naar Christus, van Christus naar het socialisme. Tot daar de eerste helft van deze bundel. De tweede brengt ons de strijd en de beproevingen van dit socialisme.

Veel zou er over deze gedichten te schrijven vallen, over hun vorm en over de schitterende ideeën en verheffende gevoelens die er in uitgedrukt worden.

Bij de aanvang van de bundel lezen wij:

> Vast, onherroepelijk staat
> het patroon van mijn leven getekend,
> op het sluitfiguur na voltooid.
> Geen hand die het nog vermooit.
> - Hoe vaak heb ik mij misrekend
> of koos de verkeerde draad. -
>
> Het laatste, het sluitfiguur.
> Hand, kunt ge daarvan nog maken
> een beeld van verlossend ontslaken,
> een vrij en schoon avontuur.
> (blz. 16)

Wel als wij 'Wordingen' zouden beschouwen als het 'sluitfiguur' van de dichterlijke loopbaan van Henriette Roland Holst - Van der Schalk dan is het inderdaad een 'vrij en schoon avontuur' geworden.

Iedere literatuurliefhebber kent waarschijnlijk het Christelijk humanitair. socialisme dat deze schrijfster verkondigt, het is de basis van haar den-

ken, van haar dichterlijk denken, want een dichteres is zij in de eerste plaats. Haar inspiratie, hoe ‘philosophisch’ gerugsteund, blijft steeds poëtisch. Ideeën worden beelden en klanken, nooit theorieën.

De uitgever feliciteren wij om de verzorgde uitgave, de dichteres wensen wij bij haar tachtigste verjaardag geluk om haar werk dat haar (en hier zijn wij vast van overtuigd) onsterflijk maakt.

Paul Berkenman

‘Plato's crito’ - vertaald en ingeleid door Dr S. Koperberg - Paasuitgave van de Wereldbibliotheek-Vereniging, Amsterdam-Antwerpen. - Omslagtekening en typografische verzorging door D. Dooijes - 32 blz.

Plato is nog steeds een van die merkwaardige figuren die de trots en de troost zijn van allen die het Schone, het Goede en het Ware liefhebben. Zijn geest en zijn hart zullen altijd dicht bij ons blijven omdat zijn werk doordrongen is van diepe menselijkheid.

Daarom mag deze uitgave een gelukkig initiatief vanwege de W.B.-vereniging heten. Keurig verzorgd, bevat zij, benevens Plato's Crito, een korte inleiding door de vertaler, waarin deze, naast enkele bijzondere biographische nota's over Plato, op klare en bevattelijke wijze de filosofie van de grote wijsgeer in algemene trekken weergeeft, alsmede de verhouding tot zijn leermeester Socrates.

‘Crito’ is een dialoog tussen Socrates en zijn vriend Crito die hem een middel is komen aanbieden dat hem moet toelaten de gevangenis te ontvluchten. Maar Socrates weigert ongehoorzaam te zijn aan de bevelen van zijn rechters, want, indien hij moest vluchten, zou het gezag der wetten verbroken worden en in een schitterende prosopopee stelt Socrates zich voor dat op het ogenblik waarop hij zal gereed staan om de drempel van zijn gevangenis te overschrijden, de wetten zich vóór hem zullen opstellen om hem te herinneren aan alles wat hij aan hen verschuldigd is sinds zijn geboorte.

Wij menen niet verder de lof te moeten verkondigen van deze meesterlijke dialoog waarin zich, zoals dr. S. Koperberg terecht aanmerkt, schijnbaar zonder enige moeite wijsgerige diepte met heldere eenvoud, natuurlijke gang van het gesprek, poëtische milieuschildering en scherpe persoonstekening verbinden.

Ten slotte weze nog vermeld dat de vertaling als vlot mag beschouwd worden.

Hugo Wauters

Ernst Wiechert: ‘Het ploegen der armen’ - Uitgegeven door de Boekerij te Baarn, vertaald door dra. M.G. Schenk - 299 blz. - Ing. Fl. 8.90. - Voor België: Mertens en Stappaerts, Borgerhout - Antwerpen.

Na ‘De Wereld gaat bewegen’ verscheen thans ‘Het Ploegen der Armen’, het tweede deel der geschiedenis van het geslacht Jeromin, waarvan de oorspronkelijke titel luidt: ‘Die Jerominskinder’.

Zoals in de meeste zijner werken heeft Wiechert, die een der voornaamste en meest gelezen auteurs in Duitsland is, zich ook thans weer laten inspireren door zijne geliefde Oostpruisische heimat. Alhoewel hij de zwaarmoedige aard dezer laatste bezit, laat het verbonden-zijn met de bodem hem steeds toe de neerdrukkende stemmingen te overwinnen en het leven te aanvaarden. Ook in ‘Het Ploegen der Armen’ treffen we de bijbelse motieven aan waarmede zijn andere werken zijn doordrongen. Deze roman verhaalt ons hoe Jons Ehrenreich Jeromin. na harde en voorbeeldige studie aan de universiteit, dokter wordt in Sowirog, zijn geboortedorp, hoe hij na zijn terugkeer, samen met de eenvoudige en diepgelovige mensen van zijn dorp, onverzettelijk standhoudt tegen de propaganda van het opkomende Nazisme.

Dit actueel boek met sterke sociale achtergrond en waarin sommige schandelijke praktijken der Nazis aan de kaak worden gesteld, wil een aanklacht zijn tegen ieder geweldadig indringen van de Staat in het leven der enkelingen.

Het bevat vaak ontroerende bladzijden, geschreven met zacht en innig gevoel, dat echter niet in sentimentaliteit overslaat. De personen die in deze roman optreden, heeft de auteur op rake wijze getypeerd: vooral Jons, de hoofdfiguur, de oude schoolmeester Stilling, de Joodse professor Lawrenz en jonker von Balk.

In zijn geheel genomen: een voortreffelijk boek dat schril afsteekt tegen bepaalde romans, de laatste jaren verschenen, waarin alleen het geweld - en niet de liefde zoals bij Wiechert - verheerlijkt wordt.

De vertaling van dra. Schenk mag goed verzorgd genoemd worden.

Hugo Wauters

Kristian Elster: ‘Een kruisweg’. - Scandinavische Bibliotheek. Vertaald en ingeleid door Piet Schepens. - Verkrijgbaar bij P. Schepens, Prof. Kluyskensstr. 7, Gent - 1950 - 45 blz.

Een hard verhaal van het harde Noorden over een schrijnend onderwerp: een moeder, die haar zoon aan het gerecht uitlevert omdat hij een moord begaan heeft.

Elster was schrijver, criticus en houtvester en kende de meedogenloze natuur van het Noorse bergland als geen ander. Geheel dit verhaal ademt ijzige koude, eenzaamheid en verlatenheid. Men vraagt zich inderdaad af: ‘Waarom werd dit deel van de wereld geschapen’, waarin deze mensen leven, die al even hard en koud geworden zijn, als de besneeuwde bergen, die hen omringen.

Maar ‘Een Kruisweg’ is tevens het verhaal van een brandende tweestrijd. Salbjord, de moeder, staat voor de keuze: ofwel blijven rondlopen met een geheim, dat werkelijk te zwaar is om dragen, ofwel in haar familieleven een wonde slaan, die nooit meer kan helen. Het kon natuurlijk niet anders, of het moest in een stroeve taal geschreven worden, die in Schepens' knappe vertaling wel uitstekend bewaard zal zijn gebleven. Tekenend is de stugge dialoog, waarvan hier een klein voorbeeld, genomen uit een gesprek tussen moeder en zoon:

- Jon, durf je vanavond met mij naar het ijs gaan?
- Wat wil jij op het ijs?
- Kijken wat daaronder ligt.

Het gaat hier over het lijk van de vermoorde.

Een keurig verzorgde uitgave met omslagtekening van Guido De Graeve.

Rene Metzemaekers

P.S. Maxim Kröjer: ‘De Sturm und Drang in het engels drama gedurende de Renaissance’. - Verhandeling 407 (Jg. XLIII Nr 6) van de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding. Uitg. N.V. Standaard-Boekhandel, Antwerpen-Brussel-Gent-Leuven - 1949. - 56 blz. - 25 Fr.

In dit beknopte en pretentieloze werkje belicht Maxim Kröjer de Sturm und Drang in de Renaissance, die het klimaat hebben geschapen ‘zonder hetwelk geen Shakespeare, geen Jonson, geen Webster, geen Ford, geen Beaumont, geen Chapman, geen Marston, e.a. denkbaar zijn.’ Achtereenvolgens worden behandeld: de ontwikkeling van het blijspel, van het treurspel en daarna, meer speciaal, de Sturm und Drangers.

Interessant zijn de vele samenvattingen van lang vergeten werken en de talrijke aanknopingspunten, die worden gezocht met het werk van Shakespeare.

Rene Metzemaekers

Cora Sandel: ‘Krane's lunchroom’ - Uitg. Wereldbibliotheek N.V. - Amsterdam-Antwerpen - 1950 - 231 blz. - Uit het Noors vertaald door Greta Baars - Jelgersma.

Achter de gemartelde schuifdeur van het kleine salon speelt zich in Krane's Lunchroom een spannende twee-akter af. Wat juffrouw Krane, die met haar twee diensters plichtsgetrouw aan de deur luistert, alles te horen krijgt, is werkelijk de moeite waard om de goede reputatie van de kleinsteedse lunchroom met zijn kleinsteeds publiek een deukje te gunnen.

Merkwaardig is in dit boek het samenballen van de aktie in twee op elkaar volgende namiddagen, waarop de lezer geen stap van de fatale schuifdeur afwijkt. De handeling ontwikkelt zich in twee grote reeksen afgeluisterde gesprekken.

Geen opzienbarende, maar toch wel een sympathieke roman. Op het punt

van zefmloord te plegen, belandt de naaister Katinka in het kleine salon en ontmoet daar een aan lager wal geraakte zwerver, die we enkel kennen onder de bijnaam Garibaldi en die haar zó in opspraak brengt, dat weldra het hele stadje in rep en roer staat. Haar vroegere echtgenoot, haar eerste liefde, haar beide kinderen en vele anderen komen er aan te pas om het al zo moeilijke leven van Katinka in en uit de war te helpen.

In de vlotte Nederlandse vertaling stoten we slechts op enkele minder vlotte uitdrukkingen met woorden als ‘daarzonder’, ‘ten behoeve waarvan’, ‘plachten te zitten’, ‘haars ondanks’, ‘geponeerd’,...

Rene Metzemaekers

Dr Hans Schouwman: ‘Sibelius’ - Tiende boek uit de componistenserie.

Na Tchaikowski en Grieg brengt deze reeks ons weer een vertegenwoordiger van de zogezegde nationalistische periode in de muziek, nl. de vermaarde Fin Sibelius.

Wat ons onmiddellijk is opgevallen bij de lectuur van dit werk is de voortreffelijke achtergrond. Natuurlijk zijn daar ook de onvermijdelijke en interessante biografische bladzijden, die deze ‘Sibelius’ voor eenieder genietbaar maken. De bewonderaars van deze meester zullen niet weinig in hun nopjes zijn met de uitstekende analyse van Sibelius' symphonieën. Daar er nog maar betrekkelijk weinig verschenen is over deze figuur, komt dit werk alleszins op zijn tijd. De naam Sibelius komt toch meer en meer voor op de radioprogramma's en veel muziekliefhebbers zullen deze gelegenheid met beide handen grijpen om hun kennis over deze Finse meester te verdiepen en uit te breiden. Inmiddels zijn we er meer en meer van overtuigd dat de Componistenserie zich een benijdenswaardige plaats aan het veroveren is in de bibliotheek van ieder muziekliefhebber.

Ant. Braemscheute

Henk Stam: ‘Schumann’ - 12de Boek Componistenserie - Uitgeverij ‘De Sleutel’, Antwerpen.

Deze maal brengt de Componistenserie ons ‘Schumann’, door dr Henk Stam. Dit werk is tot een lijviger deel uitgegroeid dan de vorige wat we heel goed kunnen begrijpen gezien deze ‘Schumann’ - zoals overigens elke Schumannbiographie - met mevr. Schumann, alias Clara Wieck, een twee-eenheid aansnijdt, die absoluut onvermijdelijk is wanneer men deze meester behandetl. Dat zij zijn groot ‘leitmotiv’ is geweest, bewij-

zen in voldoende mate de honderdvijftig liederen, die het licht zagen gedurende hun eerste huwelijksjaar!

Al is het betwistbaar of Schumann een plaats verdient in de galerij der allergrootsten, toch mag hij voor zich de verdienste opeisen (met Chopin) de piano te hebben ontdekt, in die zin dat hij uit het klavier heeft weten te halen wat met geen symfonieorkest te bereiken is. Wat hem echter onderscheidt van Chopin is de grotere vastheid en meer gebondenheid van zijn motieven en melodieën zodat ze polyfonisch ten zeerste aan expressieve kracht winnen. In het algemeen zijn zijn werken moeilijker te begrijpen dan deze van Chopin, in de eerste plaats omdat zijn subjectieve muziek, wars van elke virtuositeit, zich meer direct tot het gevoel dan wel tot het intellect wendt. In de 19e eeuw was dit een zeer gedurfd experiment en het is dan ook niet te verwonderen, dat Schumann wel als een genie werd aanzien ‘doch dat men de betekenis van die genialiteit niet doorgrondde’ (308).

Schrijver verdient alle lof voor de klare en goede indeling van zijn gegeven. We stippen o.a. aan: Papillon (1810-1833) zowat de periode waarin de piepjonge hogeschoolstudent zijn studies opgeeft om zich aan de muziek te wijden en waar vooral de literator Schumann aan het woord komt. De jaren van 1840 tot 1842 zijn als volgt ingedeeld: de dichter Sch., de symphonicus Sch. en het Kamermuziekjaar. Vooral uit het eerste deeltje komt een Clara Schumann tot ons, die we niet zo snel zullen vergeten. Door talrijke dagboek- en brievenuittreksels en het bonte leven met zijn grote tijdgenoten (waaronder Liszt, Wagner, Mendelssohn, Chopin, e.a.) laten het werk, in een vlotte stijl geschreven, lezen als een roman. Muziekliefhebbers zullen zeker de lijst van Schumann's werken, de bronnen, biographieën en speciale studies evenals het register der persoonsnamen waarderen. De uitgave, met talrijke buitentekstplaten, is natuurlijk even flink verzorgd als de vorige.

Ant. Braemscheute

[Nummer 4]

Inhoud

I. Poezie

Berkenman	Paul Delvaux	blz. 3
	Aardsheid	blz. 4
	Aan een mens	blz. 5
	De weergekeerde	blz. 6
	Epicurus	blz. 7
Van Ruysbeek	Innerlijk climaat	blz. 30
	Visioen	blz. 31

	Landschap	blz. 32
Van den Weghe	Nacht	blz. 34
	Herfstmorgen	zlz. 35
Aerts	Het Huis	blz. 36

II. Proza

Cools	Bevrijding	blz. 21

III. Essay

Berkenman, Van Ruysbeek, Lanckrock	Monographieën over Belgische kunst	blz. 8

IV. Varia

Lanckrock	Hulde aan Paul Berkenman	blz. 1
	Boekbesprekingen	blz. 38

Hulde aan Paul Berkenman

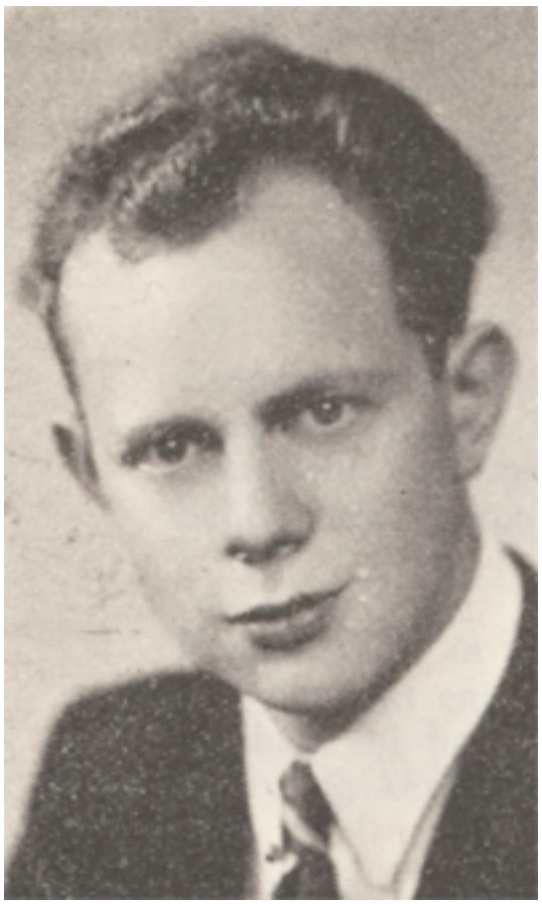

Het is me een buitengewone eer en een groot genoegen aan de lezers van ons tijdschrift te kunnen mededelen dat onze medewerker Paul Berkenman bekroond werd met de letterkundige prijs van de stad Gent.

Het is zeker overbodig aan de geregelde lezers van ‘Arsenaal’ aan te tonen hoe verdiend deze prijs aan de laureaat werd toegekend. Ik verheug mij dan ook ten zeerste omdat één der besten van de Arsenaalgroep deze eervolle onderscheiding te beurt viel.

Ik meen dan ook de tolk te mogen zijn van de lezers en van de medewerkers van ‘Arsenaal’ om Paul Berkenman van harte te feliciteren met deze bekroning. Ik druk tevens de hoop uit dat onze talentvolle en sympathieke vriend ons spoedig zal verrassen met nieuw werk.

Tevens durf ik mij veroorloven hier persoonlijk hulde te brengen aan Paul Berkenman door hem in volle oprechtheid te verklaren dat, zo er ooit één literaire prijs verdiend werd uitgereikt, het zeker deze is van de stad Gent - anno 1950.

Met al mijn sympathie nogmaals proficiat, Paul Berkenman.

De Hoofdredacteur,

Rik Lanckrock.

Paul Berkenman

Paul Delvaux

Zuidernacht, mystieke wake,
vrouwen starend naar iets ver,
maanlicht over tempeldaken...
Schoonheidsdroom van eeuwen her.

Eenzaamheid in dit begeren,
kil volmaakt en bovenaards,
moeheid bij het wederkeren,
't eeuwig keren nederwaarts.

Maar dit alles toch doorgronden -
vlucht van geest naar schoner land.
't Absolute, nooit geschonden,
wordt betast door het verstand.

Aardsheid

De blikken binnenwaarts gericht,
zich immer door de geest bevrijden,
onkwetsbaar door het leven glijden
in onverbreekbaar evenwicht.

Sereen, gelouterd door het lijden,
in duisternis zijn eigen licht...
Een Boedha-lach op 't aangezicht
waardoor er diepe voren snijden.

Dat was mijn droom en dat was goed
als droom. Maar uit de droefheid stijgen,
het warm vertrouwen wederkrijgen
dat kon ik enkel in de gloed
van wie zich over d'overvloed
der dingen dezer aarde nijgen.

Aan een mens

Beminnen, werken en hieraan verzaken
wanneer de dood ons zwijgend tegenkomt,
niet weten nu of het dan al verstomt
of zich in d'eeuwigheid dan zal volmaken,

verliezen wat men moeizaam heeft gesomd,
waar wij vol tederheid aan blijven haken.
't Geluk, de rust waartoe wij soms geraken
des winters thuis wanneer de kachel bromt
of in de lentes die hun bloei beloven

het houdt ons beiden in zijn zaal'ge doem.
Ik vraag u dus het nooit in mij te doven.
't Geluk, dat ik een vrucht van d'aarde noem
en Gij een weerglans van de God hierboven,
het is maar één geluk, éénzelfde bloem...
Geloof in God, laat mij in U geloven.

De Weergekeerde

Ik heb gejuicht, ik heb geweend,
ik kende zelfzucht, mededogen,
ik heb bemind, ik heb bedrogen
van 't leven soms geluk geleend.

Ik vloog soms hoog, ik was niet sterk,
maar mens genoeg om vaak te falen
en pijnlijk is het nederdalen
van vogels met gekwetste vlerk.

Maar weer in 't nest wordt alles goed,
nog kan ik als een kind beminnen
van af de bodem herbeginnen
met nieuwe moed en overmoed.

Epicurus

Het levensdoel eenvoudig ‘leven’ heten,
de mens vergankelijk naar geest en vlees,
de dingen hier niet aan de sterren meten
maar aan hen zelf. Genieten zonder vrees.

En binnen grenzen van een mensenlot
zich in de leer van het geluk volmaken
en zich gevoelen als een vreugde-god
die 't hemelsap in elke vrucht kan smaken.

Vooral de wijsheid uit het weten puren,
de geest verwarmen door des lichaams gloed
en weten: kan 't geluk niet eeuwig duren
één flits er van maakt veel voor eeuwig goed.

Monographieën over Belgische kunst

Ieder bewonderaar van schilderkunst zal bij ervaring weten hoe duur de boeken zijn waarin hij reproducties vindt van werken van zijn geliefkoosde meesters. Voor velen is dan ook de dure kostprijs de formele handicap voor het aanleggen van een interessante verzameling afbeeldingen en studies over figuren en stromingen uit de plastische kunst. De laatste tijd schijnt er evenwel enigszins kentering te komen in deze toestand. Zo verscheen o.m. een 'Collection des Maîtres' (Editions Braun et Cie - Paris), waarin buitengewoon interessante en overvloedig geïllustreerde deeltjes verschenen. De prijs van deze werkjes is zeer schappelijk.

Ook ons land is niet achtergebleven en voor het Ministerie van Openbaar Onderwijs werden door de Uitgeverij De Sikkel te Antwerpen een aantal monographieën over Belgische kunst gepubliceerd.

Dit initiatief kan niet genoeg gewaardeerd en toegejuicht worden, te meer daar in alle opzichten dit plan schitterend werd uitgewerkt.

Vooreerst is de keuze van de behandelde kunstenaars werkelijk voortreffelijk. Daarenboven werkten de knapste critici mede aan de verwezenlijking van dit plan. Het redactiecomité, bestaande uit E. Langui, François Maret en August Corbet, mag dan ook gelukgewenst met zijn uitstekend werk.

De uitgeverij De Sikkel stond borg voor een flinke typografische verzorging en een smaakvolle presentatie. Stevig ingebonden, bevat elk boek een monographie van ongeveer 10 blz., een beknopte bibliographie, een foto van de besproken kunstenaar, een foto en een korte biografie van de auteur, 24 zwartwit reproducties (18 × 24 cm) op glanzend papier en één gekleurde reproductie (zelfde formaat). Kortom juweeltjes die elk liefhebber zeker in zijn bibliotheek zal willen hebben. De prijs werd uitzonderlijk laag gehouden: 60 Fr. per deel.

Hierna volgt een korte bespreking van de ons ter recensie gezonden monographieën.

‘Fritz van den Berghe’ door P.G. Van Hecke.

P.G. Van Hecke is er volkomen in geslaagd om op een bijzonder persoonlijke manier de kunstenaar en de mens te schetsen.

Fritz Van den Berghe, de brug tussen het expressionisme en het surrealisme, werd in deze monographie treffend gekarakteriseerd: ‘Aangegrepen door het fantastische in de samenleving, meer dan enig schilder van zijn tijd, kwam het er op aan in zijn kunst het avontuur te vertolken van de mens midden in een onmenselijke beschaving, met haar verschrikkelijke physische, morele en sentimentele wanstaltigheid.’

De kracht van deze moderne Jeroen Bosch, die ons helaas te vroeg ontviel, werd knap geanalyseerd. Bij het bekijken van de schilderijen van Van den Berghe hebben wij ons eens te meer afgevraagd in welke richting hij zou geëvolueerd zijn indien hij deze oorlog had overleefd. Hoe zou hij, die steeds een avant-gardist geweest is, gereageerd hebben?

Van den Berghe was immers steeds zijn tijd voor. Wars van elk conformisme heeft hij met zijn gloedvolle kleuren en gigantische beelden herrie geschopt. Vaandeldrager in de ware zin van het woord, doch afkering van elk vertoon, heeft hij onze Vlaamse kunstenaars de les gelezen, een les die te laat en veelal zelfs helemaal niet begrepen werd.

Van den Berghe was groot: als mens, als cultuurverdediger, als sociaal strijder en als kunstenaar. Zijn oeuvre was tegelijk een poging tot oorspronkelijke uitbeelding van de werkelijkheid, een evasie uit deze realiteit en een greep naar een sublieme geesteswereld. ‘Samen met hen (de surrealisten) heeft hij de onbekende grensgebieden opgespoord waar de rede, het gevoel, de logica en het waarneembare verzinken in het mysterie.’

‘Magritte’ door Scutenaire

Van voornoemde zegt Scutenaire ‘dat hij het verlangen niet heeft gehad de schilderkunst te dienen, maar dat hij ze heeft willen gebruiken als middel tot kennis en bevrijding’.

Dit is inderdaad een synthetische definitie van Magritte's kunst, die wortelt in het uitstijgen boven elke band van het reële. Zijn evasie, zoals deze van alle surrealisten, brengt ons op betoverende wijze een boodschap uit het gebied waar droom, rede, fantasie, gevoel en logica tot een eenheid van hogere graad werden gekristalliseerd.

Samen met de geniale Delvaux, m.i. toch groter kunstenaar dan Magritte, heeft laatstgenoemde schilder in België de weg

geëffend voor het surrealisme dat, helaas, zo weinig invloed op onze schilders uitoefent. Men vraagt zich af hoe het mogelijk is dat onze vele brave Hendrikken onverschillig blijven voor de onthutsende boodschap die ons via het surrealisme door een Magritte gebracht wordt. Zou hun afkeer voor het modernisme dan slechts een mom zijn waarachter zij hun kleinheid, hun blindheid en hun tekort aan originaliteit camoufleren. Magritte's kunst is meer dan revolutionnair. Ze is visionnair, groots en gericht op de ontsluiering van het mysterie, dat diep verborgen in elk mens leeft.

Scutenaire is er in geslaagd om bondig Magritte's kunstenaarschap te schetsen: ‘hij (Magritte) leeft en draait rondom ons, hij laat zich aan onze smaak niet gelegen om te handelen. En in plaats van zich te laten vangen, is hij het die ons kluistert’.

‘Jules de Bruycker’ door Frank Van den Wijngaert

Voor mij zal De Bruycker steeds een dromende realist blijven, in die zin dat zijn werk van een etherische schoonheid is waarin nochtans ieder detail scherp in relief werd gesteld. De Bruycker was artist in de hoogste zin van het woord. Zulks betekent dat zijn werk niet alleen geschraagd werd door esthetische pijlers, maar ook door humanistische. De Bruycker was een groot dichter met de stift, een tovenaar van zwart-wit.

Het is zeker niet gemakkelijk de kern van de kunstenaars-persoonlijkheid van De Bruycker uit te drukken. Frank Van den Wijngaert is er evenwel in geslaagd de twee grote polen op te sporen waartussen De Bruycker's oeuvre zich beweegt: enerzijds het ironisch verisme, anderzijds de visionnaire kracht.

‘De Bruycker zoekt de mens. Maar deze mens stelt geen problemen; hij wekt geen afschuw, geen liefde of geen mededogen op. Hij is wat hij is: een vrij potsierlijk wezen dat veeleer de lachlust opwekt dan een herinnering aan 't classieke schoonheidsideaal... En toch is deze kunst niet bijtend of bewust agressief. Zij ironiseert het mensentype meer dan zij 't bespot. Zij wenst het niet te minimaliseren, maar plaatst het op zijn werkelijk, d.i. onverbloemd niveau.’

‘...ontstellende visioenen waarin de mens of juister de mensheid, herleid tot haar waarachtige verhoudingen, nog slechts de betekenis heeft van een wanhopig mierennest in 't dreigend aanschijn van onafwendbare cataclysmen...’

‘Edgard Tytgat’ door Maurice Roelants

De afbeeldingen, die hier samengebracht werden, geven een goed idee van de verschillende aspecten van Tytgats kunst. Kermissen, clowns, folklore naast interieurs, muzikanten, portretten. Intimisme naast psychologische verdieping, pittigheid en guitigheid naast schrijnende weedom en beheerste dramatiek, levensvreugde naast levenssmart, maar dit alles steeds getemperd en tot menselijke proporties gebracht door de hoge, subtiele humor die van alles het betrekkelijke ziet en alles met ruime menselijke glimlach beoordeelt. Tijtgat is daarom nooit overdreven en men moet bij hem niet vrezen dat hij ooit in bombast zou vervallen. Zelfs de kleinste zijner fijn gestyleerde vervormingen zijn als zovele modulaties dezer wijsheid. Is hij niet de schilder der grootse gevoelens, der tragische konflikten, der huiveringwekkende afgronden, in alles wat hij schildert, etst of tekent is hij een kunstenaar die de juiste toon weet aan te slaan, de juiste schakering weet te vatten. Kortom: zijn werk is volkomen zuiver. Het is daarenboven van een intense poëzie. Al wat hij schept is tegelijk raak gezien en in een getranposeerde taal weergegeven. Om een woord van Claude Roy over Supervielle te hernemen: ‘Il sait très bien réconcilier la sagesse des paupières closes et la sagesse des yeux ouverts.’ Een vergelijking tussen Supervielle en Tytgat zou trouwens tot de ontdekking van een verrassend paralellisme leiden.

M. Roelants schreef, in Tytgats eigen toonaard, een passende inleiding voor deze helaas te korte maar toch representatieve keus.

‘Jacob Smits’ door Paul Haesaerts

Paul Haesaerts is erin geslaagd in een tiental bladzijden een stof samen te vatten die boekdelen zou kunnen beslaan. De voor een eerste kennismaking met Jacob Smits onontbeerlijke gegevens zijn hier in hun hoofdgeledingen aanwezig: een korte levensschets, psychologisch belicht, de geschiedenis van de rol die het licht doorheen zijn werk heeft gespeeld, een karakteristiek van Smits als kunstenaar, waaruit de onzekere zoeker naar voren treedt, de behandelde onderwerpen en het ineenvloeien in zijn werk van ethische en esthetische elementen, een korte vergelijking met Rembrandt, een schetsmatig aanduiden van zijn historische plaats.

De waarde zelf van Smits' werk hoeft wel niet meer onderlijnd te worden. Op verschillende ogenblikken heeft hij voor mijn gevoel het hoogste bereikt waartoe hij in staat was, en

dat behoort mede tot het beste wat men in de schilderkunst kan bereiken. Hijzelf dacht er nochtans anders over, toen hij op het einde van zijn leven verklaarde: ‘Jammer dat ik sterven moet. Indien ik, gewapend met wat ik thans weet, enkele jaren werken kon, zou ik mirakelen tot stand brengen...’ Zo denkt wellicht ieder groot kunstenaar, of laten we zeggen ieder groot mens op het einde van zijn leven, zo heeft hij trouwens op verschillende tijdstippen van dat leven gedacht, aldus bewijzend dat zijn geest levendig was gebleven.

En Jacob Smits was een van onze zeer groten.

‘Georges Grard’ door Roger Bodart

De bekendheid van Grard bij het groot publiek is van tamelijk recente datum. Dit ligt wellicht aan het karakter zelf van de beeldhouwer, die ver van alle cenakels en drukdoenerij, traag maar zelfzeker zijn eigen organische groei beleefde midden het natuurlijke leven van boeren en vissers in het nog ietwat wild gebleven duinenlandschap te St. Idesbaldus-aan-zee. Doch al wie, zelfs zonder zijn werk gezien te hebben, alleen maar kennis neemt van de afbeeldingen ervan in onderhavig werkje, of, zoals met mij het geval was, van de afbeeldingen in ‘Trois sculpteurs belges’ van Paul Fierens, zal er zich onweerstaanbaar door aangetrokken voelen en met verlangen uitzien naar een volgende tentoonstelling. Al deze beelden ademen een volheid uit, een ‘plénitude’, een rustigheid en een evenwichtige aardse sereniteit, enig in onze moderne beeldhouwkunst. Een uitstekend idee van de samensteller van dit boekje was het van eenzelfde beeld, nl. de eerste versie van ‘Lente’, negen, vanuit verschillende hoeken genomen fotos af te drukken. Elk beeld is even volmaakt schoon, echt en overtuigend. Grard bereikt het maximum effect met het minimum aan middelen. Steeds is hij trouw aan de immanente wetten van het gebruikte materiaal. De zwaartekracht die deze beelden in een volmaakt innerlijk evenwicht houdt is de zwaartekracht van de stof zelve waaruit ze zijn gemaakt. Instintkmatig stileert hij het leven naar de wetten van het materiaal. Men heeft de indruk, niet dat dit werk gemaakt werd, maar dat het eenvoudig is.

De inleiding van Roger Bodart kan als een model van het genre gelden.

‘Oscar Jespers’ door André De Ridder

De kunst van Jespers heeft een boeiende ontwikkeling doorgemaakt, van het expressionisme tot een opnieuw sterker aanleunen bij de natuur, zonder dat er echter van nabootsing sprake

kan zijn, van de taille directe tot het boetseren, ontwikkeling waarin de houding van het bezonnen scheppen de hoofdkarakteristiek blijft vormen. De Ridder verheugt er zich verder over dat door Jespers' evangelie aan de beeldhouwer het verbod wordt opgelegd: ‘naar technische hulpmiddelen te grijpen om tegen de zwaartewet in te gaan en zodoende er zich, door greepjes en foefjes, voor in te spannen een opgeheven arm, een uitgestoken been, en overhellend lichaam kunstmatig in evenwicht te houden. ‘Het aldus nagestreefde innerlijk evenwicht wist O. Jespers af en toe te bereiken, doch m.i. niet zo dikwijls als De Ridder ons zou willen doen geloven. Hij bereikt het zowel in zijn expressionistische periode (‘Broeder en Zuster’ bv.) als in een opmerkelijk ‘In de Zon’ van 1948, doch vooral in enkele zeer sobere koppen zoals ‘Jong Meisje’ van 1940. Werken echter als ‘Opschik’ van 1944, of ‘Zittende figuur’ van hetzelfde jaar, alhoewel van onmiskenbare kwaliteit, missen toch dat ietsje dat ze ons als vanzelfsprekend doet aanvaarden, men voelt er nog te duidelijk in dat de beeldhouwer een gegeven ‘wil’ behandelen. Zo beweegt O. Jespers zich voor mijn smaak op de grens van de werkelijke kunst en het maakwerk. Dat hij deze grens meer dan eens in de goede richting wist te overschrijden maakt van hem een belangrijke figuur.

‘Opsomer’ par Charles Bernard

Opsomer is een bekende figuur uit onze kunstwereld, en dit feit wettigde wellicht de bespreking van zijn werk in deze reeks monografieën. Of was het het feit dat hij zowat de officiële portretschilder is geworden van onze hoge pieten? Wat de inleider ook moge vertellen en tot welke superlatieven hij ook zijn toevlucht moge nemen om ons van de voortreffelijke waarde van deze kunst te overtuigen, op één plaats glijdt hij rakelings langs de waarheid maar keert zich tijdig af om met een sibyllijnse kattesprong weer op zijn poten te vallen, nl. daar waar hij het heeft over de Spaanse schilderijen van Opsomer:

‘Faut-il voir dans ces évasions les signes visibles d'un doute qui de nouveau l'obsède devant les manifestations des écoles d'avant-garde? Il les a toujours considérées avec sympathie mais jamais il n'y a rien sacrifié de son idéal de peinture ni surtout de sa personnalité. Tous les apports de l'impressionisme il les avait fait siens mais dans les strictes limites des exigences plastiques. Si à Cézanne revient le mérite d'avoir redressé la peinture dans des voies rationnelles, jamais chez Opsomer son penchant au pictural ne les lui a fait abandonner.’ Op deze wijze komt men er toe iemands gebreken als zijn hoogste kwa-

liteiten op te hemelen. Dat Opsomer een knap schilder is zal wel niemand betwisten, doch een scheppende geest kan men hem m.i. niet noemen.

‘Henri Evenepoel’ door Franz Hellens

Toen Henri Evenepoel in 1899 op nauwelijks zes en twintigjarige leeftijd aan typhuskoorts bezweek, had zijn persoonlijkheid nog niet de tijd gehad om tot volledige ontplooiing te komen. Meesters als Forain, Toulouse-Lautrec, Gustave Moreau en Manet beïnvloeden hem nog al te zeer, maar toch zien we hier en daar iets doorschemeren van hetgeen hij wellicht zou geworden zijn. Hij tracht vooral goed te zien en met liefde te schilderen. ‘Ik heb geleerd, schreef hij, dat men schilderen moest met liefde voor wat men deed en dat enkel wat men uit der harte liefhad lofwaardig was, dat elke penseeltrek moest geleid worden door de sensibiliteit; ver van hen die met de hand schilderen, van hen wier werk een voldoening is voor het oog, maar wier oogzenuw niet in verbinding staat met het hart’. Het wil me voorkomen dat deze woorden zeer actueel zijn.

Onder de afbeeldingen zien we met vreugde de bekende kinderkoppen terug, de decoratieve ‘Spanjaard te Parijs’ maar vooral troffen me een paar schilderijen van zijn reis naar Noord-Afrika waarin hij meer dan elders schijnt losgevochten te zijn van de vele bewuste of onbewuste angstvalligheden die een jong kunstenaar belemmeren in zijn opgang.

Het fascinerende van een Rik Wouters had Evenepoel zeker niet, maar een zeer verdienstelijke persoonlijkheid heeft de schilderkunst in hem zonder twijfel al te vroegtijdig verloren.

‘Pierre Paulus’ door Louis Piérard

Paulus is de schilder die, na lang zoeken eerst zijn roeping heeft gevonden maar dan met één slag groot werk leverde als schilder van de Waalse Pays Noir. Wat Meunier voor de beeldhouwkunst deed, deed Paulus voor de schilderkunst. In het begin nog anecdotisch en decoratief, groeit zijn werk snel boven deze beperkingen uit en dan krijgen we sober geschilderde, monumentale figuren, synthetisch geziene landschappen en indrukwekkend grootse ‘nocturnen’. Alhoewel deze kunst uit één enkele bron haar inspiratie put, nl. de verheerlijking van de werkende mens in een industriestreek, moet toch aangestipt worden dat Paulus nergens vervalt in het gemakkelijk systeem, hij herhaalt niet, zoals sommigen zouden doen, op honderd en één manier het eens ontdekte en met succes bekroonde thema, hij fabriceert geen type-landschap aan de lopende band, maar binnen zijn ge-

bied zoekt hij naar afwisseling en nieuwe aspecten.

Louis Piérard commentarieert dit alles op een vrij hooggestemde toon, die soms naar het kinderachtige overhelt, hetgeen toch niet belet dat de feitelijke inhoud van zijn tekst een goede inleiding vormt tot het werk van deze schilder.

‘Permeke’ door Em. Langui

Uit een oeuvre als dat van Permeke vijf en twintig reproducties kiezen die een representatief beeld moeten ophangen van zijn kunst, zal Em. Langui wel meer kopbrekens gekost hebben dan het opstellen van zijn inleidende tekst. Deze is nochtans van zeer goede kwaliteit, geschreven in een stijl die recht op de man afgaat en geen ogenblik aarzelt. Langui's synthetische visie stelt hem in staat iets als een zeer helder microcosme samen te stellen, niet alleen van Permekes kunst, van haar ontwikkeling, van haar intrensieke en historische waarde, maar van een ganse brok geschiedenis van het Vlaams expressionisme. Wat nu de gekozen beelden betreft, schijnt Langui me ernaar gestreefd te hebben van elk facet van Permekes kunst een treffend beeld te geven. Zo zijn de vele prachtige marines hier maar door één specimen vertegenwoordigd, de ‘Groene marine’ van '34. Deze methode schijnt me, binnen het raam dezer reeks monografieën, de goede. Bij Permeke is er trouwens in elk genre genoeg groot werk aanwezig om ook daar de keus zeer kies en moeilijk te maken. Misschien zal iedereen niet akkoord zijn om ‘Moederschap 1929’, dat Langui aan Michel Angelo herinnert, Permekes beste ‘Moederschap’ te vinden. Maar niemand zal kunnen ontkennen dat het werk van betekenis is.

Tenslotte toont dit boek, en dat misschien ongewild, weer eens aan welke de kracht kan zijn van een kunst, die in wezen expressionistisch is, onder welke benaming ze zich ook aandient. Men vraagt zich af of alle grote kunst in de wereld dat niet geweest is.

‘Rik Wouters’ door A.J.J. Delen

Het korte leven van Rik Wouters bevat voor ieder kunstenaar een les. Hij kan er in leren hoe men leeft voor zijn vak, hoe men er alle materieel welzijn voor opofferen kan, hoe men onverdroten werken moet en daarin trouwens een der diepste levensvreugden vindt, en hij kan er vooral in leren hoe men zich moet te weer stellen tegen conventie en verstarrend academisme. Een van de meest in het oog springende eigenschappen

van de jonge Wouters was immers zijn hardnekkig zoeken naar een allerindividueelste uitdrukkingsvorm, zonder de minste toegeving aan de influisteringen van de buitenwereld. Dit wil niet zeggen dat hij geen invloeden heeft ondergaan, elk jong mens ondergaat er, Ensor eerst, Cézanne, Renoir e.a. hebben op hem een diepe indruk gelaten, maar ze hebben hem alleen maar geholpen om zelf te zien.

Als beeldhouwer en als schilder bereikte hij reeds merkwaardige resultaten. De algemene lijn zijner ontwikkeling, die loopt van het impressionisme naar een soort constructivisme is in beide duidelijk waar te nemen. In de beeldhouwkunst leidt ze naar de bekende monumentale beelden waarvan 'Huiselijke zorgen' wel het hoogtepunt betekent, in de schilderkunst maakte hij bij ons de baan vrij voor de vernieuwingen die na zijn vroegtijdige dood zouden ontstaan. Een speciale vermelding verdienen nochtans zijn tekeningen (hij was een hartstochtelijk tekenaar) die mij soms zijn ander werk schijnen te overtreffen.

'Theo van Rysselberghe' door François Maret

Onder onze luministen die op het einde van vorige en het begin van deze eeuw de vooruitstrevende kunstenaars waren staat Theo Van Rysselberghe vooraan.

F. Maret heeft dat met zijn korte maar stevige studie zeer duidelijk bewezen. Ook de merkwaardige evolutie van de schilder van het pointillisme naar een meer klassieke vorm werd door de inleider op knappe wijze aangetoond.

Sommige werken van Van Rysselberghe kunnen ons thans minder bekoren, van anderen echter gaat er een blijvende schoonheid uit, daarom deed de redactie van de reeks 'Monographieën over Belgische Kunst' er goed aan het oeuvre van deze kunstenaar te belichten.

'Hippolyte Daeye' door August Corbet

'Het gebeurt niet elke dag, dat fijn gevoel en goede smaak finaal en volledig triomferen over onbegrip en ruwheid. Daarom is Hippolyte Daeye, die deze overwinning met inspanning van geheel zijn kunnen behaalde, een allesbehalve alledaagse verschijning...', met deze woorden heeft A. Corbet meteen de bijzondere waarde van de Gentse schilder belicht. Een uiterste verfijning van gevoel en van vorm stellen Daeye in staat ware zielsportretten te schilderen.

De doeken van Daeye mag men niet nonchalant voorbijlopen, met ieder werk moet de toeschouwer een innig contact trachten te bereiken om de diepe sensibiliteit en de schoonmenselijkheid er van te doorgronden.

Over de kinderkoppen en de meisjesfiguren van Daeye hangt er een innige, ietwat weemoedige sfeer die alleen haar weerga vindt in dat diep-menselijk doek 'De twee Harlekijnen', waarin Pablo Picasso o.i. één zijner hoogtepunten bereikte.

Men beschouwe deze uitspraak niet als een middel om Daeye voor te stellen als een volgeling van de Spaanse meester, de Vlaming is een persoonlijkheid, zijn oeuvre blijft wars van ieder epigonisme, zijn doeken zijn heldere spiegels van zijn innerlijkheid.

'Jean Jacques Gailliard' door Simeon Valentin

Het gebrek van J.J. Gailliard is zijn teveel. Zijn werken getuigen inderdaad van allerlei waardevolle kwaliteiten. De Brusselse schilder bezit een zeer verfijnde en soepele techniek, een buitengewone fantasie en een scherp intellect, allemaal eigenschappen die hem als kunstenaar ten goede kunnen komen. Hij heeft dan ook een persoonlijk en waardevol oeuvre weten op te bouwen.

Alleen wilde hij teveel in zijn doeken leggen waardoor de soberheid en de eenvoud vaak geweld worden aangedaan, waardoor het 'literaire' dikwijls de bovenhand krijgt op het 'picturale'. Dat doet niets af van mijn bewondering voor zijn kunstenaarschap dat hem hoog boven de brave middelmaat en zelfs naast de allergrootsten plaatst.

De passende inleiding van Simeon Valentin zal er zeker toe bijdragen het werk van Gailliard, die misschien onze grootste symbolistische schilder is, dichter bij het publiek te brengen. Ik schreef 'symbolistische schilder', maar daarmee werd niet alles gezegd, want in bijna ieder werk schept hij een andere stijl: de passende, zodat wij ook soms zouden kunnen spreken van expressionisme (vb. De Zwemster), fauvisme (vb. Sidonie) en zelfs magisch realisme (vb. De Oostendenaar Ensor).

‘Walter Vaes’ door August Corbet

August Corbet noemt Walter Vaes een afstammeling van de eeuwenoude Antwerpse schildersschool en wij kunnen niet anders dan deze uitspraak onderschrijven, want het werk van Walter Vaes is in essentie een voortzetting van kleurenrijke bloemenstukken en stillevens zoals wij er hebben van een Seghers of een Snijders, of nog van het helder realisme uit het werk van een De Braeckeleer.

De trouw aan de traditie belette hem echter nooit een persoonlijke stempel aan zijn doeken te geven. Zijn aanleg paste trouwens goed bij hogergenoemde op zinnelijke waarneming berustende richting. Toch stond zij nooit het fantastische element in de weg.

Die twee-eenheid (realiteit en fantasie) vinden wij evenzeer in de keuze van de onderwerpen als in de vorm terug.

‘George Minne’ door André De Ridder

Dat André De Ridder één onzer beste kunstcritici is, heeft hij met zijn bondige maar zeer diepgaande studie over. G. Minne weer eens duidelijk bewezen.

Nochtans valt het figuur van de Gentse beeldhouwer niet zo gemakkelijk te behandelen. Het complex van klassieke en moderne, stoere en tedere, ideële en realistische neigingen in zijn werk maakt het moeilijker om het als essayist te benaderen.

Minne is met Meunier de grote baanbreker van de Belgische beeldhouwkunst, hij is echter oorspronkelijker dan de Waalse meester, zijn kunst is als het ware de vertolking van de verfijnde en beheerste menselijke sentimenten. Zijn beelden stijgen op uit de steenmassa's maar geraken er nooit van los. Ieder figuur verpersoonlijkt de grote tragedie van de mens hunkerend naar het bovenaardse en gebonden aan het aardse, dezelfde problematiek die de andere grootheid van de Latemse school Karel Van De Woestijne tot meesterwerken inspireerde.

De bewondering van de dichter voor het werk van Minne was niet toevallig, beider kunst wortelde immers in dezelfde bodem.

‘James Ensor’ door Roger Avermaete

Er zijn kunstenaars die op hun tijd vooruit zijn, of liever die de kunst van hun tijd in een bepaalde richting sturen, een richting waarvan zij de eerste en dikwijls de grootste vertegenwoordigers zijn.

Dat Ensor één dezer zeldzamen is hoeft m.i. niet meer te worden bewezen. Zijn satyren, fantasieën, stillevens en stemmingsschilderijen dragen de kernen in zich van de voornaamste richtingen van de twintig eeuwse schilderkunst.

Men zou kunnen spreken van de eerste Fauve, van de eerste surrealist enz., doch liever heb ik het over de zonderlinge persoonlijkheid van de Oostendse meester. Ik zeg zonderling, dat betekent niet onverklaarbaar.

De mens Ensor leeft in zijn doeken. Daar is de op stemming verzotte dromer uit 'Russische muziek', de zachte ironist uit de 'Ooestersnoepster', de bittere sarcast uit de 'Intrede' of uit één der vele 'Maskers'. In feite is het telkens dezelfde, de tedere...

Onder onze kunstenaars staat hij vooraan, daarom moet het boekje dat in de reeks 'Monographieën over Belgische Kunst' aan hem werd gewijd het eerste dezer reeks zijn waarnaar onze kunstliefhebbers grijpen.

Roger Avermaete schreef een vlotte, maar weinig persoonlijke inleiding. Wij kunnen het hem echter niet ten kwade duiden: over Ensor werd er reeds zoveel geschreven.

'Richard Heintz' door Jules Bosmant

De, in 1871 te Herstal geboren en in 1929 te Sy overleden, landschapschilder Richard Heintz, behoorde nooit tot het soort amechtige schildertjes dat zich tevreden stelt met epigonenwerk te leveren.

Zijn eerste doeken staan weliswaar duidelijk onder de invloed van Van Gogh, maar algauw verwerft hij een eigen stijl en werkwijze.

Het is Heintz nooit om details te doen, maar om de totaal-indruk, deze is dan ook overweldigend.

Wanneer hij een Ardeens dal schildert dan maakt zijn doek op de toeschouwer dezelfde brede indruk als het landschap zelf.

Heintz plaats verschillende kleine en grote vlakken naast elkaar, met elk een kleur die in het vlak zelf nog dikwijls oneindig gevarieerd wordt. Dank zij deze zeer verfijnde techniek kon hij de indrukken weergeven zoals hij ze aanvoelde.

Jules Bosmant schreef de korte studie die de reproducties voorafgaat met liefde en bevoegdheid.

'Paul Delvaux' door Claude Spaak

Claude Spaak zal wel ervaren dat een essayist zich bezwaarlijk een moeilijker taak kan indenken dan te schrijven over

het oeuvre van Paul Delvaux.

De diepe penetratie in het leven van de menselijke ziel, die deze schilder in zijn werken legt, eist een even diepe ontleding van dat werk om het volledig te kunnen belichten. O.i. besteedde Spaak in zijn korte studie te veel aandacht aan de technische en te weinig aan de menselijke zijde van Delvaux' oeuvre.

De bijzonder indruk die de door hem geschilderde gestalten maken, de ‘onzinnelijkheid’ der naaktfiguren, de eenzelvigheid der personages, dat alles werd omzeggens niet behandeld.

De verdienste die de studie van Spaak dan toch heeft ligt hoofdzakelijk in het herhaald aantonen van de klassieke geest in het werk van Paul Delvaux. Het ‘surreële’ dat de meester in zijn doeken vastlegt is een klassieke schoonheidsdroom. En toch... het is ook veel meer dan dat, het is een stuk van ons diepste ‘ik’, van ons lichamelijk en bovenaards verlangen, van onze betrachtingen naar een gezuiverde menselijkheid, van onze ahnungen naar het Absolute.

Paul Berkenman, Erik Van Ruysbeek en Rik Lanckrock.

Bevrijding

Het duurde een eeuwigheid voordat de morgen kwam. Reeds van een uur of vijf moest ik klaar wakker gelegen hebben. Het was nog volslagen donker en toch hoorde ik in de verte het kraaien van een haan. Nu zal het niet lang meer duren, dacht ik, maar de morgen kwam nog niet. Ik woelde op mijn matras heen en weer en viel in slaap. Na een paar ogenblikken ontwaakte ik opnieuw. Het konden niet meer dan een paar ogenblikken geweest zijn en toch was het intussen half-licht geworden. Toen stond ik behoedzaam recht en zocht mijn weg tussen de andere slaapplaatsen. Zonder gerucht te maken klom ik naar boven en opende de deur naar buiten.

Er was weinig geluid in de omtrek, niets dan de vroege morgengeruchten in de dichtsbijzijnde hoeven, waar het dagwerk reeds begonnen was. In de weide waren de dieren nog altijd roerloos, als versteend op de plaats waar zij gaan liggen waren. Verderop, naar het dorp toe, rookte hier en daar een vuur, ontstoken door de soldaten die bij hun pantserwagens geslapen hadden. Ik zag een groepje niet veraf en wandelde er langzaam naartoe. De soldaten zaten in hun khaki-mantels bij het vuur en verorberden zwijgend hun eerste maaltijd. Ik stak mijn hand op en trachtte mij een paar woorden Engels te herinneren. Enige jaren had ik het op school geleerd, maar later had ik het niet meer onderhouden, zodat ik het grootste deel ervan vergeten was.

- ‘Morning’ zei ik, begerig een gesprek met hen aan te knopen.

Zij keken niet eens van hun bezigheid op en slurpten in stilte hun hete thee. Een der mannen stak mij een pakje sigaretten toe, maar ik weigerde. Daarvoor was ik niet gekomen, al schenen zij dat wel te denken, vermits het wellicht overal zo was. De soldaat keek mij verwonderd aan, alsof hij mijn weigering niet begreep.

- ‘Thank you, I don't smoke.’ zei ik.

Ik hoorde zelf aan de klank van mijn stem, dat niemand erin zou lopen, het was al te duidelijk dat ik loog.

- ‘Speaking English?’ vroeg de man.

Ik knikte aarzelend.

- ‘A little.’ zei ik ‘Where are the Germans?’

De man keek mij achteloos aan en wuifde vaag met de hand.

- ‘Gone.’ zei hij.

Ik begreep zijn onverschilligheid niet, of misschien toch

wel. Waarschijnlijk waren zij zo één met dit leven geworden, dat zij handelden zonder al te zeer na te denken. Het kon hun niet schelen of zij vandaag al dan niet te vechten zouden hebben. En vechten, kon het nog zo genoemd worden? Zij zaten zonder meer in hun pantserwagens, die zich schietend een weg baanden: er was niet veel tegenstand te verwachten.

- 'Though battle?' vroeg ik.

- 'No.' zei hij. 'Gerries finished, completely finished.'

Mijn hemeltje, hij zegt dat het uit is met de Duitsers, dacht ik. Hij zegt het kalm en zonder erover te denken, alsof dit alles vanzelfsprekend was. Ik had het bij hun aftocht inderdaad gezien, dat het uit met hen was, en toch hadden zij ons tot het laatste ogenblik in bedwang gehouden. Leefden wij dan al die tijd onder hun hypnose?

Ik had plots een onbedwingbare lust om te roken, maar na mijn weigering durfde ik de man geen sigaret meer vragen. Lange tijd keek ik hem opmerkzaam aan. Hij had een gezicht gelijk de meeste Engelsen, sloom en zonder veel uitdrukking, met een houding over zich alsof hij een man was die zijn gevoelens niet licht prijs gaf. Ik wist, dat ik hem een onzinnige vraag ging stellen en toch deed ik het.

- 'Why you fighting?' vroeg ik.

De man hief met een ruk het hoofd op.

- 'Why?' vroeg hij, met een kinderlijke uitdrukking op zijn gezicht.

Ik wachtte ongeduldig op zijn antwoord, ik kon mijn ongeduld bijna niet bedwingen. De soldaat dacht scherp na en ik zag ineens een uitdrukking van hulpeloosheid over zijn gezicht glijden. Hij haalde aarzelend de schouders op en had plots al de zelfzekerheid, die de Engelsman eigen is, verloren.

- 'I don't know.' zei hij zacht.

Zo, hij wist het niet. Ik maakte mijzelf wijs, dat ik dit antwoord verwacht had, maar dat was een leugen. Tot nu toe had ik gemeend dat tenminste de man, die midden in de strijd stond, zou geweten hebben welk doel hij voor ogen had. Het was niet waar, hij begreep er niet meer van dan ik en ik wist niet, of ik hem dankbaar moest zijn dan wel hem vervloeken. De laatste zekerheid, waaraan ik mij vastgeklampt had, was mij ontglipt.

Ik keerde mij af zonder de man zelfs nog aan te kijken. Als verdoofd wandelde ik de weg naar de bungalow terug. Ik zag noch hoorde iets van wat er in de omgeving te horen of te zien kon zijn. Hij weet het niet, dacht ik telkens, hij is er even onnozel ingelopen als ikzelf.

Jenny wachtte mij op met Kareltje aan de hand. Zij had het kind zijn beste kleren aangetrokken, het zag er uit alsof het zijn grootmoeder op nieuwjaarsdag ging geluk wensen om daarna iets voor zijn spaarpot te krijgen. Enkel met dit ene doel voor ogen: iets te krijgen, want van het gebruik zelf heeft het kind niet de minste idee.

- 'We gaan naar de soldaten.' zei Kareltje vrolijk.

Ik slenterde naast hen mee in de richting van het dorp. Het begon reeds druk te worden op de steenweg, de tanks reden uit de velden te voorschijn en ratelden over de kassei. Voor het overige was het bevreemdend stil. Bevreemdend, omdat wij gewoon geworden waren aan het daveren der ontploffingen en omdat dit geluid nog altijd in ons naklonk.

- 'Ik heb daarnet met een van hen gesproken.' zei ik tegen Jenny. 'Hij weet het ook niet waarom hij vecht.'

Jenny keek mij alleen maar aan, doch antwoordde niet. Wellicht vond zij mijn gezegde geen antwoord waardig. Het was mogelijk, dat zij inderdaad gelijk had, ik begreep zelf niet waarom die vraag nu plots zoveel belang voor mij had, terwijl ik ze mij vroeger nooit gesteld had. Er speelde zich in mijn binnenste een onverklaarbare ommekeer af: nu alles achter de rug was, begon ik mij af te vragen waarom het zo gebeurd was, zó en niet anders en welk belang er kon gescholen hebben in de dingen, die jarenlang het onderwerp van onze gesprekken gevormd hadden.

Wij naderden het dorp en zagen de vlaggen uitsteken aan alle huizen. Aan één enkel was geen vlag zichtbaar, maar de luiken waren dan ook gesloten. Toen ik nader toekeek merkte ik, dat er zwarte hakenkruisen op de muur getekend stonden. Zo, nu begint het dus, zei ik bij mezelf, en ik betrapte mij op de vraag of wij Herman hier ergens zouden te zien krijgen. Herman voor wie deze dag van ontzaglijke betekenis moest zijn in zijn leven van kleine mens.

- 'Ik denk, dat we vandaag Herman wel zullen zien.' zei ik.

Jenny hield met een schok halt.

- 'Hoezo?' vroeg zij kort.

Ik glimlachte spottend.

- 'Ik stel hem mij voor op de toren van een pantserwagen, met het geweer in de aanslag.' zei ik.

Jenny haalde de schouders op en wandelde verder. Wellicht was het enkel een gedachte, maar ik had de indruk, dat zij plots kleiner geworden was, haar schouders waren niet meer zo recht als tevoren.

Het was druk in het dorp. Tussen de pantserwagens, waarnaast de soldaten de nacht hadden doorgebracht, liepen meisjes en kinderen heen en weer. Zij droegen doosjes conservegoed in hun armen en de soldaten keken hen lachend na. De meisjes droegen de dozen alsof ze gevuld waren met goud en edelstenen. Sommigen hadden driekleurige strikken in het haar en de kleine jongens liepen rond met insignes op de mouw. Ik keek hen na en voelde een brakke smaak in de mond, alsof ik slecht bier gedronken had.

- 'Zijn ze daarvoor gekomen?' vroeg ik.

- 'Natuurlijk niet.' zei Jenny. 'Er is heel wat anders.'

Ik keek haar vragend aan.

- 'Hebt gij tevoren iemand met een driekleurige strik in het haar gezien?' vroeg zij.

Ik schokschouderde minachtend.

- 'Daartoe was niet eens zo veel moed nodig.' zei ik. 'Ik begrijp wel hoe gij het ziet, gij ziet het als een symbool, maar die kijk kan ik er niet meer op hebben. Nu niet meer.'

- 'Wat bedoelt ge?' vroeg Jenny snel.

- 'Ik weet het ook niet.' zei ik. 'Indien het maar een jaar geduurd had, of misschien twee, dan had ik het mogelijk ook zo gezien. Ik zou niet zo erg nagedacht hebben over de ondergrond van de dingen, zoals nu.'

- 'Over wat spreekt ge?' vroeg zij. 'Ik begrijp u niet.'

Ik dacht even na voordat ik antwoordde. Het was moeilijk mijn woorden zo in te kleden, dat ik precies kon uitdrukken wat ik bedoelde en dat ze mij tegelijkertijd verstond.

- 'Het is veranderd toen Herman weggegaan is.' zei ik. 'Ik vroeg mij af waarom hij u achterliet, of hij werkelijk iets van betekenis nastreefde waarvoor hij meer over had dan voor u.'

Jenny antwoordde niet. Ik zag dat zij moeite had om haar tranen te bedwingen, maar ditmaal had ik geen lust om mij als overwinnaar te voelen.

- 'Dat had hij ook niet.' zei ze bevend. 'Maar hij is toch niet het enige geval, er zijn er anderen die betere bedoelingen gehad hebben.'

Wellicht sprak zij de waarheid, misschien ook niet. In elk geval kon ze mij niet meer overtuigen.

- 'Misschien wel.' gaf ik toe. 'Misschien zie ik het in een verkeerd licht, dat is mogelijk, maar ik kàn het nu eenmaal niet anders meer.'

Ik zweeg, ik had trouwens het gevoelen alsof ik hierover nooit meer iets te zeggen zou hebben, alsof ik op dit punt uitgesproken was. Intussen waren wij in het midden van het dorp

beland, bij de kerk waar de wegen naar twee verschillende gehuchten elkaar kruisten. De tanks reden af en aan en Kareltje had geen ogen genoeg om zich aan het schouwspel te goed te doen. Ik keek hem weemoedig aan. Binnen een paar dagen, misschien zelfs morgen of straks reeds ging hij met Jenny uit mijn leven weg en het zou zijn alsof er nooit iets tussen ons bestaan had. Alsof ik hem niet uit de handen van Herman's moeder gered had en alsof ik nooit zijn wankele stappen gevolgd had, toen hij aan Lydia's hand terug leerde te lopen.

Ik stond wat afzijdig van het volk en liet Jenny en Kareltje begaan, die zich op de rand van het voetpad bevonden. Tussen de khaki-uniformen zag ik hier en daar een man in burger, met een driekleurige band om de arm en een geweer in de hand. Een van hen deelde tractaatjes uit. Hij had een glunder gezicht met twee heldere ogen, die mij spontaan aankeken toen hij het papiertje in mijn handen drukte. Misschien is dat een van hen die Jenny bedoelde, dacht ik, zonder verder acht te slaan op het tractaat. Ik verfrommelde het papiertje in mijn handen en liet het vallen. Toen drong het ineens tot mij door, dat ik misschien een kans liet voorbijgaan. Dat er wellicht iets belangrijks op het papier kon staan, waardoor ik alles van een andere kant zou gaan zien. Ik bukte mij en raapte het verfrommelde blad voorzichtig op. Ik had haast om te weten wat er op te lezen stond. Nu of nooit, dacht ik, gelijk een man die een onverhoopte kans voor zich ziet en toch nog aarzelt of hij ze zal grijpen.

Ik vouwde het blad open en sloeg er een blik op. Het werd ineens zwart voor mijn ogen, de hele omgeving danste voor mij uit alsof er een aardbeving had plaats gehad. Het papier viel uit mijn handen en bleef liggen op de plaats waar ik het had opgeraapt.

- ‘Burgers, nu komt het uur der vergelding.’ - Ik werd weer meester over mijzelf en dacht sterk na. Vergelding? vroeg ik mij af, wat is er te vergelden? Het is zoals ik het gedacht heb: het zal een oordeel van mensen tegenover mensen zijn en het wordt louter toeval aan welke kant men komt te staan.

Toen schrok ik op. Ik had sinds enige tijd het gevoelen gehad, alsof er iets rond mij gebeurde, maar ik had de moed niet om te kijken wat het was. Ik keek op en zag de mensen met gerekte halzen naar de ingang van het gemeentehuis staan turen. Er liepen een tiental mannen met driekleurige armbanden en een geweer in de hand en tussen hen in schreed de burgemeester. Hij droeg het hoofd opgeheven en keek om zich heen met een uitdagende blik. Een der mannen, die achter hem liep, trapte opzettelijk op zijn hielen en de baron wendde even het

hoofd, met een uitdrukking op zijn gezicht alsof hij naar een mug keek die hem gestoken had. Dit was wellicht te veel voor de geleider. Hij sprong op de baron toe en diende hem met open vuist een slag in het gelaat toe. Ik duizelde en wreef met mijn hand door mijn ogen, omdat ik één moment niet klaar meer zag. Toen keek ik weer op en in een flits herkende ik de man die geslagen had. Het was Herman.

Ik stond een ogenblik onbeweeglijk, tot ik een hand op mijn arm gewaar werd.

- 'Wat is er?' vroeg ik afwezig.

- 'Ga naar hem toe.' zei Jenny huilerig. 'Ga naar hem toe en zeg hem, dat hij daarmee ophoudt.'

Ik richtte glimlachend het hoofd op.

- 'Ik dacht, dat hij dood voor u was?' zei ik. 'Waarom bekommert ge u dan nog om hem?'

Jenny stampvoette even.

- 'Ik bekommer me niet om hem.' zei ze. 'Maar dit kan ik niet zien.'

- 'En waarom niet?' vroeg ik koud. 'Ik heb u toch gezegd, dat dit een dag van vergelding en triomf is. Of hebt ge die tractaatjes niet gelezen?'

Jenny borg het hoofd aan mijn schouder en ik voelde haar lichaam schokken tegen het mijne.

- 'Zeg hem, dat hij hier weg gaat.' smeekte zij.

Ik haalde onverschillig de schouders op.

- 'Bederf hem deze grote dag niet.' zei ik. 'Het is maar voor een paar ogenblikken, morgen is hij weer even klein als tevoren.'

- 'Doe het dan voor mij.' zei Jenny zacht.

Zij begon plots snel te spreken, alsof ze mij geen tijd wilde laten om na te denken en mij wilde dwingen ondoordacht te handelen.

- 'Doe het voor mij. Hij is toch mijn man geweest, ik heb een kind van hem en het is mij te veel, dat hij zich gedraagt als een bruut. Ik wist wel, dat hij klein was, maar ik had niet gedacht, dat hij ook een bruut zou zijn.'

Ik onderbrak haar met een brusk gebaar.

- 'Elke lafaard is een bruut.' zei ik.

Het woord 'lafaard' klonk hard in mijn oren, ik kon de klank ervan bijna niet verdragen. Waarom is hij een lafaard en ben ik het niet? dacht ik. Hij was weg en ik heb bij zijn vrouw geslapen, ik heb al het mogelijke gedaan om hem in haar ogen te kleineren en nog hatelijker te maken. Mijn God, ik heb het recht niet over hem te oordelen, ik heb zelf geprofiteerd van zijn kleinheid, ik ben even klein geweest.

Er was inderdaad slechts één gevolgtrekking mogelijk: ik was even klein geweest als hij. Waarom verachtte ik hem en verachtte ik mijzelf niet? Waarom haatte Jenny hem en had ze mij lief?

- ‘Waarom hebt ge mij lief?’ vroeg ik dwingend.

Jenny staarde mij niet-begrijpend aan.

- ‘Ik heb een vergelijking gemaakt.’ zei ze ten slotte. ‘Hij was een bluffer, en gij hebt nooit een woord gezegd over hetgeen ge gedaan hadt, hij was laf en gij waart moedig, er was al te veel verschil.’

Ik glimlachte bitter.

- ‘Ik dacht het wel.’ zei ik moe. ‘Ge hebt het niet om mij zelf gedaan, ge hebt alleen gekozen tussen hem en mij.’

Ik voelde Jenny sidderen in mijn armen.

- ‘Dat is niet waar.’ zei ze hard.

Zij gilde bijna, zodat een paar mensen het hoofd wendden en ons even aankeken. Maar wellicht waren er elders belangrijkere dingen te zien, hun belangstelling was slechts van korte duur.

- ‘Dat is niet waar.’ herhaalde Jenny zacht.

Ik wist dat zij trachtte zich van haar eigen woorden te overtuigen. Nog nooit had ik klaarder geweten, dat er ten slotte weinig tussen ons bestond, het waren slechts uiterlijke gebeurtenissen die ons aan elkaar verbonden hadden, geen gevoelens uit ons diepste ik. Haar liefde bestond voor een groot deel uit bewondering, terwijl de mijne gebaseerd was op het medelijden, dat ik voor haar gevoeld had, toen zij alleen was achtergebleven. Of verwarde ik mijn liefde voor Jenny met het gevoelen dat mij aan Lydia gebonden had? Wat is het nu? vroeg ik mij radeloos af. Waarom kan zelfs dit niet blijven duren en was de band, die ons verbond, niet eens bestand tegen alle uiterlijkheden die ten slotte geen belang hadden? Ik wist het niet, ik wist ineens niets meer. Ik herinnerde mij plots een droom, die mij in mijn kinderjaren vele nachten beangstigd had: ik liep tastend doorheen een ondoordringbare duisternis, als ik mijn handen uitstak raakte ik alleen glibberige wanden, waarop mijn vingers geen houvast hadden. Zo gevoelde ik mij ook nu. Welk was mijn weg en waaraan kon ik mij nog vastklampen, nu die poging zowel met Jenny's hulp als met die van Lydia mislukt was?

Ik voelde tranen in mijn ogen branden, maar ik beheerste mij en deed moeite om ze terug te dringen, voordat Jenny ze gezien had. Maar zoals gewoonlijk slaagde ik niet in mijn opzet.

- ‘Wat is er dan?’ vroeg Jenny.

Ik schudde mismoedigd het hoofd.

- ‘Herinnert ge u nog wat er met de dokter gebeurd is?’ zei ik. ‘De laatste keer, toen ik hem zag, was hij tot de conclusie gekomen, dat het leven absurd is.’

- ‘Absurd?’ vroeg zij.

Ik knikte langzaam.

- ‘Ik begreep hem ook niet.’ zei ik. ‘Ik begrijp hem zelfs nu nog niet, maar hoe moet een mens er anders over denken? Dit is onze laatste dag, we zijn allebei tot de conclusie gekomen, dat wij ons vergist hebben. Was die liefde ook al een illusie, is alles dan waarlijk een illusie?’ vroeg ik zacht.

Jenny keek mij aan met tranen in de ogen.

- ‘Misschien wel.’ gaf zij toe. ‘Maar het is toch mogelijk in een illusie te blijven voortleven.’

De betekenis van haar woorden drong slechts langzaam tot mij door.

- ‘Neen.’ zei ik. ‘Zo ver ben ik nog niet. Morgen misschien wel, of overmorgen, maar nù nog niet. Ik kan mij nog geen begoochelingen maken over een leven, dat slechts schijn is.’

- ‘Er is dus maar één oplossing?’ vroeg Jenny.

Ik knikte bevestigend, zonder haar aan te kijken. Ik durfde haar niet meer aan te kijken. Ons hele verleden stond tussen ons in, maar ik deed moeite om het beeld te verdrijven. Ik slaagde er slechts gedeeltelijk in.

- ‘Er is inderdaad maar één mogelijkheid.’ zei ik.

Een ogenblik legde ik mijn hand op haar arm en keek haar glimlachend aan. Ik kon het ook niet verhelpen, dat mijn glimlach gedwongen was en bitterder dan ik het gewenst had.

- ‘Misschien is het beter zo, Jenny.’ zei ik.

Met een ruk hief zij het hoofd op.

- ‘Weet ge waarlijk niet anders te zeggen dan zo'n banale gemeenplaats?’ vroeg zij verwijtend.

Zij haalde moedeloos de schouders op.

- ‘Natuurlijk, ik had het moeten verwachten. Zo ver kende ik u wel, dat ik wist dat het niet zou blijven duren. Voor u is het ogenblik niet zo moeilijk, gij hebt het al handig geleerd u met een gemeenplaats uit de slag te trekken, maar ik...’

Zij hield plots op, alsof zij niet meer wist wat te zeggen. Zelfs op dit momen doorzag zij mij volkomen en was ze mij helemaal de baas. Ik voelde ineens een ongemotiveerde wrevel in mij opkomen.

- ‘Ge zult het ook moeten leren.’ zei ik cynisch.

Deze woorden vielen uit mijn mond voordat ik ze had kunnen weerhouden. Nu is het helemaal gedaan, dacht ik ramp-

zalig, nu zal zij later zelfs niet meer zonder bitterheid aan dit ogenblik kunnen terugdenken. Ik vervloekte mijzelf, maar het was te laat. Altijd had ik mijzelf al vervloekt wanneer het te laat was. Was ik er dan toe gedoemd anderen en mijzelf steeds ongelukkig te maken?

Jenny keek mij slechts even aan.

- 'Zo.' zei ze.

Het afscheid was dus zoals ik het verwacht had. Jenny had zich méér in bedwang dan ik mijzelf. Ondanks alles kon ik het niet verhelpen, dat ik weer begon te beven over heel mijn lichaam.

- 'Jenny.' zei ik smekend.

Zij keek mij niet eens meer aan.

- 'Het is goed.' zei ze. 'Ik zal aan uw raad blijven denken, zo zult ge tenminste niet uit mijn gedachte gaan.'

Ik stond als een hulpeloze schooljongen tegenover haar. Net zoals Herman tegenover haar had gestaan toen hij weg ging en toen haar onnatuurlijke kalmte hem helemaal van streek had gebracht. Ik was waarlijk niet beter dan hij, niet sterker of niet moediger, alleen maar even laf.

Toen ik opkeek zag ik, dat Jenny zich van mij verwijderd had. Zij nam Kareltje bij de hand en leidde het tegenstribbelende kind doorheen het volk, dat nog altijd de voorbijtrekkende troepen nakeek. Na een ogenblik waren zij uit het gewoel verdwenen. Als bedwelmd stond ik tussen de mensen, die in hun uitzinnige vreugde met de armen zwaaiden en de soldaten bloemen toewierpen. Ik keek hen verwonderd aan, de aanleiding tot hun vrolijkheid drong niet tot mij door en het duurde een poos, voordat ik weer besefte wat er aan de hand was. Toen haalde ik de schouders op en baande mij een weg tussen het volk. Het was voorbij, er was niets meer te veranderen en het leven liet niet op zich wachten.

Frans Cools.

Fragment uit de roman 'De grote Tijd'.

Erik Van Ruysbeek

Innerlijk climaat

Regen is mijn element,
ik vraag nooit de zon weer,
zee en winden toegewend
bui en vlagend onweer.
Boeien dof vanuit de mist:
allerzoetst geluid mij.
Rotsen door het schuim betwist
raken nooit meer uit mij.
Huiveringen van de nacht
duister van de voorstaat,
en ik, drachtig van hun dracht,
die elders te loor gaat.
Aangesuisd vanuit het ruim,
luisterend en roerloos,
grijs verstuivend als het schuim,
ruimer steeds en doelloos.

Visioen

Hoe kom ik hier in deze toverwereld
betoverd schier en van geluk doorpereld,
bezeten mild van wondren t' allenkanten
die in mijn hart hun wondre kleuren planten,
verrukt van licht en van verterend vuur
en zonder twijfel eindeloos van duur?

Wat is de smart waar alles is genade?
Genade wit van vreugd binnen de fijnste zaden
tot alle zaden in verzaadging zwelgen.
Niets kan dit toverland in mij verdelgen,
en 'k loop te schaterlachen met een saterskreet
en in de wereld bijt ik met een godenbeet.

De dood? Hij komt en gaat, maar wij, wij blijven,
onkwetsbaar en volmaakt, roerloos in 't eeuwig drijven
Wij blijven niet: wij zijn. O zijnde aan het vloeien,
waarin wij wisselend om duizend kernen bloeien,
verrukt van licht en van verterend vuur,
en rust en middenpunt en eeuwig avontuur.

Landschap

Landen weggezonken
voorbij 't laatst gebied,
tot een lijn geslonken
in een ijl verschiet,
landen weggesluimerd
in een luiig waas,
nauwelijks beduimeld
onder schemerend gaas,
rouwig-paars verloren
in verloomde rust
doods en uitverkoren
rijk en onbewust;
waaraan wordt geboren
zee en wind en kust:
duister niet te peilen
nachtzwangere reep
zwangerend in 't ijle
zee of land: één sleep;
waar we golven raden
en onzichtbaar schuim
fluistering-overladen
naderend uit het ruim,
met de wind als broeder
met de nacht als bruid,
doffend in verwoeder
snelle branding uit,
onder kreet van meeuwen
scheurend eens en rauw
als uit verre eeuwen
seinen uit het grauw.

Onderaardse vormen
kolken aan de rand,
vormeloze wormen
donker als het zand
wringend stompe ringen
uit het dode land,
vage worstelingen
vergeefs genadeloos,
uitgebreider kringen
van klam woekerkroos.
In het eindloos landschap

stommer dan de dood
een verloren gramschap
onder lucht van lood,
in het slijk der aarde
nauw bespeurbre nood,
krimpend weer in d'aarde
uitgewist voorgoed.

En de zee bruist eenzaam
en de vlakte vreedzaam
luistert naar de vloed,
naar het schuim der eeuwen
en de duistre wind
donkerend aan 't geeuwen
eindeloos en blind.

Jan van den Weghe

Nacht

De nacht kent geen erbarmen
en bitter is de wijn.
O vrouw, laat me in uw armen
de minnaar zijn.

Ik zie uw lippen beven
en weet uw schoot bereid,
waarin ik driest mijn leven
te grabbel smijt.

Maar morgen zal ik vloeken
en wee van hondse spijt
zoek ik in oude boeken
vergetelheid.

Zo dwaal ik door de dagen
en breek met zere spot
de zweep, die mij wou jagen
naar God.

De nacht kent geen erbarmen,
de nacht is goed.
Ik sidder in uw armen
en boet.....

Herfstmorgen

Een witte maanscherf, regenvlagen
en wind, die door 't geboomte spookt.
Komt nu het einde van de dagen?
- Voorbij de lage spoordijk smookt
een zieke zon. Is dit de morgen,
die vroeger in een zee van licht
een balsem was voor alle zorgen
en heerlijk als Gods aangezicht?
De Herfst is mij een pijn van schade
om alles, wat verloren ging,
maar liever dan de liefste daden
- o lief - is mij herinnering.

Pieter Aerts

Het Huis

Je bent van huis gegaan vol moed en jonge dromen.
De weg was lang. Je wist niet waar hij einden zou
al wees een kind je soms de horizont, al kwam een vrouw
je vergezellen als het licht schoof naar de bomen.

En jij besefte vlug je angst wanneer je ijver
zacht-aarzlend elke avond met de zonne zonk.
En met het water was er soms een traan die blonk
op warme lippen, die je laafde aan een vijver.

De nacht en 't missen van een lamp gaat banger maken
en elke traan proeft eender naar een zout verdriet
en in een koude slaap vindt je de rust nog niet
want als de ogen slapen blijft het hart nog waken.

Slechts in je droom heb jij een boeremeid gevonden,
die in een winterschuur soms warrem eten brengt.
Zij heeft het stro doorwoeld, je koude lijf doorzengd,
je voelde fel haar borsten branden op je wonden.

Maar nimmer mocht jouw hand een vrouwentraan verlangen
maar nergens sneed een vrouwenhand je avondbrood.
En jij werdt nooit ontvangen door een vrouwenschoot
gelijk de bloemekelk de bijën kan ontvangen.

En jij spreekt tegen bomen: niemand zal je groeten,
en ook een bloem, een vogel is je nameloos.
En of je vloekt en of je bidt: 't is hopeloos.
Je voelt je lijk de roos: je trapt haar met je voeten.

Je eigen blik blijft in je eigen harte staren
omdat je steeds alleen bent met je grote vrees
voor wat zal komen nog en als je droomt dan lees
je in je vaders ogen die streng-minzaam waren.

Je denkt steeds aan de geur van appels en van peren,
die elke zomer in je vaders tuinen draalt
waar ieder blad je vreemde sprookjes heeft verhaald,
waar jij je hand voor 't eerst aan doornen zou bezeren.

En jij verlangt weer naar een huis, dat jij verscheurde
zoals een prentekaart en jij verlangt het Huis,
het water en de kachel, aan de wand het kruis,
en waar 't steeds naar de tabak van je vader geurde.

Ik weet je buiten staan met je betraande kaken.
Je loert maar naar de haard, je aêm vriest op de ruit.
Je schrikt op van de wind die in je oren fluit
en van de oude deur die 'k stil kom open maken.

Jij zal je koude handen op mijn schouders leggen
en in je ogen kijk ik naar mijn eigen pijn.
Jij vraagt of alle vensters goed gesloten zijn
en ‘binnen is het warm’ zal 'k tot me zelve zeggen.

Boekbesprekingen

Alain-Fournier: 'Het groot avontuur' (Oorspronkelijke titel: Le Grand Meaulnes) - vertaling Max Nord - Salamanderreeks - Uitgeverij N.V. Em. Querido - Amsterdam - 1949 - 220 blz. - 32 Fr. (Voor België: Meulenhof en C^{o} N.V., Brussel)

De lof van voornoemd werk dient zeker niet meer gezongen: sinds jaren immers wordt 'Le Grand Meaulnes' bij de klassieke romans gerekend. De recensent blijft dus enkel te onderzoeken in hoeverre de vertaling een getrouwe weergave is van deze wonderlijk ontroerende en poëtische roman. Immers de virtuositeit waarmede Alain-Fournier zijn jeugdjaren en een zuivere, doch tragische liefde op betoverende wijze wist te herscheppen is zonder voorgaande.

Bij mijn weten is de vertaling van Max Nord een tweede poging om Alain-Fournier aan de Nederlandse lezer voor te stellen. De eerste vertaling heette 'Het vluchtend Beeld' en deze titel scheen mij een juistere weergave van de geest van deze roman.

Max Nord's vertaling heeft onbetwistbaar vele kwaliteiten doch - traduttore traditore - de gevaarlijke klip kon hij niet omzeilen. Zijn vertaling staat tot het origineel zoals malt tot koffie, om een materialistische maar goed gekende vergelijking te gebruiken.

Wel heeft hij ons een voorsmaakje gegeven van een delicatesse, doch Nord mist de grootheid en de subtiliteit om een zo fijn genuanceerd werk als 'Le Grand Meaulnes' in het Nederlands te herscheppen.

Dit is spijtig, doch het is geen verwijt voor Nord, wiens talent en moed ik ten zeerste bewonder.

Rik Lanckrock

Ben Cami: 'In de tijd verloren' - Uitg. Maj. Claserstraat, 12, Aalst - 40 blz.

Ben Cami, die in 'De Faun' debuteerde en sindsdien sporadisch medewerkte aan 'Podium' en 'Tijd en Mens', heeft nooit de grote trom geroerd bij de jonge poëten, alhoewel hij rijker is aan talenten dan sommige grootsprekers, die zich geregeld willen doen opmerken. Deze bescheiden dichter hecht blijkbaar alleen belang aan zijn werk. En hierin kan men hem geen ongelijk geven, want één goed gedicht is meer waard dan honderd polemieken en spiegelgevechten. Men zou zeggen, dat Cami alleen voor zichzelf schrijft. En hij doet dit ernstig en nauwgezet, omdat hij zich bevrijden moet van zijn obsessies en zichzelf wil ontdekken. Toch heeft hij zich niet teruggetrokken in een ivoren toren. Hij staat te vast in het leven om zich levensvreemd te voelen en zich van de wereldgebeurtenissen afzijdig te houden. Zijn werk is echter meer dan een tijdskroniek. Wel is waar speelt de oorlog er een vooraanstaande rol in, maar alle gebeurtenissen, die hem verontrusten, weegt hij af tegenover de eeuwigheid.

Cami's gedichten zijn vaak visionnair. Men voelt de angst voor het wereld-cataclysme in zijn bitter, wanhopig verweer. Zonder zich aan holklinkende beeldspraak te bezondigen, maar met een vrij grote beheersing en een voorkeur voor het sobere, effectvolle woord, dat soms hard klinkt maar nooit vals en aan zijn gedichten stuwkracht en een jachtig ritme verleent, heeft Cami talrijke gedichten geschreven, waarin degenen, die dieper over de problemen van de tijd en de mens durven ingaan, de weerklank zullen horen van hun zieleleven.

Slechts weinig jonge dichters hebben ons zoveel te zeggen als Cami. Langzaam is hij geëvolueerd en alles wijst er op, dat hij in een tijdspanne van ongeveer 10 jaar uitgroeien kan tot een van onze markantste Vlaamse dichters. Dat hij hiervoor het geduld heeft kan men afleiden uit het feit, dat hij lang genoeg kon wachten om met een verdienstelijke bundel zijn intrede te doen, al was het dan ook met een bescheiden uitgave in eigen beheer.

Remi Boeckaert

Bruno H. Van den Berghe O.P.: 'Aisopeia' - Uitg. Electa, S.J. Martinstraat, Woluwe - Brussel - 1950 - 264 blz. - Ing. 75 fr. Geb. 90 fr.

Degenen, die met onze moderne literatuur begaan zijn, voelen af en toe behoefte aan een dosis wijsheid, die wij ten slotte bij de ouderen moeten zoeken. Vooral onze hedendaagse poëzie, die op hinden en winden en op koralen en opalen rijmt, lijdt gebrek aan waarachtigheid en levenswijsheid.

Na meer dan twintig eeuwen moet men nog steeds de diepste wijsheid en de zuiverste schoonheid bij de Grieken, die blijkbaar door Azië en Egypte werden geïnspireerd, ontdekken. Daarom zijn de Aesopische fabels, die door B.H. Van den Berghe O.P. meesterlijk ingeleid en knap werden vertaald, als goudstukken in een tijd van devaluatie welkom. Wat het volk na eeuwen ervaring vaststelde - de deugden en de ondeugden, het ware en het valse - werd als een parabel in dichtvorm overgeleverd. 'Die verhalen immers bevatten een wijsheid die voor alle volkeren is en openden naast de hun bekende goden en heroënmythen een wezenlijk ware wereld' (B.H. Van den Berghe O.P. in een vorige miniatuuruitgave van deze fabels, verschenen in 'Onze Nederlandse Klassieken', uitgeverij Labor, Antwerpen). Deze fabels, waarvan sommige door Vondel en La Fontaine bekend zijn, werden door passende Vlaamse spreuken onderschreven. Wie de gebreken van anderen aan de kaak wil stellen, - doch beter - wie zichzelf in deze fabels wil ontdekken, zal geregeld het werk van B.H. Van den Berghe O.P. ter lezing nemen.

D. Everman

Johan Van Mechelen: ‘Ebbe en vloed’ - Verzen - Uitgave Sanderus - Oudenaarde - 48 blz.

Bij de bespreking van de eersteling van Johan Van Mechelen ‘Het Wordende Licht’ wezen wij op het uitzonderlijk talent van deze dichter, maar tevens op het gemis aan soberheid in zijn verzen.

Stylistisch gezien betekent zijn tweede bundel ‘Ebbe en Vloed’ een grote vooruitgang. Deze keer is er reeds een grote beheersing van vorm en taal. Daarom spijt het ons dat Van Mechelen ons nog altijd datgene niet schonk wat wij van hem verwachten.

Hiervan de oorzaken opsporen schijnt mij de meest nuttige taak van een recensent.

Bondig kunnen wij zeggen dat ondanks het feit dat de verzen van Van Mechelen nu ‘formeel’ sober zijn, ‘de’ soberheid er nog dikwijls aan ontbreekt.

De inhoud klinkt vaak bombastisch. Nemen wij een gedicht zoals ‘Tot vreugde van wie ons versmaadt...’ dan treft onmiddellijk de holle toon. Een programmatisch of een ‘strijd’-gedicht moet aan nuchtere kritiek kunnen weerstaan. Met ‘nuchtere kritiek’ bedoelen wij beschouwingen gemaakt in ogenblikken waarin men weegt met het verstand en niet met het hart, of - erger nog - met enthousiasme.

Een dichter zoals Van Mechelen behoort niet achter een trom, maar achter een cello. De gamma van dit instrument is rijk genoeg om uit te drukken wat men te zeggen heeft. Hij leze ‘Wij liggen in de nacht...’, ‘Het woord is gesproken’ of het slotgedicht of nog sommige andere zeer ontroerende en mooie verzen uit ‘Ebbe en Vloed’ en hij zal begrijpen wat hij kan bereiken met persoonlijk te blijven.

Voor de lezers van Arsenaal schrijf ik een strofe over die getuigt welke zuivere toon Van Mechelen soms weet aan te slaan:

> Peil uw blikken in mijn wezen,
> ik ben van de droom ontdaan.
> Al het graan is uitgelezen:
> in de wanne ligt mijn waan.

Paul Berkenman

Koningin Victoria en Victoriaanse literatuur.

Het brave leven van een koningin te midden van een eeuw, ‘waarin Engeland zijn niet altijd brave militaire en economische expansie verwezenlijkte’. Met deze zin vatten we de voortreffelijke monografie samen ‘Koningin Victoria’ (uitg. Meulenhoff, A'dam, 376 blz.) van Dr Oudendyk. Schrijfster putte overvloedig in dagbladen en brieven van Engelands grootste vorstin (1819-1901) Maar citeerde alles in oorspronkelijke taal en tekst. Merkwaardig om stijl en karakter - le style, c'est l'homme - van haar ‘heldin’ beter te begrijpen, maar onaangenaam voor de lezer die geen Engels kent. - Nochtans, psychologisch belangrijk is dit mensenleven niet. Een toonbeeld van burgerdeugd en familieleven. Belangrijker dan Victoria's leven is ons Victoria's eeuw. Dit besefte schrijf-

ster ook. Binnen- en buitenlandse politiek, industriële en sociale omwentelingen en de ganse grootse kentering op alle gebied die de 19e eeuw, de eeuw van de Vooruitgang, kenmerkt, weet Oudendijk ons beeldendboeiend te schilderen. En om ons milieu en tijdsgeest beter te doen begrijpen, laat ze niets onverlet. Een boek, door zijn stof, maar ook door de geestdrift, waarmee schrijfster alles vertelt of beschrijft, dat u nergens loslaat. Ganse blz. karakterontleding worden gewijd aan Leopold I van België, Louis Philippe, tsaar Nicolaas I, Bismarck e.a. Een gans hoofdstuk aan Napoleon III. En tientallen blz. aan de Victoriaanse ministers Melbourne, Peel, Gladstone en Disraëli. Allemaal beroemde of bekende namen voor ieder van ons, maar dan ook, wellicht, ook enkel maar dit. Namen, klanken, woorden, etiketten. Meer niet. Hier zijn het mensen, personen, en we verstaan ze.

Voor hen die op een aangename manier willen kennis maken met de literatuur van het Victoriaans tijdperk, raden we 'ONTSLUIERD GEHEIM' aan, een bundel van negen Victoriaanse verhalen, gekozen, geschikt, vertaald en ingeleid door Jan Spierdijk en keurig uitgegeven door de Wereldbibliotheek. Het eerste dat zijn naam geeft aan het boek, is van George Eliot en 'behoort tot een der mooiste verhalen van de Victoriaanse literatuur'. Het is een sterk psychologisch - occulte vertelling - de levensgeschiedenis van een man, die beschikt over scherp intuitieve en paragnosische gaven. Het munt uit, niet enkel door zijn handige bouw en zijn techniek, maar vooral door zijn scherpe analyse en grondige mensenkennis, zijn innige sfeer, zijn romantisch natuurgevoel, zijn zuiver en diep levensgevoel en vooral door zijn fijnzinnige, filosofische beschouwingen. Een verhaal vol poëzie en wijsheid.

Daarna volgt een humoristisch-ironische vertelling van Thackeray 'Een dinertje bij de Familie Timmins', dat ons aangenaam herinnert aan Pickwick en twee spookverhalen. Het eerste, romantisch en sentimenteel: 'De open Deur' van Mrs. Oliphant. Het tweede, psychologisch en rationeel: 'Groene Thee' van Sheridan le Fanu.

De twee volgende novellen zijn minder belangrijk. 'Het verhaal van een Landjonker' van Mrs. Gaskell en 'De kreek van Malachi' van A. Trollope. Interessant nochtans om de typisch Victoriaanse romantiek. En tenslotte, na een detective verkaal van W. Collins, 'de eerste grote detectiveschrijver in de Engelse literatuur' en een novelle van R.L. Stevenson 'Een onderkomen voor de nacht', een episode uit het leven van Villon, en spookverhaal van Dickens 'De Seinwachter'. - In zijn geheel beschouwd, een boek dat graag zal gelezen worden en dat velen zal verzoenen met de ouderwetse Victoriaanse literatuur.

Karel Haerens

Fernandez Florez: 'De booswicht Carabel' - Uit het Spaans door Prof. Mr Dr J.A. van Praag - Uitg. Wereldbibliotheek, Amsterdam-Antwerpen - 1950 - 219 blz.

Amaro Carabel, die walgt van de maatschappij met al haar tekortkomingen en, vooral, met haar schrijnende onrechtvaardigheid, besluit van het

rechte pad der deugd af te wijken en een meedogenloze misdadiger te worden.

Hoezeer hij zich echter ook inspant, hij gelukt er niet in. Integendeel, elke poging tot boosdoenerij valt ten nadele van hemzelf uit. Hij steelt twee sigaretten uit zijn eigen jaszak, krijgt een brandkast in zijn macht, maar slaagt er na twee maand zwoegen niet in haar open te krijgen en als hoteldief raakt hij zélf zijn laatste pesetas kwijt. Zelfs als aanrander wordt hij niet au sérieux genomen. Zijn mislukkingen drijven hem tot wanhoop en tenslotte is hij verplicht zijn oude baantje op de bank van de bloedzuigers Aznar en Bofarull weer aan te pakken.

Deze veel te beknopte synopsis van de inhoud verraadt al dadelijk een zeer humoristische ondertoon. Ondertoon inderdaad, want het hoofdpatroon is er een van sarcasme, spot en zelfspot, bitterheid en verbittering in hevig contrast met een vleugje tederheid en vertedering. Voorwaar een raar kwartet: Amaro en zijn tante Alodia, de privé-detective Ginesta en het muurmeisje Germana, die er, allen op hun beurt, van overtuigd raken dat er maar één manier is om goed te leven, nl. slécht worden. Ginesta is de minst actieve, omdat het leven hem reeds lang geleden geleerd heeft wat mogelijk is en wat niet. Dit weten we trouwens uit zijn verhaal, waarin hij spreekt over zijn vrouw, en dat een prachtige short story op zichzelf is.

Het is dan ook Ginesta, die het boek met zijn speciale philosophie kruidt. ‘Men is goed, zoals men blond is of bruin, en daarover op te scheppen is onzinnig.’ En zo bidt hij:

> Heer, als het waar is, zoals sommigen zeggen, dat we weer op de aarde zullen terugkomen om nieuwe levens te leven, vergeet dan niet, dat ik een zachter en meer gerespecteerd leven verdien; als ik weer op aarde terug moet komen, laat het dan zijn als een geboren, hardnekkige en geïnspireerde dief.

‘De Booswicht Carabel’ werd op voortreffelijke wijze vertaald en we veronderstellen, dat er van het Spaanse kleurige palet niets is verloren gegaan in uitdrukkingen als: ‘ze had een vuurrode anjer in haar haarwrong, als een dolk in een chocoladetaart.’

René Metzemaekers

Ernst F. Löhndorff: ‘Bloemenhel aan de jacinto’. - Uit het Duits vertaald door Th. van Berkel. - Uitg. Wereldbibliotheek N.V., - Amsterdam-Antwerpen - 1950 - 228 blz.

De populariteit, die deze eerste-rangs avonturenroman gedurende vele jaren geniet, zal een vijfde druk van de Nederlandse vertaling tenvolle rechtvaardigen.

‘Avonturen in het Oerwoud’, zo luidt de ondertitel. Wat in dit boek dan ook het meest treft, dat zijn de schril contrasterende aspecten van het Braziliaanse oerwoud. Aan de ene kant: de weergaloze pracht van de tropische plantengroei, de toverachtige zonsondergangen, de purperen nevels boven het water, en, wat dit alles nog verre overtreft: de dodende

weelde van het orchideeënparadijs, waarvan de geuren inderdaad levensgevaarlijk bedwelmend zijn. En aan de andere kant: het gevaar, dai overal op de loer ligt, de koorts en de walgelijke verbeesting van het handjevol blank uitschot, dat er in de wankele nederzettingen hokt.

Honderd procent avonturenverhaal is ‘Bloemenhel aan de Jacinto’ in de eerste plaats ontspanningslectuur, maar die toch hier en daar wel een ernstige ondertoon krijgt, wanneer de orchideeënjagers op hun brute manier aan 't philosopheren gaan.

Een geschikt boek voor mensen, lijk Henderson, Löhndorff's gezel, ze aan het eind van het boek schetst: mensen, die ‘meer dan genoeg hebben aan de palen en perken, die ze zichzelf hebben gesteld. In film of boek kunnen ze zich bedwelmen aan avontuur en primitiefheid, ofschoon de meesten vervloekte huichelaars zijn en het zullen ontkennen. Maar de drang, die in ons allen huist, die velen willen loochenen en die anderen niet kunnen volgen omdat ze arme drommels zijn die in fabrieken of kantoren ploeteren; de drang naar de natuur bestaat toch.’

De vertaling is onberispelijk.

René Metzemaekers

Sigrid Undset: ‘Lente’ - Uitg. J.M. Meulenhoff - Amsterdam - 5e druk - uit het Noors vertaald door N. Basenour-Goemans - 242 blz. - geb. 76 fr.

Naast haar machtige werk ‘Kristin Lavransdochter’ is ‘Lente’ zeker een van de voornaamste romans van de bekende Noorse schrijfster.

Het verhaal wentelt om Torkild en Rose, die elkaar als kinderen in benarde omstandigheden hebben leren kennen, en van wie lange tijd Rose te kil, te lichamelijk eenzaam is om voor haar jeugdvriend meer dan zusterlijke genegenheid te koesteren. De eerbied van Torkild en de rijping van Rose maken het onmogelijk dat beiden meer naar elkaar toe groeien en ten slotte zegevierend elkaar vinden en doorgronden.

Wat opvalt in deze frisse, lente-achtige roman is het harmonisch evenwicht tussen actie, dialoog en beschrijving. Natuurlijk heeft een Noors auteur de voor ons exotische sneeuwlandschappen maar voor het grijpen; nochtans, zo teer genuanceerd als S. Undset een meer of een bos beschrijft, zonder ooit te vervelen, doen weinigen haar na. Het boek boeit voortdurend, de enigszins enigmatische Rose intrigeert ons, de frisheid van dit natuurleven bij uitstappen naar de berghutten bekoort ons, en wij zijn geneigd Torkild's broer Axel gelijk te geven:

> ‘Zo'n lente, Axel, zou er wel ergens op aarde zo'n lente zijn als bij ons in Noorwegen?’
> ‘Neen, nergens’, zei Axel innig.

V.C.

Elisabeth Bowen: ‘De hitte des daags’ - J.M. Meulenhoff - Amsterdam - Eerste druk - 1950 - geb. 123 fr. - Voor België - Meulenhoff en C°. N.V. - Brussel.

De eerste indruk na de lectuur van deze roman is in hoge mate verwarrend. Ik heb mij doorlopend geërgerd aan de aarzelende, tastende manier van schrijven van deze auteur, terwijl ik toch op meer dan één plaats, en soms gelijktijdig, getroffen werd door de juistheid van haar psychologisch inzicht. Aldoor heb ik de indruk gekregen, dat Elisabeth Bowen het willen vermijden heeft te schrijven zoals ieder ander. Daar dit het eerste boek van haar is, dat ik in handen krijg, kan ik de schrijfwijze, die zij in deze roman gebruikt, niet vergelijken bij die uit haar vorige werken. Het schijnt alleszins niet tot E. Bowen door te dringen, dat het ook mogelijk is eenvoudig te schrijven. Ik bedoel hiermee niet zozeer, dat zij haar werk overlaadt met overbodige nonsens, zoals onze geliefde Tachtigers, maar wel dat zij ervoor terugschrikt de dingen te zeggen zoals u en ik ze zouden zeggen. Zij wil het ingewikkeld en minder verstaanbaar maken, zodanig dat ik talrijke zinnen meer dan eens heb moeten herlezen om te begrijpen wat zij wilde uitdrukken, terwijl ik telkens tot de slotsom kwam, dat zij iets zeer eenvoudigs bedoeld had. Ik heb mij meer dan eens afgevraagd waarom de titel ‘The Heat of the Day’ niet gewoonweg kon vertaald worden door ‘De Hitte van de Dag’. Ten slotte ben ik tot de, misschien idiote conclusie gekomen, dat de vertaler, door het boek de onnatuurlijk-klinkende titel ‘De Hitte des Daags’ te verlenen, ons een voorsmaak heeft willen geven van de gewrongen manier waarop E. Bowen haar hele roman geschreven heeft.

Dit gebrek aan eenvoud is dan ook het grootste bezwaar dat ik tegen dit beek heb. Ook de personages hebben dit aarzelende, dit tastende in hun optreden. Nooit gaan zij recht op hun doel af. Zij verbergen telkens hun bedoeling achter een paar nietszeggende woorden en pas na een poos wordt het duidelijk waar zij naartoe willen. Op deze manier is er inderdaad een vreemde eenheid tussen vorm en inhoud van dit boek.

Het verhaal ten slotte is van weinig betekenis, alleszins voor de schrijfster, wie het in de eerste plaats niet om de uiterlijke, maar om de innerlijke spanning te doen is. Een vrouw wordt er door een man, die bij de contra-spionnage werkt, van verwittigd, dat haar minnaar voor een vreemde mogenheid spionneert. De man, die haar verwittigt en die haar lief heeft, veracht zij, terwijl zij de spion, niet alleen lichamelijk, maar vooral naar de geest, trouw blijft, ook nadat hij bij een ontvluchtingspoging wordt neergeschoten. Dit verhaal, dat bij Graham Greene bv. een sterk dramatisch accent zou verkregen hebben, is voor E. Bowen slechts een middel, een scherm waarop zij die diverse gemoedsstemmingen van haar personages projecteert en ontleedt. De oorlog, tijdens dewelke het verhaal zich afspeelt, is tijdeloos en niet aan feiten gebonden. Nochtans is hij op elke bladzijde aanwezig in de geëxalteerde spanning, die de personages in haar greep houdt.

Al met al is dit boek beurtelings vervelend en indringend. Na verschillende weken nemen én verveling én bewondering nog altijd een na een de bovenhand.

Frans Cools

Graaf Carl Lonyay - ‘Rudolf, de tragedie van Mayerling’ - Leidsche Uitgeversmaatschappij Rijswijk - 1950.

De zoveelste biografie over leven en dood van de zoon van Frans-Jozef van Oostenrijk. In de stroom van publicaties, die over deze figuur reeds het licht zagen, wordt het niet de dag lastiger de historische waarde van elke bijdrage te toetsen. Rudolf was een té dankbaar object voor romancering dan dat de literatuur zijn verleden met rust zou gelaten hebben, en langzamerhand werd het steeds moeilijker een grens te trekken tussen de roman en de werkelijkheid.

Graaf Carl Lonyay, een familielid van Rudolf's vrouw, heeft een loffelijke poging gedaan om deze tragische geschiedenis van alle fiorituren te ontdoen en alleen maar te beoordelen naar authentieke gegevens. Het was te vrezen, dat hij als verwant van Rudolf's vrouw een eerder negatief beeld zou opgehangen hebben van zijn personage, maar, gelukkig voor ons, is dit niet het geval. Zijn verwante, Stephanie van België, komt uit zijn boek inderdaad heel wat minder sympathiek te voorschijn dan haar echtgenoot. Zo ook Maria Vetsera, die de schrijver ontdaan heeft van haar romantische luister, zodat er alleen maar een verwend, sensueel nufje overbleef in de plaats van de geïrealiseerde geliefde, die de meeste romanciers ons getoond hebben.

Rudolf zelf heeft de biograaf vooral gezien als een pathologisch geval, als een mens die door afkomst en opvoeding voorbestemd was om op een zo dramatische wijze om het leven te komen. Vooral het feit, dat Rudolf reeds vroeger aan meer dan één man gevraagd had samen met hem zelfmoord te plegen, is in dit opzicht belangwekkend. Het wijst er inderdaad op, dat niet de uitkomstloze passie tot Maria Vetsera de oorzaak van zijn dood was, maar wel een ingewortelde neiging tot zelfvernietiging. Op deze manier beschouwd, wordt het meer en meer duidelijk, dat de geschiedenis van Mayerling niet zozeer de romantische, dan wel de tragische ontknoping was van een leven, dat reeds sinds lang tot de ondergang gedoemd bleek.

Frans Cools

Jeanna Oterdahl: ‘Buiten waait de zomerwind’ - J.M. Meulenhoff - Amsterdam - Vierde druk - 1950 - geb. 76 fr. - Voor België: Meulenhoff en Co N.V. - Brussel

De romans van Jeanna Oterdahl zijn te zeer bekend, vooral bij de oudere meisjes, dan dat wij er nog veel over zouden moeten uitweiden. Hun verdienste ligt vooral in een eenvoudige, maar klare psychologische uitbeelding, een poëtische beschrijvingskracht en vooral in een onwankelbaar vertrouwen in de goedheid van het leven. Een recept, dat wij weliswaar bij talrijke Skandinavische auteurs aantreffen, maar dat bij Oterdahl een bizondere verdienste heeft door de indringende uitbeelding van de kinderziel.

‘Buiten waait de Zomerwind’, een van haar meest bekende romans, werd naar hetzelfde recept geschreven en zal door grotere kinderen zeker naar waarde geschat worden.

Frans Cools

George Orwell: ‘1984’ - N.V. De Arbeiderspers - 1950 - geb. f. 5.90.

Er kan gediscussieerd worden over de vraag of het nodig is, dat een kunstenaar zich bezig moet houden met de problemen van zijn tijd, dan wel of hij er beter aan doet de stof voor zijn onderwerpen in zichzelf te zoeken en slechts een beeld te geven van het eeuwig-menselijke, dat aan tijd noch periode gebonden is. Binnen het bestek van een boekbespreking kan deze vraag natuurlijk niet beantwoord worden. Het is nochtans een feit, dat de hedendaagse auteurs, meer dan hun vroegere collega's, belangstelling tonen voor de culturele en politieke aspecten van de tijd waarin zij leven.

Het kan niet ontkend worden, dat wij voor het ogenblik in een verwarde periode leven. Weliswaar werd het fascisme, na een bloedige strijd, overwonnen, maar het valt te bezien of het niet zodanig wortel heeft geschoten, dat zelfs een nederlaag op het slagveld niet bij machte gebleken is om zijn invloed te niet te doen. Daarenboven is het communisme, hoewel het in wezen van het fascisme verschilt, toch slechts een andere uiting van deze leer, vermits het ons eveneens ontvreemdt datgene waarop wij het meest recht hebben: de vrijheid van handelen en van denken.

Wie dit beseft mag zeker dit laatste boek van George Orwell niet ongelezen laten. Het is geen afrekening met een ideologie, zoals Koestler's ‘Darkness at Noon’, het is eerder een waarschuwing. Natuurlijk mag men niet uit het oog verliezen, dat ‘1984’ in de eerste plaats een werk van de verbeelding is. Het zou onzinnig zijn zich voor te stellen, dat het toekomstbeeld, dat Orwell ons voorspiegelt, ook het echte zou zijn. De verbeelding vermeit zich vaak in fantasieën, waar de geschiedenis zeker geen plaats voor biedt. Maar van de andere kant: is de werkelijkheid dikwijls niet gruwelijker dan het gruwelijkste wat wij ons kunnen indenken?

In deze roman verplaatst Orwel ons dus naar het jaar 1984. Men ziet het: hij situeert de handeling van zijn verhaal in een niet eens zo verre toekomst. Op dat ogenblik is het zo ver gekomen, dat de mens niets meer kan zeggen, niets meer kan doen zonder dat het àl-ziende oog van de Staat hem bij zijn bewegingen bespiedt en zijn gesprekken beluistert. Het dreigt zelfs zo ver te komen, dat de mens niet meer veilig is binnen het bestek van zijn eigen gedachten. Winston Smith, de hoofdpersoon van het verhaal, is bediende aan het Ministerie van Waarheid, een instelling die wij ons het best kunnen voorstellen als het Propagandabureel van wijlen Herr Goebbels. Zijn werk bestaat erin, dat hij alle documenten uit het verleden moet aanpassen aan de op dat ogenblik bestaande toestand, indien de bestaande documenten niet meer à la page zijn. Zodanig dus, dat er ook in de archieven niets meer als tastbaar bewijs overblijft van hetgeen er eens gebeurd is. Het moeilijke is echter, dat ook de mens verplicht is zijn geheugen bij deze methode aan te passen, opdat er ook bij hem ook niet de minste twijfel over het verleden zou overblijven. En dit nu kan Winston Smith niet. Er zit een lek in zijn geheugen. Hij herinnert zich dingen, die inderdaad gebeurd zijn, maar die volgens de werkwijze van de Staat niet mogen gebeurd zijn en dus ook niet voorgevallen zijn,

vermits er immers nergens nog iets van te vinden is. Dit is de misdaad van Winston Smith en daarvoor zal hij boeten. De schaduw van aanhouding en dood hangt over hem, tot het inderdaad zo ver is, dat hij gearresteerd wordt. En nu komt het vreemde. Hij weet, dat hij ter dood zal gebracht worden, maar deze straf is al te simplistisch voor de machthebbers. Eerst moet de politieke heropvoeding van de beklaagde plaats hebben. Het lek in zijn geheugen moet dichtgemaakt worden, er mag in hem geen schijn van twijfel overblijven en hij moet niet alleen zijn haat tegenover de Leider afleggen, maar hij is verplicht de Leider te leren liefhebben, voordat het hem toegelaten is te sterven.

Op dit punt komt ieder mens in opstand. Elke zelfstandige handeling, elke zelfstandige gedachte verdwijnt uit de beklaagde. Hij is enkel nog een willoos werktuig in handen van de Staat. Nu had men kunnen wensen, dat Orwell een deus ex machina had uitgevonden om Winston Smith aan deze voor de mens vernederende straf te doen ontkomen, maar juist dit heeft hij niet gedaan. De ‘mens’ Smith houdt op te bestaan, reeds voordat hij sterft, en wanneer hij gefusilleerd wordt, is hij enkel nog een ‘ding’ zonder de minste zelfstandigheid. Het ‘ding’ sterft met in het hart een grote liefde voor de Leider, die de ‘mens’ Smith zo ver heeft gebracht.

Dit slot maakt de roman ‘1984’ zo hopeloos en gruwelijk. Er is geen ontsnapping mogelijk. De wereld, die Orwell voor ons oproept, maakt een onafwendbaar einde aan het laatste wat de mens nog bezit en waarvoor hij sinds eeuwen gevochten heeft: de vrijheid van de geest. Juist daarom is dit boek een dreigende waarschuwing. Hij die ‘1984’ gelezen heeft, al is het dan het werk van een verbeelding en als dusdanig volkomen ge fantaseerd, weet waaraan hij zich te houden heeft.

Frans Cools

Lloyd C. Douglas: ‘De grote visser’ - Uitgeverij ‘Het Kompas’ N.V. - Antwerpen - 1950 - Feniksreeks - eerste en tweede deel der 16de reeks - Reeksprijs: per deel: ing. 50 fr. - geb. 75 fr. - Buiten reeks: per deel: ing. 60 fr. - geb. 90 fr.

Dit is een romantisch verhaal, dat zich in het verre Oosten afspeelt ten tijde van Christus en waarin de auteur de avonturen van de Arabische koningsdochter Arnon samenweefde met de feiten, die ons bekend zijn uit het openbare leven van de Messias. Over de historische waarde van deze roman valt er natuurlijk te redetwisten, zoals het met zulke geromanceerde verhalen altijd het geval is. De reconstructie van tijd en zeden uit de Oudheid is bevredigend, maar toch eerder oppervlakkig, zoals het hele verhaal trouwens, dat vooral bestemd is voor de doorsnee-lezer, die genoegen kan nemen met een vlotte vertelling en een summiere karaktertekening.

Frans Cools

Arthur Van Schendel - ‘Een eiland in de zuidzee’ - Pyramide - Zakromans - 's Graveland - 1950.

Hoe de uitgeverij van de Pyramide-Zakromans ertoe gekomen is een werk van Van Schendel in haar reeks op te nemen is mij een raadsel. Indien er één schrijver in de Ned. literatuur is, wiens oeuvre niet bij het doorsnee-publiek in de smaak kan vallen, omdat het én naar inhoud én naar vormgeving te eentonig en te weinig dramatisch is, dan is het zeker de auteur van ‘De Waterman’. Daarenboven heeft de uitgeefster Van Schendel's naam een slechte dienst bewezen door een tweede editie te brengen van dit zwakke verhaal. ‘Een Eiland in de Zuidzee’ is inderdaad niet veel meer dan een schema, een geraamte van een roman, die Van Schendel ten slotte ongeschreven heeft gelaten. Te schetsmatig, vertoont dit boek de dorheid en de zakelijkheid van een geschiedkundige bijdrage. Zelfs de natuurbeschrijvingen, die toch Van Schendel's grootste kracht uitmaken, zijn dit keer even banaal als in een geographisch handboek. Over de ontwikkeling van het verhaal, de bekende muiterij van de ‘Bounty’, hoeven wij dan niets meer ie zeggen. De uitbeelding van een dramatisch conflict is nu eenmaal Van Schendel's grootste zwakte en zeker was hij bij machte een intens-dramatische stof als deze naar behoren te verwerken. De heruitgave van dit verhaal, en dan zeker in deze reeks, is dan ook een jammerlijke vergissing.

Frans Cools

Cor van Berkel: ‘Rossini’ - Veertiende boek uit de Componistenserie.

Na ‘Weber’ en ‘Paganini’ brengt dezelfde auteur ons nu ‘Rossini’. Al is dit werk even boeiend en vlot geschreven, dan valt het toch onmiddellijk op dat men ditmaal geen evenwicht heeft kunnen bereiken tussen leven en oeuvre. De schitterende combinatie van ‘Weber’ heeft schrijver in zijn ‘Rossini’ niet kunnen herhalen.

De leek zal het werk met genoegen lezen en herlezen, maar aan de muziekkenner heeft hij niets nieuws verteld. Dit tekort weegt weliswaar niet op tegen al het goede ons reeds door de componistenserie gegeven, doch het is evenwel aan te raden dit gewaagd experiment in dergelijke reeks niet te herhalen.

Ant. Braemscheute

[Nummer 5]

Inhoud

I. Poezie

Berkenman	Gevecht met het Lot	blz. 1
	Gebed tot het Lot	blz. 1

	Icaros	blz. 2
Aerts	De Eenzame	blz. 10
Coopmans	De Balzaal na het Bal	blz. 20
Van den Weghe	Voor een Vijftiger	blz. 28
Degelaen	Nachtwake	blz. 30
Van den Weghe	De Rozenhoedkaai	blz. 31
Van Putte	Herfstliedje	blz. 32
	Triestig Liedjje	blz. 32

II. Proza

Cools	De Executie	blz. 11

III. Essay

Bergen	De Braziliaanse Schilder Candido Portinari	blz. 3

IV. Varia

Van Spaandonck	Onze Vrije Tribune	blz. 21
R.M. Lanckrock	Onze Enquête	blz. 29
	Boekbesprekingen	

Paul Berkenman

Gevecht met het Lot

Wij zijn te zwak om op onszelf te steunen
en geen genot blijft zonder walg of pijn,
wij zijn als dieren die om liefde kreunen,
zelfs aan de rijpste vrucht knaagt het venijn.

Wij blijven immer wormen dezer aarde
en kruipend zien wij nauwelijks de zon,
alsof het licht dat in het Oosten klaarde
in 't Westen zonk eer 't ons genaken kon.

Maar hebben wij ons diep, heel diep geborgen
als gij en ik, o vrouw, dan stijgen wij
als lichte vlinders in een jonge morgen,
heel even slechts, maar schoon, subtiel en vrij.

Gebed tot het Lot

Geef mij de vlucht der engelen, het brood der aarde,
het goddelijke woord, het menselijk bestaan,
laat mij, gelouterd aan de lach en aan de traan
de blijheid van een mens die 't kinderhart bewaarde.

En spaar uw gesel niet, maar laat mij steeds behouden
een vrouw die ik bemin, die hunkert naar wat ik
aan vreugde-parels op het kleed haars levens stik
en laat de sterren nog opdat zij eeuwig lokken zouden.

Dan zijt gij goed, mijn Lot, dan zal ik verder strijden
en dromen spijts het blijvend donker van de dood,
laat gij mij dit dan wil ik ook het zuurste brood,
dan zing ik verder nog, spijts 't onafwendbaar lijden
dan zal'k uit 't hardste hout de schoonste beelden snijden...

Icaros

Mij blijft voor eeuwig het subtiele zingen,
een leeuwerik die in de wolken zweeft
en even in zichzelf 't geluk beleeft
dat hij onkwetsbaar is voor alle dingen.

Bij ieder woord wordt nieuw geluk geboren,
of wordt de smart voor pijnen veel te diep,
wat aan ervaring in mijn leven sliep
gaat 't levend leven toebehoren.

De pijnen die ik noem met aardse namen
het zijn de pijnen van de mens niet meer
er blijft slechts weemoed van het oude zeer
en ieder zelf-verwijt wordt zelf-vermanen.

En ik, de mens, waan mij van God bezeten,
tot ik de onmacht mijner woorden voel.
De toverspreuk schijnt plotseling zo koel.
Icaros ligt ter aarde neergesmeten
de vlerk verschroeid door 't eigen verre doel.

De Braziliaanse schilder Candido Portinari

Candido Portinari werd op 29 December 1903 te Brodosqui in een der kleinste steden van de staat Sao Paulo geboren. De armoedige jeugd, die hij doorbracht midden de koffie-plantages, zullen zijn kunst blijven inspireren en de sociale inslag van zijn werk bepalen.

Portinari dankt zijn roem vooral aan zijn buitengewone tekengaven, die zich op achtjarige leeftijd openbaarden, toen hij moest helpen aan de versiering van zijn dorpskerk. In 1918 bezoekt hij de Akademie te Rio de Janeiro en pas in 1934 noteert hij zijn eerste bestelling. Uitstekend portretschilder toont hij zich in de uitbeelding van zijn ouders, in ‘Maria, vrouw van de kunstenaar’, ‘Miss Lucia Proença’ en de portretten van de leden der familie van de pianist Rubinstein. Ondanks de technische verzorging spreken deze psychologische introspecties enkel door de ogen, het star gelaat van de uitgebeelde mens of door de donkere tegenstelling van de lucht of de kledij.[(1)]

In 1934 wordt hij tot leraar in het schilderen aan de Universiteit te Rio benoemd. In 1943 stelt de communistische partij hem voor bij de wetgevende verkiezingen. Dit brengt ernstige verwikkelingen met zich mee. Een tentoonstelling van zijn werk wordt te Sao Paulo verboden. De aartsbisschop weigert een ultramoderne kerk, door Niemeyer gebouwd en waarvoor Portinari de ‘Via sacra’ schilderde, te wijden. Hetzelfde doet de paus voor de kerk te Pampulha.[(2)]

De verklaring van deze feiten is de volgende. Wij kennen het geval Servaes vóór de oorlog. Zijn werk werd én in België én in Nederland geweigerd door de geestelijkheid, omwille van de expressionistische ‘lelijke’ uitbeelding en vormgeving. Het wegnemen van de kruisweg uit de kerk van Wahlwiller in Nederland en het terugtrekken uit de handel van de illustraties van ‘Jezus' lijden’ gemaakt door de Nederlander Aad De Haas, bewijzen dat Portinari met zijn ‘Heilig Leven’ in de kerk te Belo Horizonte niet het enige slachtoffer van zijn visie geworden is.

Deze gebeurtenissen belichten eens te meer het feit dat kunst en politiek eens te meer en ten onrechte vermengd worden.[(3)]

Wanneer wij de Mexikaanse moderne muurschilderijen van Rivera, Orozco of Siquieros bewonderen, dan doen wij dit uit louter esthetisch oogpunt, hoezeer de ideologische

(hier communistische) inhoud ons ook moge afstoten of onverschillig laten. Bovendien bevestigen Orozco, de pas overleden reus der wandschilderijen, en Picasso met zijn ‘Guernica’ en ‘Visvangst te Antibes’ dat hun neiging abstract georiënteerd is, ondanks hun politieke overtuiging communistisch klinkt.

Stalin's opvatting loopt evenwijdig met deze van Rosenberg wat de kunstappreciatie betreft en het verwondert ons dus, dat de plastische verwezenlijking van voornoemde kunstenaars volgens deze ‘staatkundige’ canon niet werken.

Typisch voor Portinari's expressionistische zienswijze luidt volgende uitspraak van de schilder, geciteerd door ‘Time’ (28-7-47): ‘De priesters houden niet van de wijze waarop ik geheiligde zaken uitdruk. Zij verlangen Maagden die er uitzien als Ingrid Bergman en Christusfiguren zoals Robert Taylor. Voor mij is een heilige een heilige en geen filmster.’ Dit citaat zet het vraagstuk van de moderne schilderkunst in het volle licht. Sinds het begin dezer eeuw eist de kunstenaar de innerlijke waarheid als ontroerende factor in de kunst, in de plaats van de uiterlijke toevalligheden en minder diepmenselijke weergave van de buitenwereld.

Portinari's werk toont een opmerkelijke evolutie van het schone en technisch-verzorgde naar het ‘lelijke’ en expressieve. Daarin volgde hij dezelfde weg als Picasso, die van zijn vroegere wondertere harlekijns en vrouwen de huidige monsters maakte; echter met dit verschil, dat de Braziliaan veel eerlijker en minder zelfvoldaan schijnt tegenover de scheppingen die hij voortbrengt.

Portinari, die zo meegesleept wordt door het erbarmelijk lot der plantagewerkers, kreeg spoedig genoeg van de bovenste klasse te schilderen. De portretten verafschuwde hij, maar ze waren er nodig om zijn gezin in het leven te houden. De ‘granfinos’ konden zijn dieptragische en menselijkste ontroeringen niet passend vertolken. Hij zou nu de drama's der ziel uitbeelden. Hij is te midden van de negers en mulatto's opgegroeid als gevoelig jongetje in een gezin van elf kinderen. Wanneer men de locale schilderijen bekijkt beseft men maar al te best hoe de ‘huizen’ er ginder uitzien; het gelijken eerder stallen.

Een onverbreekbare band verbindt de schilder met het verleden en zijn ouders, want elk jaar verblijft hij enkele maanden bij zijn ouders in het geboortedorp.

Dat contact voedt gestadig de stroom, die hij sinds jaren bevaart; het medelijden met het lot van de anderen. Na het behalen van een studiebeurs, bracht hij drie jaar in Europa

door. Hij schiep er niets maar zag en studeerde. Daar ontdekte hij waarschijnlijk, een der grootste schilders, die een blijvende stempel op zijn werk drukte: de Spanjaard El Greco. Terwille van de geest die uit Portinari straalt, dringt de gelijkenis met de hartstochtelijke visie van El Greco zich op. Dezelfde pathos vindt bij de Braziliaan een moderner klankbodem en versmelt met zijn hunker naar sociale rechtvaardigheid, die in zijn land nog verder dan hier te zoeken valt.

In 1931 keert hij met slechts enkele doeken in zijn land terug. De vrienden zijn even teleurgesteld als verbolgen. Moet men hem daarvoor naar Europa zenden? De nationale eer is gekrenkt...

Eenzaam werkt hij autodidactisch verder en worstelt doorheen de grootste materiële moeilijkheden. Hij schept gemiddeld drie tot vier werken per week. Zijn vrouw offert haar schoonste sieraden en stoffen op om hem lijnwaad te kunnen bezorgen. Twee jaar na deze dynamische scheppingstijd volgt de bekroning van zijn werk ‘Coffee’ in 1935 door de Carnegie International, met een tweede plaats in deze Amerikaanse prijs.

Drie panelen van grote afmetingen worden voor het Braziliaans Paviljoen op de Wereldtentoonstelling te New York in 1939 ingezonden.

De faam stijgt en heden wordt Portinari als een der grootste schilders van de twintigste eeuw aangezien. De drie hoofddata uit zijn leven zijn de exposities van zijn werk: in 1939 te Rio, in de Herfst 1940 in de V.S. en in 1946 te Parijs.

Portinari's roem is geenszins overdreven, wat maar al te dikwijls het geval is met de schilders in en rond Parijs. Geen schilder als hij beeldt de evenmens en de mens zo in zijn volledigheid uit.

Het bekroond schilderij ‘Koffie’ bezit met al zijn kracht toch een sterk decoratief karakter, dat schilders als Kent en Benton zullen verder zetten in de Verenigde Staten. Portinari's zwaargebouwde figuren doen aan Bruegel denken, maar hebben loggere voeten en handen. ‘Koffiedragers’ uit de verzameling Helena Rubinstein toont een sierkunstig karakter door de herhaling van de drie geheel in het wit geklede bolle negers die bruine zakken dragen. Tussenin bemerkt men baaltorsende vrouwen naast kinderen met kleurig geplooide rokken. Van de lucht ziet men amper wat lichtblauw. Diego Rivera, de Mexikaan die onze Bruegel kwam ontdekken (terwijl onze schilders er blind voor staan), komt hier wel even om de hoek kijken, maar Portinari is

sterk genoeg om er iets eigens van te maken wanneer hij geïnspireerd werd.

‘Moeder en zoon’ brengt hem in de expressionistische school, zonder dat men een voorganger kan aanduiden.

De figuur blijft, ondanks de wanverhouding, aannemelijk voorgesteld en beheerst de compositie van onder tot boven. Links en recht doemen de ballonvormige heuvels van de streek op. Witte hutten en afsluitingspalen liggen er over verspreid. Onder moeder's zware hand staat een knaap als en in elkaar gedrukte reus.

‘Morro’ stelt een dorp aan zee voor. Chocoladebruine heuvels lopen steil omhoog en kronkelen als willen ze de benen van de inwoners nog feller krommen. Bijna zijn de figuren, hier en daar over het doek gezaaid, caricaturaal, maar de kleur redt alles. Decoratief-evenwichtig als een schilderij van Gris of De la Fresnaye spreekt ‘Compositie met drie figuren’, een gouache, tot de toeschouwer. Het dieprood-bruin vormt met de grijze en blauw-paarse kleur een gevoelige harmonie.

Evenals Erni, de Zwitser (zie nr. 1, 6de jrg.) werkt Portinari graag met gouache. Deze techniek laat immers spontaner werk toe. In ieder geval bewijzen de grote schilders dat het verkeerd is een schilder te negeren, omdat zijn levenswerk niet uit olieverfschilderijen bestaat.

Wat zouden Picasso, Rouault, Chagall, Nolde, Marc en zovele anderen minder interessant zijn, hadden zij zich tot de ‘klassieke’ olieverf beperkt!

Portinari's panelen voor de World Fair te New York: ‘Brazilië Midden-Westen’; ‘Het Zuiden’ (in gouache) en ‘Rafts’ bevestigen zijn uitmuntende tekenaarstalenten. Overtuigend op dat gebied is ‘Sao Joao’ en de schets voor het muurschilderij ‘Vee’, dat bestemd was voor het ministerie van Opvoeding te Rio.

Deze tekeningen rangschikken hem tussen de twee grootste modernen Picasso en Erni en het is opvallend hoe juist deze tekenaars de gouache als uitdrukkingsmiddel kiezen.

Sommige schilderijen van de Braziliaan doen eigenaardig aan, omdat de zwaarste aardekleuren soms met veel rhythmische zwier tegenover ijle lichte kleuren uitgespeeld worden als in de gouache ‘Compositie met (twee) figuren’: Twee vrouwen houden elkaar bij de schouders; hun witte kleren geven aan de samenstelling een luchtigheid die verrast en die afsteekt tegen en schoon onderbroken wordt door de hem eigen bruinen. Zeer evocatief door de tegenpolen hel-donker en dynamisch zijn volgende meesterwerken: ‘Harassing Judas’ (1940) tegenhanger van ons folklo-

ristisch Hop-Sinjoorke - en het tragisch, naar de keel grijpend beeld ‘Begrafenis’. In het valduister lopen, tegen de zwarte heuvel afgetekend, vier in het wit gehulde inlanders met een kist (waarschijnlijk een kinderlijkje). Verspreid over de heuvel gaan witte vrouwen tussen de lichtende gevels der hutten. Dit schilderij, uit de verzameling R. Harrison, bezit ook een equivalent: een compositie met enkel vier fel vooroverlopende mannen met sombrero's, die een kistje dragen. Schetsmatig bijna zijn ze getekend, als in grote haast omdat het moeite kost, evenals het kerkje dat in de verte opdoemt en de enige lijn aan de horizon uitmaakt.

Hoe deze beelden de keel ook toesnoeren, dit om hun eenvoud en om hun diepe zeggingskracht, toch weet Portinari dat het gevoel, hart en nieren, nog sterker kan uitgestort worden, de vorm haast als door een lavastroom verwoestend.

Wij kennen genoegzaam de waarde der uitdrukking: ‘C'est la vérité qui blesse.’ De meeste mensen en niet minder de beschouwer van moderne kunst wil in een droom of buiten de tijd leven, in een geest zoals de schilders het enkele honderden jaren geleden deden. Het heden boeit hen niet en nog minder aanklachten. De mens is in se sentimenteel en romantisch en dat wil de moderne kunstenaar afreageren door de mens wakker te schudden of door hem te revolteren. Over het al of niet gerechtvaardigde van deze stelling, die enerzijds de abstracte kunst (of breder de niet-figuratieve) en anderzijds de maatschappelijke introspectieve kunst baarden, dient elders in een uitgebreider studie geschreven te worden.

Portinari's tekeningen hellen soms evenzeer naar de schets als naar de caricatuur over. Evenals de expressionist Permeke de schijn kan verwekken, in sommige tekeningen weinig gevoel te bezitten, bewijst de Vlaming evenzeer als Portinari over een teergeaderd gevoelsleven te beschikken. ‘Figuur met kalf’ (1939) en ‘Zondag op de hoeve’ (1940) van Portinari kenmerken zich door een spontane visie. Het schetsmatige in schilderijen als het ontroerend ‘Vrouwen en kinderen’ (1940), dat prachtig in kleur weergegeven is in ‘Art News Annual’ XVIII (The Art Foundation, 136 East 57th Street, New York) vermag toch in de diepere regionen van onze ziel binnen te dringen. Dat onafgewerkt-primaire in de tekening stoort in Servaes' werk wel eens (zijn Orval-figuren), maar slaat juist zo hard in bij Portinari.

Kenschetsend voor de hedendaagse kunst is het niet meer of het onvolledig afwerken van het kunstwerk (uitgezonderd enkele neo-classieken en de surrealistische werken van Dali

en Ernst). Door dit rudimentaire en spontane weergeven van gedachten en gevoelens poogt men een grotere aanspraak op het gevoel van de toeschouwer te maken. Waar de mens in de gelegenheid is, te suggereren, wordt de voorstelling boeiender en kunstvoller mist ze evenveel bereikt als uitdieping of langdradige preciesheid.

Muzikale kleuren verdwijnen uit de latere werken van de Zuid-Amerikaan.

'Negermuzikanten' en de 'Uitwijkelingen' vallen in het oog door de toepassing van wat wij aanhaalden.

Bij El Greco vinden wij een even spontaan, bijna brusk neerwerpen der toetsen evenals de zin om te schematiseren, die ons zo treft bij Portinari.

De periode, die nu in Portinari's kunst zichbaar wordt, zal naar alle waarschijnlijkheid gebaseerd zijn op de schilderijen die hij in Europa van Grünewald zag. Ook de etsen van Goya moeten hem sterk toegesproken hebben en zijn hart tot oproer aangewakkerd hebben.

Een geestelijke opstand die des te heviger zou worden en verder zou doordringen in de massa's dan onverantwoordelijke daden.

Het pessimistisch expressionisme van de Pool Soutine (die eenzaam in Montmartre stierf met als enige vriend Modigliani), dat in Frankrijk EXACERBISME geheten wordt, vertoont ideologisch grote verwantschap met zijn werk. Buiten de eerder aangestipte prototypen, bepaalde voorzeker de 'Guernica' aanzienlijk zijn koerswijziging. Wat geeft het zulke stimulans te ondergaan, mits het voortgebrachte werk maar oorspronkelijk wordt? Zijn 'Opwekking van Lazarus' vertoont gruwelijk verminkte en vervormde figuren. Het rhythme doet deze oprijzen. De middenfiguur kon door een Duits expressionist uit de 'Brücke'-groep getekend zijn. In deze grote werken primeert de lijn op de kleur.

'Het dode kind' en 'Job' (zie 'Time' van 28-7-47) zijn de meest tragische uitbeeldingen door een schilder na Goya geproduceerd. Rouault is de grootste religieuze schilder van heden, maar zijn kunst zal nooit zo de diepte bereiken omdat de kleuren rijk en typisch Frans blijven. Portinari toont de donkerste holen van de ziel; immer de smart, zelden de vreugde en het geluk want deze zijn te zeldzaam.

Zijn kunst is geen illustratie van de moderne wetenschap (surrealisme) of techniek (cubisme en futurisme), geen experiment (Kandinsky, Klee, Mondriaan, e.a.), geen schoonheid om de schoonheid, enkel maar waarheid en al is ze actueel, ze stijgt uit boven de tijd door de rijkdom aan

plastische waarden en door het vermogen ook andere mensen dan de uitgebeelde stakkers te kunnen ontroeren. In de letterkunde denken wij aan Steinbeck's ‘Grapes of wrath’. Bitter maar schoon...

Zijn grote anatomische kennis laat hem toe hiermee te woekeren en toch blijft een vervormde knie een knie (bv. in het werk ‘Job’). Voet of arm of lichaam blijven een mogelijke constructie op zichzelf.

Voor het muurschilderij ‘De eerste mis’ studeerde Portinari vijf maanden godsdienst en geschiedenis. Ondanks de moderne vlakverdeling, die deels abstraheert, mag men de voorstelling figuratief noemen. Het muurschilderij versiert het nieuwe Banco Boavista Building te Rio. Het is in tempera op doek uitgevoerd tijdens een zelf opgelegde uitwijking naar Uruguay.

Naast zulke geweldige en veelzijdige kracht als Portinari worden vanzelf de grootmeesters van Europa en de school van Parijs tot hun ware, en meestal betrekkelijke, waarde herleid. Hij sluit zich niet op binnen de enge grenzen van een bepaalde visie of strekking en groeide hoog boven het expressionisme uit. Er schuilt een woestheid in zijn ‘Job’, die slechts door de apocalyptische ziener Orozco geëvenaard wordt, en die zich ook naar El Greco richtte.

Een grote les voor de moderne schilders geven de schilders van Latijns Amerika ten beste: menselijkheid en dramatische kunst zonder onecht gevoel, via de abstractie of de klassieke visie. De mens moet veredeld worden door de kunst en verheven worden boven de materiële en zelfzuchtige neigingen. Kunst is geen weeldeartikel maar een noodzaak van geestelijke orde, maar daarom niet minder nodig dan de comforten van techniek en wetenschap!

Kunst blijft meer betekenen dan een probleem van vormelijke of coloristische aard. Klee, Braque en Rouault zijn mijlpalen, maar de tijd stroomt verder. Wij mogen niet retrogeren en de kunst van vóór twintig jaar verder zetten...

Waarom houden Pignon en Fougeron op monumentaal te scheppen? Onze tijd met een grote bouwkunst en een wagende techniek vergt een grootse plastiek. Onze eeuw moet muurschilders hebben en verder streven dan Mondriaan, Van Doesburg en Léger. Er zijn andere schakels nodig die Kandinsky, Chagall of Erni verbinden en hun vruchten afwerpen. De keten van de grote revolutie der eerste dertig jaren is reeds een evolutie gebleken en het is hoog tijd dat de stijl van deze eeuw gezocht wordt. Deze ligt beslist buiten het experimentele en het kleine vraagstuk van plastische aard, zoals al onze Europese schilders menen (op

enkele uitzonderingen na, die wij citeerden). De abstractie om de abstractie brengt geen boodschap en het is toch maar DE boodschap die de mens dient, en waarop hij al zo lang tevergeefs wacht.

De stijl van onze eeuw kan niet anders dan groots, synthetisch en rationeel zijn, mits het gevoel maar behouden blijft, zoals de bouwkunst dat reeds bewees te zijn in enkele grote scheppingen.

Emiel Bergen[4]

Eindnoten:

(1) Zie tijdschrift ‘Arts de France’ Nr. 9 van 1946.
(2) Zie ‘Time’ van 28-7-49 en 23-8-48 en ‘Picture Post’ (Engels) van 21-5-49.
(3) Zie ‘De Nieuwe Gids’ (dagblad) van 21-4-49.
(4) Lees ‘L'art d'encourager les arts en U.R.S.S. in ‘Echo’ (revue internationale) van November 1948.
Verdere artikels en platen vindt men in ‘Parool’ van 4-5-47, tekst van Jean Cassou; en in ‘America’ (Cahiers France-Amérique Latine - Les Arts), December 1945.
Een uitstekend boek is ‘Portinari, His life and art’ door Rockwell Kent; The University Press; Chicago 1940.

De Eenzame

En door de tralies steekt hij soms zijn hand
en voelt verbaasd de regen en de wind.
Hij noemt de naam der vrouw en van het kind
en denkt dan aan de zee en 't warme zand.

Hij weent. Hij las vandaag zijn laatst gedicht:
‘Ik heb u lief en zeg nog geen vaarwel.’
Hij zoekt de tranen langs zijn aangezicht
en luistert naar de stilte van zijn cel.

Een ster kan 's nachts vertrouwd en troostend zijn,
zoals de vrouw die aan het raam verscheen,
en lijk de zon die op zijn handen scheen.
De ruwe deken dekt zijn hart en pijn.

Pieter Aerts.

De Executie

> Herman, weerstander en vriend van de ik-figuur uit de roman, heeft een verhouding met een getrouwde vrouw, wier man een der leidende personaliteiten is van de illegaliteit. Herman heeft het plan opgevat deze man uit de weg te laten ruimen, zogezegd omdat hij op politiek gebied niet te vertrouwen is. In het vorige hfst. heeft Herman dit plan aan de ik-figuur medegedeeld.

Het hotel waar ik die nacht geslapen had - het was eerder een pension dan een hotel -, beviel mij beter dan het vorige. Er hing zo'n intense geladenheid in de lucht dat het leek alsof al zijn bewoners achter hun alledaags uiterlijk iets verborgen hielden, iets waartoe niemand toegang kreeg en dat zij aan elk menselijk oog trachtten te onttrekken. Ik wilde proberen hun innerlijk zo veel mogelijk te doorgronden, - ik stelde het mij voor als een interessante analytische proefneming - en ik besloot hier nog een paar dagen te blijven.

Ik installeerde mij zo sober als maar mogelijk was, maar reeds na de eerste dag kwam ik tot de vaststelling, dat mijn voorgenomen taak zwaarder zou zijn dan ik had kunnen denken. Bij allen, die ik trachtte te benaderen, stootte ik op zo'n koppig mutisme en zo'n onverzettelijke wilskracht, dat ik onmiddellijk begon te wanhopen aan het welslagen van mijn onderneming. Reeds was ik halveling besloten het op te geven - ik was altijd een mens geweest die voor elke ernstige moeilijkheid terugdeinsde -, toen ik op een middag, bij het verlaten van het hotel, aangesproken werd door een man die blijkbaar op mij had staan wachten. Er was iets weinig alledaags in de houding van de man. Zijn gezicht zat voor het grootste deel verscholen tussen de neergeslagen hoedrand en de hoog-opgezette kraag van zijn jas. Alleen zijn ogen gluurden naar mij met twee vurige streepjes.

'Marcus heeft mij gezonden,' ze hij. 'Hij vraagt of hij u deze avond kan ontmoeten.'

Herman had mij vroeger reeds gezegd hoe hij in de illegaliteit genoemd werd, zodat ik onmiddellijk wist waaraan mij te houden. Ik deed nog een enkele poging om aan deze nieuwe ontmoeting te ontsnappen.

'Hoe weet gij...?' vroeg ik, maar direct zag ik in, dat ik de bal missloeg. Herman's mannen hadden er altijd op

gepocht, dat zij alles wisten, zodat ik er niet van moest verschieten nu zij mijn verblijfplaats gevonden hadden. Ik informeerde dus enkel nog naar uur en plaats van afspraak. ‘Negen uur in ‘Alhambra’ zei de man.

Toen keerde hij zich om en verdween in de straat. Ik had nog lust om hem terug te roepen en hem een fooi aan te bieden voor de boodschap die hij zo netjes had overgebracht, maar ik bedacht mij bijtijds. Vóór alles wilde ik het vermijden een belachelijk figuur te slaan en de man zou het in elk geval als iets belachelijks aanzien. Zo subtiel kon ik mij hem niet indenken, dat hij de ironie in mijn gebaar zou onderkennen.

Zodus was mijn taak in het hotel weer ten einde. Herman's afgezant had mijn gedachten onherroepelijk afgeleid. Het zou voortaan onmogelijk zijn ze nog langer te concentreren op de geheimzinnigheid van de personages die mij hier omringden. Zonder mij te bedenken keerde ik terug naar boven en pakte mijn boeltje in mijn valies. Ik daalde de trap weer af, betaalde de pensionhoudster voor de dagen, die ik in het hotel had doorgebracht en verzekerde met een glimlach, dat ik hoegenaamd niet vertrok omdat het me bij haar niet beviel. Integendeel.

Toen ik opnieuw door de straten liep - het valies woog onnoemelijk zwaar in mijn handen -, kon ik het gevoel van wreveligheid, dat in mij opgekomen was, niet meer van mij afschudden. Ik ging op een bank in het park zitten en keek naar de mensen, die nu en dan passeerden. Een oude vrouw met een zakje aardappelen over de schouder, een paartje dat een eind verder beschutting zocht tussen de struiken. Vóór mij op de weg tjilpten enige mussen, dwaas fladderend van hier naar daar en, opgeschrikt, plots opvliegend met een angstig geklepper van vleugels. De zon kwam door de takken van de bomen te voorschijn en stak in mijn ogen, zodat ik recht moest staan en plaats ging nemen op de volgende bank. Van daaruit had ik een prachtig uitzicht op de vijver. Aan de rand speelden jongens met gummiballen en meisjes met poppenwagentjes, een onzinnig spel waarbij zij nochtans allen zo ernstig bleven alsof zij vóór hun tijd oud geworden waren. Reeds na een paar minuten gaf ik het op hen in het oog te houden, hun spel kon mij geen enkel ogenblik boeien en ik geraakte er niet uit wijs, hoe zij er zich zodanig in wisten te verdiepen, dat zij zich niet bewust schenen van enige aanwezigheid in hun omgeving.

Tegen de avond zocht ik een ander hotel op - het zoveelste in die paar dagen dat ik mij in de stad bevond -, en wachtte tot het volledig donker geworden was om het te

verlaten. Ik had plots weer een onverklaarbare schrik gekregen om mij bij dag naar buiten te begeven. Het was alsof in het daglicht alle gebeurtenissen, die ik had meegemaakt, een scherpere en meer hallucinerende klaarte verkregen. Alleen de duisternis kon de gedachte eraan in zekere mate verdoezelen, zodat zij hun angstwekkende helderheid verloren.

Zoals ik het verwacht had was ik veel te vroeg op de plaats van afspraak. Waarschijnlijk zou Herman een half uur te laat verschijnen, zich excuseren omdat hij het zo druk had gehad, dat hij zich niet eerder had kunnen vrijmaken en dan plaats nemen op zo'n manier dat het zou lijken alsof hij niet van zin was de eerste paar uur weer te verdwijnen. Hij leek dan vastgevezen op zijn plaats en niets zou hem kunnen bewegen die, al was het maar voor één enkel ogenblik, te verlaten.

Het ‘Alhambra’ was een ietwat goedkopere imitatie van ‘Tabarin’, de bar waarin ik een van de meest onwezenlijke momenten van mijn leven had meegemaakt. Zelfs de vrouwen schenen van een goedkopere soort, zoals trouwens ook de bezoekers die op dit vroege uur nog schaars waren. Ik had in de eerste minuten moeite om mij de vrouwen van het lijf te houden. Daarna scheen het tot hen door te dringen, dat ik niet voor hen gekomen was en lieten ze mij met rust. Zo volkomen zelfs, dat het mij voorkwam alsof niemand hier mijn aanwezigheid had opgemerkt.

Het was inderdaad bijna halftien toen ik de deur zag opengaan en Herman zag binnenkomen. Maar de begroeting verliep niet op de stereotiepe manier die ik verwacht had. Zijn ogen flitsten nog onrustiger in zijn gezicht dan toen ik hem het laatst gezien had en toen hij tegenover mij zat merkte ik, dat hij alle moeite had om het koortsige beven van zijn handen te bedwingen.

‘Ik ben blij dat ge gekomen zijt’ zei hij snel.

Ik fronste verbaasd de wenkbrauwen.

‘Hebt ge dan aan mij getwijfeld?’ vroeg ik, alsof het tevoren niet eens in mij opgekomen was mij aan dit gesprek te onttrekken.

‘Neen, natuurlijk niet’ gaf hij toe. ‘Of liever, toch wel, na ons vorig onderhoud.’

Ik maakte een afwerend gebaar.

‘Let niet te veel op wat ik zeg’ zei ik. ‘Ik heb ogenblikken, dat ik overspannen ben, dat mijn zenuwen mij de baas worden. Dan ben ik onhebbelijk tegenover iedereen.’

Herman dronk zijn glas in één teug leeg en keek mij gespannen aan.

‘Ik heb u gevraagd te komen...’ zei hij.

Ik onderbrak hem snel.

‘Ik weet het.’ zei ik. ‘Ik weet waarover ge wilt spreken. Ge zijt eindelijk tot de conclusie gekomen, dat er iets moet gebeuren, dat er een einde moet komen aan een ondraaglijke toestand. Nu wilt ge voor het laatst horen wat ik er van denk.’

Herman knikte gretig, opgelucht als hij was omdat ik de woorden uit zijn mond genomen had.

‘Deze avond komt hij terug uit Parijs,’ zei hij gejaagd. ‘Ik heb mijn orders gegeven. Mijn mannen zullen hem opwachten aan het station en hem buiten de stad voeren. Hij zal geen argwaan hebben, zij zullen een dringende samenkomst voorwenden zoals het al wel meer gebeurd is.’

Ik viel hem onverwacht in de rede.

‘Hebt ge er goed over nagedacht?’

Hij staarde mij wezenloos aan en slikte moeilijk.

‘Ja’ zei hij. ‘De chef is volkomen accoord, hij had ook al zijn vermoedens, maar hij had ze niet durven uitspreken omdat hij dacht, dat hij er alleen mee stond. Nu heeft hij de zaak nader onderzocht: naar hetgeen hij zegde zijn er ondertussen nog andere feiten aan het licht gekomen.’

‘Zodat gij het niet alleen zijt die tot de executie besloten hebt.’ zei ik.

‘Neen.’ zei hij snel, veel te snel naar ik meende.

Op hetzelfde ogenblik wist ik dat hij loog. Ik wist het met een onomstootbare zekerheid, maar tegelijkertijd was ik er van overtuigd, dat ik er nooit toe zou komen het hem te doen bekennen. Ik zag hem scherp in de ogen en hij wendde vluchtig de blik af. Toen hij me weer aankeek merkte ik, dat hij mijn gedachten geraden had. Het was een spelletje. Ik wist en hij wist, dat ik het wist.

‘Het kan niet anders, André.’ zei hij haastig, als om zich te verontschuldigen en om te trachten het goed te maken. ‘Ge hebt de vorige keer gezegd, dat ik zelf gevaar loop als er niet gehandeld wordt. Hij of ik, er is geen andere uitkomst mogelijk. Begrijpt ge het, André? Begrijpt ge, dat ik het moét doen?’

Ik antwoordde niet en hij ging onmiddellijk voort.

‘Neen, gij kunt het niet begrijpen.’ zei hij schor. ‘Ge kunt u niet indenken wat het is, een ander te moeten doden om niet zelf gedood te worden. Een mens die niet in hetzelfde geval verkeert of verkeerd heeft kan het niet begrijpen. Het lijkt misschien absurd, maar dat is het niet. Het kàn nu eenmaal niet anders.’

De laatste woorden zei hij op een bijna fluisterende toon en met zo'n vertwijfelde uitdrukking in zijn ogen, dat het leek alsof hij aan zijn eigen woorden geen geloof hechtte. Over het effect dat ze op mij konden maken dacht hij niet eens meer na, hij trachtte alleen nog zichzelf van hun waarheid te overtuigen en zijn eigen geweten te doen zwijgen.

Het was een ongelukkig ogenblik, ik zou het grotesk hebben durven noemen, als ik de zekerheid niet had gehad dat het geen spel was, maar bittere ernst. Ik dacht na over een middel om hem er van terug te houden, maar ik vond er geen. Ten einde raad gaf ik het op en vroeg abrupt:

'Hoe laat arriveert hij?'

Herman schrok op, alsof hij zich van mijn aanwezigheid niet meer bewust was.

'Elf uur' zei hij.

Ik sloeg een blik op mijn polsuurwerk en zag, dat het bijna tien was. Dit te weten gaf mij een schok, een zulkdanige schok dat ik de eerste ogenblikken niet meer in staat was helder te denken. Toen werd ik weer meester over mijzelf.

'Het is bijna tien.' zei ik en keek hem scherp aan. 'Om elf uur arriveert hij, een kwartier later is hij met de auto buiten de stad.'

Ik hield even op, alsof ik meer nadruk wilde leggen op de woorden die volgden.

'Binnen vijf kwartier is het gebeurd.' zei ik. 'Binnen vijf kwartier hebt ge een mens vermoord, welbewust, in koelen bloede. Denkt ge nog altijd, dat het nodig is?'

Herman keek me bijna smekend aan.

'Ja' zei hij fluisterend.

Ik lachte schamper.

'En ge stelt u voor, dat daarna alles anders zal worden.' zei ik. Ge denkt, dat ge die vrouw voor u alleen zult hebben. Hij zal niet meer tussen u beiden in staan, hij zal haar leven en het uwe niet meer vergallen met zijn brutaliteit en zijn zelfingenomenheid. Ge weet nu, dat ik weet waarom ge het doet. Ge weet het trouwens al langer. Zijt ge er nog altijd zeker van, dat het nodig is?'

Hij boog het hoofd en na een ogenblik viel het met een schok op de tafel. Het duurde lang voordat hij zich oprichtte.

'Begrijp het dan toch, André.' zei hij hartstochtelijk. 'Ik wil gelukkig zijn, ik weet dat ik zonder haar geen cent meer waard ben. Misschien ben ik een vod, of een lafaard, of hoe ge het noemen wilt, maar ik hou van haar. Ik doe het alleen omdat ik van haar hou, ik doe het niet uit haat, ik doe het uit liefde.'

Ik maakte een brusk gebaar, zodat ik mijn glas bijna op de grond stootte.

‘Dat is onzin.’ zei ik bars. ‘Ge maakt u zelf wat wijs. Ge weet even goed als ik, dat liefde en haat vlak naast elkaar liggen. Dat er niet veel nodig is om het een gevoel in het andere te doen overslaan. Wie niet liefheeft kan niet haten, maar wie niet haat kan ook niet lief hebben.’

‘Hoezo?’ stamelde hij verrast.

‘Ik denk dat het duidelijk is.’ zei ik onverstoorbaar. ‘Ik zeg u nog, dat ge tracht uzelf te bedriegen. In werkelijkheid is dit alles niet meer dan een banale passionele moord, zoals ge het de vorige keer zelf gezegd hebt. Er is van liefde zelfs geen sprake. Het is alleen het instinct van het mannetje dat een wijfje wil bezitten, en om tot dat doel te geraken zelfs de andere mannetjes naar de bliksem wil helpen.’

Herman antwoordde niet, wellicht omdat het al te duidelijk was, dat ik de spijker op de kop getroffen had. Ik bestelde twee nieuwe glazen wijn en toen een der diensters ze bracht had, zette ik er een voor hem neer. Het tweede ledigde ik zelf in één enkele gulzige teug. Ik had plots het onzinnige gevoel, dat ik me moest bedrinken, wilde ik het gevaar niet lopen weer een hele avond en een nacht misselijk te zijn na hetgeen er bezig was te gebeuren. Maar de wijn scheen niet van de echte soort, hij was tenminste niet zo sterk, dat hij één enkel ogenblik de helderheid van mijn geest kon aantasten.

‘Ge kunt nog altijd terug’, zei ik, terwijl ik Herman roerloos tegenover mij zag zitten. ‘Ga naar de telefoon en bel uw mannen op, dat zij onmiddellijk van de opdracht afzien. Zij zullen u niet verdenken. Zeg hun, dat de samenkomst wegens onvoorziene omstandigheden afgelast is.’

Herman hief met een ruk het hoofd op.

‘Denkt ge, dat het nog tijd is?’ vroeg hij hees.

‘Natuurlijk’ zei ik, zo kalm als maar enigszins mogelijk was. ‘Er is nog niets gebeurd, ge hebt nog alle kans om het tegen te houden. Waarschijnlijk zult ge er over een paar dagen geen spijt om hebben.’

Als in een droom richtte hij zich op en bleef een moment naast mij staan. Hij wankelde zodanig, dat hij zich aan de tafel vast moest grijpen.

‘Ik doe het,’ zei hij bijna onverstaanbaar. ‘Ik ga naar de telefoon en ik zeg hun, dat zij niet langer moeten wachten, dat er zich een verandering in het plan heeft voorgedaan.’

Ik keek hem na, toen hij zich met onzekere stappen naar

de telefooncel begaf. Niemand in de taveerne scheen op hem te letten, het leek dus wel natuurlijk, dat hij als een dronkaard naar buiten strompelde. Terwijl hij weg was, speelde ik achteloos met de kaart waarop de verschillende dranken vermeld stonden. Pieper Heidsieck, Veuve Cliquot, Tokayer, de namen voerden een werveldans in mijn hoofd uit, zo verrassend en in zulk een razend tempo, dat ik ten slotte niets meer zag dan een regen van afzonderlijke letters, die als de gensters van een vuurwerk naar beneden dwarrelden. Op de duur trok er een wazige mist voor mijn ogen en één enkele seconde zag ik niets meer. Toen de nevel verdwenen was, - hij scheen opgeslorpt door een plots doorbrekende zon, - keek ik op en ik zag Herman terug tegenover mij zitten. Ik hoorde mijzelf vragen, met een stem die ik niet herkende:

'In orde?'

Herman schudde langzaam met het hoofd.

'Neen', zei hij. 'Ik heb er de moed niet toe. Ik stond in de cel en ik kon er niet toe komen het nummer te vormen. Toen ben ik teruggekomen.'

Vreemd genoeg, zijn antwoord verbaasde mij niet en maakte ook geen woede in mij wakker. Het was alsof ik op voorhand geweten had, dat het op die manier zou aflopen, zo en niet anders. Het was ook absurd te hopen dat ik hem zijn plan had kunnen doen opgeven, het plan dat hij dagenlang met zich had omgedragen en dat zo één geworden was met zijn wezen, dat hij er nu niet meer van kon scheiden. Zelfs al zag hij er nu de doellosheid van in en al wist hij, dat het uitvoeren ervan hem geen stap verder zou helpen.

Wij spraken niet meer over hetgeen er voorgevallen was. Het was stilaan drukker geworden rondom ons, de meeste tafels waren volzet met mannen die hier een pretje kwamen zoeken. Tenminste, zo dacht ik erover, maar toen ik hun gezichten zag veranderde ik van mening. Er lag voor het grootste deel zo'n uitdrukking van verveling op, dat zij hier alleen maar konden gekomen zijn uit louter gewoonte, omdat zij nu eenmaal niets beters te doen wisten. Zelfs toen er een paar bijna naakte meisjes op het podium verschenen, kwam er geen glans van belangstelling in hun ogen. De girls waren nochtans niet onaardig en dansten oneindig veel beter dan die welke ik in Tabarin gezien had. Het duurde dan ook niet lang, of ik was volkomen gefascineerd door hun verleidelijke bewegingen. Mijn mond werd zo droog als kurk, ik wenkte een van de diensters en bestelde haar een hele fles wijn. Toen zij die gebracht had, schonk ik mijzelf in, zonder nog aandacht te schenken aan Herman, die meer

over zijn stoel hing dan dat hij er op zat. De wijn, die ik gevraagd had, scheen beter dan de vorige. Na een paar glazen maakte er zich een prettige gevoelen van luchtigheid van mij meester.

‘Zo, mijn jongentje’, zei ik. ‘Ge denkt dus, dat ge alleen maar die man uit de weg moet ruimen om met zijn vrouw in de zevende hemel te geraken. Ik durf er om te verwedden, dat zij niet half zo veel waard is als een van de dingetjes, die daar voor ons huppelen.’

Herman scheen in gedachten verzonken en leek mijn woorden niet eens begrepen te hebben.

‘Wel, wel, het jongetje luistert niet eens,’ zei ik vrolijk. ‘Ik moest naar hier komen om hem als raadsman te dienen en nu ik iets zeg, luistert hij niet eens.’

Ik staarde hem een ogenblik lang doordringend aan.

‘Ge zult er nog spijt van krijgen, dat ge mijn raad in de wind geslagen heb’, vervolgde ik op een half-spottende, half-dreigende toon.

Gepijnigd keek Herman mij aan.

‘Hou toch op,’ zei hij fluisterend. ‘Ge weet niet wat ge zegt, ge hebt te veel wijn gedronken en weet niet meer wat ge zegt.’

Ik knipperde even met de ogen.

‘Te veel wijn gedronken?’ vroeg ik verwonderd, terwijl ik me een nieuw glas volschonk. ‘Wel neen, mijn jongetje, ge zijt mal. Ik weet best wat ik zeg en wat ik doe. Ik heb u een goede raad gegeven en ge hebt niet willen luisteren. Morgen komt ge naar me toe om op mijn schouder uit te kunnen huilen, maar dat zal niet lukken.’

Mijn stem werd plots harder en meer geïrriteerd dan tevoren.

‘Altijd komt ge naar me toe als er iets gebeurd is, gelijk een kind dat iets mispeuterd heeft en bang is voor de straf. Maar ik, ik heb er genoeg van, ik ben dat spelletje beu, hartsgrondig beu zelfs. Of denkt ge misschien, dat ik zelf ook nooit eens in moeilijkheden zit? En naar wie moet ik dan toe, als ik er behoefte aan heb eens uit te huilen? Naar niemand. Er is niemand die zich om mij bekommert wanneer ik in nesten zit, ook gij niet. En ik zou u elke keer uit de brand moeten helpen, als ge uw verdomde neus in een of ander wespennest gestoken hebt. Neen, mijn jongetje, dat pakt niet meer, wie zo stom is zijn achterste te verbranden moet voortaan maar op de blâren zitten.’

Ik had nog lang niet gedaan met spreken, het was alsof er een plotse woordenvloed in mijn binnenste was losgekomen, die ik niet meer tegen kon houden, maar ik werd on-

derbroken, door een van de serveuses die naast de tafel stond.

‘Mijnheer Herman Vereist?’ vroeg zij met een glimlach. ‘Telefoon voor u.’

Ik keek haar wezenloos aan.

‘Neen, dat ben ik niet’, zei ik onbeholpen.

Herman deed mij een teken en stond op.

‘Laat maar, het is voor mij’, zei hij.

Opnieuw zag ik hem na, terwijl hij zich naar de telefooncel begaf. Er stond nog een restje wijn in mijn glas, maar ik kon er niet toe besluiten het uit te drinken. De donkerrode, bijne zwarte vloeistof stak me plots zo hevig tegen, dat ik een aanvechting om te braken krampachtig moest onderdrukken. Mijn oogleden waren zwaar geworden, zo zwaar dak ik ze bijna niet kon openhouden en dat ik de meisjes op het podium nog slechts opmerkte doorheen een waas. De pailletten op hun kostuums schitterenden helder in het schijnsel van de reflectoren: ik zag hun lichamen niet meer, alleen nog een snelle, rythmische dans van glinsteringen en lichtspetters over het toneel. Ik kneep de ogen toe en opende ze weer onmiddellijk. Er bewoog zich voor mijn blik één wemeling van gensters en gekleurde stipjes, alsof iemand er zich mede vermaakte hele handvollen confetti rond me uit te strooien. Zonder te begrijpen wat er aan de hand was, greep ik mijn hoofd. Het was zo ijl als een draaitol en het zoemde van binnen met het aanhoudende, eentonige geluid van een bijenzwerm. Vliegtuigen? dacht ik. Zijn het vliegtuigen? Maar na een poos besefte ik, dat ik mij vergiste. Ik opende de ogen en zag, dat de meisjes van het podium verdwenen waren. In hun plaats was er een strijkje gekomen, dat zich in een halve kring had opgesteld temidden van een exotisch decor. Er waren roerloze palmen en toen ik scherper toekeek, merkte ik dat de muzikanten grote sombrero's droegen en guitaren en mandolines als instrument hanteerden. Het was een kleurrijk tafereel, zo bont en met zo'n schreeuwerige tinten zelfs, dat het kijken ernaar mijn hoofdpijn alleen nog maar verergerde. Ik wilde opstaan, maar mijn benen schenen verlamd, zodat ik liever het zekere voor het onzekere nam en terug ging zitten. Toen zag ik iemand in een nevel op mij toe komen. In het begin herkende ik de man niet. Zijn gezicht was lijkbleek als dat van een clown en ik dacht niet meer dan dat het een van de verklede personen was, die bij de anderen op het podium behoorde. Met verbazing stelde ik echter vast dat de man plaats nam op de stoel tegenover de mijne. Toen keek ik nader toe en ik zag, dat het Herman was.

‘Wel?’ zei ik, meer om iets te zeggen, dan met een welbepaald doel.

Herman slikte even en wilde spreken, maar hij kon het niet. Hij slikte opnieuw.

‘Het is gebeurd’, zei hij met een dikke stem.

Op dat ogenblik ging het licht uit, het podium was in een schemerdonkere nacht gehuld en op de tonen van guitaren en mandolines deden vier half-naakte girls hun intrede. Het was een zo groteske vertoning, die naakte meisjes te zien dansen tussen de donkere schimmen van de mannen met hun sombrero's, dat ik uitbarstte in een hysterische lach, die ik de eerste minuten niet kon bedwingen. Toen voelde ik een hand op mijn arm en willoos, als een pop, liet ik mij naar buiten leiden.

Frans Cools.

De balzaal na het bal

De balzaal na het bal blijkt schandelijk beschonken,
haar wankle wanden zijn beneveld en besmet,
de laatste glazen staan gedrumd en ongedronken
of liggen op de grond en schenden het parket.

De stoelen tuimlen en de zwaar beladen tafels,
druipend van bier en wijn, likeur en lekkernij,
zwijmlen erbarmelijk. Op dronken marmerbladen
zwemmen sigaren in een walgelijke brij.

Een zure bierlucht vult dit hol en in de hoeken,
waar duistre dansers een heet lijf hebben omkneld,
lopen wat schimmen naar hun evenwicht te zoeken
als gore spoken, ziek van zwaaien en gezwelg.

Tegen de buitenmuur hokt killig in haar lompen
en bleke bedelvrouw. Ze wiegt haar witte kind,
kauwt mat en moedeloos op afgestane hompen
en om haar grijze hoofd speelt stil de morgenwind.

Valère Coopmans.

Onze Vrije Tribune
‘Go and get yourself a Job as a Butler’

In 1949 werd door het Nationaal Toneelverbond van België, afdeling Brabant, een letterkundige toneelwedstrijd uitgeschreven

Resultaat: 32 inzendingen.

We noteren: er zijn nog heel wat mensen die zich bezighouden met het bouwen van toneelstukken.

Na de eerste schifting, vooral gebaseerd op het gebruik van een behoorlijke taal, bleven slechts 5 werken over (naast enkele andere welke om diverse redenen niet in aanmerking konden komen).

Bij deze 5 overlevenden bleek geen enkel stuk de moeite waard de eerste prijs toegekend te worden.

De tweede prijs werd toegewezen aan een stuk van de heer Van Wezembeek, een populair Antwerps toneelschrijver, bekend om zijn aangename, tijdverdrijvende comedietjes, en die vooral voor parochie-zalen en liefhebbersgroepen van mindere waarde, produceert.

De derde prijs ging naar een bekend romancier, Gaston Duribreux.

Speciale vermeldingen werden verleend aan: iemand van Hasselt, van Oostende, van St. Niklaas.

Waren dit jongeren?

Wellicht...

In elk geval deze uit St. Niklaas, want dat was ondergetekende.

Maar van de anderen geen enkel spoor.

Het konden ouderen zijn, die zich ook eens waagden aan peripetieën in de edele maskeradekunst -, gepensionneerde of niet gepensionneerde schoolmeesters, - mislukte dichters die hun kans op een ander terrein probeerden. Of misschien werkelijk jonge mensen, met een eerlijk streven, een oprechte zin voor zelfcritiek, en voor studie.

In een vruchteloze poging om contact te zoeken, ben ik naar de proclamatie geweest van deze letterkundige wedstrijd. Tevergeefs heb ik uitgekeken naar een andere jongere, waarmee ik van gedachten zou kunnen wisselen hebben.

Het enige wat ik er leerde was dat Constant Eeckels, M. De Praetere, Van Wezembeek, Duribreux, Maxim Kröjer, onder de mededingenden werden genoemd, en ik geloof niet dat men deze nog als jongeren kan bestempelen.

Ik heb reeds meermalen vastgesteld dat een jongere gewoonlijk begraven zit in een dorp, een stadje, en zelfs een grootstad, waar hij zijn werken voorleest aan een groepje vrienden.

Is hij ernstig en werkt hij met ijver en zelfcritiek, dan verwacht hij oprechtheid van die vrienden in het meedelen van hun openie.

De ene zegt: 't Is heel goed voor een eerste proef.

De tweede looft: 't Is zeer goed.

De volgende: Ik had me aan zo iets niet verwacht.

Loftrompetten weerklinken, vaandels worden gehesen, een flinke pot gedronken en 's avonds wordt er luidruchtiger dan anders in bed gekropen.

Maar: als diezelfde vrienden in aanraking komen met anderen, vreemden, niet behorende tot de dorpsgemeenschap tot de wijk of kring die zich rond de kunstenaar (sic) beweegt, dan uit men zich enigszins smalend.

Het voorgelezene wordt iets minderwaardigs, absoluut minderwaardig, eenvoudig een povere poging, zonder merkelijk resultaat, kul, grote kul.

We zijn de speelbal van kwasi-oprechte vrienden, die zich deftig verschuilen achter ‘Men mag niemand kwetsen. We zullen maar vertellen dat het goed was. Dat wenst hij toch van ons te horen!’

Er zijn ook anderen, die in de gratie van deze toneelletterkundige wensen te staan, omdat zij zich graag hullen in die sfeer van lange haren, strikjes, en breedgerande hoeden, waaruit het kunstenaarschap bestaat.

Er lopen natuurlijk ook snobs bij, die van niets afweten, maar doen alsof zij de grote schrijvers bestuderen, en ook hun welwillende aandacht wijden aan het jonge, groene, maar belovende werk van enkele jongeren.

Die pseudo-literaire avonden vinden zij buitengewoon interessant, dragen er heel wat van mee, en luchten hun mening over het werk in de vergrotende trap.

De jongere, welke zich daartussen beweegt, zal in een minimum van tijd opgeslorpt worden door de banaliteit der omgeving, en verdrinken in de vele glazen bier, vermoord door de talrijke gelegenheidsverzen welke hij voor een of andere rederijkerskamer dichtte.

Er lopen er wel die zich kunnen losmaken van alle onnodige ‘aanhangsels’, eenzaam studeren, napluizen, en schrijven, en geen vrienden willen kennen om hun werk te toetsen.

Zij verdromen zich in wat zou kunnen worden, zij hopen dat er eens iemand voor hun voeten zal neervallen, die hun zal meenemen naar hogere sferen en hun steun en de gelegenheid zal schenken, waarop zij menen recht te hebben.

Zij wagen het wel eens een toneelwerkje in te sturen naar een of andere snertwedstrijd, maar verder gaat hun ambitie niet, want het feit dat zij niet glorierijk te voorschijn treden uit deze wedstrijd, betekent een koord rond hun hals.

Zo leven er wellicht verschillende jongeren in Vlaanderen, die zich zouden kunnen verenigen, contact met elkaar zoeken, mekaar spreken, van gedachten wisselen, ideeën doen geboren worden, en zaad uitstrooien.

Zij zouden zelf een groep kunnen oprichten om hun werk te spelen, desnoods zelf de schoenen aantrekken waarmee toneelspelers de planken betreden en hun eigen personages doen leven. Hun zelf geschreven teksten van buiten leren.

Zo hun werk aan de buitenwereld kenbaar maken. Werk met al zijn gebreken en al zijn hoedanigheden.

Vlaanderen heeft geen toneelschrijvers meer.

De jongeren hebben zich begraven, en schrijven alleen nog maar poëtische ontboezemingen en treurige noten over liefde, oorlog en zazou.

De ouderen teren op hun vet. Hun tijd is voorbij.

Zij zijn bezadigd, en verzadigd. Ze houden alleen nog spreekbeurten over de theatermalaise, en de ontstentenis van vooruitstrevende, degelijke krachten.

Zij zijn de gevestigde critici en literatoren, die pennelikken en palaberen over het grote toneel dat Vlaanderen eens bezat, en dat nu langzamerhand verkwijnt.

Men verwijt de jongeren hun onverschilligheid, hun passiviteit, en wenst ten slotte uit de grond van het hart dat er nieuwe elementen zouden opdagen en gunstige omstandigheden zouden ontstaan om ons toneel in betere banen te leiden tot meerdere glorie van ons land, en van hunne en onze generatie.

Maar ik lees in een kleine brochure van Willem Putman, uitgave Janssens 1936: ‘Het Toneel na Ibsen’ (bestaande uit 4 lezingen voor de radio):

> - ‘Als ik zeg dat de theater-malaise zo scherp was en is dat iedereen ze voelt als iets, dat bijna vanzelfsprekend verbonden is aan de tegenheden van deze alge-

> mene crisistijd, meen ik niet te overdrijven.
> Ik zelf heb deze malaise ten scherpste ondergaan - en zocht, als toneelschrijver, die, naar het algemeen heette, voor het toneel was in de wieg gelegd, mijn toevlucht in het schrijven van romans.'

Gevolgtrekkingen:

1/ de theatermalaise is geen uitvinding der jongeren. Ze bestaat reeds tientallen jaren.

2/ wat hebben de ouderen verricht om dit te keer te gaan? (de ouderen nu, die toen jongeren waren).
Ze hebben deze malaise eenvoudig ondergaan. Ze hebben hun toevlucht gezocht in het schrijven van romans.
Ze hebben zich verontschuldigd: 'Want ik mag er, tot mijn verontschuldiging op wijzen, dat ik niet alleen sta.'
Zakkenrollers, dieven, moordenaars, internationale beulen, wees niet bang. In uw proces kunt gij er altijd, tot uw verontschuldiging op wijzen, dat ge niet alleen staat.

En Putman gaat verder, en verdedigt deze toevlucht, deze passiviteit ('die zo verklaarbaar is'). Hij noemt het: 'een zeker koppig vasthouden, een noch buigen, noch breken.'

Het zou voldoende kunnen genoemd worden dat wij, jongeren, wijzen op het feit dat we ons de geleerde lessen en ervaringen der oude meesters indachtig worden, en daar beginnen waar zij uitscheidden: nl. bij de vlucht, die passiviteit, die zo verklaarbaar is.

We zouden kunnen beweren, dat dit de oorzaak is van ons vermaard stilzwijgen, en dat binnen 30, 40, 50 jaar, wanneer wij allen dood zullen zijn, (want wij zullen vroeg sterven, tè vroeg) - de geschiedschrijvers, kroniekpenners en critici, grote verborgen geesten in ons zullen ontdekken en standbeelden van woorden zullen oprichten voor onze miskende talenten.

Maar deze overigens logisch gebouwde verklaring der passiviteit der jonge generatie, zou een even ziekelijke verontschuldiging blijken, een even afschuwelijk misbaksel als het pacificatie-charter van Willem Putman.

Een even onzinnige doodververij als Hans Brandenburg's verdrag van overgave en vrede:

> - 'Ik heb geen lust Uw schouwburgen te vernieuwen en U een nieuwe attractie aan de hand te doen, noch te wachten op een speelplan dat komen moet en misschien nooit komt...'

Zulke verklaring afleggen is zichzelf onmachtig voelen,

de taak der verheffing verschuiven naar een volgende generatie, die er wèl lust zal toe hebben.

Het is de vlucht naar: ‘Ik ben een God in 't diepst van mijn gedachten, en zit in 't binnenst van mijn ziel ten troon.’

Ze hebben één goed punt geboekt: Putman en tijdgenoten, hebben eerst iets geprobeerd, iets gepresteerd vooraleer zij capituleerden.

En dat betekent reeds wat.

Onze jongeren - ik ben er ook een - krijgen kippevel bij het lezen van bittere ervaringen en veelvuldige ontgoochelingen, aan diegenen overkomen die voor hen waren.

Zij zijn bang voor de regendrop en blijven veilig binnen.

Sommige reeds genoeg doodgeverfde, en ‘en vedette’ geplaatste omstandigheden werken dit in de hand:

De zeer geringe aanmoediging welke men ontvangt van regeringswege, die oneindig veel meer aandacht besteedt aan de opvoeding van toneelspelers, dan aan deze van toneelschrijvers.

Zelfs de oppervlakkige belangstelling der letterkundige instanties en tijdschriften, en de afwijzende houding van bevoegde personalitieten, zijn hinderpalen waarvan men zich niet gemakkelijk ontmaakt.

Het hardnekkig stilzwijgen van sommige theaterdirecteurs, bij de vraag der jongeren:

‘Wanneer mogen wij eens iets op de planken brengen?’

Of het antwoord:

> - Opvoeringen van Staes, De Schutter, Pol De Mont, en hernemingen van Teirlinck, Van de Velde, Cantens, Jos. Janssens.

Deze gelden als bewijs der interesse die de schouwburgen wijden aan het werk van Vlaamse schrijvers. Nooit wordt echter van Vlaamse jongeren gesproken.

En dit stilzwijgen klinkt oneindig doodser, meer negatief nog dan het sterkste: ‘Nooit!’

Inderdaad, ik moet het bekennen: er is weinig goeds in Vlaanderen.

Er is er geen.

Sommige vooruitstrevende, en progressistische middens trachten toneelgroepen te vormen met het doel werk van jonge Vlaamse schrijvers voor het voetlicht te brengen.

Zij vinden geen werk van Vlaamse jongeren, dat past in het kader van vernieuwing waarin zij willen werken.

Deze groepjes verdwijnen langzamerhand zonder dat heel veel mensen van hun bestaan hebben afgeweten. Meestal zelfs traden zij nooit op.

Zij gingen zich, vóór hun werkelijke geboorte, reeds begraven onder de hoop herfstbladeren, die zij van zich geworpen hadden voor een ondeelbaar ogenblik.

Maar zij vergaten dat het hun eerste en grote taak is, juist de jongeren op te sporen om hun te melden:

> - Wij willen uw stukken spelen, zelfs indien zij slechts zeer, zeer poverkes uitvallen. Wij willen laten zien wat er goed en verkeerd is aan uw arbeidsvrucht.

Of wij zullen bewijzen dat uw werk absoluut niet kan gespeeld worden.

Want niettegenstaande alles er schijnt op te wijzen dat we practisch geen jongeren in Vlaanderen bezitten, dat we armer dan ooit zijn aan toneelschrijvers (zelfs aan minderwaardige toneelschrijvers), toch geloof ik vast dat enkele jongeren wachten op het woord van een stoutmoedige.

Ik wil die stoutmoedige zijn, die deze jongeren wakker schudt uit hun slaap, en die hun vraagt:

> - Wilt ge met mij meegaan?
> Wij zullen in Vlaanderen iets nieuws brengen, onvolmaakt, maar iets nieuws, iets dat leeft en niet kruipt.

Indertijd ben ik begonnen met critiek te schrijven als een waaghals, toneelcritiek, niettegenstaande ik geen 10 toneelstukken had zien opvoeren. Enkel het werkje van C. Godelaine had ik doorworsteld ‘Wat is theaterkunst’, en dan nog zoals een Atheneum- of Collegestudent dit gewoonlijk doet.

Maar ik veroorloofde mij de weelde arrogant te doen, er een eigen opinie op na te houden, en voor niets of niemand ervan af te wijken. Verder een tot het uiterste gedreven eerlijkheid.

Ik noemde de dingen bij hun naam.

En nu geloof ik nog altijd - na verloop van enkele jaren, van beter begrijpen en zich voorzichtig uitspreken, dat deze arrogante manier zich een oordeel te vormen naar waarheid en oprechtheid, nog steeds de bron is van alle vooruitgang en verandering.

Want deze vrij geuite critiek bracht tegencritiek.

En deze was ruw, met als voornaamste, in feite ongerijmde, opwerping:

‘Laat hij het maar eens zelf doen.’

De jonge criticus, vol vuur, enthousiast over deze aantrekkelijke soort kunst, ging in op deze uitdaging en leerde veel, wel eens met schâ en schande. Wel eens, met ootmoed neerbuigend voor de meerdere kennis, ervaring, en gezonde redeneringskracht van sommige ouderen.

Schreef Noel Coward niet in zijn comedie: ‘Present Laughter’:

> - Go and get yourself a job as a butler in a repertory company if they'll have you. Learn from the ground up how plays are constructed and what is actable and what isn't. Then sit down and write at least twenty plays one after the other, and if you can manage to get the twenty-first produced for a Sunday-night performance you'll be damned lucky!’

Ik weet, deze theorie is zo oud als de straat. Maar de degelijkheid ervan zal wel door niemand meer in twijfel getrokken worden.

Molière en Shakespeare zijn gewoonlijk de vb. bij het verdedigen ervan.

En men vertelt van zovele anderen dat zij eerst hun stukken acteerden vooraleer ze op papier te zetten.

Bovendien is dit reeds meer dan eens tot uiting gekomen in vroegere experimenten.

Het oprichten van scholen voor aspirant-toneelspelers, en leergangen voor liefhebbers-regisseurs wordt unaniem aanvaard als een noodzakelijkheid.

Waarom zou een school, of een cursus voor aspirant-toneelschrijvers, mits de nodige aanleg, niet te verwezenlijken zijn?

Indien we niet weten wat de mogelijkheden zijn van een modern gebouwd theater, en de knepen van de toneelspeelkunst als vak, niet kennen, leert het ons.

Wij vragen niets beter.

Deze idee kan maar vruchten afwerpen, wanneer zij rondgedragen wordt door een aantal mensen, en zoals het zaad der bloemen, bij de ongelovigen en wantrouwenden ingeënt wordt, door ijverige, bezielde werkers.

Ik wacht met spanning op stemmen van jonge toneelschrijvers.

Zoek contact met mij, daar het mij onmogelijk is om contact met u te vinden.

Ik ken u niet en weet niet of u leeft, en waar u woont...

Marcel Van Spaandonck.
Frans Van Havermaetstraat, 2
St. Niklaas-Waas

Radeloosheid

De hedendaagse wetenschap en techniek kennen geen grenzen meer. Het schijnt dat een lichtstraal het gewoon vertikt van zich nog langer volgens een rechte lijn voort te bewegen. Het schijnt bovendien dat het heelal rond is. Misschien zouden we ons om dit alles niet zoveel hoeven te bekommeren, ware het niet, dat er een nieuwe telescoop gebouwd werd, waarmee we één kwart van de cirkel-vormige heelalomtrek kunnen zien.

Natuurlijk begrijpen we Einstein niét, maar zoveel verstaan we er toch wel van, dat we begrijpen, dat we ons-zelve in de rug zullen kunnen zien, wanneer er een telescoop gemaakt wordt, die nog viermaal sterker is... bij helder weer natuurlijk.

En dat zal voorwaar géén prettig gezicht zijn! Het verleden zal sneller lopen dan de toekomst en haar toch niet voorbijsteken. We zullen ons-zelve met onze blikken achternalopen en al onze stommiteiten zien... als we ze begaan hebben, niet eerder.

We zullen daardoor zo radeloos worden, dat we niet anders meer zullen doen, dan door de telescoop kijken, om te zien wat we beter niet gedaan hadden. In die dagen zal ongetwijfeld de Bazuin van het Laatste Oordeel schallen.

Toch jammer, dat al die moderne wetenschapsmensen en technici geen philosofen en kunstenaars zijn.

Of niet?

R.M.

Voor een vijftiger

Daar rest niet veel op vijftig jaar.
Met lafheid, zelfzucht, ontrouw, nijd
maakt men vlug monsters van elkaar.
En wie nog aan die eerste tijd
terugdenkt, haalt de schouders op,
of vloekt zichzelf, of fluit een lied,
of schiet zich razend voor de kop.
Maar pure larie was het niet.

Jan van den Weghe.

Onze Enquète

De redactie van ons tijdschrift heeft gemeend, dat het niet van belang ontbloot zou zijn om nu en dan in ons blad eens een uitvoerige bespreking te wijden aan actuele onderwerpen en problemen in verband met onze Vlaamse literatuur.

Het spreekt vanzelf dat het niet in onze bedoeling ligt het eens te doen stuiven in de literaire keuken. Enkel willen wij een poging wagen om op een ruime en onbevooroordeelde wijze in enkele aangelegenheden stelling te kiezen.

Als eerste onderwerp verkozen wij: de stand van onze moderne Vlaamse literatuur. Een mise-au-point schijnt ons immers meer dan noodzakelijk aangezien momenteel de opvattingen over onze moderne letterkunde schommelen tussen radicale miskenning en onverantwoorde overschatting. Derhalve schijnt het ons gewenst tot een gefundeerd inzicht te komen door het consulteren van een aantal ter zake bevoegde personen.

Er zijn natuurlijk zeer veel middelen om tot dit resultaat te komen, doch wij hebben er de voorkeur aan gegeven ons te richten tot de meest vooraanstaande Vlaamse schrijvers en critici. Uit de antwoorden van deze auteurs zullen wij dan trachten een synthese op te stellen. Met dit procédé beoogden wij vooral het oordeel in te winnen van hen die ten slotte rechtstreeks de standing van onze literatuur bepalen, Het ligt dan ook voor de hand, dat hun inzichten ons zeker kunnen behulpzaam zijn bij het preciseren van een uitspraak die zo ruim als objectief wil zijn.

Nochtans hangt het welslagen van deze enquête volledig af van de bereidwilligheid van de geconsulteerde literatoren. Als zij afzijdig blijven en niet ingaan op ons verzoek moet onze poging zeker mislukken. Wij durven evenwel hopen dat zij het belang van dit onderzoek zullen willen erkennen en niets onverlet zullen laten om ons hierbij ter zijde te staan.

Zo dit dan slagen mag hopen wij in het eerste nummer van de jaargang 1951 verslag te kunnen uitbrengen van de resultaten van deze enquête.

Rik Lanckrock.

Nachtwake

Ik droom met ongeloken ogen...

De nacht, donker fluweel met parels in,
hangt voor het open raam.
Ik vouw mijn handen traag tezaam
en tracht voor haar te bidden
- een laatste poging zonder zin
om 't noodlot te verbidden.
Ik wacht... En dan begint het monotoon, versleten
gerinkel van 't bekende beiaardlied.
De tijd! Kan tijd en maat
wel duur en grootheid van mijn lijden meten?
God neen... Het bidden gaat
me niet.

Zo moet het blijven dus in deze Zomernacht,
waarin 't verlangen van twee verre nachtegalen
elkander schreiend lokt, en waar ik wacht,
ontdaan van dwaze hoop, ontdaan van idealen,
en waar ik wacht, ontdaan van elke droom.
Zo moet het blijven dus, dit doelloos donker wachten
van ongestilde en verse pijn en 't loom
gebonden-zijn aan tijd en aan gedachten.
Zo moet dit blijven dus...

Dit is voor mij een uur van wijs bezinnen,
ik weet nu wat ons allen leven doet:
de scrupuleuze zorg onszelven te beminnen
en 't sparen aan een schat die men verliezen moet.
Ik ben ondankbaarheid, ik ben een gierigaard,
ik ben een bloedhond lijk gij allen, kameraden,
die aan uw vrouw verwijt dat zij u kinderen baart
en die de meisjes zoekt langs Godverlaten paden.
Zo ken ik mij... al heb ik niet een vrouw
die met mij deelt de lasten van elkander,
al heb ik niet een lief en blijf ik altijd trouw,
diep in mijzelf weet ik mij zijn lijk ieder ander.
En 't is een stroeve pijn die lijk een woekerplant
over mijn leven groeit en die mij eeuwig derven
zal doen het innerlijk geluk, dat lijk een zaad in 't zand
verloren ligt en in het zand zal sterven.
Ik die had kunnen zijn, gelouterd door 't verdriet,
een mens van goedheid en van stille diepe vrede,

een wandelaar in de avond die zijn weg getekend ziet
op 't slagveld waar hij voor zijn goedheid heeft gestreden;
ik die had kunnen zijn... Ach God, wat helpt dit klagen?
Ik ben slechts wat ik ben: een mens vol arme pijn,
die 't in zijn dwaze trots niet langer kon verdragen
met al zijn goedheid door een vrouw versmaad te zijn.
Ik die nu, stervens-moe, nog altijd waken moet
en voor het open venster duizelend sta te gapen,
met in mijn afgebeulde lijf niets dan mijn bloed,
opstandig gonzend en rood hamerend aan mijn slapen!

L.A. Degelaen.

De Rozenhoedkaai - Brugge

door Rainer Maria Rilke

De stegen gaan hun zachte trakelgang
(zoals vaak mensen gaan, die traag genezen
bedachtzaam: wat laat hier 't verleden lezen?)
en aan de kom der pleinen wachten lang

een ander steegje, dat met vaste hand
zijn boog op 't avondklare water spant,
waar, nu de dingen overal vervagen,
het rijk der spiegelbeelden lijk de dagen
zo tastbaar wordt, als nooit de dingen zijn.

En stierf niet deze stad? Thans breekt de schijn,
gij ziet ze (volgens ongeraden wet)
in 't weerbeeld plots ontwaken en verrijzen,
als ware 't leven daar niet schaars en lijze;
daar hangen nu de tuinen, paradijzen,
daar wervelt plots de dans - bij snelle wijzen -
aan 't lichte raam van een estaminet.

En in de lucht? - De stilte maakt zich los en
het is, of zij slechts druif na druif verlangt
langzaam te proeven aan de zoete trossen
van 't klokkenspel, dat in de heemlen hangt.

(vertaling: Jan van den Weghe)

Herfstliedje

De droeve avonden... de vogelkreten...
en in de bomen zit reeds driest de wind.
't Geluk is ons maar karig toegemeten,
gelijk een zwerver die geen heimat vind

en als een vogel, die - het nest verloren -
de gansë avond zingt van schrik en pijn...
En dan opeens - kan ik hem niet meer horen...
en vraag mij af, of hij nu dood zou zijn.

De droeve avonden... De bomen wegen.
Dit is de herfst, die ons nooit heel verlaat.
Wat heb ik voor de winter meegekregen?...

Herinnering - En als die pijn vergaat,
komt mij 't geluk op al mijn wegen tegen,
maar dan is 't zeker lang..., al lang te laat.

Tony van Putte.

Triestig liedje

Ik hield je in mijn hand gevangen
gelijk een kleine vogel. Blij
om 't onverwacht vervuld verlangen
hield ik je dag en nacht bij mij.

'k Heb je gestreeld en je bedorven,
bracht je de beste kruimels brood...
Ik had je zo opeens verworven...
Waarom moest jij ook eensklaps dood?...

Nu dool ik door de lange straten.
Er is haast niets meer, dat mij rest.
'k Sta soms in eenzaamheid te praten
of mijmer bij jouw ledig nest.

Ik hield je in mijn hand gevangen...
Nu zijn weer alle dagen koud
en schrei ik om mijn groot verlangen...
en schreit de herfst in 't kreupelhout.

Tony van Putte.

Boekbesprekingen

Anna Blaman: 'Eenzaam Avontuur' - Uitgeverij J.M. Meulenhoff, Amsterdam - 276 blz. - 107 Fr. Voor België: Meulenhoff en Co, N.V., Brussel.

Bij een bespreking van Blaman's laatste roman 'De Kruisvaarder' wees ik reeds op de uitzonderlijke kwaliteiten van deze romancière. Naast de substantiële waarde van dit werk loofde ik vooral de neiging tot soberheid in de vormgeving van Blaman's problematiek. In bovengenoemd boek, haar tweede roman, is het evenwicht dat zij nu reeds verwierf nauwelijks zichtbaar.

'Eenzaam Avontuur' is een chaotisch, doch een groots werk. Deze roman wemelt van diepe gedachten, originele levensinzichten, temperament, bezinning, rake en nietsontziende beschouwingen, krachtige beschrijving, e.d. dit alles door mekaar, zonder beperking. Blaman heeft hier als het ware haar volledig kunstenaarschap uitgestort, zonder evenwel maat te houden. Les défauts de ses qualités... het is de meest precieze omschrijving van het enig tekort dat ik in dit werk kon vaststellen. Het heeft nochtans geen zin hierover te kankeren want Blaman heeft intussen reeds bewezen dat ze zelf haar 'zwakke' zijde kent en hieraan kan verhelpen.

De lezers geef ik evenwel de raad dit ongemeen knap werk te lezen en de tekortkomingen over het hoofd te zien: ze zullen niet alleen een bewonderenswaardige kunstenares ontdekken, doch ook een groot en begrijpend mens, iemand die buitengewoon diep in het leven heeft gepeild en in staat is haar ervaringen op scherpe wijze uit te beelden.

Greshoff noemde mannelijke kunstenaars van haar slag 'venten'. Ik hoop dat onze philologen een vrouwelijk equivalent zullen vinden om Blaman te typeren.

Rik Lanckrock.

John Steinbeck: 'Muizen en Mensen' - vertaling Clara Eggink. - Uitgeverij Wereldbibliotheek - 1950, 99 blz. Ing. 22.50 Fr. - Geb. 30 Fr.

Ik denk dat het niet meer nodig zal zijn dit buitengewoon ontroerend en diepmenselijk verhaal aan de lezers voor te stellen. Toneel en film hebben aan dit werkje reeds een ten volle verdiende populariteit bezorgd.

Voor de lezers die enigszins vertrouwd zijn met het oeuvre van de knappe stylist die John Steinbeck zeker is zal het m.i. volstaan te zeggen, dat voornoemde novelle mogelijks wel zijn beste werk is. Minder opgetogen ben ik evenwel over de vertaling van Clara Eggink, die weliswaar gedeeltelijk de meesterlijke stijl van Steinbeck wist weer te geven, doch met het geslacht der woorden de zonderlingste buitelingen maakte.

Doch afgezien van de ontsierende taalfouten een goed verzorgde editie.

Rik Lanckrock

Elmar Grin: 'Wind uit het Zuiden'. - De Wereldbibliotheek, Amsterdam, Antwerpen. - Gen. - 236 blz.

Het lijkt wel, dat de Wereldbibliotheek, die tijdens de laatste maanden veel van haar reputatie heeft ingeboet, terug op goede weg is. Thans gezorgde ze ons een merkwaardige roman uit de hedendaagse Finse literatuur.

Sommigen, die minder rekening houden met de letterkundige waarde van een boek dan met andermans opvattingen, zullen wellicht 'Wind uit het Zuiden' veroordelen, daar men deze roman als enigszins communistisch getint kan beschouwen. Wat er ook van zij, wie ruim genoeg van geest is om ook de ideologie van een tegenstrever te eerbiedigen zal moeten toegeven, dat Elmar Grin heel wat meer kan dan sommige schrijvers uit de Skandinavische en Finse literatuur, die bij ons een fel overdreven vermaardheid hebben verworven.

In 'Wind uit het Zuiden' worden de toestanden in Finland geschetst zoals deze zich aldaar vóór, tijdens en na de tweede wereldoorlog voordeden. Zelfs degenen, die de buitenlandse politieke verwikkelingen alleen in de kranten hebben gevolgd, zullen zich nog goed herinneren in welke hachelijke situatie de Finnen hebben verkeerd. Geen politieker echter en geen journalist had het lot van dit volk, schrijnender kunnen voorstellen dan de auteur van 'Wind uit het Zuiden'. Men moet elke zin voor sociale rechtvaardigheid verloren hebben om niet in verzet te komen tegen de sociale misstanden in het bijna middeleeuwse Finland. Een feit ter illustratie zal volstaan. De oorlog breekt uit. Er heerst gebrek aan arbeiders. De hereboer Kurkimäki sluit een koopje met de baas van de melkerij. Kurkimäki zal zijn knecht Einari laten werken voor de melkerij, op voorwaarde dat de knecht ook de slavenarbeid op de hoeve blijft verrichten. Einari grijpt toe. Het werk in de melkerij zal hem 10 mark per dag opleveren. Als hij het zo maanden volhoudt zal hij misschien een koe kunnen kopen en zijn hut wat kunnen opknappen. Achteraf blijkt echter dat Einari door Kurkimäki bedrogen werd. De melkerijbaas dient voor Einari's arbeid 40 mark aan de hereboer te betalen, terwijl Einari daarvan slechts 10 mark ontvangt. Dat dit practijken zijn die aan het leenherenstelsel herinneren hoeft nauwelijks gezegd.

Die Einari is een schoon figuur, schoon in zijn eenvoud. Aanvankelijk ondergaat hij gelaten de heerschappij van Kurkimäki en komt zelfs in conflict met zijn jongere broer, die gevaarlijke theorieën over kapitaal en bezit uiteenzet. Stilaan echter komt Einari tot het inzicht - tijdens de oorlog met de Russen - dat hij steeds als een slaaf werd behandeld. Er steekt een wind op uit het Zuiden, die een nieuwe geest bij de Finnen ingang zal doen vinden.

Niet alleen Einari, maar ook Vilho zijn opstandige broer, de aanstellerige patriot Elias die liever van zijn vaderland leeft dan er voor sterft, evenals diverse bijkomende figuren worden op rake wijze getypeerd. Tot de indrukwekkende taferelen uit deze roman behoren vooral deze welke gewijd worden aan een van de Fins-Russische veldslagen.

Sommigen zullen misschien opwerpen, dat 'Wind uit het Zuiden' andermaal een tijdsdocument is. Dit valt niet te ont-

kennen, doch het is tevens en vooral een zeer menselijk document. En dit is ten slotte de grote verdienste van ‘Wind uit het Zuiden’.

C. Van Duysburgh.

Francine Onstein en Henck Schregel. - ‘Centenaarslast’. - Nederlands Boekhuis, Parkstraat 10, Tilburg. - Verschenen in de reeks ‘De Zonnewijzer’. Geb. 80 blz. Fl. 2,9.

Dit verhaal bestaat uit twee delen: ‘De Biecht’ en ‘Mislukt Verraad’. Wij vragen ons af waarom de schrijvers er dit laatste deel aan toegevoegd hebben. Op het einde van het eerste deel, dat eindigt op een buitengewoon indrukwekkend slot, werd immers reeds alles gezegd.

Een dokter, nog maar korte tijd gehuwd, vertrekt naar het front. Hij krijgt angstvisioenen en wordt geestesziek. Na enkele maanden vlucht hij naar huis om zijn vrouw, van wie hij op bijna krankzinnige wijze houdt, terug te zien. Zijn vrouw heeft een van de ikonen, waarop de dokter zijn vertrouwen had gesteld, uit het huis verbannen opdat het beeld niet in de handen zou vallen van de goddeloze vijanden. De dokter meent evenwel, dat zijn vrouw een afvallige geworden is en wurgt haar in een vlaag van zinsverbijstering vooraleer zij haar handelwijze kan verantwoorden. Dan komt de wroeging. De dokter geraakt aan lager wal en vertelt zijn levensgeschiedenis aan enkele vrienden.

Dit verhaal wordt in de ik-vorm naverteld door een vriend van de dokter. De verteller besluit: ‘Laten wij bidden voor allen, die in hun leven iets schoons hebben gedood, opdat zij het wedervinden’. Wat er nadien volgt is slechts de voor de hand liggende gevolgtrekking uit het voorgaande. De dokter wordt verraden, maar meldt zich zelf aan bij de politie om te boeten voor zijn misdaad.

Niettemin hebben wij slechts zelden zulk tragisch en aangrijpend verhaal gelezen. Soms klinkt er een te sentimentele toon uit op, maar de manier waarop het zieleleven van de hoofdfiguur ontleed werd, is werkelijk beklemmend en eenvoudigweg meesterlijk.

Remi Boeckaert.

Lode Baekelmans: ‘Carabas’. - Uitgeverij ‘Het Kompas’, Antwerpen. - 222 blz. Dit boek zal verschijnen als 4e deel in de 16e Feniksreeks. Afzonderlijk: ing. 60 Fr., geb. 90 Fr.

Weinig schrijvers kunnen op zo'n gemoedelijke wijze vertellen als Lode Baekelmans. Een zijner werken, een bundel korte verhalen, werd trouwens getiteld: ‘Het gemoedelijk Leven’. Onmiddellijk voelt men aan - dit is ten andere opnieuw het geval met zijn laatste roman ‘Carabas’ - dat Baekelmans met hart en ziel kan vertellen.

Bij voorkeur verhaalt de Sinjoor Baekelmans over zijn jeugd en zijn milieu, over de ‘goeie, ouwe tijd’ die ons, jongeren, ietwat idyllisch voorkomt vergeleken met de rusteloze, jachtige tijd die wij thans beleven. Baekelmans houdt tevens

van een kwinkslag en een vleugje ironie, maar achter dit alles ontdekt men in zijn werk de stem van een goede, zachtmoedige man, die veel kan vergeven omdat hij veel begrijpt en het leven kan aanvaarden zoals het zich afspeelt.

'Carabas' is andermaal een tijdsdocument. 'Ik zou haast durven zeggen' schreef Baekelmans, 'dat ik wel nooit iets geschreven heb dat niet vast zit aan de werkelijkheid, al werd mijn werk heel dikwijls een transpositie'. ('De Romancier en zijn Jeugd', door dr. Aug. Van Cauwelaert). Ook 'Carabas' is blijkbaar onstaan uit de herinnering aan heel wat jeugdbelevenissen, ofschoon volgens de schrijver personen en gebeurtenissen in dit verhaal fictief zijn. Men zou dus opnieuw kunnen gewagen van een transpositie, waarin men getroffen wordt door de types en feiten uit de jeugdjaren van de auteur en o.m. door de schildering van het toenmalilge sociale en politieke leven.

Baekelmans beoogt geen literatuur met een L. Men moet zijn werk aanvaarden zoals het is, in zijn weldoende eenvoud en ontroerende menselijkheid.

R. Boeckaert.

'Billy Budd, Voormarsgast' door Herman Melville. - Uitg. Wereldbibliotheek N.V., Amsterdam-Antwerpen.

Herman Melville, die zich in 'Moby Dick' een onnavolgbaar kenner van het zeeleven betoonde, vertelt in dit verhaal de geschiedenis van een matroos, die ten onrechte van oproerige bedoelingen beschuldigd wordt en zijn aanklager neerslaat. Om die reden wordt hij veroordeeld om gehangen te worden, hoewel zij die hem veroordelen er zeker van zijn, dat hij in de grond onschuldig is. Dit gegeven behandelt Melville op de uitvoerige manier, die wij van de meeste vroegere schrijvers kennen. Een zin voor het uitdiepen van motieven en gevoelens kenmerkt hen allen, en daarom deinzen zij er niet voor terug zich op zijpaden te begeven, die met het eigenlijke verhaal weinig te maken hebben en die door hedendaagse auteurs zeker zouden vermeden worden. Nochtans dient gezegd, dat Melville op deze omslachtige manier zijn personages zeer zuiver en naar het leven getekend heeft. Figuren als de kinderlijke Billy Budd, de rechtvaardige kapitein Vere en de intrigant Claggard staan ten voeten uit uitgebeeld. Daarenboven moet de auteur geloofd worden om de soberheid, waarmee hij dit melodramatische gegeven heeft verhaald. Deze novelle is dan ook méér dan een curiositeit voor wie Melville nader willen leren kennen. Het is, hoewel wij er om zijn uitvoerigheid onwennig tegenover staan, een voorbeeld van een verhaal, dat meer wil geven dan loutere ontspanning.

Frans Cools.

'Het wonder der liefde' door C. en M. Scharten-Antink. - Uitg. Wereldbibliotheek N.V., Amsterdam-Antwerpen; 8e druk. 1950.

Op de bekende uitvoerige en plechtige manier der Scharten's een romantisch verhaal over een liefde tussen een man en een vrouw, twee natuurmensen, die allebei in de gevangenis

opgesloten zitten. Hoewel sterk melodramatisch, werd het gevangenisleven door de auteurs op een aanneembare manier uitgebeeld: de eenzaamheid, de vertwijfeling, de zucht naar vrijheid en de wanhoop en de berusting, waaraan de gevangenen om beurten ten prooi zijn. Het moet gezegd dat juist deze achtergrond gelegenheid geeft tot het schilderen van romantische taferelen en gevoelens, wat zeker de sterkste kant van de Scharten's is. Nochtans is hun manier van schrijven verouderd en hoewel zij in de loop der jaren, bij elke herdruk voorzeker veranderingen en besnoeiingen hebben aangebracht, toch valt het zwaar deze zuiderse overdaad van woorden en deze geëxalteerdheid van gevoelens nu nog op prijs te stellen. Het beste bewijs trouwens, dat de Scharten's nooit tot de élite van de Nederlandse kunstenaars behoord hebben, vermits het geweten is, dat waarachtige kunst nooit veroudert.

Frans Cools.

‘Schuim op de kust’, door Jef Last. - Pyramide-Zakromans, F. 1.25 - Uitg. De Driehoek, 's Graveland. 1950.

Een aantal ongelijke verhalen, ongelijk zowel van inhoud als van kwaliteit. De meeste van deze stories, waarvan er enkele op zeer jeugdige leeftijd geschreven werden, hebben slechts een anekdotisch, soms ook een vaak allegorisch karakter en laten geen indruk na. Slechts twee verhalen: ‘De jongen die een geweten kreeg’ en ‘De slaaf’ stijgen boven het middelmatige uit, omdat Last hier, vooral in het eerstgenoemde, een poging tot peiling van de menselijke ziel gedaan heeft. Des te meer een verdienstelijke poging, omdat zijn hoofdpersoon telkens een Oosterling is, een wezen dus waarvan de levensbeschouwing en de gevoelswereld zo ver van de onze af liggen, dat wij ze nooit zullen begrijpen. Het is zoals Kipling het gezegd heeft: ‘West is West, Oost is Oost en nooit zullen de twee elkaar kunnen benaderen.’ Om deze twee verhalen heeft de bundel een zekere waarde. De overige bladzijden kan men zonder bezwaar ongelezen laten.

Frans Cools.

‘Het petitionnement’ door Max Croiset. - Podium-Reeks - 1950 - Uitg. De Driehoek, 's Graveland.

Een verward verhaal over het eeuwige probleem van ‘goed’ en ‘kwaad’. Hoewel op de flap van het boekje vermeld staat, dat Croiset dit Dostojewskyaanse vraagstuk op een oorspronkelijke en spannende manier behandeld heeft, ben ik toch zo vrij dit te betwijfelen. Oorspronkelijk zeker niet zozeer dan wel vreemdsoortig, want dit mengsel van mystiek, sexualiteit en andere Freudiaanse elementen doet inderdaad erg heterogeen aan. Voor het overige is het duidelijk, dat de schrijver van dit verhaal geen enkele levend individu geschapen heeft. Het zijn allen onuitstaanbare wezens uit een wereld vol paradoxen en aphorismen, een wereld die eerder aan het brein van een zwakzinnige dan wel aan dit van een normaal mens ontsproten lijkt. En hoewel de gewone mens de kunstenaar altijd min of meer

als ‘abnormaal’ beschouwt, toch meen ik dat Croiset hier zijn boekje wat te buiten is gegaan. Ik kan hem en zijn verhaal met de beste wil niet ernstig opvatten. Mogelijk ligt dit inderdaad aan de auteur en dan heb ik het recht hem op de vingers te tikken. Mogelijk echter ligt het aan een lacune in mijn begripsvermogen en in dit geval durf ik over dit verhaal niets meer te zeggen.

Frans Cools.

Andreas Latzko: ‘Levensreis’. Wereldbibliotheek N.V. 1950. 306 blz. 87,50 fr. (vertaald door Annie Vonk en Nico Van Suchtelen).

Wie vertrouwd is met het oeuvre van Andreas Latzko zal onmiddellijk begrijpen waarom voornoemde autobiografie zo buitengewoon interessant is.

Ik zal niet beweren, dat de schoonmenselijke figuur die Latzko was niet volledig in zijn scheppend werk kan teruggevonden worden. Integendeel, want elk werk schreef Latzko met de volledige inzet van zijn edele persoonlijkheid.

Bijzonder waardevol in dit boek is echter de verantwoording die Latzko van zijn leven gaf. In detail behandelt hij de vorming van zijn ideologie, zijn levensbeschouwing en kunstenaars-persoonlijkheid.

Op zijn gebruikelijke, fijnzinnige en heldere wijze verhaalt hij zijn jeugd en beschrijft hij de verschillende milieus die invloed hadden op de evolutie van zijn opvattingen en principes.

Meer - doch dat zal voor de Latzko-bewonderaars ruimschoots volstaan - kan ik over dit boek niet zeggen. Het is immers onmogelijk in een recensie over dergelijk werk in bijzonderheden te treden.

Benevens dit dient evenwel de aandacht gevestigd op het tweede deel van deze ‘Levensreis’, dat geschreven werd door Latzko's echtgenote. Op ontroerende wijze roept zij beelden op uit hun intiem leven, passussen die ons beter nog de nooit wankelende strijder en de bewonderenswaardige humanist Latzko leren kennen.

Rik Lanckrock.

W.L.M.E. Van Leeuwen: ‘Drift en bezinning’. Wereldbibliotheek N.V. 440 blz. 95,00 fr.

In dit werk brengt de knappe essayïst en criticus Van Leeuwen ons een beknopte geschiedenis van de nieuwe Noord-Nederlandse letterkunde. We hebben hier nochtans niet te doen met een saaie literatuurgeschiedenis. Veeleer zou ik dit boek een essay tot penetratie in het wezen van de moderne Nederlandse letterkunde willen noemen en wel omdat de auteur niet in eerste instantie gestreefd heeft naar het mededelen van bio-, bibliografische en litterair-historische gegevens, dan wel naar het schetsen van de essentiële elementen in de evolutie van de literatuur. Elke stroming behandelt Van Leeuwen in een breed verband. Hij onderzoekt de antecedenten en de voedingsbodem, het tijdsgebeuren en de buitenlandse invloeden, de psychologische en philosophische substantie, e.d. Op dezelfde originele wijze schrijft hij over de

literatoren. Nooit tracht hij zich met een gemeenplaats te redden. Integendeel. Elke bewering is geschraagd door

een diepe overweging en een poging om in objectieve zin het onderwerp te behandelen. Doch niet alleen voor zijn buitengewoon critisch inzicht dient de auteur bewonderd. Ook om zijn monniken vlijt om alle bijzonderheden te verzamelen en om de systematische indeling van zijn werk verdient hij ten volle onze lof.

Dat we hier en daar zijn meningen niet ten volle kunnen onderschrijven is bijzaak. Hoofdzaak is de rake analyse, de precieze typering en de heldere verantwoording van het persoonlijk inzicht.

Dit boek werd met vele foto's van schrijvers geïllustreerd.

Een modelexemplaar waarmede de Wereldbibliotheek dient gefeliciteerd. Een uitvoerige inhoudstabel en een naamregister maken van dit werk een zeer interessante consultatie-bron.

Rik Lanckrock.

Eugène Fromentin: 'De oude meesters'. N.V. Leidse Uitgeversmaatschappij. 1950. Rijswijk. 288 blz. Geb.: 125,00 fr.

Het getuigt voor de internationale geest van de kunstcritiek, dat één der beste studies over de Vlaamse en Hollandse schilderkunst van Van Eyck tot Rembrandt door een Frans criticus werd geschreven. Het is dan ook verheugend, dat dit essay nu in het Nederlands werd vertaald door een ter zake bevoegd criticus, J. Tersteeg, die daarenboven het werk heeft aangevuld met belangrijke voetnota's.

Over de studie zelf kan moeilijk in detail gehandeld. Voor de liefhebbers van schilderkunst moge het echter volstaan te vermelden, dat we hier te doen hebben met een standaardwerk. Op zeer persoonlijke wijze heeft Fromentin, als kunstenaar, een poging gewaagd om door te dringen tot de ziel van het werk van de oude meesters.

Deze penetratie tot het wezen van de esthetiek heeft Fromentin bereikt door het oeuvre van de schilders van uit de meest diverse oogpunten te bekijken (technisch, coloristisch, historisch, psychologisch, e.d.). Dit boek is nochtans geen methodische of chronologische studie, het is veeleer een zwerftocht doorheen het werk van de meest typische vertegenwoordigers van de Vlaamse en Nederlandse schilderkunst.

Een tweede grote verdienste van dit essay is zeker de nonconformistische visie: nooit stoort Fromentin zich aan gangbare opvattingen of zg. gevestigde waarheden. Steeds blijft hij persoonlijk, wat uitermate bevorderlijk is voor de leesbaarheid van deze vrij grote studie.

Het boek werd geïllustreerd met 102 zwart-wit foto's van de voornaamste besproken doeken, zodat de lezer de gelegenheid heeft de beschouwingen te toetsen aan de schilderijen.

Een bijzonder lofwoord verdient de Leidse uitgeversmij. voor de smaakvolle presentatie van dit waardevol werk.

Rik Lanckrock.

Franz Kafka: 'Het proces' - vertaling: Alice Van Nahuys. - Amsterdamse Boek- en Courantmij N.V. - Amsterdam - 1947 - 263 blz. - 97 Fr. (Voor België: Meulenhof en Co N.V., Brussel).

Het zou onbegonnen werk zijn om in een recensie een overzicht te geven van de meest gangbare opvattingen over dit werk.

Kafka's oeuvre blijft vooralsnog een acuut probleem in de literatuur. De meest tegenstrijdige interpretaties worden vooropgezet: het avontuur van een soort helderziende dwaas, dromen in waaktoestand, de analyse van de psychologie van een ongeneeslijke teringlijder, een critiek van de bureaucratische sleur in de Oostenrijkse Administratie vóór 1914, het proces van God, enz... De interpretatiemogelijkheden zijn enorm. In die voorwaarden meen ik dat het nog steeds verkieslijk is, dat elk lezer zelf zijn instelling tegenover dit hallucinant boek bepaalt. Het heeft immers minder belang te weten of Kafka expressionist, existentialist of magisch-realist is. Hoofdzaak is dat Kafka's oeuvre ons helpen kan om dieper door te dringen in de tover en het mysterie van ons leven.

Daarom dient dit werk zeker gelezen door hen die in de lectuur iets meer zoeken dan aangename verpozing.

De voortreffelijke inleiding van Albert Helman zal daarenboven de oningewijde lezer veel diensten bewijzen om het dieper wezen van dit werk te doorgronden.

Rik Lanckrock.

Edgar Allan Poe: 'Zes vertellingen' - vertalling: J.F. Ankersmit - Wereldbibliotheek - 1950 90 blz. Ing. 2,50 Fr. Geb. 30 Fr.

Het oeuvre van Edgar Allan Poe is genoegzaam bekend om er hier niet over uit te weiden.

Laat ik enkel vermelden dat Poe enig is in zijn genre: rasecht artist, bewonderenswaardig fantast, knap psycholoog en fijn stylist.

De liefhebbers van zinrijke en symbolische griezelverhalen zullen dan ook hun gading vinden in deze verhalen die smaakvol werden gepresenteerd door W.B.

Rik Lanckrock.

D.H. Lawrence: 'De vos' - vertaling: Inez van Dullemen. - Wereldbibliotheek - 1950 - 92 blz. - Ing. 22,50 Fr. Geb. 30 Fr.

De meningen over de waarde van 'Lady Chatterley's Lovers' van D.H. Lawrence zijn uiteenlopend, doch het blijft een feit dat Lawrence één van de knapste Engelse psychologische schrijvers is.

Bovengenoemd verhaal bewijst zulks eens te meer. Lawrence put rechtstreeks aan het leven. Hij is geen hoogvlieger, doch weet uit het eenvoudige leven de wezenlijke problemen te halen. Daarenboven is hij een knap verteller die zijn visie op verrassende wijze weet uit te beelden. In voornoemd werkje handelt hij over de lieftde tussen

twee eenvoudige mensen, meer niet, doch het werd een sterk en aangrijpend verhaal, geschraagd door een diepe psychologische interpretatie.

Rik Lanckrock.

Dr. Emmy Kerkhoff: Ausdrucksmöglichkeiten Neuhochdeutschen Prosastils. Ein kritischer Versuch an Friedrich Grieses Roman 'Die Weisskopfe'. N.V. Uitgevers en Drukkers Mij. van F. Van Rossen, Amsterdam 1950 - 240 blz. - Prijs: Fl. 7.50 - geb. Fl. 9.80.

Stilforschung is een wetenschappelijke methode voor literair onderzoek die stilaan meer en meer aanhangers vindt en waarvoor een belangrijke toekomst schijnt weggelegd. Wie in de zaak belangstelt vindt in het boek van Dr. E. Kerkhoff een zeer lezenswaardige inleiding tot het onderwerp. De verschillende doelstellingen, onderdelen en methodes worden er duidelijk geformuleerd. Dr. Kerkhoff onderwerpt daarna Grieses laatste roman 'Die Weissköpfe' aan een grondig stijlkundig onderzoek en bewijst aldus de doeltreffendheid der vooropgestelde methodes. Door de studie van elementen die gaan van inhoud en kernbegrippen tot schijnbaar onbeduidende grammatikale bizonderheden, komt ze er toe het wezen van de schrijver te ontcijferen en aan de hand van een indrukwekkend bewijsmateriaal de verschillenden aspecten zijner persoonlijkheid bloot te leggen. Over de allerlaatste kern echter dezer persoonlijkheid durft ze zich niet uitspreken. Haar werk heeft vooral belang omdat het klaar de mogelijkheden demonstreert der Stilforschung. En alhoewel Dr. Kerkhoff in haar studie der 'Weissköpfe' op verre na niet alle middelen der Stilforschung uitputte, kwam ze reeds tot belangwekkende conclusies genoeg.

Een uitvoerige biografie vervolledigt op passende wijze het geheel.

Erik van Ruysbeek.

S. Van Mierlo: 'Het goddelijk voornemen' - Uitgave van 'Uit de Schriften', Schipbeekstraat 17 (1) Amsterdam-Z. - 128 blz.

Steunend op de teksten van Oud en Nieuw Testament, teksten die van goddelijke ingeving zijn, tracht de schrijver (niet verwarren met onze bekende pater Van Mierlo) de geschiedenis der mensheid, zowel voor de toekomst als voor het verleden, vast te leggen. De constructie zit zeer goed in mekaar en vooral wat er met het mensdom in de toekomst zal gebeuren is buitengewoon belangwekkend. Er zijn zelfs beangstigende overeenkomsten met het huidig tijdperk, (hetgeen wel moeilijk kon uitblijven, zou een dwarshoofd opmerken). Ik heb hier ook bijbelteksten in verklaard gevonden waarvoor ik tot nu toe geen uitleg had gevonden. Voor wie eens kennis wil maken, hoe oppervlakkig ook, met de Protestantse wereld, is dit boekje in alle geval zeer interessant.

Erik van Ruysbeek.

F. Nietzsche: 'Aldus sprak Zarathoestra'. Vertaald door Dr. P. Van Endt, Ed. Coenraads en H. Marsman. Derde druk. Wereldbibliotheek, Amsterdam-Antwerpen 1950, 344 blz.

Dr. P. Van Endt had Nietzsche's Zarathoestra reeds voor driekwart vertaald, toen hij stierf. De Wereldbibliotheek droeg H. Marsman op die vertaling te voltooien. Na een zekere aarze-

ling, besloot Marsman de vertaling van Van Endt te laten zoals ze was, en zelf het overblijvende gedeelte te vertalen. Alleen in de terminologie zag hij zich verplicht de tekst van zijn voorganger met de zijne in overeenstemming te brengen. Hijzelf schreef daarna nog een bondige, zakelijke en zeer klare inleiding. Zo kwam dan het boek tot stand, waarvan de derde druk thans voor ons ligt.

Zowel de vertaling van Van Endt als die van Marsman zijn voortreffelijk. Ze volgen trouw de tekst en waar een moeilijkheid voorkwam (een onvertaalbaar woerd of wending bv.), leggen ze er zich op toe de juiste draagwijdte in hun omschrijving weer te geven. Alleen lijkt me de tekst van Marsman wat soepelder en ook wat gedurfder, en waar het moeilijkheden als hierboven aangegeven geldt, taalscheppender dan die van Van Endt.

Over de betekenis van het werk hoef ik wel niet uit te weiden.

Nette, verzorgde uitgave.

Erik van Ruysbeek.

Herman Gorter: Verzamelde werken, deel IV. Episch werk. C.A.J. Van Dishoek/Bussum - Em. Querido/Amsterdam 1950. 264 blz. Prijs compleet in 8 delen, gebonden: f 96,-.

Deel IV, dat samen met deel V Gorter's episch werk zal bevatten, brengt ons **'Een Klein Heldendicht'** en de eerste kortere uitgave (1912) van **'Pan'.**

'Een Klein Heldendicht' is Gorter's eerste proef in het genre. Voor wie hem uit zijn vroeger werk, ook uit 'Mei', kent als lyrisch impressionist, mag het verwondering baren dat hij zich hieraan heeft gewaagd. En het is dan ook niet zonder een tikje angst dat men aan de lectuur van deze schier ontoegankelijk geworden tekst zet. Een met gemengde gevoelens beëindigde ik ook het lezen van 'Een Klein Heldendicht'. Het is het verhaal van de bewustwording in twee jonge mensen, een jongen en een meisje, tot en in het marxisme. De aristocraat Gorter toont zich hier een fijn psycholoog door de wijze waarop hij weet binnen te dringen in het zieleleven en de problemen van deze eenvoudige volkskinderen. Eens dat ze zich innerlijk gekeerd hebben tot de nieuwe leer, bezoeken ze de vergaderingen en verdiepen ze hun kennis en begrip door lectuur. Het grootste gedeelte van het gedicht is dan niets anders dan een beschrijven van dit proces. We wonen voornamelijk een reeks meetings bij en luisteren naar de redevoeringen. Hierin wordt de leer uiteengezet, wordt de geschiedenis der beweging bondig samengevat, worden enkele opvallende feiten verteld en wordt de schitterende toekomst voor ogen gehouden. Enkele meetings dus, met hun atmosfeer van strijdbaarheid en veroveringszucht. Men kan zich afvragen wat dit alles met de poëzie te maken heeft, zelfs met epische, want er 'gebeurt' haast niets. Men kan zich afvragen of het niet beter ware geweest indien Gorter dit alles in proza had geschreven. Inderdaad, het lijkt veel meer op een propaganda-brochure dan op een gedicht of zelfs op een novelle. Hier raken we, dunkt me, een van de meest ontwapende eigenschappen van Herman Gorter, nl. zijn tot het naïeve toe (maar dan zoals een genie naïef kan zijn) recht uit de natuur sprui-

tende echtheid en zuiverheid. Spontaan zet hij zijn hoogste liefde, de poëzie, in voor hetgeen hem als de hoogste maatschappelijke bestrevingen verschijnen. (In ‘Pan’ kan men zien hoe die twee in Gorter's geest een eenheid vormen.) De hoogste schoonheidsvorm ter uitdrukking van het hoogste menselijk idaal. En met een natuurlijkheid, die men argeloos zou noemen, indien argeloosheid niet veronderstelde dat het in feite anders **is,** gaat Gorter aan het werk, die de lezer onweerstaanbaar meesleept over een groot aantal bizonderheden, waar hij zoniet zonder twijfel zou blijven op haperen. De fascinatie van de mens beheerst alle mogelijke onvolkomenheden. Zijn onblusbare dynamiek, zijn onuitputtelijke gloed, zijn **geloof** sleuren ons mee, zelfs al zijn we niet blind voor de fouten, zelfs al zijn we van een andere mening. Daarnaast moet ik zeggen dat er overal ook zeer grote schoonheden te fonkelen liggen, lyrisch impressionistische zoals het te verwachten was. Want Gorter is in wezen, kwa kunstenaar, de Gorter van Mei gebleven.

Wat nu ‘Pan’ betreft, blijft het vorige van kracht, niet dit verheugende onderscheid nochtans dat het zuiver als kunst bekeken een flinke trap hoger staat. De ‘anthologie’-passages zijn er ook veel talrijker, en er zijn er bekende en menige onvergetelijke onder, en de constructie vertoont een grote eenheid. Dit laatste, naar ik meen gehoord te hebben, kan men van de definitieve ‘Pan’ niet meer zeggen. Hierom en ook om andere redenen, bv. om niet een voorbarig en wellicht onvolledig beeld van Gorter's wereldfilosofie te schetsen, verkies ik het de bespreking van dit grote werk uit te stellen tot ik de volledige tekst onder ogen zal hebben. Door vergelijking van beide versies, zal dan ook het volle licht zowel op het ene als op het andere vallen.

Erik van Ruysbeek.

Georges Van Acker: ‘Opstand’. Voorpost-Uitgave ‘De Nieuwe Tijd’, Antwerpen. 32 blz. Fr. 20,-.

We hebben bij de bespreking van Van Acker's vorige bundel geschreven dat we aan de dichter de volle vrijheid geven om zijn levensbeschouwing te verwoorden. Wij blijven op dit standpunt, maar zouden het thans nader willen verklaren en nl. in die zin: wij beoordelen een kunstwerk ook en misschien eerst naar zijn inhoud. Een valse levensbeschouwing geeft noodzakelijk een verkeerde ondergrond aan het werk. Opgeschroefde slogans waarmede politiekers hun opvattingen propageren zijn te ijl om stevige levenswijsheid en diepzinnige poëzie mede op te bouwen. Van Acker's kwatrijnen brengen ons dan ook enkel de berijmde weergave van hetgeen men alle dagen in de communistische kranten kan lezen. Een vorm als deze door de dichter gebruikt eist een diepe ondergrond en die missen wij totaal in de verzen ontsprongen uit de hogergenoemde bron. Laat de dichter van opstand zingen, 't is zijn recht, maar hij vergete de mens niet, de mens die voor ons nog wat anders is dan een partij-lid, de mens voor wie de Liefde meer betekent dan ‘een natuurlijke behoefte’.

Georges Van Acker mag ons nu doodverven als een bourgeois-dichter, wij zijn bekommerd om iets hogers dan politieke opvattingen, hij moge hetgeen we schrijven verouderd vinden,

wij menen het goed met hem, wij zijn streng voor hem omdat hij talent heeft en omdat het spijtig ware moest hij dit laten versmachten in het harnas van een bekrompen levensbeschouwing.

Voor de lezers welke de dichter nog niet kennen schrijven we hier één der schoonste verzen uit ‘Opstand’ over en dit om zijn mooie gaven te belichten:

‘Wij willen levend door de wereld gaan
En mensen van de aarde zijn
De droesem drinken en de wijn,
Maar vechtend voor de zin van ons bestaan.’

Paul Berkenman.

Annie Salomons: ‘De Ongerepte droom’. Uitgave ‘Wereldbibliotheek’. 88 blz.

Ik heb verschillende verzen van deze bloemlezing uit Annie Salomons' werk gelezen en herlezen, verzen waarvan er een blijvende bekoring uitgaat die hoofdzakelijk te danken is aan de menselijke inhoud. Zeker er lag nog kaf in de wanne wanneer men haar gedichten schifte. Sentimentele versjes zonder pretentie, maar ook zonder diepgang. Maar er ligt hoofdzakelijk poëzie in. Kreten van verlangen, eerlijke biechten die aangrijpen en ontroeren. Eenvoudige verzen, ten slotte, zonder pedanterie maar echt doorvoeld en helder van vorm.

Het hoofdthema van de meeste en schoonste gedichten is het onvoldane verlangen, de hunker naar het volmaakte, dat tenslotte niets anders is dan het eenvoudigste leven, het leven dat echter ook op zijn beurt de smaak van het onvolmaakte in de mond legt. Het leven beperkt door onze maatschappij, door onze eigen trots, door de inhoud van het leven zelf. Er ligt een tikje zelfbespotting in de verwoording van deze problemen.

Over kinderen zegt de dichteres:

Alsof zij kwamen om den ban te breken:
Zij woorden groot als wij en dor en deftig...

In het gedicht ‘Mevrouw’ lezen wij:

Een linnenkast vol stapels nette doeken
Kwam in de plaats van rijen verzenboeken;
In plaats van tranen een correcte lach...

Er bestaat grotere poëzie, maar eerlijker en tragischer dan deze uit volgende regels kan ik niet aanwijzen:

...Alle dagen droegen gelijkmatige klare gezichten.
Ieder uur stond verzadigd van een waardig opbouwend gevoel.
Maar als op zoele nachten lauwe regens beginnen te zingen,
En de volle goten klokken luid hun eentonig, rijk lied,
Dan beken ik mij stil: 't leven bracht mij belangrijke dingen,
Maar toch, zo bedoelde ik het eigenlijk niet...

Wij hopen dat deze keuze uit A. Salomons' werk ter gelegenheid van haar 65e verjaardag niet het einde van haar poëtische loopbaan betekent, want waarachtige poëzie hebben wij steeds van node.

Paul Berkenman.

Willem Savenberg: 'Onze lieve vrouw van Alsemberg'. Legende. Uitgave 'Galerij der Jongeren'. 8 blz.

Aan het gedicht van Savenberg zullen wij hier met veel woorden verspillen. Het is maakwerk zonder meer. De dichter die elders nochtans bewijs van kunnen leverde heeft ons teleurgesteld door zijn stuntelige toon die ons aan een kinderrijmpje herinnert, door het bloedloze van de inhoud, het theatrale van het thema.

De poëet is iets anders dan een verzenfabrikant. Wij verwachten dat Willem Savenberg dat met zijn volgend werk zelf bewijzen zal.

Paul Berkenman.

Marcel Polfliet: 'De Antwerpse folklorist Jan de Schuyter'. Uitgave 'De Klamper', Aarschot.

Het keurig uitgegeven en mooi geïllustreerd werk is een verdiende hulde aan de ijverige Antwerpse folklorist Jan De Schuyter.

Marcel Polfliet geeft in een heldere en duidelijke stijl een kort overzicht van het grote levenswerk van de kunstzinnige dienaar van het volk die de Antwerpenaar ongetwijfeld is.

Talrijk zijn de volksgebruiken die door hem werden geboekstaafd, het stedenschoon waar hij ons op wees, en hoeveel volksliedjes, -spreuken en -versjes heeft hij door zijn werk niet aan de vergetelheid ontrukt. Wie zoveel schoonheid genoot en mededeelde verdient onze waardering, meer dan wij vermoeden, meer dan wij hem kunnen geven.

Paul Berkenman.

Hugo Wauters: 'Obsessie'. Drukk. uitg. Vonksteen, N.V., Langemark. 12 blz.

Om te beginnen zouden we Hugo Wauters willen danken om de vriendelijke opdracht waarmede hij Remi Boeckaert, Rik Lanckrock en mijzelf bedacht. Als vriend deed ons dat veel genoegen. Het is ook omdat de dichter een vriend is dat ik het als een plicht beschouw eerlijk mijn mening te schrijven over 'Obsessie'. Er steekt een aangrijpende gedachte in de bundel. Spijtig genoeg werd ze te lang uitgesponnen. De 8 gedichten zijn werkelijk te arm aan inhoud en het spijt ons het te moeten neerpennen - te zwak van vorm om te ontroeren. Waarom toch extravaganties willen uithalen door b.v. rijm en punctuatie weg te laten? De bestaande vormen zijn rijk genoeg om er zich in uit te spreken. De belofte besloten in zijn eersteling heeft Wauters niet ingelost. Hij is ons revanche verschuldigd.

Paul Berkenman.

A. Marja: De bajesballade van Oscar Wilde'. Podiumreeks, De Driehoek, 's Graveland. 48 blz.

Het is mogelijk dat Marja afweek van de oorspronkelijke ballade van Oscar Wilde, 'Ballad of Reading Goal'. Het is zeker dat zijn bajesballade stylistisch gezien totaal verschilt van het meesterwerk van de Engelsman. Maar dat schijnt me allemaal van geen of heel weinig belang tegenover de prestatie van de non-comformistische Hollandse auteur, die is in één woord groots. Ik zou hier kunnen spreken over de rauwe en directe taal die zo wonderwel past bij het onderwerp, over de sarcastische levenswijsheid, over de hallucinante atmosfeer van

het gedicht, over, ja, God, over zoveel, maar het lijkt me allemaal slechts 'literatuur'. De bajesballade is een stuk schrijnend menselijk leed, verwoord door een groot kunstenaar. Het gaat ermee zoals met een aangrijpend muziekstuk, men kan er veel over praten, maar er de zin van doorgronden kan men alleen als men er zelf mede in contact komt.

Paul Berkenman.

Maurits De Doncker: 'Dichtersheem'. In eigen beheer, 2, De Pintelaan, Gent.

Het is met een gevoel van sympathie dat men de verzen van M. De Doncker leest. Daar is eerst en vooral de onthutsende eerlijkheid van de dichter die de criticus in ons bijna ontwapent. Daar is ook de mooie menselijke inhoud die bewijst dat de verzen recht uit het leven komen.

Het is dan ook spijtig dat de dichter de zeggingskracht mist om aan zijn verzen een aangrijpend accent te geven.

Wij wachten nog op 'de' bundel van De Doncker. De bundel waarin hij zich eens volledig en in gedegen vorm zal kunnen uitspreken. We weten wel dat hij op een ouderdom gekomen is waarop hij dit reeds moest kunnen en toch wanhopen we niet aan zijn talent. Het komt er niet op aan of het over vijf of tien jaar gebeurt; hoofdzaak is dat De Doncker eens blijvend werk schept. Dat hopen wij en vele poëzieliefhebbers met ons.

Paul Berkenman

Het 'verzameld werk' van Alfons Jeurissen.

Zekere schrijvers leven heel hun leven te bescheiden, te teruggetrokken om, door hun werk alleen, de roem te oogsten die zij waardig zijn. Indien daarbij nog drukkende ambtsbezigheden en een vroege dood hun loopbaan knakken, moeten wij dubbel waakzaam zijn opdat de vergetelheid ze niet zou treffen.

Hoeveel Vlamingen kennen het werk van Alfons Jeurissen (1874-1925)? Nochtans is hij een der beste vertellers uit onze literatuur. Ik plaats hem voor Claes, niet ver achter Streuvels. Ondanks Conscience, ondanks van Hemeldonck, is hij dé zanger van de Kempen. De uitgave, in nieuwe spelling, van zijn **'Verzameld Werk'** (uitg. Het Fonteintje, Spillemansstraat, 9, Borgerhout-Antwerpen, 2 delen, elk 303 blz.) stelt ons thans in de gelegenheid gemakkelijk met deze voorname figuur kennis te maken.

Deel I opent met een inleiding van 16 blz. door J Droogmans, die het werk van de Limburgse novellist op rake wijze weet te ontleden, hem vergelijkt met andere heimatschrijvers als Streuvels en Coolen, hem situeert in zijn tijd en zijn Kempisch milieu en besluit met te wijzen op zijn edel karakter. Naar het woord van M. Gijsen was A. Jeurissen inderdaad 'een eerlijk en eenvoudig man, een goed mens'.

Als eerste verhaal komt **‘Heikleuters’.** Het gaat over een oud, ziekelijk bezembinderswijfke, dat achtereenvolgens bij twee families intrekt, maar zich, mistroostig omdat beiden het op haar spaarcentjes blijken gemunt te hebben, opnieuw in een hutje terugtrekt, waar het op een akelige nacht, moederziel alleen, doodbloedt. De karakterbeschrijving van het vernepen oudje is vaak meesterlijk. Het verhaal is boeiend, levendig en helemaal niet bitter. Het bevat iets te veel sierende epitheta, een tikje te veel natuurbeschrijving in schoonschrift met werkwoorden op -eren en -elen, een weinig te veel limburgicismen in

de conversaties (het lijkt haast systematisch), maar vergeten wij niet dat dit werk verscheen in 1907-1910. Buiten de conversaties is de taal echter veel minder dialectisch dan bij Streuvels of Gezelle. Jeurissen bezit een geweldige woordenschat en een uitgebreide kennis van de oude volksgebruiken.

Het tweede verhaal, **'Geert de Roerdomp',** handelt tijdens de Boerenkrijg. Geert, wiens vrouw bezweek aan mishandeling door de Fransen, heeft de vijand een eeuwige haat gezworen. Hij bouwt zich een jagershut, ongenaakbaar tussen de venen, waarvan hij alleen de kronkelingen kent. Met enige brigands slaagt hij er in een groep Fransen, die lotelingen opleiden, te overvallen, zodat de jongens kunnen vluchten. Een groep huzaren, die hem de weg vragen door de heide, leidt hij 's nachts in de moerassen, waar zij op ellendige wijze omkomen. Dit hoofdstuk, 'De Doodse Huzarenrit', met de aangrijpende beschrijving van de worstelende ruiters, de steigerende paarden, de onverbiddelijke brigand, maakt op de lezer een onvergetelijke indruk. Toch lijkt mij Jeurissen in het historisch verhaal niet zo sterk: heel deze novelle bestaat ten slotte slechts uit een paar episoden: hoeveel meer was hieruit te maken geweest! Maar de beschrijving van de onherbergzame moerassen, waar de Fransen in hinderlagen worden gelokt, de karaktertypering van Geert, belichaming van het volksverzet tegen vreemde dwingelandij, de levendige evocatie van het ruw soldatenvolk, maken dit korte werk toch tot een knappe novelle.

Na 'Geert de Roerdomp', verschenen in 1918, heeft Jeurissen geen werk meer uitgegeven. De beproevingen, die hem na de oorlog te beurt vielen, doodden in hem de schrijflust en knakten zijn gezondheid. In de uitgave van het 'Verzameld Werk' hield men jammer genoeg geen rekening met de chronologie, zodat deel I ons na zijn laatste werk zijn eerste biedt. Dit derde verhaal, 'De turfboer van de platte wijers', verscheen in 1892 in 'Vlaams en Vrij'; Jeurissen was toen achttien jaar. Het werd nadien herwerkt, maar toch betreur ik dat het opgenomen werd: het verraadt te zeer de onhandigheid van de beginneling: onnatuurlijke taal, met melodramatische effecten, onafgewerkte ontwikkeling. Komend na 'Geert de Roerdomp' is het een pover slot.

Deel II opent met een zeer korte levensschets door A. Theatre, die er ons op wijst dat het ambt van douanier niet in de lijn lag van Jeurissen's natuurlijke aanleg, maar hem toch toeliet de Kempische vlakte in alle weer en wind te doorkruisen, in nauwe voeling met haar weinig bekende bewoners. Deze vermoeiende ambtsbezigheden leggen ook uit dat zijn werk weinig omvangrijk is.

'Op de Vlakte' verscheen in 1910. Het bestaat uit drie verhalen. Het eerste, **'Op de Grens',** is een zeer spannend smokkelaarsdrama, dat alleen een douanier zo zou kunnen schrijven, en tevens een parel van vertelkunst. Hoe jammer weer dat dit kort verhaal niet uitgesponnen werd tot een novelle! Wat gebeurt er verder met Karel Vanloon, met Rosse Gerrit? De lezer vraagt het zich met spanning af, maar zijn nieuwsgierigheid blijft onbevredigd.

Het tweede, **'In Zee',** is het pakkend verhaal van twee schippers, Hein en Marinus, alleen op een reddingsboot na het

vergaan van hun schip, waardoor Marinus zinneloos geworden is. Zoals dikwijls bij Jeurissen gebeurt de handeling 's nachts en bij onweer. Zij lijden honger en dorst; Marinus ijlt; de situatie is hopeloos. De gek wil zijn maat vermoorden, maar wordt in een worsteling over boord geworpen. Hein blijft alleen, gefolterd door honger en dorst, tot eindelijk een kotterjacht hem oppikt. Dit aangrijpend verhaal bewijst dat Jeurissen's talent zich niet beperkt tot de heide. Het is zeker zo sterk als zijn Kempische verhalen, als ‘Geert de Roerdomp’, dat men als zijn meesterwerk beschouwt; alleen maakt hij het soms iets te akelig.

Het derde en laatste verhaal van ‘Op de Vlakte’ heet **‘De Oude Bil’.** Bil is een verschrompeld schaapsboerke uit de heide. Zijn dochter en zijn schoonzoon wonen bij hem in en doen de oude werken voor zijn kost, hoewel hij haast geen kracht meer heeft. Hij piekert voortdurend over zijn nabije dood. Op een hete morgen stuikt hij neer in 't zand op zijn tocht naar de stad. Men draagt hem in een herberg, waar hij spoedig sterft en een beschonken voerman hem oplaadt om hem af te leveren aan zijn dochter, die vooral snikt omdat de eieren verloren zijn De onverschilligheid van de voerman lijkt iets geforceerd. Hier treft een ongewone toon van Jeurissen, wreedheid en bitterheid, een nieuw bewijs van niet beperkte visie.

Na ‘Op de Vlakte’ biedt deel II ons **‘Heksendans’,** zeven verhalen, waarin wij vernemen hoe een voerman zich 's nachts moet verdedigen tegen een heel leger katten die heksensabbat vieren; hoe een vrijer, laat bij zijn lief gebleven, de behekste dreef versperd ziet door mutserds zonder einde, die pas tegen de morgen verdwijnen; hoe een behekste vrijer koddig aan 't slaapwandelen gaat; hoe Wouter Brant, de heksenmeester, tovert, vliegen temt, vuur maakt en mest breekt; en hoe een klokhen op middernacht met haar kuikens door de lucht vliegt. Men denke niet hier te doen te hebben met sprookjes; de verhalen zijn zo levendig en realistisch dat men er in loopt en griezelt, en wat een schat aan folkloristische gegevens werd hier meteen vergaard!

Het volgend verhaal, **‘Broeder Bertus’,** vertelt ons van een oude kluizenaar die in niets meer gelooft, een sombere eenzaat voor wie de mensen bang zijn: hij doet aan ‘duivelskunst’ en heeft een ‘kwade hand’, behekst hazen en geweren. Zijn verlopen dochter komt hem om vergiffenis smeken, maar hij verjaagt haar. In de sneeuwnacht verdwaalt hij en ziet door een raam zijn dochter sterven. Weldra sterft hij zelf, verlaten in zijn hut: kraaien en ratten schenden zijn lijk. Het einde van dit verhaal behoort tot het griezeligste wat ik ooit las. Hoewel even melodramatisch, is het toch zeer aangrijpend. Een kort spookverhaal, ‘De Witte Vrouw’, besluit deel II.

Samenvattend kan men zeggen dat Jeurissen een knap verteller is, met een voorliefde voor het mysterieuze, zelfs het lugubere. Naast het literair hebben zijn werken ook een folkloristisch belang. Zijn mensen zijn arm en gelukkig, helemaal niet modern. De schrijver wortelt in zijn volk, houdt er van, kent het door en door. Volksheid en voornaamheid gaan bij hem samen. De uitgave van zijn ‘Verzameld Werk’ is een verdienstelijke daad Moge zij veel lezers vinden!

Valère Coopmans.

[Nummer 6]

Inhoud

I. Poezie

Christiaens	Aan de dood	blz. 12
Coopmans	Gebed voor de Biecht	blz. 17
Aerts	De Angst van Judas	blz. 18
Savenberg	Hoop	blz. 19
Wauters	Terugkeer	blz 19

II. Proza

Stevens	Non Scholae, sed vitae discimus	blz. 26

III. Essay

Lanckrock	De Wandelende Jood	blz. 3
Van Ruysbeek	Vermeylen als essayist	blz. 9
Berkenman	Twee Vrienden	blz 13
Berkenman en Lanckrock	Kunsten en Literatuur	blz. 20

IV. Varia

Lanckrock	Bij het ingaan van de Zevende Jaargang!	blz. 1
	Boekbesprekingen	blz. 44

Bij het ingaan van de Zevende Jaargang!

Van een tijdschrift dat zijn zevende jaargang ingaat wordt onbetwistbaar verlangd dat het steeds beter presteert en steeds gaver werk aan de lezer aanbiedt. Wel kan nog aanvaard worden dat debutanten met kleine en minder degelijke bijdragen een kans geboden wordt, doch van het vast redactiekorps mag met recht geëist worden dat het omvangrijker werk van blijvende aard levert. Wij hebben dan ook gemeend dat wij ons aan deze verantwoordelijkheid niet mochten onttrekken en derhalve een plan ontworpen dat in volgende jaargang zal uitgewerkt worden. Dit plan kan als volgt samengevat: in principe zal in elk nummer slechts werk van één redacteur worden opgenomen. Derhalve zullen onze nummers nu eens een uitgebreide verzencyclus of een novelle, dan weer een uitvoerig essay, een reeks beschouwingen of een verzameling korte verhalen bevatten.

Nochtans kunnen en willen wij de tijdschriftgeest niet helemaal prijsgeven en wel om volgende redenen: wij willen blijven stelling kiezen in litteraire aangelegenheden, de actualiteit mag niet uit het oog verloren, de jongeren moeten steeds een kans krijgen om in ons blad te debuteren, onze lezers dienen ingelicht over de boekenmarkt, e.d. Derhalve zal bij elk nummer een ‘Critisch Bulletin’ gevoegd worden, waarin wij de geest van ons tijdschrift zullen behouden. Daarenboven zullen in de loop van volgende jaargang twee gewone tijdschriftnummers uitgegeven worden waarin voornamelijk een selectie van het beste werk van onze jongeren zal gepubliceerd worden. Samengevat biedt volgende jaargang dus vier afzonderlijke werken van onze redacteurs en vier ‘Critische Bulletins’, plus twee gewone nummers.

Wij durven hopen dat onze lezers dit initiatief naar waarde zullen schatten en ons verder hun vertrouwen zullen schenken door in te tekenen op een abonnement voor volgende jaargang.

Niettegenstaande de typografische verzorging heel wat zal verbeterd worden en wij vele bijkomende onkosten zullen te dragen hebben zal evenwel de prijs van 100.- fr. voor een jaarabonnement behouden blijven.

Wij rekenen op uw steun en verzekeren U dat wij niets onverlet zullen laten om onze lezers volledige voldoening te schenken.

Rik Lanckrock.

Hulde aan August Vermeylen

Door onze Gentse redacteurs werd besloten elk jaar een voordrachtavond in te richten die zal gewijd worden aan één der grote figuren uit onze Vlaamse letterkunde.

Hiermede hadden zij een dubbele bedoeling: enerzijds het bewijs te leveren dat ons tijdschrift vóór alles ijveren wil voor de uitbouw van onze literatuur, anderzijds de aandacht van het lezerspubliek vestigen op enkele typische facetten van het werk van onze ‘groten’.

Als eerste figuur werd August Vermeylen verkozen en wel om velerlei redenen. Eerst en vooral is hij een auteur waarvan de grootheid onmiskenbaar door iedereen aanvaard wordt, daarenboven is het vijf jaar geleden dat Vermeylen overleed, zodat deze avond een blijk van hulde was aan één onzer markantste intellectuelen, en ten slotte is de geest van Vermeylen's oeuvre representatief voor de doelstelling van ons eigen tijdschrift. Het mag immers eens herhaald dat bij de stichting in 1945 van ‘Arsenaal’ reeds werd vooruitgezet dat ons streven volledig in het licht van de Van Nu en Straks-gedachte diende gesteld. Vermeylen is en blijft derhalve ons lichtend voorbeeld op de weg naar verruiming en verdieping van onze literatuur.

De eerste voordrachtavond ging door op Zaterdag 18 November 1950 in de Stadsbibliotheek te Gent.

Achtereenvolgens werd ‘De wandelende Jood’, het essayïstisch werk en ‘Twee Vrienden’ van August Vermeylen belicht.

Ten behoeve van onze lezers heeft de redactie er dan ook aan gehouden deze lezingen in ‘Arsenaal’ te publiceren.

De Wandelende Jood
Het Meesterwerk van August Vermeylen

Wanneer ik als titel van deze bijdrage ‘De Wandelende Jood - het meesterwerk van August Vermeylen’ verkoos, dan lag het niet alleen in mijn bedoeling te pogen om een analyse en een situering van dit werk in de literatuur te bezorgen, maar ook om de aandacht te vragen voor het gehele oeuvre van Vermeylen. Ik durf dan ook hopen, dat deze bescheiden verhandeling over zijn meesterwerk de ‘grands seigneurs’ zou aanzetten om aan ons Vlaams lezend publiek één onzer grootste mensen in zijn ‘volledige’ grootheid af te schilderen.

Bij het verschijnen van Vermeylen in de Vlaamse literatuur zou ik eigenlijk van een keerpunt mogen gewagen, en niet alleen naar de vorm waarin hij zijn werk inkleedde, maar vooral naar de inhoud. Het klassiek geworden ‘More Brains’ van Meredith, dat door Vermeylen in alle toonaarden werd gepropageerd, is in dit verband van een alles-verklarende betekenis. Met het verschijnen in 1893 van het eerste nummer van ‘Van Nu en Straks’ onder leiding van Emmanuel de Bom, Cyriel Buysse, Prosper Van Langendonck en August Vermeylen, werd een periode van vernieuwing, van verruiming ingeluid.

Geheel het streven der Van Nu en Straksers was er op gericht terug diepere waarde in de literatuur ingang te doen vinden, weer hogere geestelijke problemen in de kunst, die totnogtoe laag terre-à-terre en hol rhetorisch had geklonken, te vermengen.

Het is treffend hoe die vernieuwing, die haar kultuurbodem aan Vermeylen te danken had zich al dadelijk manifesteerde in de meest diverse lagen van de kunstuiting. Zelfs sociologisch vond ze een weerklank in het tot stand komen van een nieuwe werkliedenpartij, die de belangen van een reeds lang onderdrukte bevolking ter harte nam, in het uitvaardigen van taalwetten, die het Vlaamse volk het bestaanrecht als volk, als natie moesten bijbrengen. Artistiek uitte het zich zowel in de muziek als in de plastische kunsten. Nieuwe thema's werden aangesneden, klassiekere inhoud werd verklankt, originaliteit, durf en jong enthousiasme waren de kenmerken van dit renovatie (ik zegde bijna renaissance) proces. Al dadelijk richtte zich de reactie tegen het afgezaagd en opgeschroefd, levens-

vreemd romantisme en tegen het vertolken van de zuiver zinnelijke ontroeringen, zoals deze in Nederland door Kloos en in Vlaanderen door Pol de Mont werden vooropgesteld. Geheel het streven kenmerkte zich door het tasten naar een groter, dieper beleven en een weidse veelomvattende expressie. Echt en waar en groot zijn werden tegenover een wervel- en bodemloze literatuur gesteld.

Men heeft om principiële redenen Vermeylen's geest en kunst een beperktheid moeten aanwrijven. Inderdaad, Vermeylen was vrijdenker en is daardoor als een antipode van de christelijke geest te beschouwen. Maar toch zijn er m.i. weinig mensen die zo met de bovenzinnelijke idee geworsteld hebben als Vermeylen. Dr. K. Elebaers erkent dit ten andere toen hij schreef: ‘Hij bezat wel den zin van het mysterie, niet den zin van het bovennatuurlijke, en dat heeft hem gekortwiekt’... dat heeft hem gekortwiekt, ik begrijp deze uitlating als een consequente vaststelling van een gelovig mens.

Het ware de uiting van een kleingeestige houding moest ik mij, om een dergelijke conclusie warm maken. Ik moet integendeel erkennen, en Vermeylen zou m.i. niet anders gereageerd hebben, dat deze vaststelling van Dr. K. Elebaers, uit zijn christelijk standpunt, gerechtvaardigd en adequaat is.

Dr. K. Elebaers is ten andere zelf te diep in Vermeylen's werk doorgedrongen en heeft te veel eerbied voor zijn kunstenaarschap om zijn besluit als een gemeenplaats te beschouwen.

Zo kan ik dan overstappen naar het werk zelf, ‘De Wandelende Jood’.

Dit werk werd reeds door vele essayïsten getypeerd als een ‘philosophische roman’ (Marnix Gijsen), als ‘een wijsgerig gedicht in proza’ (Achilles Mussche), als een ‘symbolisch verhaal’, e.a.... Dit alles definieert een oeuvre, maar is toch eigenlijk van secundair belang. Hoofdzaak is, dat het een groot, een machtig werk, ja misschien wel hét meesterwerk is van het Nederlands proza.

Om het echter in zijn volledig aspect te begrijpen en de bruisende gisting van het ideëel gehalte aan te voelen, is het nodig het terug in zijn tijdsgebeuren, in het tijdperk van zijn conceptie te transfigureren. Niet, dat ‘De Wandelende Jood’ zijn waarde ontleent aan zijn groeiproces of slechts verdienste zou hebben als een precieus tijdsdocument, maar omdat bij analyse van het toenmalig gebeuren, de ‘volledige’ substantie van dit werk zou kunnen doorgrond worden. En juist omdat de uitstralingen van de kern zo divers en zo alles-bestrijkend zijn, wordt het opnemen ervan zo moeilijk.

De conceptie van het werk ontstond op het einde der

vorige eeuw; het werd uitgewerkt tussen 1904 en 1905 en uitgegeven in 1906 (Vermeylen was toen 34 jaar).

Naar de vorm getuigde Vermeylen hierin van een meesterschap van stylistische voorstellingswijze en plastische uitbeeldingskracht. De taal waarin hij dit verhaal heeft uitgerafeld, de keuze van zijn poëtische en raak-typerende adjectieven hebben hem terecht de eretitel van ‘Meester van de formulering’, zoals Maurice Roelants hem eens noemde, doen verdienen. Bij dit vorm-facet van zijn werk kan ik echter niet blijven stilstaan. De grootheid ervan ligt in de inhoud, in de substantie.

Het werk ontstond in een tijd, waarin de grondvesten van geloof en wetenschap op hun vestingen sidderden. Het was een tijd waarin de mens, en meer bepaald de arbeider, overgelaten was aan de capricieuze wispelturigheid van de kapitalistische alleenheerser, een tijd van monsterachtige ontering van de hoogste waarden van de mens. Op een hoger plan vloeiden sociologie, philosophie en wetenschap, in strijd om heerschappij en verdrukking, door elkaar. Dit kluwen van wanordelijkheid en onstandvastigheid had echter weerom zijn terugslag op de mens, die physisch en materieel gepijnigd, radeloos naar de Eenheid en de Waarheid trachtte te grijpen en ook daar met de brandende olie van de twijfel overgoten werd. Niets had waarde, alles was aan de doem van het relativisme zijn tol verschuldigd.

De tijdgeest, om enkel in de overwinning van de zuiver materiële ellenden, in de beheersing van de materie door het menselijk vernuft, de redding van de mensheid te zien mondde uit in een sterk extremistische ideologie: het anarchisme, dat uiteengezet werd door Joseph Proudhon in zijn boek ‘Idée générale de la Révolution’. In het verbreken van alle staatkundig gezag zagen deze jongeren de redding.

Ook Vermeylen was in den beginne een aanhanger van deze richting. Later echter is hij van zijn te hevige ruitentikkerij tot een meer bezadigd ideaal teruggekeerd: het socialisme.

Het is in deze bewogen 19e eeuw dat twee representatieve werken ontstonden: in 1806 de ‘Oerfaust’ van Johann Wolfgang von Goethe en in 1883-1891 ‘Aldus sprak Zarathoestra’ van Friedrich Nietzsche. Ook in deze twee meesterwerken uit de wereldliteratuur zien we de mens tegenover het mysterie gesteld. Moe van alle aardse pluizen, suf, verdwaasd en doelloos horen we Faust de zinledigheid van al zijn vruchteloos zoeken belijden.

Dat is het tijdsbeeld van de mens: door cosmisch wereldaanvoelen en twijfel geobsedeerd, de twijfel dat niets zekerheid is in 't leven, dat niets een houvast biedt, dat alles relatief en niets absoluut is, dat alles aards en vergankelijk is. Wat

restte hem nog dan zich overgeven aan de demonische hartstochten van het vlees....

Ook Zarathoestra weet, dat hoe meer ‘de mens opwaarts wil in de hoogte en in het licht, des te sterker streven zijn wortels naar de aarde, naar beneden, het donker, de diepte - het kwaad in’. Nietzsche berust echter niet. Hij weet, en dat is zijn ethische grondslag, dat ‘de mens iets is, dat overtroffen moet worden’. Hij wil het individu opvoeden tot Ubermens, een boven tijd en materie staand wezen.

Ook in ‘De Wandelende Jood’ tast Vermeylen naar de ontbolstering van deze problemen.

Ook hij doorloopt de gruwelen van de satanische en schroeiende twijfels om te reiken tot ‘zijn’ synthese: een mens onder de mensen, gelouterd en gestaald door en voor een ideaal.

In het eerste deel van het werk, ‘Ahasverus en de Nazarener’, schildert Vermeylen ons de ellende van zijn medemensen, die in de modder en de slaafse volgzaamheid verkwijnen. We voelen het rusteloos verzet in hem groeien.

En toch die twijfel dat ‘...niets waar of onwaar mag heten’, die tweespalt en zijn walg voor de onverschilligheid van de massa, die uit innerlijke lafheid, uit gemak- en genotzucht naar de afgrond wordt gevoerd, doet hem besluiten dat hij ‘...ineens (had) willen vergaan in een alles verbrijzelende daad...’; ‘...hij zou met wilde vreugd naar beneden donderen, of zich misschien aan de sterren vastklampen....’, Alles blijft echter zonder licht en hij is ‘alleen met zijn duisteren gloed brandend in hem’.

Ahasverus verlaat de mensen, ook in hen heeft hij geen geloof en betrouwen meer, ook zij bijten in zijn hart als een giftig zuur, ook zij hebben in hem het nutteloos vuur van hoop op de ontsluiering van het mysterie ontstoken, ook zij hebben hem de walg ingegoten... zijn doelloos dolen en zoeken. In het tweede deel ‘Ahasverus op weg naar de hel’, wordt het gruwelijke van dit materialistisch positivisme verder aan de kaak gesteld, ‘...hij wilde niet meer denken’.... ver weg zijn van dit zinledig bestaan, van de onnozele, gehoereerde samenleving. Hij wil weg van de belachelijke kleinzieligheid van de mensen die zich zelf vereren en 't overige voor gekheid beschimpen. Steeds dieper zinkt hij in die geïmproviseerde hel, een poel van dierlijke wellust, vleselijke geneugten, stompzinnige stoffelijkheid, laag-bij-de-grondse levenswijze. Hij kan slechts haten en vernielen.

De mens is slechts een ‘log dier’ waar men naar spuwt en dat zich niet eens verroert. Hij gaat en weet dat de mens

in verdoving, in slemppartijen dit brandend innerlijk vuur niet lessen kan: '...'t bloed der geboorten vermengde zich met het bloed van den dood'. Zo komen we tot zijn gepassioneerd avontuur met de zeemeermin, dat ons in zijn lugubere ontknoping doet denken aan het rauw gedicht van Charles Baudelaire, 'Les Métamorphoses du Vampire'. Onvoldaan wordt hij na de zinnelijke bevrediging achtergelaten als een steeds hongerend beest - 'omne animal post coïtum triste' (deze gedachte heeft Vermeylen verder uitgewerkt in zijn roman 'Twee Vrienden').

Het derde deel brengt ons 'Ahasverus op weg naar den Hemel'. Uitgeput ligt hij ter aard, gebroken. Zo vindt hem een heremiet, die hem zal verzorgen en in de rust naar God zal leren schouwen.

In deze mystische atmosfeer, waarin de verduldige kluizenaar leeft en bidt, weet hij 'dat hij niet meer haten kon, dat zijn hoogmoed gebroken was, en hij voelde dat als de zoete, zoete pijn van een wonde....'.

In die pastorale rust '...op een kale hoogte, van waar men, over de kruinen kijkend, al de bosschen zich uitstrekken zag als groote golvingen, die eindelijk ineenliepen en steeds blauwer werden tot aan de purpere verte, waar de zon in dood ging' laait toch weer zijn jachtig branden op. Voor de heremiet is alles droom, alleen God is de grote alomvattende waarheid, waaraan iedere droom reeds zijn relatief bestaansrecht ontleent. Ahasverus twijfelt weer, hij voelt dat 'hetgeen daar in hem brandde, eeuwig brandde, helaas geen droom was'. Hij zoekt het Ene... 'Maar... als het niet bestond?...'

En toch, niettegenstaande zijn wanhoop, weet hij dat bij de heremiet 'een zekerheid was, die hij niet begreep, maar toch onderging'. Het is dit begrijpen, dat Vermeylen toeliet om door te dringen tot de kleinste bijzonderheden van het mysticisme. Zo heeft hij Dante en Ruusbroec aangevoeld en begrepen.

Laat ik echter bij Ahasverus blijven. Na een bijna mystische vlucht ontmoet hij echt-waarachtig levende mensen en er komt een begeerte op in hem naar.... een hamelbout. Ook hij is toch slechts een mens. En van hieruit blikt hij terug naar de aarde. 'Maar van beneden, waar de ziekte was en de stank, de strijd van hoop en wanhoop, het zoeken zonder eind, de menschensmart en de menschenliefde, sloeg een gehuil op lijk het rumoer van een hoogtij'; '...en met gestrekte armen stortte hij naar beneden, naar het leed en de onzekere schemering, vermaledijd, verscheurd, maar geheel open van liefde'. Ook hij gelooft weer... in de mensen.

Het vierde en laatste deel, ‘Ahasverus onder de menschen’, schreef Vermeylen als een typisch bonkige Noorderling. Het is als het losbarsten van een Grieg-suite: temperamentvol, met openscheurende, woeste, onbedwingbare levenswil, hoekig en fors als dooraderd van de oerinstincten.

Hij ziet deze aarde weer met een ‘wereldadem (die) er doorvoer, met een reuk van mos en rotte blaren en lauwdoorzopen aarde, een reuk van ontbinding en dood en van komende lente’.

Hij wordt een mens vol opstandigheid en toch teder, die voor een kind, dat aan de moederborst het leven zuigt zijn verzet voelt breken en hem een traan ontfutselt voor 't eeuwig wonder: Leven.

Ahasverus berust nu en gaat aan de arbeid. Zijn leven heeft hij aan de jaarlijkse wenteling van het natuurgebeuren aangepast. Wel brandt in hem nog steeds een verzet, maar nu in het kader van een algemeen-menselijk decorum. ‘En hij dacht daarbij aan het pijltje tarwe, dat zo geduldig groeit, als ware 't de wijsheid zelve’.

Hij werkt en verheerlijkt dit woeste zwoegen. Het is echter geen stijve, opgeschroefde, levens- en gevoelsvreemde verheerlijking, maar de sobere, sonore erkenning van een innerlijke noodzakelijkheid van de mens - ‘...hij kende weer de vreugd van de warme lichaamsdaad.....’

Nog tiert hij voor een schoner bestaan. Met Boschiaanse, Bruegheliaanse vizie schildert hij een hoop stakkers die de armen uit hun modderige afgrond steken en kermen en hij schreeuwt: ‘Jongens!.... We moeten weten wat we doen! En dan allemaal gelijk, als één man!....’

Dat is Vermeylen, de strijdersnatuur, vol geloof omdat hij streed voor een rechtvaardige zaak, doelbewust, zeker, zonder omhaal en franjesachtige gemeenplaatsen... zonder omzien... recht door zee.

Zonder vooroordelen, hij, de Vlaming die streed om Europeeër, om wereldburger te worden, om uit te groeien boven de kleinzielige ‘ik’-heid tot het subliemer gevoel van samenhorigheid in de uiteindelijke zege.

Ahasverus gaat het leven in - naast zich de vrouw, als symbool van zijn volledig mens-zijn; in het hart de hoop op een schoner, menselijker wereld.

‘....zo gaan ze nog, en wat eens de laatste hoogte en het eind van den weg zal zijn, kan gelukkig niemand vertellen’.

Rik Lanckrock.

A. Vermeylen als Essayist

Al is het wellicht te vroeg om reeds met zekerheid en volledig afstand te nemen tegenover een figuur als Vermeylen, wiens geestelijke werking nog niet weggeëbd is uit ons geestesleven, toch is de tijd gekomen om in die richting reeds een eerste poging te wagen. Mits een inspanning tot een steeds moeilijke objectiviteit en mits een inspanning tot een soms even moeilijke rechtvaardigheid, kan ons zulke poging slechts ten goede komen.

Welnu: laat ik u van meet af aan zeggen dat Vermeylens essayistisch proza, waarmee ik me hier uitsluitend heb in te laten, m.i. overschat wordt. Met dat essayistisch proza bedoel ik de 'Verzamelde Opstellen', 'Beschouwingen' en 'Van Gezelle tot Timmermans'.

Toen Vermeylen op het toneel verscheen bezat de Vlaamse Beweging geen leidende figuur, wiens invloed in grotere kring een werkelijkheid was. De romantische visie der vroegere leiders, indien ze van kracht was gebleven, had haar naïefheid en onvolledigheid niet lang meer kunnen verbergen. Pol De Mont, die een tijdje meende de teugels te mogen in handen nemen, bleek te wispelturig en miste nog realiteitszin. Prosper Van Langendonck had het misschien kunnen worden, maar hij vond de innerlijke energie niet om de ban van zijn tragisch lot te doorbreken. Dan zou Vermeylen verschijnen. En hij was het, die, na een korte anarchistische inzet, weldra de hoedanigheden bleek te bezitten, die van hem de leidende figuur hebben gemaakt, die wij allen kennen. Hij bezat wèl de standvastigheid die De Mont ontbrak, de energie, die Van Langendonck niet kon behouden, en tevens bezat hij het scherpe oog, de overschouwende blik, en dit alles was bij hem verenigd in het streng maar helder evenwicht ener sterke persoonlijkheid. In de geschiedenis der Vlaamse Beweging is hij de eerste karaktermens, de eerste 'vent' geweest met meer dan eenzijdige eigenschappen, de eerste persoonlijkheid met een synthetische visie van meer dan locale of alleen maar literaire kleur. Hij was de eerste om het Vlaamse vraagstuk in zijn geheel te stellen en om op literair gebied Europees te denken zonder zijn eigenheid op te geven. Op een ogenblik dat wij geestelijk nog maar adolescenten waren, was Vermeylen de eerste onder ons die geestelijk rijp bleek te zijn. Daarom vonden wij zijn verschijning iets buitengewoons, iets superieurs, daar waar men ze, in een normaal land, slechts normaal zou gevonden hebben. In het land der eenogen is de normaal ziende koning. Wanneer

wij allen in dit land, normaal-zienden zullen geworden zijn, moet Vermeylen voor ons een normaal verschijnsel worden en kan hij niet langer voor de superieure mens doorgaan, zoals het thans nog het geval is. Alleen zullen we er bijvoegen dat bij, historisch gezien, relatief dus, wèl op een zeker ogenblik der Vlaamse Beweging aan zijn tijdgenoten als superieur is verschenen.

Indien wij nu met onze, naar ik hoop, normaal wordende ogen Vermeylens essayistisch proza onderzoeken, dan komen we tot bevindingen die ik als volgt zou willen formuleren:

Ten eerste vindt men er een aantal opstellen, die hun belang ontleenden aan de actualiteit en die ons thans niet meer of nog maar matig kunnen boeien. Mettertijd zal de omvang dezer verouderde gedeelten aangroeien. Dit is normaal en hoeft ons niet langer bezig te houden.

Ten tweede vinden we een aantal opstellen en passages, die ons op dit ogenblik nog van meer algemeen belang toeschijnen, zoals bv. de bekende verhandeling over Kunst en Moraal, zijn ideeën over de Romantiek e.d.m. Ook in deze goede gedeelten vind ik Vermeylen nergens oorspronkelijk of superieur. In Vlaanderen mogen deze opstellen ophef gemaakt hebben, Vermeylen drukte er nochtans slechts heel gewone verworvenheden der Europese gedachte zijner dagen in uit. Van deze gedachtenstromingen was hij op de hoogte, hij had ze maar in zijn eigen stijl in het Nederlands over te zetten om hier als bizonder diepzinnig denker door te gaan. Vermeylen gaat daarbij het bestek der kroniek niet te buiten. Wie zijn gedachte wil kennen kan ze uit stukken en brokken trachten op te maken, en ik geloof niet ver van de waarheid te zijn indien ik beweer dat hij er een trouwe weerklank zal in vinden der Europese gedachte uit die dagen. Geen bijdrage tot die gedachte, al was het maar een aanvullende bijdrage, doch een spiegel, en, gelukkig, een reactie op onze achterlijke Vlaamse toestanden vanaf deze (betrekkelijke) hoogvlakte. In deze laatste verhouding moet men, naar mijn mening, Vermeylens oorspronkelijkheid zoeken. Doch eer ik daartoe overga wens ik nog een andere soort waarden aan te stippen, die in zijn werk te vinden zijn. Op menige plaats in dit werk staan we voor een mens wiens geestelijke houding ons eerbied inboezemt en nog bevruchtend in ons kan nawerken. Niet zozeer wàt hij was heeft van Vermeylen zulke belangrijke figuur gemaakt, doch veeleer de wijze waarop hij het was.

In schier alles wat hij schrijft is de fundamentele houding die hij aanneemt, is de richting die zijn geest uitgaat een zoeken naar synthese. Het is hem een behoefte en het beantwoordt aan

de structuur van zijn persoonlijkheid. Het is de vorm van zijn innigste drang naar kennis. Overal tracht hij in de verschijnselen de grote lijnen, de hoofdzaak te ontwaren, om ze, in het bezit van hun kernprincipe, te beheersen en grondig in hun samenhang te begrijpen. Deze ontdekkingstocht, nu langs inductieve dan langs deductieve wegen, kunnen we overal op de voet volgen en hij schenkt ook leven en beweging aan zijn geschriften. Deze zijn de boeiende demonstratie ener stevige methode.

Verdraagzaamheid kunnen we bij Vermeylen ook leren: ernstig en geboeid pogen om zich in de wereld van andersdenkenden in te leven. Doch verdraagzaamheid zonder verblinding noch goedzakkigheid.

Werkelijkheidszin kunnen we bij Vermeylen eveneens leren. Waar het om de mens gaat en zijn problemen, oreert hij nooit over abstracties, maar steeds is hij er bekommerd om de mens zoals hij in levenden lijve is: de boer, de werkman, de man in de straat, niet uit het oog te verliezen. Er bront zonder onderbreken een angst in hem te theoriseren en door onvruchtbare beschouwingen in de lucht de werkelijkheden te vergeten.

Opbouwend, positief werken kunnen we bij Vermeylen nog leren. Afbreken kan nodig zijn, en waar het hem nodig schijnt aarzelt hij niet het te doen. Doch de grondslag van zijn geest is ingesteld op verwezenlijken, op tot stand brengen, op vooruitstrevende activiteit.

Tenslotte kan hier nog aangestipt worden dat Vermeylens proza stijl heeft. Klaarheid, kernachtigheid, zelfzekerheid en breedheid van vlucht lijken me zijn hoofdkenmerken.

Door zulke eigenschappen, waarvan de lijst ongetwijfeld nog kan aangevuld worden, door de werking van deze eigenschappen kan Vermeylen zeker nog boeien, invloed uitoefenen en bevruchten. U zult echter met mij moeten bekennen dat deze eigenschappen niets buitengewoons vertegenwoordigen. We vinden ze in de vier hoeken van de wereld bij talrijke mensen aanwezig en moest Vermeylen, zoals hij thans is, een Frans auteur geweest zijn, dan zou hij een verdiende maar niet buitengewone waardering genoten hebben. Wanneer wij eens ‘Europeeërs’ zullen geworden zijn, zullen we voor de intrensieke waarde van zijn essayistisch werk dezelfde, niet buitengewone waardering overhouden. Veel groter echter zal ons, ook dan nog, zijn historische waarde toeschijnen.

Wij kunnen ons op dit ogenblik wèl nog een idee vormen van de kracht waarmee hij de Vlaamse lezer van vóór 14-18 moet geboeid hebben, nl. wanneer we zijn opstellen lezen over de Vlaamse Beweging en over de stand van de Vlaamse literatuur. Door de stilstand, zelfs de achteruitgang van een ge-

deelte der Vlaamse Beweging tussen de twee oorlogen, door de uiteraard langzame ontwikkeling van literaire groeiprocessen is hij hier voor een belangrijk deel nog volop actueel. Zijn Kritiek der Vlaamse Beweging kunnen we nog met vrucht lezen, zijn wekroep om More Brains heeft nog lang niet uitgediend. Het zijn dan ook die opstellen, die eens alleen nog historische documenten zullen zijn, die de lezer van vandaag nog het sterkst kunnen meeslepen. Klaar bewijs dat het de leidinggevende figuur, dat het de ‘mens’ Vermeylen is die boven de andere aspecten zijner persoonlijkheid uitsteekt. Zolang Vermeylen op zekere punten nog deze rol van geestelijk leider zal vervullen, zal zijn weldoende invloed de beoordeling vertroebelen en bestaat er kans tot een steeds lichter wordende overschatting. Eerst daarna zullen we de balans te zijnen opzichte definitief kunnen opmaken.

Dan moet, zo dunkt me, blijken dat naast een zekere, thans licht overschatte positieve waarde, zijn hoofdverdienste gelegen is in de belangrijke historische rol, die hij, binnen de ontwikkelingsgeschiedenis van ons volksdeel, heeft vervuld.

Erik van Ruysbeek.

Aan de dood

Grijp, grauwe dood, mij op het onverwacht,
Opdat geen mens mij voor u zou zien beven,
Zo trots en koud ik leefde wil ik sneven:
En, indien dit mij niet is toebedacht
Geve dan 't noodlot mij de grootste kracht
Om niet voor 't allerlaatste te begeven.
En god en mensdom zo te wederstreven
Als ik hen al mijn dagen heb veracht.

José Christiaens.

‘Twee Vrienden’

Wanneer men als nummer drie over een auteur moet spreken dan zou dat moeilijk vallen als die auteur niet van Vermeylen's formaat was. Over een tweede-rangsfiguur zou men - indien men zich strikt aan het onderwerp wenst te houden - hoogstwaarschijnlijk in herhalingen vervallen, over een belangrijk figuur dient altijd nog iets gezegd.

Toen Rik Lanckrock mij voorstelde om hier een werk van Vermeylen te behandelen, vroeg ik hem zelf om over ‘Twee Vrienden’ te mogen spreken en dit om een dubbele reden: ten eerste is die roman het meest omstreden werk van de auteur en ten tweede is dat boek mij het liefst uit het ganse oeuvre van Vermeylen. Daar waar de voordrachten, opstellen, het literairen kunstcritische werk vrij algemeen als uiterst belangrijk worden bestempeld en waar ‘De Wandelende Jood’ als één der onvergankelijke klassiekers uit onze Nederlandse prozaliteratuur wordt beschouwd, blijft de waarde van ‘Twee Vrienden’ nog vaak omstreden.

Ik zal mij dan ook zo niet eigenwijs tonen hier het werk literair te willen kwalificeren. Wat ik vooral zou willen aantonen is dat geen ander boek zo volledig Vermeylen's persoonlijkheid belicht.

In ‘De Wandelende Jood’ kregen we een allergorische voorstelling van de zoekende mens, met als slot het aanwijzen van een richting ingegeven door een bepaalde levensbeschouwing, hier krijgen wij deze levensbeschouwing in botsing met het leven zelf. Het is duidelijk dat deze uitgebreider gamma grotere mogelijkheden biedt.

Ik zou dan toch even de redenen willen onderzoeken waarom de literaire kwaliteiten van ‘Twee Vrienden’ zo vaak worden betwist.

De eerste hiervan houdt, mijn inziens, geen verband met de intrensieke waarde van het werk maar wel met de omstandigheden waarin het boek het licht zag. Toen het in 1943 werd gepubliceerd behoorde Vermeylen reeds tot hetgeen we de ‘literatuurgeschiedenis’ zouden kunnen noemen. Meer dan veertig jaar tevoren begroette men zijn ‘Wandelende Jood’ als een meesterwerk en - dit spreekt vanzelf - men verwachtte ontzagelijk veel van de jonge auteur. Die belofte ging niet in vervulling.... Al die jaren verscheen er geen Vermeylen-roman meer. Het spreekt dan ook dat toen ‘Twee Vrienden’ aangekondigd werd de verwachting te hoog gespannen was. De schrijver stelde niet teleur, maar sommige critici eisten van

hem de perfectie en die is niet van onze planeet. Want - het is onzinnig verstoppertje te spelen - het boek heeft gebreken en het meest opvallende tekort is te wijten aan het overwegend verstandelijke van Vermeylen's kunstenaarschap... Hij heeft in de eerste plaats een critische en geen creatieve geest.

Dat wil niet zeggen dat een werk niet hoofdzakelijk verstandelijk mag worden opgebouwd. Integendeel, moet ik er hier misschien aan herinneren dat wij in Vlaanderen - Vermeylen zelf heeft het meer dan eens geschreven en zijn uitspraken hieromtrent zijn vrij algemeen bekend - in de eerste plaats behoefte hebben aan hersenen.

Dat wil ook niet zeggen dat in ‘Twee Vrienden’ het hart niet meespreekt want iedereen zal er bladzijden in vinden die onmiddellijk aangrijpen. Maar wat soms ontbreekt in het boek is het ouitsprekelijke, het toverachtige, want hoe dikwijls de personnages over metaphysica spreken, het methaphysische element ontdekken wij slechts zelden. Dit is niet aan de inhoud maar aan de stijl te wijten, een stijl die eerder bij een essay dan bij een roman past...

Met dit falen echter faalt het boek niet. Een groot werk blijft groot, ondanks zijn tekorten en een groot werk is ‘Twee Vrienden’ dit vooral vanwege de diepte van de karakterontledingen.

Vermeylen schept geen types maar wezenlijke mensen. Ieder personage maakt immers een innerlijke evolutie door, de evolutie van het leven dat idealen en wereldbeschouwingen omverstoot, of onderdrukt. Dit vormt trouwens het tragische hoofdthema van de roman.

Frans Balders, de jonge revolutionnaire dokter, met zijn onwrikbaar geloof in de wetenschap als middel ter bevrijding van het menselijk denken, wordt een bourgeois. Hij vindt in zijn nederige practijk als geneesheer alleen nog een kleine weerglans van de taak die hij zich droomde. Bij de tweede vriend, Marc Kervaan, is de evolutie geweldiger, volledіger, hij die na zijn mislukte liefde voor Mathilde het ideaal van de volledige vrijheid tracht te beleven gaat aan die vrijheid ten onder. Waaraan klampt hij zich tenslotte vast? Aan een verterendwulps zingenot dat hem meer bindt dan een gebonden leven.

Het meest constante figuur is dan nog Sus, de wiskundige, de cynieker en toch, telkens weer kent ook hij inzinkingen, zijn eenzaamheid - het gevolg van zijn superieur neerkijken op vele problemen - is er het eerste bewijs van, het plotse doorbreken bij hem van melancholie en medelijden in diverse omstandigheden toont dat hij de sereniteit die hij door zijn

cynisme betracht zelden of nooit bereikt. Door zulke volledige karakterontledingen roept Vermeylen een aantal personages op die onvergetelijk in het geheugen blijven. Dit is niet enkel het geval voor de hoofdpersonen. Ook velen die een mindere rol vertolken laten een blijvende indruk na: zo noem ik in de eerste plaats de moeder van Frans. Zij is de ontroerendste van alle vrouwenfiguren uit het werk, en over die vrouwenfiguren zou er heel wat te vertellen vallen. Over wat hun onderscheidt en wat ze gemeen hebben... Daar is b.v. het luchthartige Pampoezeken, een oppervlakkig niemendalletje, goed voor een flirt. Gevaarlijker, duivels bijna is de Hongaarse schilderes Melinda. Bij haar is het dat Marc ten ondergaat, een onverzadigbare hartstocht drijft haar tot de meest geraffineerde erotische belevenissen. Daar zijn er echter nog meer: de ietwat geblaseerde Irène de Tiège die bijna het huwelijksleven van Frans dreigt te vernietigen. Daar is diens puriteins en autoritaire schoonmoeder. Iedereen die 'Twee Vrienden' las zal zich wel de paar ontroerende bladzijden herinneren waarin de trots van die vrouw gebroken wordt wanneer zij met kanker en haar man, de onpractische Jan Morijn, met blindheid geslagen wordt. Tussen die twee mensen die hun leven hebben verbrod met een eindloos krakeel, groeit er, wanneer het lot tot eenzaamheid doemt, een droeve en te late genegenheid. Mijn overzicht zou onvolledig zijn wanneer ik ook niet even wees op die twee vaderfiguren uit het werk, vader Balders en professor Kervaan, de eerste, een zelfbewuste nieuwe rijke en de tweede tweede een bescheiden en ironisch-gemoedelijk hoogleraar. Er zijn nog meer zulke figuren in de roman maar er blijft mij nog te spreken over Mathilde, het schoonste personage uit het ganse boek, het symbool van 'das ewig weibliche' dat ons naar omhoog rukt. Vermeylen heeft er geen idool van gemaakt, zoals ook Goethe's Gretchen geen idool is... Alleen een eenvoudig meisje en ook wanneer zij vrouw en later moeder wordt blijft dat innige, dat eenvoudige meisje in haar voortleven.

Het is een zelden betwiste - maar niettemin een niet altijd juiste uitspraak - dat een auteur zichzelf of minstens facetten van zichzelf tekent in zijn personages. Laten wij nagaan in hoeverre dit met Vermeylen het geval is. Het staat onomstotelijk vast dat sommige fragmenten over Frans Balder, mutatis mutandis natuurlijk, dicht bij de autobiografie staan. Voor de andere personages echter moeten wij voorzichtig zijn en niet te gauw verklaren dat de diverse romanfiguren exponenten zijn van de verschillende karaktertrekken van de auteur. Vermeylen ging - mijns inziens - eerder klassiek te werk, het is te zeggen, hij schiep gestalten met als hoofdkenmerk een bepaalde mense-

lijke trek. Sus verpersoonlijkt het nuchtere, het cynische, Marc het radicaal idealistische, Melinda het erotische, zoals Lady Macbeth de hoogmoed, Shylock de hebzucht, Brutus het dweperige verpersoonlijken, zonder echter - ik herhaal het - types te worden. Dit sluit natuurlijk niet uit dat onderbewuse neigingen bij de auteur een rol spelen bij de keuze en de voorstellingen van die figuren. De mens in hem is hier eerder te zoeken in zijn reacties tegenover de gedragingen van zijn personages. Hierin vinden wij tevens de ethische grondslagen van het boek. Ik weet dat ik mij thans op gevaarlijk terrein waag.

Eerstens werd het begrip ‘ethisch’ reeds dikwijls verkeerd gebruikt om, op grond van een dogma, een bepaald boek te kelderen. Als wij over de ethiek van een werk spreken dan bedoelen wij de inhoud van de levensboodschap die de auteur met het oeuvre tracht te brengen. En die soort ethiek is noodzakelijk voor een literair gewrocht. Zonder haar is het gewoonweg onmogelijk kunst te scheppen. Kunst om de kunst is een nonsens, minstens in de literatuur. Wie schrijft om te schrijven heeft niets te zeggen en wie niets te zeggen heeft doet beter te zwijgen.

Vermeylen had zijn levensboodschap te brengen... Maar ook hier liggen wolfijzers en schietgeweren: ik hoorde meermalen de vraag stellen: ‘Was hetgeen Vermeylen ons in “Twee Vrienden” te zeggen had wel levensnoodzakelijk?’ Dromen vergaan, wij weten het allemaal, maar volstaat zulks als thema voor een boek, wat meer is: wat hebben wij, ethisch gesproken (en hier is het woord in een engere betekenis gebruikt) aan een werk met zulk thema? Hierop zou ik alleen willen antwoorden: lees en herlees ‘Twee Vrienden’ want het is een boek dat verheft. Ja dat miserabilisme (want de grondslagen van het boek kun je treffend tekenen met het begrip: geestelijk miserabilisme) is verheffend... Allen die de roman lazen en begrepen voelden bij de teleurgang van de idealen der twee vrienden een mildheid over zich komen, een medelijden met de arme stumperds die de mensen tenslotte altijd blijven, hetzelfde medelijden dat Mathilde bij het slot tot haar kinderen doet zeggen: ‘Mijn lievekens, mijn arme kleine lievekens.’...

Het schrijnend beeld van de teleurgang van de schoonste idealen bewijst meteen de betrekkelijke waarde van de vele standpunten die de mens met fanatieke overmoed meent te moeten verdedigen.

Zo beschouwd schijnen de ‘Twee Vrienden’ wel een pleidooi voor de verdraagzaamheid. Zou het gewaagd zijn te veronderstellen dat de oorlog, tijdens welke de roman geschreven werd, mede een impuls was tot uitspreken van die levens-

boodschap. Het is die verdraagzaamheid, ontsproten uit mededogen, uit angst om pijn te doen die b.v. de houding bepaalt van de atheïst Frans tegenover zijn vrome moeder...

Mildheid en verdraagzaamheid, twee deugden die het mensdom nog altijd te weinig beoefent en die wij nochtans zo dringend nodig hebben. Mildheid en verdraagzaamheid, in die woorden ligt de kerngedachte van Vermeylen's geestelijk testament.

Paul Berkenman.

Gebed voor de biecht

Weer sta ik voor U, God, met duistre handen,
gebroken door het lokken van de monden,
door zondigheid naar Uw gezant gezonden,
terwijl mijn leden huiveren en branden.

Wrakken zijn wij als wij bij U belanden,
bij U in Wie de trouwe tranen monden.
Streel onze wangen, lenig onze wonden
en red de hoop der ver van U gestranden.

Zegen ons, Heer, zegen Uw welbeminden
en laat ons de standvastigheid hervinden
in de genaadge dalen van de dag.

Wij rouwen thans die ruw en rusteloos renden
rond donkre vijvers en zoeken de lach
der eindelijk in heiligheid herkenden.

Valère Coopmans

De Angst van Judas

Laat mij, o tuin, waar ik als kind verrukt mocht spelen,
gij, die de dageraad nog steeds met drift ontvangt,
met d'avond naar de tover van de nacht verlangt,
zoals geliefden die elkanders haren strelen,
laat mij nog eenmaal langs uw oude wegen gaan
en met een wenend hart onder uw bomen staan.

O tuin ik hoorde nooit zo schoon 't geruis der linden
maar ik ben Judas die zijn Meester wreed verkocht,
mijn goede Meester en mijn broers, want ik bezocht
de duivel om mijn ziel naakt aan zijn vuur te binden.
Ik komt tot u, maar ik ben Judas, tuin, mijn hand
beheerst de bliksem en de donder en ik brand.

Laat mij, want ik ben moe en ziek tot u gekomen
en in de stad heb ik zo vaak de Dood begroet,
laat mij uw beeld vereeuwigen in mijn wanhoopsbloed,
want ik heb gift geproefd: mijn adem op de bomen
is groener dan de schors en riekt naar meenge moord,
die nu mezelf vervolgt en door mijn longen boort.

De mensen hebben God vermoord en gouden zwaarden
hebben zijn hart, zijn goede ogen en zijn hoofd
vernield en ik heb niets gedaan en mee geroofd
en kinderen verkracht, een vrouw gedood die baarde;
mijn handen zijn nog zwart van de gestolen buit
en nog vol bloed van elke stukgeslagen ruit.

Ik zal mijn hart uitrukken en mijn zonde-ogen,
ik zal de zon nog voelen maar 't zal duister zijn,
de vogels horen, maar hun lied: het wordt mijn pijn,
en lijk een oude, blinde man zal ik gebogen
nog enkle bloemen zoeken voor mijn eenzaam graf
dat gij, o tuin, dan vult: ik zelf, 'k ben veel te laf.

Pieter Aerts.

Hoop

Een zwerver trok op reis,
Op zoek naar 't paradijs.

Een hoer nam hem in 't bed:
Te kort was hem die pret.

Een Jood bood hem zijn goud:
Het was te hard en koud.

Een vorst schonk hem zijn kroon:
Te zuur leek hem dit loon.

Nog zoekt de zwerver voort
De wonderbare poort

Van 't zalig paradijs.
Ach, ijdel is zijn reis.

Zeg hem dit echter niet:
Hij stierf wel van verdriet.

Willem Savenberg

Terugkeer

Ik zal de harde wegen gaan van het kastijden,
dit lust-doorvoerde lijf met geselstriemen slaan
en 'k zal in het versterven zoeken mijn bevrijden
want God: ééns wordt het tijd op weg naar U te gaan!

Ik zal voortaan de duisternis met zorg vermijden,
waar ik ook ben, mijn hartslag zal ik gadeslaan
en 'k zal het uur van ons ontmoeten reeds verbeiden
want God: ééns wordt het tijd op weg naar U te gaan!

Ik zal nu weer aan eigen ziel mijn tijd gaan wijden,
niet meer verwijlen zal ik bij een aardse waan
maar weer het oud geloof voortaan oprecht belijden
want God: ééns wordt het tijd op weg naar U te gaan!

Hugo Wauters

Kunsten en Literatuur

Horatio:
Wel, beste, je schijnt zo stil vandaag. Ik zit al heel de tijd in mijn praatstoel en van jou krijg ik slechts af en toe een monosyllabische repliek, om van je gebrom te zwijgen. 't Lijkt wel of je absoluut niets in te brengen of te zeggen hebt.

Hamlet:
Nou en of. Ik kan vandaag onmogelijk woorden vinden. Enkel muziek of schilderkunst zou zo ongeveer het gevoel, dat mij in zijn ban heeft, kunnen vertolken.

Horatio:
Maar met verf kun je alleen maar knoeien en bespaar me je muzikale uitingen, de dissonanten van Strawinsky zijn er hemelse muziek bij.

Hamlet:
Verdomme, je schijnt er lol in te hebben, doch ik vertik het!

Horatio:
Integendeel, ik begrijp heel goed wat je zeggen of liever wat je niet zeggen wil. Dat brengt me meteen op een thema, dat sinds lang in mijn koker zit, n.l. de specifieke uitdrukkingsmogelijkheden van iedere kunst. Men kan met muziek gevoelens evoceren die men onmogelijk met picturale middelen of met woorden kan opwekken.

Je zou kunnen spreken van de exclusieve eigenschappen van iedere kunstvorm en bv. schilderkunst uitdrukking van kleur en lijn noemen, beeldhouwkunst materiële vormgeving, architectuur ruimteschepping, muziek uitbeelding van rhythme en klank, poëzie esthetische verwoording van gevoelens, enz....

Hamlet:
Je hebt er, eerlijk gezegd, een handje van weg om iemand uit zijn kot te halen. Prima maak je me boos, secundo je verplicht me te spreken.:

Horatio:
Ik had, waarempel, geen rekening gehouden met je prikkelbare gemoedsgesteldheid.

Hamlet:
Ter zake: je zegt zonet, dat schilderkunst uitdrukking is van kleur en lijn. Wel zoiets vind ik glad verkeerd. Niet alleen is het voorzetsel foutief gebruikt, doch daarenboven heb ik de indruk dat je terug - het is trouwens niet de eerste maal - geen onderscheid maakt tussen vorm en inhoud.

Horatio:
Vorm en inhoud zijn één, zegde Kloos, en ik hoop dat je de oude omes niet zult tegenspreken, want als de tachtigers ooit één waarheid hebben verkondigd, dan was het wel deze.

Hamlet:
Oude omes of tachtigers, daar heb ik vierkant lak aan. Vorm en inhoud zijn één, doch lijn en kleur zijn nog geen schilderij, ten ware je de excrementen van Picasso tot kunst van superieure graad verheft.

Horatio:
Je bent bepaald onhandelbaar vandaag. Je schijnt iedere uitspraak van mij in haar engste betekenis te willen opvatten.

Hamlet:
Moet ook of je wordt een massa-moordenaar.

Horatio:
En jij een rechter van instructie uit het Proces van Kafka.

Als ik spreek van schilderkunst als uitdrukking van, of om geen nieuw verwijt op te lopen, met kleur en lijn, dan meen ik dat daaronder verstaan is uitdrukking van menselijke substantie.

Hamlet:
Hier zat natuurlijk de Gordiaanse knoop.

Horatio:
Het doet me genoegen dat je tot betere inzichten komt, Zo zal ik tenminste, zonder je chagrijnige opmerkingen, mijn standpunt kunnen uiteenzetten.

Het typische van elke kunst komt m.i. zeer goed tot uiting in het feit, dat vele artisten naar andere dan hun gewone expressiemiddelen grijpen om zich uit te spreken. Michelangelo schreef zijn sonnetten, Ingres bespeelde zijn viool, Wagner vertrok als dichter en eindigde als componist.

Hamlet:
Tot zelfs Picasso schreef poëzie, even onverklaarbaar als zijn doeken.

Horatio:
Ensor componeerde balletmuziek, enz....

Hamlet:
Obstinaat vervolg je het rammelrijtje, doch waar je tenslotte heen wilt, dat weten de Goden....

Horatio:
En ik zelf.

Hamlet:
Immers omdat ik geregeld genever drink - bij wijze van veronderstelling natuurlijk - zie ik niet goed in wat er zonderling zou zijn moest ik nu ook een biertje drinken - evenzeer bij wijze van veronderstelling natuurlijk.

Horatio:
Zonder één enkele veronderstelling zou ik je willen doen opmerken dat we over kunst spreken en niet over zuipen.

Hamlet:

Ogenblikje, vriend, als jij me nu heel precies kunt aantonen in welke verhouding het vioolspel van Ingres staat t.o.v. zijn schilderkunst, dan ben ik gaarne tot een amende honorable bereid.

Horatio:

Spijtig bestonden er in de tijd van Ingres geen registreertoestellen, anders zou ik het je misschien kunnen verklaren, zoals ik je dat zal doen met de muziek van James Ensor.

Hamlet:
Nou, ik ben één en al aandacht.

Horatio:
Goed zo. Ensor schiep met zijn penseel een fantastische en satiristische wereld - een en al aanklacht van de schijnheiligheid van onze maatschappij. Op een zeker ogenblik volstond hem dit niet meer. Hij wou die wereld rhythmisch bewegend voor zich zien leven. Aldus kwam hij tot het ontwerpen van een ballet-scenario en het componeren van de passende muziek. Wanneer hem dit ook niet meer bevredigde schreef hij zijn ironische mémoires.

Zie je nu wat ik bedoel?

Hamlet:
Zeker, doch ik zou je willen antwoorden met een vraag. Indien een kunstenaar op een bepaald ogenblik beroep moet doen op een andere kunsttak om gestalte te geven aan zijn innerlijke wereld, is dit dan geen bekentenis van een zekere onmacht in het hanteren van het gebruikelijk materiaal?

Horatio:
Mogelijks wel, maar dit doet niets af van de waarheid, dat men niet alles in één enkele kunst vertolken kan.

Hamlet:
Dat kan men trouwens nooit. Steeds zal de ideële conceptie van een kunstwerk hoger liggen dan de materiële realisatie.

Liever zou ik dan ook - en het ligt trouwens helemaal in de lijn van deze discussie een tweede vraag stellen.

Ik weet zeer goed, dat ik hiermede in een soort nevengebied zal verzeilen, doch deze afdwaling, zal m.i. niet van belang ontbloot zijn.

Ik vraag dus of er tussen de verschillende kunstexpressies, zoals de schilderkunst, de muziek, de poëzie, enz. geen correlatie bestaat of mag en moet bestaan?

Horatio:
Ja en neen. Ja, omdat het overnemen van zekere elementen uit een bepaalde kunsttak een andere kan verrijken. Neen, omdat tenslotte elke expressie in zich zelf de voedingsbodem voor haar producten vinden moet.

Hamlet:
Dat is de zaak principieel gezien en ik kan niet anders dan hiermede accoord gaan, al zou ik toch willen waarschuwen niet openlijk het star afbakenen van de verschillende kunstexpressies te huldigen.

Laat ons echter voorzichtig zijn. De letterkundigen hebben nu eenmaal de slechte gewoonte alles met woorden te omweven. Over een schilderij schrijven ze ellenlange studies en wat zeggen ze ten slotte:

welke de techniek van de artist is, welk thema hij uitbeeldde en in het beste geval welke drijfveren hem aanzetten om zijn werk te scheppen..... dat alles samen zegt mij niets, want daarmee weet ik nog niet of het schilderij mooi is als dusdanig. Picturaal mooi of m.a.w. een waarachtig kunstwerk.

Horatio:

Nu ik zal niet zeggen dat er geen deel waarheid steekt in wat je zojuist vooruitzet, al moet ik je hier opmerkzaam maken op het feit dat je menig me vrij gebrekkig geformuleerd schijnt. Voor zover je precies zeggen wil, dat de normen tot het beoordelen van een kunstwerk in het oeuvre zelf liggen wil ik je opvatting delen, al kan ik niet aanvaarden dat op een essayistische - en dus letterkundige - wijze een kunstwerk niet zou kunnen benaderd worden.

Immers een essay beoogt niet meer, doch ook niet minder, dan een poging te zijn tot verantwoording van de ingesteldheid van een kunstliévend mens t.o.v. het werk en wie zou het aandurven te betwisten dat in die verantwoording - ik spreek natuurlijk van degelijke essayisten - geen voorname hulpbron ligt voor een ter zake minder bevoegd toeschouwer. Ik zou zelfs enigszins verder durven gaan door te beweren, dat de schilder zelf oneindig gediend is met de verwoording van een bewonderende of afkeurende penetratie in zijn werk.

Hamlet:

Goed en wel maar ik heb maling aan critici, goede critici zoals je zegt, die een werk beoordelen in het licht van een bepaalde kunstheorie en dit onvoorwaardelijk ophemelen als het aan de eigen principes beantwoordt.

Horatio:

Ik ook veroordeel even goed als jij de artisten die op aprioristische wijze een kunstwerk scheppen of de critici die op dezelfde wijze een werk be- of veroordelen. Doch hiermede wordt noch het wezen van de kunst, noch het bestaansrecht van de critiek aangetast. Doch laat ons liever dit gevaarlijke pad vermijden, we krijgen wel eens de gelegenheid nader over de functie van de critiek te spreken.

Blijven we bij het eigenlijk onderwerp en dan zou ik zeggen dat er mogelijkheid bestaat dat b.v. een schilderij de inspiratiebron wordt voor een verheven essay, een gedicht of zelfs een roman en over deze vruchtbare uitwisseling, over de mysterieuze relatie die bestaat tussen twee naar de inhoud dezelfde,

doch naar de materie verschillende kunstgenres zou ik liever je mening kennen.

Hamlet:

Diplomatie ligt in je lijn, vriend, nu kan ik niet anders dan uitweiden over de gemeenschappelijke inspiratiebronnen van de verschillende kunsten. Ja, men vindt sommige onderwerpen zowel in een bepaalde periode even goed in de plastische - als in de woordkunst en zelfs in de muziek terug. Moet ik hier wijzen op de klassieke themata van de Renaissance-literatuur en -schilderkunst, op het teruggrijpen naar oude sagen in de romantische letterkunde, in de muziekdrama's van Wagner en op de doeken van menig kunstenaar uit die tijd.

Horatio:

Neen, het zal volstaan, wat bewijst dat je aanneemt, dat er aan de basis van de kunsten gemeenschappelijke inspiratiebronnen liggen.

Dit kan simplistisch klinken in die zin, dat ten slotte elk genre van kunst aan dezelfde bron put, het leven, doch ik wil vooral de klemtoon leggen op het feit, dat er onderwerpen zijn die door een soort van esthetische kracht, of hoe je het ook noemen wil, de meest verschillende kunstgenres aantrekken. Zo staan we voor de vaststelling, dat zekere onvergankelijke kernen uit de cultuur uitgedrukt zijn in de meest onderscheiden materiële vormen. Een conclusie ligt voor de hand, want door de complexiteit van interpretatie is het mogelijk inzicht te verwerven in het dieper wezen van deze kern, wat zeker een merkwaardig licht werpt op de geheimzinnige correlatie die tussen de verschillende kunstgenres bestaat.

Quod erat demonstrandum!

Hamlet:

Je moogt victorie kraaien en ik wil nog een stapje verder gaan om je succes wat groter te maken. Ik geloof zelfs dat uit één kunst of uit verschillende kunsten een nieuwe kan ontstaan. Het stereotiepe voorbeeld is wel de danskunst: muziek en plastiek geven choreografie.

Horatio:

Doch nu overdrijf je enigszins want het is mijn overtuiging, dat toegepaste kunst nooit, maar dan ook nooit, inzake intrensieke waarde mag of kan vergeleken worden met de oervormen van de kunst Een combinatie van twee onderscheiden materiële middelen kan wel een uniek esthetisch resultaat voor gevolg hebben, doch boet steeds in aan substantiële diepgang.

Hamlet:

Halt, kameraad, je ketterde al genoeg. Mag ik je een vraagje stellen? Ben je er wel zeker van dat de combinatie van twee of meer kunsten niet de oervorm benadert? Ik neem het zopas vernoemde voorbeeld: de danskunst. Was de muziek oorspronkelijk niet enkel een sonore begeleiding van de rhythmische bewegingen en was het niet één der eerste betrachtingen van de plastische kunst deze bewegingen vast te leggen? We mogen immers niet vergeten, dat zowel muziek als schilder- of beeldhouwkunst en literatuur van hun oervorm vervreemdden.

Horatio:

Misschien zijn we hier in een gevaarlijk slop geraakt. Wat ik eigenlijk precies bedoelde is, dat in vele gevallen een combinatie van kunsten verwatering betekent. Ik geef toe dat jouw voorbeeld inderdaad enigszins onthutsend is, doch we staan hier voor een probleem dat zeker een gefundeerde studie vergt. Laat ik U evenwel een ander voorbeeld geven om mijn visie te illustreren.

Neem de versmelting van dramatiek en muziek. Deze gaf ons de opera. Welnu zou jij durven staande houden, dat de opera op artistiek gebied een vergelijking kan doorstaan met de zuivere literatuur of de zuivere muziek?

Hamlet:

Neen, al zijn er misschien wel veel argumenten pro. We zouden op een baantje zonder einde geraken, maar ik zegde je reeds dat ik weinig lust voelde om te discussiëren en had jij er me niet toe gedwongen, ik had wellicht rustig naar muziek geluisterd. Nu hebben we echter weer de wonderlijke essentie van de kunst trachten te benaderen maar het ging ons zo een beetje als met de leerling-tovenaar uit Goethe's gedicht: we verloren de kracht over de opgeroepen magische machten. Maar à propos, de leerling-tovenaar, wat zou je denken moest ik nu eens Dukas' symphonisch gedicht op de pic-up laten afdraaien. Dat is toch ook muziek geïnspireerd door een andere kunstvorm.

Horatio:

Mij goed en als je nu misschien ook nog even de fles porto wil bovenhalen geef ik mij gaarne gewonnen.

Paul Berkenman
Rik Lanckrock

‘Non scholae, sed vitae discimus’

‘Bonjour Monsieur. Ah vous êtes le nouveau professeur sans doute. Enchanté. Je suis Mme de Trèpe, la sécrétaire de la directrice. Venez par ici, je vous en prie afin que je puisse vous présenter à Mme Scott’.

Men een zwierig gebaar wees de vrouw, die zich de handlangster van het schoolhoofd genoemd had, de weg door de imposante hall met de zware gebeeldhouwde panelen.

> Verduiveld sjieke boel hier - dacht Dan onder het volgen van de overdreven geparfumeerde Mme de Trèpe - als dat hier allemaal zo is zal ik iedere dag een vouw in mijn broek moeten hebben. Wat een stortvloed van woorden. Daar kan ik niet tegenop met mijn gebrekkig ‘la soupe est sur la table’ en al die andere nonsens, die ik op school heb moeten leren en er zelfs een diploma voor gekregen heb.

Hij werd in een vertrek binnengeleid, dat gekenmerkt was door een uitgesproken mannelijk karakter. Voor de grote openslaande ramen stonden twee glimmende bureaux en in de hoge schouw brandde een vuur van knappende eikenblokken. Langs de wanden prijkten gravures van jachttaferelen met roodgelakte mannen, die op anatomisch geheel verwrongen paarden allerlei hekkesprongen maakten, wat een kunstzinnige uitbeelding van de ‘Jacht’ moest voorstellen. Echt een vertrek, waarin een of andere Lord na zijn diner een grote fles portwijn met zijn vrienden aanspreekt onder het vertellen van zijn Nimrod-ervaringen in dit ruige landschap.

> Dat moet beslist de villa van een of andere rijke kerel zijn, die de school voor de duur van de oorlog heeft gehuurd - peinsde Dan op zijn gemak vanuit een leren fauteuil de omgeving opnemende - ik kan mij tenminste moeilijk een Franse schoolmadam op een Engels racepaard indenken. Neen, zij zou eerder overladen zijn met de kentekenen van de cultuur van haar geboorteland. Lorgnet of knijpbril, fluwelen keelbandje en een voorzichtig opgemaakt gezicht. Hoe zou zij er eigenlijk wel niet kunnen uitzien. Enfin over enkele minuten zou hij het weten. Toch wel een Engels klinkende naam: Scott. Misschien met een van de veertig millioen ‘jolly good fellows’ in de echt verbonden geweest....

‘En heeft U een goede reis gehad? Wij wisten wel, dat U komen zou maar niet op welke dag. Een mooi gebouw vindt U niet? Natuurlijk thans vrij verlaten, omdat de meeste kinderen met vacantie zijn. Bent U allang in Engeland, of is U pas hier aangekomen?’

> Wat een verschrikkelijke ratel, dat mens. Als die eens moest stotteren zou zij erin kunnen stikken. Hoepelde ze maar op dan kon ik op mijn gemak eens even uitblazen van al die Fransdoenerij. Wat bedoelde ze met dat woord ‘épatang’ of ‘épatant’? Zeker een of andere argotuitdrukking. Zou het vanavond eens even opslaan in een woordenboek. Anders nog nooit van gehoord....

‘Nee mevrouw, ik ben pas kortgeleden in Engeland gearriveerd’ antwoordde Dan voorzichtig.

> Dat was toch goed he? ‘Je suis arrivé’ en dan ‘il y a quelques semaines’? Enfin de hoofdzaak was, dat ze het begreep. Indien ze merkte dat zijn Frans niet perfect was, zou ze vanzelf der bakkes wel dichthouden....

‘Oh mais vous parlez le français très bien, très bien’ klonk het nu uit de andere stoel, waarin de secretaresse was neergeploft zodat haar vele malen gestopte kousen zichtbaar waren. ‘Il faut dire que les Hollandais en général parlent très bien leurs....’

‘Ah vous êtes déjà ici. Ça me fait plaisir...’

Met het openen van de deur was een statig uitziende dame in de zestig binnengekomen. Zij had het postuur en het uiterlijk van iemand, in wie men onmiddellijk een directrice kon herkennen. Een vrouw, die geboren was om de baas te spelen en die wist wat ze wilde. Haar gezicht was gerimpeld en op de lange neus droeg zij een gouden bril met ovale glazen, waardoor een paar scherpe ogen tuurden. Peper-en-zout-kleurig haar, eenvoudig doch doeltreffend gekapt.

> Ze heeft waarachtig een snor - dacht Dan - zou ze zich scheren? Raser in het Frans. Je me suis rasé ce matin. Moest dat nou met één ‘e’ of met twee. Enfin hindert niet, de haargroei zou er niet minder om wezen....

De kennismaking verliep vlot met Mme Scott voor het meerendeel aan het woord.

‘Ja, ze had reeds uit Londen vernomen, dat de nieuwe professor zou aankomen, zei zij, maar had niet gedacht dat Dan al zo spoedig hier zou zijn. Het was echter “tant mieux”, want dan kon hij zich behoorlijk inrichten en het programma alvast instuderen. Het nieuwe trimester zou op 6 Januari aanvangen, dus er was nog ruimschoots tijd.’

Zij sprak met een zakelijk afgemeten toon als van iemand, die gewend is er geen doekjes om te winden. Na enkele gemeenplaatsen ging zij direct over tot de zaken.

‘Ecoutez Monsieur van Dorn. U bent een MAN en dat brengt moeilijkheden met zich mede.’ ving zij aan.

Dan luisterde opeens met intense belangstelling.

Wat had zijn sexe plotseling in dit gesprek te maken? Het lag er dik op, dat wanneer je iemand met ‘Monsieur’ aansprak, je met een vent te doen had. Waarom dat zo opeens ‘moeilijkheden’ kon geven snapte hij niet....

‘Vous comprenez Monsieur, il y a des jeunes filles ici’ vervolgde de gouden bril.

Aha! Nu komt de aap uit de mouw. Zij heeft een aantal meisjes op school van laat ons zeggen ‘rijpe leeftijd’ en met haar practische geest voorziet zij de mogelijkheid, dat er op zekere dag eens iets....
Vive la France! Dat is een bewijs van cultuur....

‘Ik begrijp waarheen U wilt Madame’ zei Dan, zich van zijn kant ook een mens van de wereld tonende.

‘U komt hier op school niet alleen als leraar, maar ook als surveillant en répétiteur. Vanwege Uw sexe kan ik U dus moeilijk een kamer in dit gebouw geven. Vous comprenez il y a le coucher et les bains.....’

Mijn God! Dat was me wat. Jonge meisjes van huwbare leeftijd baden en dan naar bed brengen. Neen, dat zou inderdaad niet gaan. Dat wil zeggen het zou natuurlijk WEL gaan, maar niet stroken met de voorschriften van de school en de samenleving. Overigens.... meisjes in een bad. Onwillekeurig moest Dan terugdenken aan ogenblikken, waarop hij in Japan met niet minder dan zeven meisjes tegelijk in een bad gezeten had. Maar ja, dat was een instelling van losbandigheid geweest, die een meer commercieel en weinig opvoedkundig karakter gehad had.....

Onwillekeurig was een glimlach rond zijn mondhoeken verschenen, die de directrice niet was ontgaan.

‘Vous me comprenez tout à fait, n'est ce pas Monsieur’ drong zij nogmaals aan. Dan knikte vaderlijk, dat hij het hele probleem in één oogopslag overzien had.

‘Enfin zij, Mme Scott had er iets op gevonden om die moeilijkheden te omzeilen’ klonk het droogweg.

Als ze maar niet aan mijn sexe gaat knoeien. Ik stel er prijs op die te behouden. Jonge meisjes of geen jonge kippetjes - peinsde Dan. Natuurlijk had zij er iets op gevonden. Daarvoor was ze directrice. Een bovenmeester weet steeds alle oplossingen voor moeilijke vraagstukken, omdat hij tevoren de antwoorden bestudeerd heeft. Dat deed die prof Latijn op het Gymnasium ook. Groot was toen de ontsteltenis geweest toen hij in de gaten gekregen had, dat Dan dezelfde Duitse vertaling van Virgilius gebruikt had. Met zijn mummelmondje en afzakkend gebit had de vent toen in welgemaakte verwondering gevraagd: ‘hoe kom jij aan

> die vertaling, joh? Dat is heel knap gevonden.' Sinds die tijd had hij angstvallig vermeden Dan veel vertaalbeurten te geven.

Madame la Directrice had besloten hem in een ander gebouw onder te brengen, waar jeugdiger leerlingen waren ondergebracht. Er waren daar ook wel meisjes, die gebaad en te bed moesten worden gelegd, maar het probleem sexe trad daar niet zo op de voorgrond, zei zij. Aldus zou Monsieur van Dorn toch surveillant en répétiteur kunnen zijn en diensten kunnen verrichten tot 'satisfactie van het bestuur'. Wat de financiële kant van de zaak was er het volgende.....

> Ha! Nu de centen. Dat was altijd het voornaamste. Daar kon je de mensen aan leren kennen. Als ze maar betaalden. Dan konden ze over zijn sexe denken wat ze wilden.

Monsieur van Dorn moest begrijpen, dat hoofdzakelijk vanwege zijn sexeprobleem de diensten aan de school minder zouden zijn. Dienovereenkomstig zou de wedde aanvankelijk toebedacht verminderd worden met vier pond per maand.

> Dat was me ook wat. Dan had nooit kunnen denken, dat het bezitten van een sexe zo hoog getaxeerd zou worden. En dan nog wel vier pond per maand. Dat was nu een van de nadelen van het man-zijn. Vrouwen hadden ook een sexe en sommigen wel wat teveel zelfs, maar zij mochten jongens naar bed brengen en in bad stoppen. Daarvoor behoefden zij geen vier pond per maand te derven. De wereld was toch unfair tegenover de man....

Ondanks zijn in voorzichtige woorden uitgedrukt verzet tegen deze onbillijke maatregel viel er niet aan te tornen. Het was nu eenmaal zo beslist en Madame hoopte, dat Monsieur van Dorn zich daarbij zou neerleggen.

De directrice stond op ten teken, dat zij het onderhoud als gedaan beschouwde.

'J'espère que vous serez mon invité au déjeuner' zei zij vriendelijk na al die bittere biologische uiteenzettingen over het verschil tussen een man en een vrouw.

Dan antwoordde gaarne deze uitnodiging te zullen aanvaarden. 'De gong zou worden geluid om 12 uur en Monsieur van Dorn kon intussen wat in de tuin wandelen. Na de maaltijd zou hij dan naar het andere gebouw worden gebracht' organiseerde zij.

'Heeft U bagage bij U?'

'Neen, die staat in mijn hotel in het dorp.'

'Ik hoop, dat U niet teveel heeft aan bezittingen, want onze plaatsruimte is erg beperkt'.

Dan deelde mede, dat hij slechts dertien kisten en koffers had meegenomen.

‘Dertien kisten en koffers? Mon Dieu, mais vous êtes un homme riche. Wat zit daar allemaal in?’ klonk het met echt vrouwelijke nieuwsgierigheid.

Enfin de bagage zou dan door een vrachtwagen later naar de andere school gebracht worden. Daar zou Monsieur Sabadi voor zorgen. Met een hoofdknik begeleidde zij Dan tot aan de deur van het vertrek. Toen de eikenhouten afsluiting achter hem dichtviel zag hij er een gecalligrafeerd bordje aan hangen waarop stond:

CABINET DE LA DIRECTRICE PREFET D'ETUDE.

Van de geparfumeerde secretaresse was niets meer te bespeuren en dus ging Dan alleen op zoek naar de tuin. Het was inderdaad een schone villa, die het College St. Michel op de vlucht voor de bombardementen van Londen in het koude Cumberland uitgepikt had. Alles getuigde van de eigenaardige smaak van een Engelsman-met-geld, die met zijn vader geërfde of in de tropen verdiende ponden een buitenlands cachet aan zijn verblijf wil geven. Het interieur wekte de indruk van een of ander paleisje aan de Riviera en de omnevelde bergen rond het uitgestrekte meer versterkten nog deze impressie. Slechts de haveloze en vervuilde schapen in de weiden waren een ontgoocheling.

Verschoten plekken op het behangsel toonden aan, dat de eigenaar de beschaving der Franse jeugd niet al te hoog aangeslagen had en zijn kostbare schilderijen ergens veilig had laten opbergen. Slechts in de omtrek van het cabinet van de dame met de gouden bril was alles nog zoals voorheen. In het portaal gaf een Italiaanse barometer aan, dat het weer ‘veranderlijk’ was. Dat ding zou ten eeuwige dage niets anders kunnen aantonen, moest Dan later ondervinden.

In de uitgestrekte tuin met keurig geschoren hagen en verwaaide rozenperken scharrelde een oud mannetje met gebogen rug en bungelende pijp rond achter een zoevende maaimachine. Oorlog of geen oorlog, de ‘lawn’ moest worden onderhouden. In geheel Engeland zelfs met de somberste vooruitzichten van een invasie en Duitse overheersing, met neerregenende bommen en brandende steden maaiden de Britten 's Zondags hun ‘lawn’, zich met hart en ziel gevende aan dat kleine stukje grasveld, dat bij hun beschaving schijnt te behoren.

‘Morning Sir’ schokte de tuinman met het hoofd alsof hij een rheumatische tic in zijn nek had ‘nice day, ay’. Het was straalkoud zonder een spier van zon aan de hemel met zwaarbeladen wolken, die straks over dit dorre landschap zouden losbreken. De Italiaanse barometer had ‘veranderlijk’ ge-

zegd, maar deze vent vond het een ‘nice day’. Hoeveel duizenden malen zou Dan dit later nog moeten horen, als hij voor zijn lessen van het ene gebouw naar het andere, een half uur door regen en stormwind liep te dragonderen. Elke boer, die hij in klompschoenen-met-aangekoekte-mest achter zijn gespan zag aankomen vond het een ‘nice day’, zelfs al moest hij om de vijf stappen zijn druipneus met een rode zakdoek afwissen. Alles was hier ‘nice day’; even eentonig als het landschap zelf.

Op zij van de tuin hing een zonnepaviljoentje scheef gezakt triest te kijken naar een overwoekerd tennisveld. Dat aangename leven van die landbaronnen was plotseling gebroken door die verdomde pedante korporaal in Duitsland en had hen genoodzaakt dienst te nemen in de National Fire Service, Home Guard of andere verdedigingsinstellingen om have en goed te bescherven tegen een aanval. Van sportblazers was men omgetoverd in battledress en de dure auto's stonden onder een laag vet in de garages droef te verouderen op hun drukloze banden.

Het botenhuis lag stil en verlaten langs de oevers van het meer met de deur, die toegang gaf tot het overhangende terrasje resoluut gegrendeld met een groot slot. Wat was er hier al niet aanwezig!

Een botenhuis, bediendenwoningen, portiersloge, garage voor tien auto's, tennisbanen, kennels voor jachthonden en zelfs een ingebouwde kluis. Dat moest wel een Croesus zijn met minstens een stamboom van enkele eeuwen....

Uit de verte weerklonk het geluid van de koperen gong, die de kraaien in de boomtoppen krassend deed opvliegen.

‘Le déjeuner’, dacht Dan. ‘Hoe ging dat ook alweer in het schoolboekje: Papa se met à table, Maman se met aussi à table. Les enfants sont déjà assis. On mange....’

Jaja, die schoolboekjes waren toch een naieve wereld op zichzelf en daarin kwamen er geen problemen in voor over ‘sexe’, ‘bain’ of ‘jeunes filles’. Dat was iets, wat de kinderen maar zelf moesten uitzoeken later als ze geen onderwijzer meer nodig hadden.

* * *

Het binnenkomen van ‘de nieuwe’ ontlokte commentaren in gichelend bakvisgefluister en verdoken blikken. De eetzaal bleek de voormalige salon te zijn, waar aan lange tafels een zestigtal meisjes van rijpe en overrijpe leeftijd aan het eten waren. Voor de ramen was de dis der leraren geplaatst. De directrice, die als een ‘mère de familie’ aan het hoofd zat,

verrichtte de ceremoniële voorstelling. Zij somde een aantal namen op, wier juiste spelling Dan ontging en telkens klonk het beleefd:

'Enchanté'

'How do you do'

'Comment allez vous'

'Aangenaam'. Alleen een dame met een Pools uiterlijk zei in haar gebroken Frans, dat zij 'ravie' was.

Men zat en er werd gegeten.

Onder het oplepelen van zijn soep nam Dan het gezelschap eens goed in zich op. Dat was een bonte mengeling van nationaliteiten en snuiten.

Die mijnheer daar met zijn weesvadersgezicht en zijn zekere bewegingen moest bepaald de studieprefect zijn. Daar zag hij wel naar uit. Hoe heette hij ook weer? De Brocqueville of zoiets. Het druk gebarende mannetje dat tegenover hem zat was kennelijk uit Zuid-Frankrijk. Sprak alsof hij hevige ruzie had, in een taaltje, dat Dan niet direct kon volgen. Misschien was dat die snuiter uit het andere gebouw met die Italiaans klinkende naam Salvati of Sabadi. Paste goed bij die barometer uit de gang: altijd veranderlijk.

Naast hem zat een petieterig vrouwtje van een Engels leraresje, die zich mrs. Langley had genoemd en die onmiddellijk was beginnen te flirten. Haar overbuurman was een kerel met een verschrikkelijk communistische haarbol. Bovendien dikte hij het stempel van zijn tekenleraarschap nog aan door een ongeschoren gezicht en vuile verfnagels. Naast deze Rembrandt zat een oude-vrijster, die als een Linguaphone gramofoonplaat perfect Frans sprak, maar bijna nooit iets 'zegde'. Zij heette zoiets van mlle Dison of Tison, of Dixon. Een Bison was het echter niet, eerder een Lam, met vrij sterke haargroei op de fletse wangen.

Na de soep kwam er een omelet met 'herbes', die niet geheel 'fines' waren, schalen vol aardappelen en een miezerig stukje worst. Als dessert was er een soort custardvla, die in de oven een verbrand hoofddeksel gekregen had. Het geheel was eenvoudig, smakeloos maar voldoende om geen honger meer te voelen.

Bij de koffie, die door Mme Scott werd ingeschonken en meticuleus door iedereen van zijn 'eigen suikerrantsoen' werd voorzien (Dan kreeg een klontje uit de pot 'voor bezoekers' die de aalmoezenier dubbelzinnig 'le vase commun' genoemd had) kwamen de tongen eerst los.

Men bestookte Dan met allerlei vragen, die hij slechts ten dele kon beantwoorden.

> Welgoddomenogantoe! Waarom kunnen die verduvelde Fransozen iemand niet kalm ondervragen? Ze jachten met hun zinnen, alsof de duivel ze op de hielen zit. Als jullie denken, dat ik ook op die zenuwpeesmanier antwoorden zal hebben jullie het mis. Ik moet eerst de kat eens uit de boom kijken. Regarder le chat en dehors de l'arbre.... Nee, dat zou wel geen goede Franse uitdrukking zijn. Wat moet je nou weer ouwe zeurpiet naast mij?....

'Pardon', vercondenseerde Dan zijn opstandige gedachten tot een beleefde vraag.

'Ik wilde zeggen, dat het wel een hele overgang geweest moet zijn voor U, zo van China naar Engeland en dan nog wel Cumberland. Vindt U het niet verschrikkelijk hier? Ik snak gewoonweg naar Londen. Ik verlang naar bioscopen, theaters, winkels en vertier'...

'Ik niet', zei Dan, 'en overigens was het geen China maar Japan'.

'Oh lala. Le Japon, maar dat is interessant. Het land van de Geisha's', en ze lachte overdreven gemaakt, 'zeg Henri, (dit tot haar overbuur de slonzige tekenaar,) 'mijn nieuwe vriend hier komt uit het land van de Geisha's. Iets voor jou zeg. Echt artistiek!'

'Geisha's, he?' liet de ongeschoren Rubens nu horen, 'zijn dat mooie vrouwen? Ik bedoel, hebben ze werkelijk zulke fijne trekken als de Japanse prenten van Hokusai dit weergeven?' Dan verschafte uitleg over dit kunstzinnig onderwerp.

'Mais enfin il y a aussi des prostitués là-bas', wilde de tekenmeester weten.

'Henri! What a disgusting question' kirde de petieterige naast Dan.

Aan het andere eind van de tafel waren de gesprekken van een heel ander gehalte. Vooral de weesvader bleek zeer degelijk te redeneren.

'Ecoutez, il faut toujours partir du principe, que le manuel est destiné non pas à remplacer le professeur, mais à lui servir d'auxiliaire....' klonk het als van een dominé in een preek.

> Wat was 'manuel' Slinger zoals van een auto? Neen, dat kon toch niet. Wat moest een leraar voor hulp hebben aan een slinger. Toch moest er een woord zijn voor slinger in het Frans, dat er een beetje op trok. Enfin hij begreep er de ballen van. Misschien die prefect ook.

'Tout à fait d'accord' beaamde de directrice haar koffie oplebberend, 'il arrive trop souvent, que par désir de bien faire, un commentateur épargne l'élève toute difficulté, tandis que....'

> Stik vent in je 'manuel' en je 'désir de bien faire'. Wat

> een Droogstoppel! Zijn hele wezen ademde het Onderwijs met een hoofdletter O. Zou die bij mij in het gebouw wonen. Prettig vooruitzicht! Nee, dan liever die kirrende tante naast mij. Anders ook een leeghoofd, zo te horen....

Des middags vertrok de blazende en puffend sprekende Sabadi met zijn camionette naar het andere gebouw een eind verder aan het meer gelegen. Zonder veel omhaal beduidde hij Dan achterin plaats te nemen. Het bankje naast de Marseillaan bleek bezet te zijn met dozen eieren, die veel kostbaarder waren dan het achterwerk van een ‘pion’ zo had hij gegrapt.

Gezeten tussen zakken aardappelen en uien bonkerde Dan in wolken van benzinedampen uit een verwaarloosde knalpot naar Hallsteads. De kleine Sabadi, die met zijn neus net boven het dashbord uitkwam, bekommerde zich niet om verkeersregels. Als een New Yorkse brandweerman trok hij aan het stuur van de Morris, bochten afsnijdende en af en toe remmende om een welhaast onvermijdelijke botsing te voorkomen. Alles aan zijn wezen was gekenmerkt door haast. Raffelend spreken, stokkerig eten, slordig kleden en het gaspedaal voortdurend intrappen, waren zijn voornaamste eigenschappen. Toch bleek het dat hij twee dochters had, die vier jaar na elkander geboren waren. Daar had hij dus de nodige tijd op gezet.

Een tien minuten later waren zij met het karretje voor een groot bepleisterd gebouw, dat vroeger een hotel geweest was. Alles scheen verlaten en hol. Slechts uit de verre keuken klonken vrouwenstemmen. De kleine dreumes van een Sabadi ging Dan voor naar zijn kantoor, onder het lopen met rukken pakken documenten uit zijn jaszak trekkende.

‘Ik zal madame Baekelmans zeggen, dat U er bent’ en weg was hij, hard met de witgeverfde deur slaande.

Dan keek eens rond in het vertrek. Er stond een grote boekenkast tegen de muur met stapels schoolschriften en dozen krijt. Bovenop lag een stel ski's met stokken. Op de schrijftafel was het een warboel van kasboeken, papieren, oude rekeningen, stompjes potlood, waaronder een telefoon bijna schuil ging.

Met een smak vloog de deur weer open en Monsieur Sabadi kwam binnengedribbeld met achter hem een vrouw van ongeveer dezelfde afmetingen. Zij was niet bepaald klein, maar had wat de Fransen noemen ‘une petite taille’. Zij was madame Baekelmans en speelde de rol van housekeeper.

‘Prettig kennis te maken met een Hollander’. Haar stem had iets aangenaams en opgewekts ‘ik heb ook familie in Holland. Mijn nicht woont in Bergen-op-Zoom, gehuwd met een bankdirecteur. Zeer gegoede familie. Deftige mensen. Kent U ze soms, van Zijpesteyn?’

Dan moest tot zijn spijt bekennen dat de nobele familie der Zijpesteyns nog niet zijn levenspad gekruist had.

‘Waar komt U vandaan?’ vroeg zij door.

‘Uit Londen, mevrouw’

‘Neen ik bedoel uit welke stad bent U geboortig?’

‘Uit Haarlem’

‘Ah, ik heb daar ook kennissen! Kent U wellicht de Haverschmidt's. Dat zijn zeer intieme vrienden van ons en zij....’

‘Madame BaekelMANS!’ klonk het driftig uit de mond van de bijna reeds schuimbekkende Sabadi (quelle bavarde cette femme, c'est inoui)’ ‘wijs mijnheer zijn kamer en kom dan terug. J'ai encore des menus à faire’....

Madame Baekelmans, die volgens Dan net zo goed Kaekelmans had kunnen heten, verdween met de zwijgzame gast achter haar aan.

‘Mijnheer Sabadi is altijd kort aangebonden’ meende zij Dan te moeten uitleggen, ‘maar stoort U er zich niet aan. Dat is de Midi. Zal ik U maar voorgaan?’

‘U doet het al’ waagde Dan te zeggen.

‘U bent een grapjas’ lachte zij’, vertel mij eens, speelt U tennis?’

‘Ja anders wel, maar nu is het nog wat de vroeg in het jaar’ meende Dan.

‘Neen, serieus’ en dit met een paar ogen als een bakvis, die een filmster ontmoet.

‘Ja mevrouw’.

Ze verklaarde dit heerlijk te vinden. Dat beloofde wat voor de zomermaanden!

Toen ze nog in Blankenberge woonde speelde ze bijna het gehele jaar. Zij had eens vijf sets gespeeld met baron.... en er volgde weer een hele opsomming van adeldom met wij zij thee gedronken had of tennisballen over het net gejaagd had.

‘Kijk, hier is uw kamr’ zei ze bij het openen van een deur waarop in verchroomde letters No. 10 stond.

Het zag er niet onaardig uit. Een divanbed in een hoek, een wastafel, een kast om kleren op te hangen, een schrijftafel bij een open haardje. En ook een kleed op de vloer.

‘Dat heeft Mme Scott U geleend. Dat is een van haar tapijten. Denkt U er om in godsnaam geen sigarettenas op te laten vallen. Dan krijg ik op mijn kop. Hoe vindt U deze kamer?’ ratelde ze weer er op los.

Dan vertrouwde haar toe, dat hij het aardig vond, maar vreesde geen ruimte genoeg te hebben voor zijn boeken.

‘Hoeveel bagage hebt U?’ informeerde de kleine blonde babbelmans met gretige belangstelling.

Toen Dan vertelde, dat hij dertien kisten en koffers had opgezonden, viel ze bijna achterover. Ze beloofde hem echter een plaatsje op de zolder te vinden. ‘U moet weten, dat ik een zwak voor Hollanders heb. Komt U straks bij mij op mijn appartement thee drinken’ en met een verleidelijk glimlachje verdween zij.

> Ziezo. Goddank even alleen. Dit was dus het vertrek, waar hij gedurende wie weet hoeveel jaren leraarschap in het College St. Michel zou wonen en als zijn ‘thuis’ zou beschouwen. Zich op het bed latende vallen probeerde hij even de veren. Hm. Niet kwaad. De wastafel was ook proper, alleen die kast zou te klein zijn voor zijn kleren. Alhoewel tropenkleren zou hij hier stellig niet nodig hebben: tenzij voor tennis. TENNIS. Wat een kakelende kip die huishoudster. Toch wel een aardig mens. Hoe oud? Misschien vijf-en-dertig. Getrouwd, want ze had een gladde ring aan haar vinger. Kinderen? Dat was haar zaak. Hij zat hier te bazelen als een geile dorpspastoor.
> Kom zou zich maar eens wassen en deftiger maken, wie weet zouden die baronkenissen ook op de thee komen.
> He, dat water deed goed. Nu nog even een kam door zijn haar en een schoon overhemd aan. Zou men zich hier verkleden voor het diner? Och idioot, natuurlijk niet. Zo'n vent als die Sabadi trok misschien zijn kleren nooit uit. Toch wel een aardig uitzicht uit het raam met die grote spar daar naast het tennisveld. Op de achtergrond waren de heuvels volledig kaal. Houthakkers hadden daar huisgehouden ter wille van het oorlogspotentieel.

Een sigaret opstekende en een deuntje neuriënde wachtte Dan tot het tijd zou worden voor de thee bij de ‘barones’, zoals hij de hupse madame Baekelmans reeds had gedoopt.

* * *

Die avond toen de bel werd geluid voor het diner waren er slechts weinig mensen aan tafel in de zaal met de enorme spiegels boven een schouw, waarin nooit een vuur zou branden. Alles was hier veel eenvoudiger van opzet. Ongeverfde houten banken en tafels. Slechts voor de ‘staf” lag er een tafelkleed en waren er glazen in plaats van kroezen.

Die thee bij mevrouw Baekelmans en haar vriendin mejuffrouw Durieux, die de leidster van de interne dienst bleek te zijn, was een vrolijke boel geworden. Zijn babbelzieke Hollanders-minnende huishoudster bleek een voortreffelijke gastvrouw te zijn en had ter ere van de nieuwe leraar flessen whisky en

portwijn bovengehaald. Na drie stevige borrels was de goede stemming er al spoedig gekomen. Er was gelachen en gekakeld als in een kippenren met Dan als bedachtzame en zwijgzame haan.

Aan de tafel der ‘professeurs’ weer nieuwe voorstellingen door Sabadi. ‘Notre nouveau professeur et répétiteur, Monsieur van Dorn’. Dat was het enige dat verstaanbaar uit zijn mond was gekomen. Al de rest was larie geweest voor Dan.

Hij maakte kennis met een lange, zuuruitziende vrouw, Madame Doucet; met haar buurman, een vent met een figuur van krachtpatser en een volkomen doorgerookte stem. Hij heette Berden. Balthazar Berden, ‘professeur de sixième et de culture physique’. Dan was er niet ver naast geweest.

Aan de andere kant van de tafel was een vriendelijk oud dametje gezeten, die mrs. Dawson werd genoemd en die een van veel droefheid getekend gezicht boven een gerimpelde hals vertoonde. Haar dochter Nelly zat naast haar met de preutse schuchterheid van een ontluikend jong meisje.

Aan de andere kant was een stoel opengelaten voor de echtgenote van het heerschap Sabadi, die steeds te laat aan tafel verscheen omdat haar huishoudelijke plichten de voorrang verkregen boven de geneugten van de gaarkeuken-maaltijden. In een hoekje zat voorts nog de stille, maar alles opmerkende figuur van de ‘surveillante générale’, mademoiselle Durieux. Juist op het ogenblik dat Sabadi als een vader van een kroostrijk gezin de soep in de borden lepelde kwam met dragonderstappen een jongedochter van veertig jaren met een uilenbril en leeuwenmanen de zaal binnengestormd.

‘Bonsoir tout le monde’ schalde haar stem, scherp en afgemeten als een wiskundig axioma.

‘Ah voila le nouveau pion!’ grapte zij op Dan's stoel toekomende en diens hand als een brandspuit op en neer pompende.

> Die is zeker niet inkennig. Slaat de spijker steeds op de kop. Een vrouw die grote sympathieën kan hebben, maar de hemel beware haar vijanden. Zou niet verbaasd zijn als deze jonge amazone nog maagd was....

Zij bleek mejuffrouw Lebrun te heten en inderdaad de wiskunde te onderwijzen. Uit de zakken van haar flodderig tweed-costume diepte zij pillen en poeders op alvorens haar lange stelten behaaglijk onder de tafel uit te strekken.

Het diner nam een aanvang. Iedereen at, lepelde of slurpte soep. Sabadi ploeterde en plaste in het rond op zijn bord als een mus, die een bad in een regenpoel neemt. Aan fijne manieren liet hij zich nooit gelegen liggen.

De poteling met de asthmatische stem voerde een intense con-

versatie met Madame Baekelmans. Het ging natuurlijk alweer over tennissen.

‘J'ai vu des raquettes magnifiques à Carlisle’ begon hij. Dit openingsgambiet was voldoende om de kleine huisbewaarster in vuur en vlam te zetten.

‘Oh, waar en hoe duur? Dan ga ik er heen op mijn dag congé. U neemt mij zeker wel mede in de camionette, mijnheer Sabadi?’ ze was een en al opgewondenheid over het vooruitzicht iets nieuws te kunnen kopen.

‘On verra’ monpelde deze onder het afvegen van zijn vettige mond met een servet.

Berden ging op het thema door en iedere zin begeleidde hij door een gesnuif uit zijn neusgaten. Net alsof hij bij de dokter stond ‘diep adem te halen’.

‘Hnuffffffff. Een raket van Dunlop. Magnifique. Superbe. Quel balance. En niet duur. Zestig shilling maar’

‘Ja, maar U zegt niet waar. He toe, U maakt mij opgewonden’, zuchtte Mme Baekelmans met passie.

‘Tiens, tu DEVIENS nerveuse’ klonk het koud uit de mond van de surveillante-en-chef, ‘kijk eens wat een kleur ze al heeft. Elle est bonne!’

‘Het toe Berdentje’ zeurde de andere door.

‘In de kleine sportwinkel naast Binns. Hnuffffffff. Vous jouez au tennis?’

Zijn koude lichtblauwe ogen waren op Dan gericht, die maar half had toegeluisterd naar al die toekomstmuziek voor vijf maanden later. Buiten plensde een regen met natte sneeuw tegen de vensters.

Hij beaamde, dat hij wel eens tennis gespeeld had.

‘Hnuffffffff. Dat is prachtig. Dan kunnen wij een mooie partij spelen. Ik heb nog een koker met nieuwe ballen. Sous pression. Vous comprenez ce que je veux dire?’....

Dan achtte zich voldoende ontwikkeld om te weten, dat voor de oorlog tennisballen in kokers als conservenblikken verpakt werden. Ook het woordje ‘pression’ had hem geen moeilijkheden opgeleverd.

‘Zeg Lydietje, speel jij dit jaar ook mee? deed de geëxalteerde huisengel druk gebarend tegen de wiskundige Goliath.

‘Weet nog niet. Voel mij nog lang niet goed. Eerst een paar maanden vitaminen innemen’, zei deze, met welgevallen haar voorraad gecomprimeerde levenslust bekijkende.

Net toen de schele Engelse sloof Lizzy de soepterrine kwam weghalen verscheen mevrouw Sabadi op het appèl.

Zij had blijkbaar gestreken, want ze had een hoogrode kleur, die haar donkere haren nog meer deden uitkomen.

Dan wilde zich van zijn stoel verheffen, doch Sabadi wees hem terecht met een ‘dat is niet nodig. Monsieur van Dorn. Mijn vrouw’.

De kleur op het gelaat van zijn wederhelft verdiepte zich tot scharlaken rood, dat zich tot in haar dikke hals uitstrekte.

‘Dis donc! Tu es grossier. Mais enfin. Enchanté Monsieur’. Het kwam alles in een adem eruit en voordat de anderen iets hadden kunnen zeggen lepelde zij met sneltreinvaart haar achterstallige ronde naar binnen. Lizzy verscheen met aardappelen, linzen en stukjes spek.

Iedereen at, behalve mevrouw Kaekelmans, wier mond niet stil stond. Als een zenuwachtige vink in een kooitje hupte zij van de ene conversatietak op de andere. Zij MOEST gewoonweg iets zeggen over het weer, het personeel in de keuken, haar kinderen, over de japon van mevrouw Sabadi en duizenderlei andere onbenulligheden meer.

De econoom als man van zijn vak verspilde zijn tijd niet. Hij schrokte zijn linzen binnen en schraapte met een stukje toast het overgebleven vet van zijn bord, zodat zijn kin en vingers ervan dropen.

‘Och zeg, ik heb een idee’ riep de huishoudster opgetogen. ‘Vous allez vous taire peut-être’ klonk het als een pistoolschot uit de mond van haar vriendin mlle Durieux. Blijkbaar had zij weer last van haar sinus en dat maakte haar altijd gemelig en kort aangebonden.

‘He Claire! Ik praat nooit veel’ liet de ander als een mokkend kind horen.

‘Vous parlez toujours, mais vou dites rarement quelque chose’ grijnsde Sabadi als een geoliede satyr.

‘Jullie zijn allemaal narikken. Vindt U dat ik veel klets, mijnheer van Dorn?’ en haar gazellenogen wendden zich tot Dan in een verzoek om steun.

‘Je ne sais pas encore’ antwoordde deze handig.

‘Niet gek, dat antwoord. Parade et riposte. Hnuffffff’ liet de athleet horen, ‘en dat voor een vreemde....’

De huishoudster verklaarde, dat zij Dan's antwoord heel diplomatiek gevonden had en zeer sympathiek omdat hij haar niet afgevallen was. Zéér sympathiek.

‘Oh la la’ grapte Sabadi, ‘pas op monsieur! Laat U zich niet verstrikken in haar netten’. Hij had zijn bord leeg en kon thans praten, ‘dat begint met een invitatie voor de thee op haar appartement en eindigt....’

‘Henri! Ça suffit’ snauwde zijn vrouw, die zijn grofheid van daareven niet vergeten was en het hem terug wilde betalen. ‘Ik weet niet of dat ‘suffit’, ging hij door, ‘nous attendons

le développement de la situation' en met een ruk stond hij op om de radio aan te zetten. Zijn verfrommeld servet was op de grond gevallen, maar hij had zich niet verwaardigd om het op te rapen.

Onder de thee, die in een karakterloze restaurantpot van goedkoop nikkel werd opgediend, luisterde men naar de nieuwsberichten van de BBC. Het was al negen uur en alles wat kind was lag al in de bedden boven op de zalen.

> 'This is the British Broadcasting Corporation. Here is the news and this is Steward Hibberd reading it.....
> The Russians have stormed Veliki Luki and declared that the German garrison there has been wiped out. In the South some more gains are reported to have been made.... In Tunis houden de geallieerden thans een front van 90 kilometer terwijl de Duitse legers langs de hoogten oprukken....
> Amerikaanse bombardementsvliegtuigen hebben een grote aanval ondernomen op Wake eiland...
> Generaal de Gaulle zal de volgende maand een bezoek brengen aan de Verenigde Staten. Van een ontmoeting met generaal Giraud in Afrika schijnt voorlopig geen sprake te zijn...
> Twee nieuwe ministers zijn benoemd. Het zijn Lord Devonshire en the Earl of Munster....

'Dat is die vent van het Devonshire café uit Penrith' lachte Sabadi.

'SSSSSST. Hnuffffff' ademoefende de gymnastiekleraar.

> Leden van de Duitse Wehrmacht is opdracht gegeven uit te zien naar de Bazooka, het nieuwste geheime Amerikaanse wapen...
> De politie zal te Londen toezicht houden op de taxi's in verband met klachten van sommige Amerikaanse soldaten over te hoge prijzen...
> Scotland Yard detectives hebben een onderzoek ingesteld naar een uitgebreide zwarte handel in kledingstoffen in het West End. De leider van de bende is gekend. Een spoedige arrestatie wordt verwacht...

'Sandaleux! Die zwarte handel' brieste de kleine econoom in heftige verontwaardiging,' moesten die kerels levenslang opsluiten. Sommige mensen hebben niets meer om aan te trekken en anderen verdienen duizenden. Tout-même!'

Zonder op commentaar te wachten was hij de deur uitgelopen om een laatste ronde door het gebouw te maken alvorens zich naar zijn kamers te begeven. Het was hem onverschillig of zijn vrouw hem zou volgen of niet.

* * *

Die avond werd Dan uitgenodigd om bij Berden op zijn kamer een sigaar te komen roken. De man bewoonde een zolderkamertje, waar slechts plaats voor het hoogstnoodzakelijke was. In de hoek stond een divan, waarop zo te zien minstens twee matrassen en zeven dekens lagen. Ter zijde van het open haardje had hij een schrijftafel neergezet en daartegen een manshoge stapel eikenblokken opgebouwd.

Aan de andere muur bevonden zich een wastafel met gebarsten spiegel en een ouderwetse kleerkast.

Berden had hem met wijds gebaar uitgenodigd plaats te nemen op een van de twee wrakke stoelen, die hij rijk was.

‘Nous sommes bien ici, n'est ce pas?’ zei hij onder het aanbieden van een sigaar.

Dan stak de torpedo bedachtzaam aan, enigszins verwonderd over zoveel vriendelijkheid door iemand, die hij nog geen half uur gezien had.

‘Hnufffff. Jongmens kijk eens hier. Ik heb U boven gevraagd om eens te kunnen praten. Met al die vrouwen hier kan men niet converseren. Hnufff. Die zijn goed genoeg voor andere dingen... Sommige zijn getrouwd, andere niet en als man tot man zult U kunnen begrijpen, dat dit soms moeilijkheden meebrengt. Hysterie. Hnufffff. Vous comprenez ce que je veux dire...’.

Dan knikte. Hij begreep het volkomen.

De man ging verder aan het uitwijden over de deugden en de fouten van de verschillende dames in het gebouw om tenslotte te eindigen: ‘Ecoutez mon vieux, indien U hier een vrouw wilt hebben heeft U het maar aan te bieden. U kunt ze bijna allemaal krijgen als U wilt. Vous comprenez ce que je veux dire?’...

Nu was alles helder geworden. Het type van een sensueel mannetje, dat door de Fransen kernachtig ‘saligaud’ genoemd zou worden. Zijn gehele wezen cirkelde rond dat ene thema: la femme.

Berden was opgestaan en begon een pot thee klaar te maken. Uit zijn kleerkast kwam een blikje thee, twee koppen en een glazen potje met suikerklontjes. Een keteltje met water op de brandende houtblokken begon spoedig te zingen.

‘Nog de echte suiker. Thirlemont. Meegebracht uit Kortrijk. Die Engelse suiker zoet niet. Rommel. Hnufffff...’ was zijn oordeel.

Toen ze even later beiden met een kop dampende thee voor zich zaten begon de vent aan het tweede thema, dat hij in zijn bekrompen leven kende: het onderwijs.

‘Heeft U al eens les gegeven?’ was zijn ouverture.

‘Neen, dit is de eerste keer’ zei Dan eenvoudig.

‘O, dus U bent niet van het vak?’ zijn brede borst zwol nog meer op bij het vernemen van deze grote handicap, ‘neem dan een goede raad van mij aan, iemand die zijn sporen heeft verdiend: il faut les serrer!’

Zijn ogen hadden een sadistische glans gekregen als van een schoolvos, die de kans krijgt een ondeugend maar overigens weerloos knaapje door elkaar te rammelen.

‘Il faut les serrer. Sinon vous êtes coulé. Hnufffff. Vous comprenez ce que...’

Goddorie nogantoe die vent met zijn eeuwig ‘vous comprenez’...

‘Oui je vous comprends parfaitement’ viel Dan geërgerd in de rede, ‘maar men mag de leerlingen niet met de handen aanraken, nietwaar?’

‘Neen, dat is streng verboden. Het reglement schrijft voor, dat slaan niet toegelaten is. Maar, - en hier pauseerde hij even als een speler, die een mooie troefkaart bovenhaalt - er zijn andere middelen om ze klein te krijgen. Punitions. Etre sévère. U begrijpt wat ik bedoel.’

Aha, dacht Dan, dat is dus zo'n vent, die de leerlingen met een zoetsappig gezicht vijfhonderd strafregels zal geven en wanneer ze gemaakt zijn ze voor de ogen van de boosdoener zal verscheuren, ‘omdat ze niet netjes dik en dun geschreven zijn’.

Berden ging daarop voort het stramien op te zetten van de arbeid, die hij op de akkergronden van het onderwijs had verricht. Hij liet daarbij uitschijnen, dat deze school ‘feitelijk beneden zijn waardigheid’ was. Hij had getracht het systeem te moderniseren, maar ‘men’ had daarvan niet willen weten. Hij stak nu zijn licht maar onder de korenmaat, want ‘die Fransen’ daarmede viel niet te beginnen...

Het verdere van de avond werd besteed aan het oproken van een aantal sigaretten en het quasi-belangstellend luisteren naar de jeremiades van deze ‘pion pur sang’ en zijn scabreuze moppen, die als een onafgebroken vloed uit zijn hese keel opwelden...

* * *

Het was tegen half elf toen Dan de tijd gekomen achtte om zijn gastheer te bedanken voor de ‘zeer nuttige wenken’, die hij had ontvangen.

Weer een ervaring rijker zocht hij zijn divanbed op de eerste verdieping op. Met een zeker welbehagen schoot hij onder de dekens. Buiten deed de wind de luiken voor zijn ramen af en toe rammelen.

> ‘Nice day, ay’ zouden de boeren zeggen. Wat een rotvent, die kerel hierboven. Wed dat hij zijn leerlingen pest en knijpt tot ze bont en blauw zien. Kletskous, die huishoudster, maar toch wel sympathiek. Zéér sympathiek. Onopgevoed mannetje, die Sabadi. Sabadi... camionette... eieren... aardappelen... dertien kisten en koffers... le nouveau pion... vitaminen... This is the B.B.C....

Terwijl zijn hersenen de indrukken van deze eerste dag tot stukjes vermaalden viel hij in een diepe slaap.

(8ste hoofdstuk uit de roman ‘...en toen was het Vrede’.)
Roland Stevens.

Boekbesprekingen.

Johan Daisne: 'Kroonfilms van altijd' - Uitgeverij Snoeck-Ducaju, Gent, 1950.

Het is niet de eerste maal, dat ik in deze rubriek de aandacht mag vestigen op Daisne's uitzonderlijke kwaliteiten als film-essayïst. In dit genre, dat nog steeds stiefmoederlijk behandeld blijft in onze literatuur, heeft hij dan ook reeds een flink oeuvre op zijn actief.

In het grootste deel hiervan heeft hij in hoofdzaak beschouwingen gewijd aan de recente producties. Non-conformist van nature kan Daisne evenwel niet vasthouden aan slentergangetjes. Het hoeft ons dan ook geenszins te verwonderen, dat hij in voornoemd werkje een nieuw procédé heeft toegepast, n.l. een bepaalde film, i.c. 'Judex', ontleden in het licht van het heden en het verleden, haar waarde toetsen aan de huidige productie, de onvergankelijke kernen opzoeken en de evolutie van de ontwerpers en vedettes van deze rolprent achterhalen.

Een ontroerende liefde voor de film, nauwgezet opsporingswerk en interessante consideraties zijn de drie pijlers waarop dit originele werkje werd gebouwd.

Daisne heeft hier eens te meer de weg gewezen om te komen tot een levendige, opbouwende en blijvende filmcritiek.

Rik Lanckrock

'Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen - 1949' Te verkrijgen bij het Secretariaat, Gouvernementstraat, 7, Gent.

Evenals vorig jaar werd ook voor 1949 door de Commissie voor culturele aangelegenheden van de Provincie Oost-Vlaanderen een cultureel jaarboek uitgegeven.

Dit boek, bestaande uit twee delen van elk circa 420 blz., is op voorbeeldige wijze opgevat en handelt over de activiteiten in alle grote cultuurgroepen: geschiedenis, oudheidkunde, letterkunde, bibliotheken, toneel, muziek, plastische kunsten, sierkunsten, folklore, e.d.

Ook aan dit werk hebben een groot aantal deskundigen hun medewerking verleend: O. Van Hauwaert handelt over het boek, Prof. Dr. F. Baur over Gezelle, Dr. M. Grijpdonck over Herman Verbaere, Dr. Paul de Rijck over de poëzie, Dr. M. Deruelle over oude Gentse gevels, enz.... Daarenboven werden vele gespecialiseerde artikels ingelast. Ook de verslagen over al de door het Provinciebestuur ingerichte wedstrijden, evenals een bondig verslag over de activiteit van alle Oost-Vlaamse culturele organisaties werden afgedrukt.

Het boek werd zeer verzorgd uitgegeven en werd verlucht met prachtige illustraties en foto's. Een publicatie dus waarmede voornoemd comité dient gefeliciteerd.

Het spijt me nochtans dat ik een kleine opmerking dien te maken over

de geest van het werk zelf. Het viel me o.m. op dat de activiteit van de Katholieke organisaties enigszins in reliëf werd gesteld, terwijl de werking van niet-katholieke en neutrale verenigingen nogal stiefmoederlijk werd behandeld. Evenzeer schijnt het Provinciaal Bestuur nog steeds niet te weten dat ons tijdschrift sinds zes jaar te Gent verschijnt en dat onze medewerker Paul Berkenman de Prijs voor de Poëzie van de stad Gent verwierf. Nochtans werd in hetzelfde boek uitvoerig gehandeld over 'Nieuwe Stemmen', de Katholieke Jongeren-gemeenschap, e.d. Evenzeer moest ik tot mijn grote verwondering vaststellen, dat in de Provinciale Commissies voor culturele aangelegenheden en letterkunde ons tijdschrift niet eens vertegenwoordigd is. Wel zijn er vertegenwoordigers van de Katholieke Jongeren-gemeenschap, van de Vereniging voor katholieke Oost-Vlaamse schrijvers, van de Kring voor Oost-Vlaamse letterkundigen, doch 'Arsenaal' schijnt eens te meer terra incognita.

Rik Lanckrock

M. Reckman: Een Celdeur slaat dicht.... - Uitgeverij Engelhard, Van Embden en Co te Amsterdam - 200 blz. - gebonden Fl. 6.90

Over het algemeen stelt iemand, die het geluk heeft in deze wereld op vrije voeten rond te lopen, weinig of geen belang in het gevangeniswezen. Voor hem is de gevangenis het noodzakelijk kwaad, waar men de boeven, die een misdaad hebben begaan, opsluit en hun verdiende straf l[a]at uitzitten. Hij ziet in de gevangenen de rotte plekken onzer maatschappij. Het is duidelijk dat bij deze beoordeling uitsluitend gesteund wordt op een - helaas! - nog vrij algemeen gangbare opinie, als zou het verschijnsel der misdaad het afschuwelijk product van een vrije individuele wil zijn. Dat de misdadiger ook het onverantwoordelijk slachtoffer van zekere toestanden kan zijn, kan hij moeilijk aanvaarden. Alhoewel, tijdens de jaren na de laatste wereldoorlog, velen kennis hebben gemaakt met het gevangeniswezen, omwille van hun politieke overtuiging, bestaat er nog altijd bij het grote publiek een zekere onverschilligheid, om niet te zeggen afkeer, tegenover alles wat iets te maken heeft met misdaad en met straf.

Alle lof verdient dan ook M. Reckman, journalist aan verschillende Nederlandse bladen, die door zijn boek 'Een Celdeur slaat dicht....' meer belangstelling heeft gewekt voor de mensen die hun straf in alle eenzaamheid uitzitten. De grootste verdienste van zijn werk blijft echter het feit dat het geen eentonige verhandeling geworden is over de Nederlandse gevangenissen, maar een boek, geschreven met een innig gevoel voor de uitgestotenen onzer maatschappij, een geheel van belevenissen door de auteur persoonlijk opgedaan in een wereld van schuld en boete. Zo maken we er o.m. kennis in met een mens die zijn evennaaste vermoordde en tot levenslange gevangenisstraf werd veroordeeld, met een vrouw die haar man met arsenicum om het leven bracht, met een kerkdienst, een St-Nicolaasfeest en een Kerstfeest, met tot levenslang veroordeelde vrouwen, met een jeugdgevangenis waar we aangrijpende ervaringen opdoen.

Vermelden we ten slotte nog dat het boek keurig uitgegeven werd en verlucht is met acht unieke foto's en een tekening.

Hugo Wauters

S. Vestdijk, De Glanzende Kiemcel. Beschouwingen over poëzie. Uitg. De Driehoek - 'S-Graveland, 1950. 272 blz. Prijs: fr. 130,-

Dit is de bundeling van acht lezingen die Vestdijk in 1943 in internering te Sint Michiels Gestel heeft gehouden. Ze brengen ons een aantal conformistische beschouwingen over de poëzie, haar wezen, haar wetten, haar voorwaarden, gestaafd en verklaard met bewijzen uit een eigen jarenlange ervaring. Bestemd voor een groot publiek kunnen ze de leek belangrijke vergezichten openen en hem belangstelling inboezemen. Vooral de onafgebroken concrete betogen, waarbij Vestdijk er gelukkig niet voor terugschrikt tot de intiemste radertjes toe, ook van technische aard, bloot te leggen, zijn van aard om interesse te wekken en begrip te bevorderen.

Voor de kenner echter brengen deze traditionele beschouwingen niets nieuws. Over de problemen der hedendaagse poëzie in Europa schijnt Vestdijk niets vernomen te hebben. De manier waarop hij proza van poëzie onderscheidt (en dit vormt de ruggegraat van heel het boek) en de manier waarop hij over het vrij vers schrijft, lijken me daarvoor sterke aanduidingen.

Tenslotte een korte inhoud: Het wezen der Poëzie. Rhythme en metrum. Het rijm. De klank van het gedicht. De verschillende versvormen. Het dichterlijk beeld. De gedachte in het gedicht (Het origineelste hoofdstuk) Het schrijven van verzen.

Erik van Ruysbeek

Dr. Alexej Hackel: Dostojewsky en de ‘Droom van een belachelijk Mens’. - Openbare les, gehouden bij het aanvaarden van het ambt van Privaat-docent in de Russische letterkunde en Kunst aan de Rijksuniversiteit te Leiden op 14 Februari 1950. J.M. Meulenhoff. Amsterdam 1950. 24 blz. Prijs: fr. 16,-

Een uiterst boeiende studie over een weinig gekende novelle van de grote Russische schrijver, novelle die volgens steller nochtans een beter lot verdient omdat ze een praefiguratie is van hetgeen eens in ‘De Gebroeders Karamazow’ de laatste vorm van Dostojewskys levensbeschouwing zal zijn. Dr Hackel tracht te bewijzen dat deze novelle daarenboven de sleutel is tot het gehele oeuvre van zijn auteur. Deze studie is dan ook zo boeiend, omdat de gedachtengang van de gehele Dostojewsky in zijn verschillende stadia erin aangeroerd wordt en vanuit eenzelfde kern bekeken. Het vormt een wereldje ‘in a nutshell’.

Erik van Ruysbeek

Achilles Mussche. Aan de Voet van het Belfort. - De Sikkel, Antwerpen 1950 - Geïllustreerd door Jozef Cantré. 204 blz. Prijs: ing.: fr. 68.- geb.: fr. 85.- Luxe: fr. 320.

Ziehier een sociale geschiedenis van Vlaanderen, sterk geromanceerd en toch tot in de minste bizonderheden historisch juist, waarover niets dan goeds te vertellen valt.

Ten eerste vult dit boek een leemte aan. Wel kunnen we in een of andere roman bladzijden aantreffen die ons een aspect van de sociale toestanden in Vlaanderen beschrijven maar voor zover ik weet werd dit vraagstuk in zijn geheel en voor zichzelf nog door geen enkele onzer kunstenaars als onderwerp van een boek gekozen.

Zowel de minder ontwikkelde als de meer ontwikkelde zal door dit boek geboeid worden. Zonder een wetenschappelijk laboratoriumwerk te willen zijn, gebruikt het de gegevens ons door de wetenschap verstrekt, en smeedt ze gloeiend aaneen in een stroom van concrete passievolle fresco's. Dorre wetenschap wordt aldus omgetoverd in lillend leven, en het is ook méér dan gewone vulgarisatie omdat alles door een kunstenaarsvisie wordt doorglansd en langs de smeltkroes van een hoogstaande taal en stijl wordt omgesmolten tot een volwaardig kunstwerk. Hoogstaande taal en stijl waarvan de hoogste hoedanigheid misschien wel de eenvoud is en die vaak in een volkse toon of in volks gekruide wendingen in gelouterde toestand een grote frisheid erlangt.

De grootste kracht van dit boek echter, datgene waardoor het werkelijk betekenis krijgt, is de hartstochtelijk meeslepende gloed waarmee het geschreven werd en die zich onweerstaanbaar op de lezer overplant. Rechtvaardigheidsgeest, diep mede-voelen met de proletarische paria's uit de gemeententijd en uit de moderne tijden, liefde voor de steeds uitgebuite kleine man, maar nergens fanatisme, overal de bekommernis om sociale toestanden in het raam en het licht der grote geschiedkundige omwentelingen te zien, tussen deze twee polen stijgt de spanning die op elke bladzijde aangroeit. Ze maken voor een groot deel de hoge menswaardigheid uit van het werk. De opkomst van het proletariaat in Engeland en de ontzettende, mensonterende toestanden in het Vlaanderen der XIXe eeuw laten hierbij de schrijver toe diep-aangrijpende schilderingen op te hangen.

Want Mussche beperkt zich niet tot het oproepen van alleen maar Vlaamse toestanden, ze worden gezet in het kader van algemeen-Europese geschiedenis. Deze verbreding van horizont schenkt het werk een stempel van volledigheid, die de lezer een diepe bevrediging schenkt. Zo geeft ‘Aan de voet van het Belfort’ tegelijkertijd inzicht in de geschiedenis en wekt het op tot zin voor sociale verantwoordelijkheid.

Een weldadig werk, dat zijn weg zou moeten vinden, van hoog tot laag, tot het allerruimste publiek.

Erik van Ruysbeek

Shakespeare - 'Macbeth' uit het Engels vertaald door Nico Van Suchtelen, - blz. 96. - Wereldbibliotheek N.V. - Amsterdam - Antwerpen.

In een korte boekbespreking kan men bezwaarlijk een werk als Macbeth beoordelen. Het is trouwens één der aangrijpendste drama's van de grootste aller dramaturgen. Ik zal me dan ook beperken tot de vertaling van Van Suchtelen. Deze is klaar en vlot en volgt heel trouw het origineel. De poëtische delen echter schijnen mij het zwakst. Dit neemt echter niets weg van de grote kwaliteiten van deze uitgave.

Paul Berkenman.

Dr. H. Wagenvoort. - 'Gistende Cultuur - Cicero'. Gastmaal der Eeuwen. Van Loghem Sloterus, Arnhem - blz. 64.

Dit vlot essay, zeer handig ingedeeld schetst duidelijk de ganse periode van Cicero's leven en zijn betekenis voor zijn tijd en voor alle eeuwen. Voor Rome was hij een der leidende figuren uit het politieke leven en tevens de knapste advocaat. Hij is in de geschiedenis getreden als een doelbewust staatsman die er niet voor terugschrikte zijn overtuiging te verbergen wanneer dit hem nuttig scheen. Specifiek voor de vele overwegingen van utiliteit die hem steeds leidden is zijn uitspraak in verband met de kunst der waarzeggers: 'Naar mijn mening moet zij in ere gehouden worden terwille van het gemenebest... Maar wij zijn hier onder ons en kunnen zij de waarheid zoeken zonder vrees voor opspraak, vooral voor mij die op de meeste punten in twijfel ben.' Dit doet echter niets af van de grote betekenis die hij heeft als redenaar, want als dusdanig behoort hij tot de allergrootsten van alle tijden.

Paul Berkenman.

Gust Vanzijpe. - Monographiën over Belgische Kunst. - 'Hippolyte Boulenger'.

Het oeuvre van Boulenger is één der merkwaardigste uit de evolutie-periode van het romantisme naar het impressionisme. Van deze laatste stroming is hij trouwens één der eerste en markanste figuren. Zijn ietwat sombere landschappen scheppen atmosfeer. Met voorliefde schildert hij de grote stukken hemel waarin de aarde en de aardse dingen schijnen te verzwelgen. Als men bedenkt hoe de schilder zijn oeuvre op een tiental jaren heeft afgewerkt en dan nog dikwijls onder zeer armoedige omstandigheden dan voelt men welk een groot talent Boulenger bezat. Hij aarzelde niet als één der eersten buiten de heersende normen om te werken. Hij wou geen epigonenwerk leveren maar persoonlijke kunst, dat is het doel van iedere ware artist en een waar kunstenaar was hij in de eerste plaats.

Paul Berkenman.